

Anneli Ilonen

Rajan lapset

Identiteettityö Kannaksen evakkojen sukupolvissa

Akateeminen väitöskirja,

joka Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan suostumuksella
esitetään julkisesti tarkastettavaksi Hauhon yhtenäiskoulun suuropetusluokassa
kesäkuun 8. päivänä 2013 klo 12.

Lapin yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta

Copyright: Anneli Ilonen

Taitto: Ilona Saarenpää

Jakelu: Lapin yliopistokustannus
PL 8123
FI-96101 Rovaniemi

puh. + 358 (0)40 821 4242 , fax + 358 16 362 932
julkaisu@ulapland.fi
www.ulapland.fi/lup

Painettu
ISBN 978-952-484-641-7 (nid.)
ISSN 0788-7604

pdf
ISBN 978-952-484-642-4 (PDF)
ISSN 1796-6310

ESIPUHE

Väitöskirjan tekeminen on ollut pitkä prosessi. Se on sisältänyt monia neuvottomuuden hetkiä, mutta myös innostusta, vastuuntuntoa ja eteenpäin punnertamista. Se on sisältänyt myös paljon naurua, itkuja ja hampaiden kiristystä aina sen mukaan, mitä aineistoni teksteissä on kerrottu. Ne ovat herättäneet omia muistoja. Varsinainen työ kirjallisuuden lukemisesta ja tietojen etsinnästä kirjoittamiseen kaikkine ilmaisukeinojen, kuten kuvioiden ja taulukoiden pohtimisineen on tuonut runsaasti oppimista, tietoomaisuutta ja tarvetta henkilökohtaiseen kasvuun. Viimeksi mainittuun olen saanut tukea uusilta ystäviltä.

Tutkijaseminaareissa olen saanut kumppaneilta paljon malleja erilaisista lähestymistavoista ja menetelmistä heidän omien tutkimustensa ratkaisuisissa. Olisin kuitenkin kaivannut omaa tutkimusaihettani lähemmin tuntevaa tutkijakouluryhmää. Sellaista on kuitenkin käytännössä vaikea löytää. Onhan tutkimukseni aihepiiri harvinainen. Työprosessiini liittyvissä seminaareissa mukana olevilla oli yleensä työelämään tai sen sisältöihin liittyviä aiheita, jotka elämäntilanteeni takia tuntuivat etäisiltä. Myös useimpien lähestymistavat ja menetelmät poikkesivat paljon omistani. Oma työni oli erityisesti siinä erilainen, että sen ydin kosketti omaa lapsuuden ja nuoruuden kipeätä menetystä muistuttavia tunteita. Sitä tärkeämpää oli saamani tuki niiltä kaikilta, jotka opponoivat työtäni seminaareissa.

Nyt on kiitoksen aika. Ensiksi kiitän työni ohjaajaa professori Esa Poikelaä kannustavasta ja puutteellisen peruskoulutuksen aiheuttamaa taitamattomuuttani ymmärtävästä ja kärsivällisestä ohjauksesta koko prosessin aikana. Samoin kiitän häntä aina valmiista auliudesta opastaa pulmissa, joita kohtasin matkan varrella ja loppuvaiheen monenlaisissa kysymyksissä. Kiitän häntä myös neuvoista ja avusta tutkimuksen julkaisuun liittyvissä ratkaisuisissa ja yhteyksissä. Kiitän Esaa myös siitä, että hän koetti järjestää aikaa minulle ohjauksen saamiseen myös eteläisessä Suomessa, jolloin sääsyin pitkältä henkisesti rasittavalta junamatkalta.

Jatkokoulutusryhmän opponenteistani kiitän erityisesti tohtori Tuula Kostiaista, joka kannakselaisen taustansa tuoman kiinnostuksen kautta syvimmin ymmärsi työni sisäistä merkitystä ja oman sukunsa kokemuksiin

tutustuneena käsitti sisältä päin ratkaisujani. Kuitenkin hän antoi myös seminaarien väleillä hyviä vihjeitä ja huomautuksia, etten liiaksi eksynyt lillukanvarsiin. Kiitän Tuulaa myös siitä, että hän toimi opponenttinani useimmin kuin kukaan toinen seminaareissa, joissa työtäni käsiteltiin. Tuulalta olen saanut myös viimeistelyvaiheessa korvaamatonta opastusta ja apua. Hän on tarkastanut myös väitöskirjani kielen. Tuula ei ole kuitenkaan vastuussa tekemistäni valinnoista.

Kiitän professori Marja Tuomista arvokkaista huomautuksista ja Lapin alueen tutkimuksiin liittyvistä vertailutietovihjeistä yliopiston sisäisessä tarkastuksessa. Samoin kiitän yliopiston sisäisessä tarkastuksessa minua jatko-opiskelijan ominaisuudessa opponoinutta maisteri Pirjo Vuoskoskea perinpohjaisesta arvioinnista ja tarpeellisista huomautuksista.

Kiitän väitöskirjani käsikirjoituksen esitarkastajia professori Pirkko Pitkästä ja professori Leena Syrjälää monipuolisesta hyvästä palautteesta, jonka olen ottanut huomioon työtä viimeistellessäni tai joissakin kohdin perustellut ratkaisujani. Professori Pitkästä kiitän myös lupautumisesta vastaväittäjäksi väitöskirjani tarkastustilaisuudessa.

Erityisesti kiitän tutkimukseni päähenkilöitä, aineistoni tuottajia, jotka nimiä mainitsematta kaikki niin Kannaksella eläneet kuin nuorempienkin sukupolvien edustajat ovat tehneet tutkimukseni mahdolliseksi. Ilman teitä ei tätä tutkimusta olisi. Jokainen teistä on antanut sen tiedon, joka on itsestä tuntunut tärkeältä. Se on tutkimuksen peruslähtökohta. Monet teistä avasitte haastattelutilanteissa kotinne, jossa sain todeta kannakselaisuuden ilmapiirin symboleineen, muistoesineineen, valokuvineen ja tauluineen. Samoin tarjositte kannakselaisia kahvileipiä oikeaan viritykseen pääsemiseksi.

Kiitän auliista avusta tietojen ja lähdeosteosten etsinnässä Hauhon kirjaston henkilökuntaa ja Hämeenlinnan pääkirjaston informaatikkoja, Tampereen yliopiston kirjaston henkilökuntaa pääkirjastossa Linnassa kuin Humanikassa ja aiemmin myös HOKL:n kirjastossa. Karjalaisen kulttuuri-keskuksen Äijälän kirjastosta Kangasalta olen saanut pitkäaikaisesti lainaksi lukuisia teoksia. SKS:n kirjastosta ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta olen saanut asiantuntevaa apua tiedon etsintään. Kiitän kaikkia hyvästä palvelusta.

Kiitän Tuija Turusta tiivistelmän kääntämisestä englanninkielelle. Samoin kiitän Ilona Saarenpäättä kannen valmistamisesta ja koko kirjan taitosta.

Haluan kiittää niitä yksityishenkilöitä, joilta olen saanut tietoja ikään kuin oikotienä sellaisiin tietoihin tai tiedon kanaviin, joita en ole helposti

muualta löytänyt tai osannut etsiä. Pirkko Sallinen-Gimpl on antanut tietoja perinteestä ja lisävalaistusta identiteettiin liittyvistä ilmiöistä. Kivennapalaisten kyläkirjojen tekijät ja kirjoittajat ovat olleet paikallishistoriaa koskevan ja niin sanotun hiljaisen tiedon lähteitä. Heistä eniten olen vauvannut Helli Taposta, Laura Nurmista ja Kauko Äikästä. Kiitos teille!

Kiitän Kummityärtäni Liisa Ilonen-Teivosta tulemisesta apuun, kun tärkeänä hetkenä oma tietotekniikkani on pettänyt ja olen saanut käyttää esimerkiksi hänen vastaavaa laitettaan. Kiitän kummipoikaani Jari Ilost, joka on korjannut asumiseen liittyviä kohteita niiden pettäessä tai vaihtanut auton pyörät syksyyn-kevään ja huoltanut autoni. Kiitän muita lähisukulaisiani ymmärtämisestä siinä, etten ole ehtinyt haluamassani määrin heitä huomioida heidän tärkeinä hetkinään. Erityisesti veljieni lastenlapset Janne Teivonen, Toni Rantala, Antti Teivonen, Jani Rantala, Eino Ilonen, Tiina Villanen ja Ella Adamson ovat tuottaneet iloa kutsuessaan minut merkkipäiviensä juhliin.

Antti Kirjavainen on antanut asiantuntevaa apua ja neuvoja, kun olen kohdannut isoja ja pieniä teknisiä ongelmia. Samoin Markku Vilkki on antanut vastaavaa apua viimeisen laitevaihdoksen jälkeen. Myös sukulaiseni Pekka Rantala, Anna-Kaisa Rantala, Toni Rantala ja Janne Teivonen ovat auttaneet ajankohtaisissa teknisissä pulmissa.

Uusimmat ystävänäni Marjut ja Pekka Paappanen, Johanna Peltonen-Järvikangas, Harri Järvikangas ja David Kälid ovat opastaneet minut itseni johtamisen ja henkilökohtaisen kasvun lähteille. Sen ansiosta onnistuivat työni valmiiksi saamisessa. Kiitos teille siitä!

TIIVISTELMÄ

Kannaksen väestöstä joutui vuosina 1939–1944 suurin osa lähtemään kotoaan ja kotiseudultaan kaksi kertaa. Jatkosodan aikana talvisodassa tuhoutuneet kodit rakennettiin ja pellot laitettiin tuottamaan ruokaa uudestaan ja luotiin muut elämän edellytykset kahdessa vuodessa. Kannaksen rajaseudulta kumpikin lähtö tapahtui ammunnan keskeltä niin kiireessä, ettei mukaan voinut ottaa juuri mitään. Sota ulottui vain Vuokseen asti, mutta Suomi joutui luovuttamaan pakolla paljon muitakin alueitaan, suunnilleen koko Viipurin läänin, Suomenlahden ulkosaaret, Petsamon sekä alueita Sallasta ja Kuusamosta. Alueista osa tyhjentyi väestöstä aluksi sodan tieltä ja lopulta kovien rauhannehtojen takia. Evakot joutuivat elämään vuosikausia toisten nurkissa. Sijoituspaikkakunnalle rakentamansa uuden kodin valmistumisenkin jälkeen oli joitakin vaikeuksia kanssakäymisessä alkuperäisen väestön kanssa. Vaikeudet liittyivät arkitapojen ja kulttuurien erilaisuuteen.

Tämä tutkimus koskee Kannakselta evakuoituneiden ihmisten ja heidän jälkeläistensä identiteettityötä, karjalaisuuden säilymistä ja siihen pyrkimystä. Ennusteet olisivat olleet huonot, jos niitä olisi tehty, sillä karjalaisten odotettiin sulautuvan paikalliseen väestöön ja niin näytti tapahtuvankin pinnallisesti asiaa katsoen. Avioliittoja solmittiin paikallisten ja evakkonuorten kesken ja muutenkin evakkonuoret pyrkivät saamaan hyväksyntää valtaväestön taholta. Kuitenkin karjalaisuus on jatkunut melko näkyvänä vuosikymmenestä toiseen. Karjalaisten pitäjä- ja heimotilaisuuksissa käy osallistujia paljon enemmän kuin mahdollisissa paikallisissa vastaavissa, vaikka evakoille matkat tapahtumiin ovat pitkät. Kannakselaisia kylä- ja pitäjäjulkaisuja on ilmestynyt kiihtyvällä vauhdilla 2000-luvullakin. Kerrotut havainnot olivat alkusysäys tämän tutkimukseni aiheen valitsemiseen.

Tutkimustehtävänä oli selvittää, miten kannakselaiset tekevät sisäistä identiteettityötään ja miten sitä tehdään sukupolvien välillä. Näitä kahta näkökulmaa ei erotettu selvästi toisistaan. Tutkimuksen aineisto koostuu pääosin haastatteluin ja lisäksi kirjoitetuin kertomuksin kokemuksista. Informaatiolähteinä oli Kannaksella syntyneitä ja heidän jälkeläisiään seuraavasti: a) 29 Kannaksella syntynyttä, joista noin puolet on siellä nuoriksi aikuisiksi varttuneita ja loput lapsina evakkoon joutuneita, sekä b) 82 heidän jälkeläistään yhteensä kolmesta

sukupolvesta. Vanhimman sukupolven haastattelin ja osa seuraavista sukupolvista kirjoitti kertomuksensa. Jälkipolvien haastatteluissa oli esillä myös ennalta asetettuja teemoja.

Haastatteluaineiston ja kirjoitetut informaatiot koodasin ja ryhmittelin induktiivisesti. Koska aihekoodeja eli identiteettiominaisuuksia tuli runsaasti, alustavia kategorioitakin tuli aluksi paljon. Tiivistin aineistoa useina vaiheina kunnes sain koosteen selkeäksi. Myös varsinaisen identiteettityön muotoja löytyi monia. Niistä muodostin kuvion avulla rakenteen, joka kuvaa kannakselaisten sukupolvien identiteettityötä lähtökohtineen, vaikutussuhteineen ja tuloshahmotuksineen.

Johtopäätöksinä esitän, että kannakselainen identiteetti on isänmaallista karjalaisuutta, tasa-arvoisuutta, suvaitsevaisuutta, aktiivista kansalaisuutta, yritteliäisyyttä ja yrittäjyyttä. Kannakselaisten identiteetin rakennetekijöiksi paljastuvat rajan imperatiivi, sosiokulttuurinen aktiivisuus ja aktiivinen kansalaisuus. Identiteettityötä tehdään käytännössä tietoisella kasvatuksella, perinteen vaalimisella ja arvojen ylläpitämisellä. Identiteettityön peruskategoriat ovat kokemukseen perustuva tunnekollektiivisuus ja tietoon perustuva toimintakollektiivisuus. Identiteettityö jakaantuu sisäiseen ja ulkoiseen, joista ulkoista identiteettityötä tehdään sekä heimoyhteisyyden että lähiyhteisyyden kanavien kautta.

Sukupolvisuhteissa on erityistä se, että toinen sukupolvi on havahtunut vasta viime vuosikymmeninä kannakselaisten vanhempiensa tai vanhempansa kotiseudun ja kotipaikan tutkimiseen oltuaan tiedollisessa pimennossa kouluaikoiin ja vuosikymmeniä sen jälkeen. Kolmannella ja neljännellä sukupolvella on ollut aiempaa parempia mahdollisuuksia saada tietoa Neuvostoliiton hajottua vähitellen avautuneesta lähihistoriasta ja isovanhempiensa kertomuksista.

Matkat vanhempien ja isovanhempien kannakselaisille kotiseuduille ovat herättäneet jälkipolvien kiinnostusta lisätiedon hankkimiseen sekä kiinnostuksen sukuun ja kannakselaisten suvun kotiseutuun. Vanhempien ja isovanhempien opastusta on ollut saatavissa. Kiinnostus on tuottanut jälkipolville myös osallisuutta kylä- ja pitäjäjulkaisujen tekemisessä sekä vanhempien ja isovanhempien avustamisessa kyseisen tiedon käsittelynä ja tallennuksena. Nuoremmissa sukupolvissa on myös henkilökohtaisesti kiinnostuneita osallistumaan heimo- ja pitäjäjuhlisiin sekä muuhun Karjalaa ja Kannasta koskevaan aktiivisuuteen.

Avainsanat: identiteetti, identiteettityö, sukupolvi, Karjalan kannas, karjalaisuus, kannakselaisuus, heimo, siirtokarjalainen, evakko, evakkous, evakkokokemukset, sotakokemukset, isänmaallisuus, tunnekollektiivisuus, toimintakollektiivisuus.

ABSTRACT

Children of the Border: The Intergenerational Identity Work of Evacuees from the Karelian Isthmus

Between 1939 and 1944, the majority of the population of the Karelian Isthmus was forced to leave their homes twice. Their homes, which were destroyed during the Winter War, were rebuilt, and farmlands were recultivated for food production. Within two years, the prerequisites for living were recreated. At the border district of the Karelian Isthmus, both exoduses occurred hurriedly in the midst of battle and evacuees could, therefore, take few of their personal belongings with them. The war reached only the Vuoksi area; however, Finland also had to concede other areas, such as the province of Viipuri, the outer archipelago of the Gulf of Finland, Petsamo, and areas in Salla and Kuusamo. Some of these areas were evacuated because of the war and finally because of the stringent terms of peace. The evacuees had to live in other people's homes for years. Around their new places of domicile, they built new homes; however, they still had conflicts with the local people because of issues related to their differing traditions and culture.

This study investigates the identity work and the efforts to maintain the Karelian culture among the people who were either evacuated from the Karelian Isthmus or the descendants of these people. Had this occurred, the prognosis would have been poor because the Karelian people were expected to assimilate into the local culture. To some extent, it seems this did occur. There were marriages between the young evacuees and the local young people, and the former also attempted to gain acceptance from the local people in various ways. However, through the decades, the Karelian culture has persisted in quite visible ways. The events of the Karelian parishes and tribes attract many more participants than other local celebrations, even though, for evacuees, the distances to these events can be long. As recently as the 2000s, the number of publications about the villages and parishes of the Karelian Isthmus has been on the increase. These perceptions gave impetus to this research project.

The aim of the study was to investigate how former inhabitants of the Karelian Isthmus conduct their internal identity work both personally and between generations. These two foci cannot be completely separated. The data consist primarily of interviews, but also include written stories related to experiences. The participants were either born in the Karelian Isthmus or are descendants of these persons. The participants consisted of a) 29 participants born in the Karelian Isthmus, half of whom were evacuated as young adults and half as children, and b) 82 of their descendants, including first to third generations. I interviewed the older participants, while some of the younger ones chose to write their stories. The interviews with the descendants were based on pre-selected themes.

I used an inductive method when coding and grouping the data. As a result of the multiple thematic codes related to the features of identity, there were numerous initiative categories. I condensed the data during multiple phases to construct a clear collage. It was also possible to identify many ways of conducting identity work. Based on these methods, I created a figure to illustrate the identity work of the Karelian Isthmus generations, including the premises, patterns of effects, and results.

To conclude, I claim that the Karelian Isthmus identity consists of patriotic Karelianism, equality, tolerance, active citizenship, enterprise, and entrepreneurship. The composing features of this identity were revealed as the imperative of the border, sociocultural activeness, and active citizenship. In practice, the identity work is conducted by means of imparting education, nurturing traditions, and sustaining values. The basic categories of identity work are emotional collectiveness based on experiences and functional collectiveness based on knowledge. The identity work is divided into internal and external parts. The external identity work is done via tribal and immediate communities.

A specific feature of the relationships between the generations is that, only a few decades ago, and with limited information, members of the second generation awoke to explore their Karelian Isthmus parents and home district after years of school and decades thereafter. The third and fourth generations have been in a better position to gain information because of the disintegration of the Soviet Union, and gradually opening recent history, and their grandparents' stories.

Journeys to the home district of their parents and grandparents have aroused future generations' desire to gain more information, as well as their interest in their relatives and the home district of their family in the Karelian Isthmus. The guidance of the parents and grandparents has also been

available. This interest has produced involvement in publications related to villages and parishes and in assisting the grandparents in the handling and storage of this kind of information. Among the younger generations, there is also personal interest in participating in tribal and parish festivals, as well as other activities related to Karelians and the Karelian Isthmus.

Keywords: identity, identity work, generation, the Karelian Isthmus, Karelianism, being from the Karelian Isthmus, tribe, evacuated Karelian, evacuee, being evacuated, the experiences of evacuation, war experiences, patriotism, emotional collectiveness, functional collectiveness

SISÄLLYSLUETTELO

Esipuhe	3
Tiivistelmä	6
Abstract	8
1 JOHDANTO	14
2 RAJAMAAKUNNAN PERINTÖ	22
2.1 Karjalan kannas rajamaakuntana	24
2.2 Raja vaikuttaa elämään monella tasolla	26
2.3 Arkeologinen ja poliittis-historiallinen tausta	32
2.4 He kaik' ovat hajallaan – karjalaiset diasporassa	33
2.5 Karjalaisuus määrittyy eri karjaloiden pohjalta	36
2.6 Kannas – osa Karjalaa ja kuitenkin erilainen?	39
3 IDENTITEETTI JA IDENTITEETTITYÖ	44
3.1 Identiteetti tutkimuksissa	44
3.2 Alueellisuus identiteetin perustana	51
3.3 Etnisyys ja kulttuuri identiteetin perustana	54
3.4 Identiteetin järkkäminen ja muuttuminen	56
3.4.1 Identifikaatio ja sosialisatio	58
3.4.2 Assimilaatio ja akkulturaatio	59
3.4.3 Sukupolvien välinen identiteettityö	62
4 TUTKIMUSASETELMA, -ONGELMA JA TOTEUTUS	66
4.1 Tutkimuksen lähestymistapa ja toteutus	68
4.2 Tutkimukseen osallistuneet	71
4.3 Aineisto, koodaus ja analysointi	76
5 MONI-ILMEINEN IDENTITEETTITYÖ	80
5.1 Identiteettityön perusta ja jatkuvuus	80
5.1.1 Raja identiteettityön taustaulottuvuutena ja sille erikois- leiman antajana	81

5.1.2 Kannakselaisen identiteetin ilmentäjät	106
5.1.3 Kannakselaisen identiteetin säilyminen ja säilyttäminen.....	136
5.2 Yhteenvedo – kannakselaisen identiteetin rakentuminen ja ylläpitäminen	189
5.2.1 Kannakselaisen identiteetin rakennetekijät.....	189
5.2.2 Kannakselaisen identiteetin ylläpitäminen	194
5.2.3 Identiteettityö – tunne- ja toimintakollektiivisuus.....	200
6 SUKUPOLVIEN VÄLINEN IDENTITEETTITYÖ.....	205
6.1 Identiteettityön kentät ja kanavat.....	207
6.2 Identiteettityön kontekstit ja prosessit.....	211
6.3 Päätelmät: identiteettityön yhteiskunnalliset reunaehdot – kannakselaisuuden säilyminen ja säilyttäminen	214
7 POHDINTA	222
Lähteet.....	230
Liitteet.....	244

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuviot

KUVIO 1 Pariisin rauhansopimuksessa Neuvostoliitolle luovutettu osa Karjalaa.....	19
KUVIO 2 Paavolainen 1960, Suomen rajasopimukset.....	23
KUVIO 3 Identiteettityön tutkimisen käsitesuhteet.....	66
KUVIO 4 Biologiset sukupolvet rinnastettuina ikäkohortteihin.....	67
KUVIO 5 Identiteettityön kentät ja kanavat.....	209
KUVIO 6 Identiteettityö yhteiskunnallisten reunaehtojen vaikutuksessa.....	213

Taulukot

TAULUKKO 1 Tutkimukseen osallistuneet henkilöt.....	73
TAULUKKO 2 Haastateltavat sukupolvittain ikäkohortteihin sijoitettuna.....	75
TAULUKKO 3 Raja identiteetin lähtökohtana.....	82
TAULUKKO 4 Kannakselaisen identiteetin ilmenemismuodot.....	108
TAULUKKO 5a Sukurakkaus. Kolmen ja neljän sukupolven suvut kahdella Kannaksen alueella.....	129
TAULUKKO 5b Sukurakkaus; vajaat suvut kahdella Kannaksen alueella.....	129
TAULUKKO 6 Identiteettityön muodot.....	138
TAULUKKO 7a Täysien sukujen käynnit kotiseutumatkoilla Kannaksen alueiden mukaan sukupolvittain.....	150
TAULUKKO 7b Vajaiden sukujen käynnit kotiseutumatkoilla Kannaksen alueiden mukaan sukupolvittain.....	150
TAULUKKO 8 Kannakselaisen identiteetin rakennetekijät.....	190
TAULUKKO 9 Kannakselaisen identiteetin ylläpitäminen.....	195
TAULUKKO 10 Identiteettityön peruskategoriat.....	201

1 Johdanto

Karjalaista kulttuuria on viimeksi kuluneina vuosikymmeninä tutkittu melko runsaasti. Se on kuitenkin tuonut niukasti tietoa Suomen karjalaisten ominaispiirteistä ja identiteetistä diasporatilanteeseen joutumisen jälkeen. Identiteettiäkin on sivuttu tutkimuksissa, mutta niissä näkökulma on liittynyt johonkin muuhun kuin identiteettityöhön. Vastauksena kysymyksen keitä Suomen karjalaiset ovat ja keitä ovat kannakselaiset tai rajakarjalaiset on arkeologisten tutkimusten perusteella luotu spekulatiivisia esihistoriallisesta väestön liikehännästä ja siitä, ketä Suomen alueelle missäkin historian vaiheessa on saapunut. Arkeologian sekä geeni- ja dna-tutkimuksen edetessä on saatu lisää tietoa varhaisista suomalaisista ja karjalaisista suomalaisena heimona. (Mm. Huurre 2003; Uino 1997.)

Tarkastelen aluksi karjalaisen identiteetin ilmenemistä Kannaksella syntyneissä ja kasvaneissa siirtokarjalaisissa ja heidän jälkeläisissään. Karjalaisen identiteetin katoaminen on oletettavampaa kuin muiden Suomen heimoidentiteettien, koska asuminen muiden vallitsevampien heimokulttuurien keskellä asettaa suuremman katoamisvaaran kuin yhtenäisemmällä alueilla asuvilla heimoilla. Karjalaisten joutumisesta diasporaan on kulunut jo kolmen sukupolven mittainen aika. Kuitenkin on havaittavissa sellaisia ilmiöitä, joista voi päätellä, ettei karjalaisuus ole häviämässä, vaan jopa päinvastoin kiinnostus siihen lisääntyy. Kun Karjalassa syntyneiden lukumäärä vähenee, heidän jälkeläisissään on yhä enemmän nähtävissä kiinnostusta karjalaisuuteen. Esimerkiksi kotiseutumatkoilla on ollut nuoria mukana lisääntyvästi. On arvioitava, voidaanko tätä määritellä identiteetin etsimiseksi vai ilmentymäksi.

1900-luvun alkuvuosikymmeninä eläneiden karjalaisten identiteetistä tai yleensä ominaislaadusta ei juuri ole tutkittua tietoa. Väestötilastojen perusteella tiedämme, että rajakarjalaisissa eli entisen Viipurin läänin itäosan asukkaissa on ollut suhteellisesti enemmän ortodokseja kuin muista Suomen karjaloista sotaa paenneiden evakkojen keskuudessa. Arkeologisen ja geologisen tutkimuksen lisäksi uusin Suomen karjaloita koskeva Karjala-

tutkimus on kuitenkin keskittynyt menneeseen ja nykyiseen kulttuuriin, mutta ihmisten henkilökohtaiseen kokemushistoriaan liittyviä näkökulmia ei liiemmin ole käsitelty lukuun ottamatta rajakarjalaisia. Viimeksi kuluneen kahden vuosikymmenen aikana tehty Karjalaa koskeva humanististen tieteiden tutkimus onkin kohdistunut pääasiassa Venäjän Karjalaan ja Suomen Raja-Karjalaan ja sieltä evakkoon joutuneisiin ihmisiin, joista suuri osa oli ortodokseja. Karjalan kannas ja laajemminkin luterilainen Karjala on jäänyt tuntemattommaksi tieteellisen tutkimuksen kohteena.

Yksilötason karjalaisuusidentiteetin tutkiminen ja havainnointi on suurelta osalta jäänyt yhteiskunnallisen ja kulttuurisen tason tarkastelun varjoon. Vasta viime vuosina on alkanut esiintyä evakkouden aiheuttamien yksilötason ilmiöiden tarkasteluun liittyvää keskustelua ja toimintaa. On perustettu sotalapsia ja evakkolapsia sekä sotaorpoja koskevat valtakunnalliset yhdistykset. On myös alettu kaivata niiden traumojen tutkimusta ja käsittelyä, joita siirtokarjalaisten lapsille ja aikuisille syntyi sodan ja evakkouden sekä sotalapsi-, sotaorpo- ja sotaleskikokemusten johdosta. Alalta on valmistunut ja valmistumassa sekä perustason että jatkotason opinnäytetöitä. Evakkojen sotaorpo- ja sotaleskikokemukset poikkeavat kotiseudullaan kaiken aikaa asuneiden suomalaisten vastaavista kokemuksista.

Tämän tutkimuksen pääfokus, karjalainen identiteettityö, on vielä vähemmän tutkittua kuin identiteetin olemus ja sen osana karjalainen identiteetti. Kannakselaista identiteettiä ei ole tutkimuksissa erotettu karjalaisesta identiteetistä eikä karjalaista tai kannakselaista identiteettityötä ole tutkittu siinä merkityksessä kuin tämä tutkimus edustaa. Vaikka sodan tieltä pakenemisesta eli evakkoon joutumisesta on kulunut jo yli 70 vuotta, siirtokarjalaisten yhdistys- ja kulttuuritoiminta ei juuri näytä vähentyneen siitä, mitä se oli diasporan ensimmäisinä vuosikymmeninä. (Ks. Piltz 1973, 186–202.) Se on saattanut päinvastoin voimistua. On syytä tutkia, mitä ilmiön taakse kätkeytyy. Identiteettityön eri muodot, subjektit, objektit ja merkitykset ovat kiinnostavia ja yhteiskunnallisesti arvokkaita tutkimuksen kohdealueita.

Identiteettityön kannalta kiinnostavaa on myös se, että vuosikymmenien aikana olen havainnut laskua ja nousua karjalaisuuden ilmenemisen kontekstissa. Evakkojen lapset saattoivat suhtautua karjalaisuuteen torjuvasti tai aikuisena ja varttuneena nuorena evakkoon joutuneet eivät puhuneet Karjalasta eivätkä sotakokemuksistaan. Ovatko viimeksi mainitut kaksi ilmiötä erillisiä vai kytkeytyvätkö ne toisiinsa, on yksi tutkimusta edellyttävä asia. Sellaista tutkimusta en ole tavoittanut. Lapsen ja nuoren silmin olen aikanaan havainnut, että sodassa olleet miehet keskustelivat

sotamuistoista vain keskenään suljettujen ovien takana. Mitä tähän ilmiöön sisältyy, on myös avoimeksi jäänyt kysymys. Toisaalta evakkojen lastenlapset ja näiden lapset ovat nykyisin osoittaneet lisääntyvää kiinnostusta Karjalaa koskeviin asioihin. Tästä suuressa määrin johtuu ajatukseni alueesta identiteetin lähtökohtana.

Ensimmäisellä kotiseutumatkallani vuonna 1979 havaitsin kiihkeät reaktiot sekä itsessäni että toisissa bussissa olijoiissa heti rajan ylityksen jälkeen. Katset kiinnittyivät maisemiin ja kommentit olivat tunnepitoisia huudahduksia. Ne vahvistuivat ja tihenivät vahvaksi sorinaksi, kun oman kotikunnan maisemat näkyivät bussin ikkunoista. Pysähtyminen ennen Pietaria oli kielletty, joten emme päässeet talleamaan kotimme maan kamaraa. Saimme nähdä omia synnyinseutujamme vain ikään kuin kuvana – bussista käsin. Maisemat eivät kuitenkaan olleet entiset, sillä lähes kaikki rakennukset olivat tuhoutuneet ja ne harvat jäljellä olevat hoitamattomina ränsistyneitä. Vain maanpinnan muodoista ja karttaa apuna käyttäen voitiin tutut paikat tunnistaa. Vuosikymmenien aikana oli pidetty mielessä kotiseutua ja toivo sinne pääsystä oli vähäistä. Siksi tunne kotiseudun konkreettisesta näkemisestä oli voimakas, vaikka tuho oli nähtävissä. Alue arpineenkin oli kuitenkin sama. Näitä ilmiöitä haluan lähemmin tuoda esiin ja osaa niistä myös tutkia ja täsmentää sekä löytää niihin selityksiä.

Suhteeni tähän tutkimukseen on omakohtainen, sillä olen lähtöisin yhdestä tutkimukseeni rajatun kohdealueen Karjalan kannaksen rajapitäjästä Kivennavalta. Kotini oli niin lähellä valtakunnanrajaa, että Neuvostoliiton hyökkäyksen lähes ensimmäiset kranaatit lensivät kotini yli aamupimeällä 30.11.1939. Pakoon lähtö oli erittäin kiireinen ja täynnä kuolemanpelkoa. Emme saaneet mukaamme juuri mitään omaisuutta, sillä hevosen vetämään rekeen, jolla matkaan lähdimme, ei mahtunut äidin ja kolmen lapsen lisäksi juuri muuta kuin hevosen muonaa pariiksi päiväksi ja ihmisten varustusta sen verran, mitä selkäreppuihin mahtui.

Olen jo nuoruudessani osallistunut Karjalan Liiton toimeenpanemiin kirjoituskampanjoihin ja haastatellut vanhempiani niitä varten. Lisäksi olen koko aikuisen elämäni ajan ollut kiinnostunut kaikesta kotiseutuuni liittyvästä tiedosta sekä lisääntyvästi osallistunut karjalaiseen yhdistystoimintaan ja kulttuuritapahtumiin. Näistä lähtökohdista juontuu myös 1990-luvulta alkaen herännyt kiinnostukseni ja harrastukseni kotiseudun elämän ja perinteen kirjalliseen tallennukseen. Harrastus on tuottanut osallisuuden työryhmään, joka julkaisi vuonna 1999 kotikylästäni ja naapurikylästä (Kivennavan Polviselältä ja Tirttulasta) kyläkirjan 'Tattiportilla tavataan'.

Viimeistellessäni pro gradu -tutkielmaa (Ilonen 2003a; 2003b) syntyi

kiinnostus tutkia lisää aiheeseen liittyviä uusia kysymyksiä. Samojen teemojen edelleen syventäminen voisi tuoda lisää kiinnostavaa tietoa. Toisaalta olen havainnut, että karjalainen identiteetti, miten se määriteltäneenkin, on säilynyt sukupolvesta toiseen, vaikka jo siirtokarjalaisten neljäs – ehkä viideskin sukupolvi varttuu diasporassa. Monen sukupolven läpi säilynyt identiteetti on sitäkin merkittävämpää, kun otetaan huomioon, että useimpien geeneihin on sekoittunut muutakin kuin karjalaisuutta. Ovathan monet evakkomatkoilta vakituisille asuinpaikoille asettuneista avioituneet alkuperäisten paikkakuntalaisten kanssa. Edelleen seuraavissa sukupolvissa on tapahtunut sekoittumista.

Keskustelu Karjalan palauttamisesta Suomelle on lisääntynyt mediassa. Tämä seikka on ollut yhteiskunnassamme pinnalla aiheeni käsittelyn perusvaiheessa eli aineiston hankinnassa haastattelun keinoin. Haastateltavat ovat luonnollisesti tietoisia siitä. Koska en tutki palauttamiseen liittyviä asioita, olen pyrkinyt löytämään keinot aiheen välttämiseksi haastattelutilanteissa. Sen välttäminen on kuitenkin osoittautunut vaikeaksi, koska useimmat ensimmäisen sukupolven haastateltavat ovat ottaneet siihen liittyviä seikkoja esille jossain muodossa ja viimeistään avoimen kerronnan päätteeksi. En ole kuitenkaan poistanut kyseessä olevia lausuntoja litterointivaiheessa enkä kokonaan jättänyt huomiotta, sillä niistä voi löytyä jotain oleellista esimerkiksi identiteettityön merkitystä pohdittaessa.

Käsittelen aineistoani joiltakin osin kahden erilaisen Kannaksen alueen välisenä vertailuna kiinnittämättä huomiota kuitenkin tarkasti alueellisiin eroihin muuten kuin rajaseudun ja alueen pohjoisosan välillä. Tällöin Kannaksen pohjoisosaa edustavat Antrea, Vuoksenranta, Kaukola, Käkisalmen maalaiskunta, Koiviston maalaiskunta ja Viipuri. Venäjän vastaista rajaseutua edustavat aineistossani Kivennapa, Rautu, Terijoki ja Uusikirkko.

Karjalan kannaksen valitsin alun perin siksi, että olemassa oleva Karjalatutkimus painottuu havaintojeni mukaan suurelta osin Raja-Karjalan ja Venäjän Karjalan alueisiin ja ihmisiin. Itä-Suomen yliopistossa (aiemmin Joensuun yliopisto) toimiva Karjalan tutkimuslaitos on keskittynyt toimialueensa ytimen Pohjois-Karjalan lisäksi mainituille alueille ja niillekin pääasiallisesti ortodoksiväestöön liittyvästi. Painotus tuntuu vinoutuneelta myös siksi, että ortodoksienemmistöisiä kuntia oli talvisodan edellä vain kuusi sittemmin kokonaan rajan taakse jääneistä 44 kunnasta. Mainitut ortodoksienemmistöiset kunnat olivat kaikki Salmin kihlakunnassa, jossa ortodokseja oli vuonna 1939 yhteensä 30 242, yli puolet koko maan ortodokseista ja noin 63 % koko Viipurin läänissä asuvista ortodokseista. (Mäkinen 1982, 453.) Kuitenkin luterilaisia oli nykyisen rajan taakse jääneessä

osassa Suomen Karjalaa 1930-luvulla suuri enemmistö noin 90 %. (Hämynen 1995, 26–28; Merikoski 1939, 2.)

Myös Helsingin yliopistosta ja Tampereen yliopistosta (vuoteen 1966 asti Yhteiskunnallinen Korkeakoulu) on viime sotien jälkeen julkaistu Karjalaa ja karjalaisia koskevaa tutkimusta. Muista yliopistoista niitä on julkaistu harvemmin (Raninen-Siiskonen 1999, 18–23; 347). Kannaksen huomioimista niissä en ole tunnistanut. Osin myös Kannasta koskevista tämän tutkimuksen kannalta merkittävistä tutkimuksista tärkeimmät ovat Pirkko Sallinen-Gimplin kaksi tutkimusta (1990 ja 1994), ensiksi kahden siirtokarjalaisryhmän kaksiosainen vertailututkimus ja toisena väitöskirja karjalaisesta identiteetistä ja kulttuurien kohtaamisesta. 2000-luvulla on etenkin perustutkimuksen pro gradu-tutkielmia tehty ja tekeillä aiempaa enemmän. Aivan viime vuosina on julkaistu myös joitakin Kannasta ja sen lähialueita koskevia väitöskirjoja. Outi Fingerroos (2004) on tutkinut uskontoon liittyviä aiheita Helsingin yliopistossa ja käsitellyt osin myös Kannasta. Todennäköisesti uusin Kannasta koskeva tutkimus on Jaana Loipposen (2008) väitöskirja soteleskien tarinoista. (Fingerroos 2004; Fingerroos & Loipponen 2007; Loipponen 2009.) Tässä voin mainita myös Katja Hyryn (2011) tutkimuksen Vienan pakolaisten jättämistä jäljistä. Siinä on käsittelytapa erilainen, mutta rajaan liittyviä yhtymäkohtia voi löytyä.

Rajaaminen on perusteltua myös siksi, että erot eri karjaloiden välillä ovat arkihavaintojenkin tasolla merkittäviä ja alituinen erojen huomioon ottaminen laajentaisi tutkimusta liiaksi tuomatta lisää oleellista informaatioarvoa. Tutkimukseni edetessä ja aiempiin tutkimuksiin tutustumisen myötä Kannaksen valinta rajauksessa on osoittautunut oikeaksi erityisesti siksi, että Kannas eroaa osin merkittävästikin paitsi muusta Suomesta niin myös muusta Karjalasta historiansa, talous- ja yhteiskuntakehityksensä, uskontonsa, kulttuurinsa, kielensä ja asutuksensa puolesta.

Kannaksen valinta tutkimukseni alueeksi merkitsee myös Suomen karjalaisuuden näkökulman korostumista, joka on tärkeätä juuri sen saaman huomion vähäisyyden takia aiemmissä tutkimuksissa. Korostan suomalaisuutta siksi, että Kannas on lähtökohtaisesti vahvimmin identiteetiltään suomalaisten asuttamaa aluetta verrattuna Laatokan itä- ja koillispuolen alueisiin, joiden asukkaiden yhteydet Venäjään ovat olleet vahvemmat kuin kannakselaisilla niinäkin historian aikoina, jolloin Suomi on ollut kokonaan Venäjään liitettyä. (Mm. Kirkinen 1982a, 259–279.)

Jotta identiteettityön tutkimiseen olisi mahdollisuus saada syventävää näkökulmaa, on tarpeellista myös selvittää, mitä kannakselaiseen identiteettiin liittyy ja miten se on säilynyt tai muuttunut kannakselaisissa siirto-

Kuvio 1. Pariisin rauhansopimuksessa Neuvostoliitolle luovutettu osa Karjalaa.

karjalaisissa ja heidän jälkeläisissään kolmen tai neljän sukupolven aikana. Tutkimukseni elävinä informaatiolähteinä on Karjalan kannakselta evakuoituneita siirtokarjalaisia ja heidän jälkeläisiään sukupolvittain. Tarkastelun lähtökohta on heidän minäkäsityksensä karjalaisuuden ja tarkemmin kannakselaisuuden näkökulmasta.

Käsittelen karjalaisuutta sekä yksilöidentiteetin että sosiaalisen eli yhteisyysidentiteetin (Sallinen-Gimpl 1994, 41) tasolla ja tarkastelen identiteettityötä näiden kahden näkökulman kautta erittelemättä kuitenkaan tuloksia tarkasti näkökulmien valossa. Identiteettityöllä on niin ollen kaksi muotoa: toisaalta yksilöllinen ja toisaalta yhteisöllinen identiteettityö. Ensiksi mainittu lähtee yksilöstä edistämällä karjalaisia piirteitä omassa henkilökohtaisessa identiteetissä. Tätä voi luonnehtia myös karjalaisuuden säilyttämistendenssiksi, joka tulee toiminnan tasolle sekä yksilöiden että yhteisöjen pyrkimyksissä eri keinoja käyttäen.

On huomattava, että myös yhteisöllinen identiteettityö suuntautuu yhteisön jäsenten karjalaisuutta säilyttävään toimintaan, mutta myös laajempaan karjalaisuuden vaalimiseen, kuten historian, muistojen ja helposti katoavan kulttuuritiedon tallentamiseen. Tässä tutkimuksessa keskityn ensisijaisesti yksilön identiteettiä koskevaan yksilön omaan ja yhteisön toimintaan.

Edellä esiin tuomiin aiheisiin viitaten jaan tutkimukseni käsittämään alueellisesti Karjalan kannaksen ja suurimmaksi osaksi sen maaseudulta kotoisin olevat ihmiset. Kannaksena käsittelen tällöin Laatokan ja Suomenlahden välistä kannasta Tarton rauhansopimuksen mukaisen valtakunnanrajan Suomen puoleista osaa. Kannaksen rajaa Raja-Karjalaa tai Keski-Karjalaa vasten en ole tiukasti määritellyt, koska olen valinnut vain tietyt kunnat, joilta aineistoni ihmiset ovat kotoisin. Oheinen kartta (kuvio 1) selvittää aineiston hankintaan valittujen Kannaksen pitäjien sijaintina alueella.

Tutkimuksen rakenne muotoutuu kaikkiaan seitsemän luvun kokonaisuudesta. Johdantoluvun jälkeen tutkimuksen toisessa luvussa kuvailen lähemmin tutkimukseni historiallis-yhteiskunnallista ja alueellista taustaa, jossa rajalla on keskeinen merkitys kannakselaisen identiteetin kehityksessä sekä konkreettisessa että symbolisessa merkityksessä. Tuon esiin myös informanttien lähtöalueen väestön muutoksiin liittyviä seikkoja. Aiempien väestömuutosten lisäksi myös Kannakselta viime sotien johdosta evakuoituneiden siirtokarjalaisten sijoittuminen ja kulttuurien kohtaaminen sijoitusalueilla ovat siinä oleellisia tekijöitä.

Kolmannessa luvussa kuvailen tutkimukseni kohteena olevan kannakselaisen identiteetin ja identiteettityön lähtökohtia ja alueellisia piirteitä

myös historian valossa. Olemassa olevan tutkimuksen tarkastelu luo tälle tutkimukselle teoreettista taustaa. Tarkastelen aiempaa tutkimusta alkaen siirtolaisuuden tutkimuksesta ja etnisen identiteetin pohdinnoista. Sukupolviajattelu sisältyy tutkimuskenttään kahdella tavalla. Biologiset suvut ja niiden sukupolvet ovat keskeinen tutkimuksen kohde identiteetin tarkastelussa. Lisäksi otan huomioon myös kokemukselliset eli yhteiskunnan suuriin muutoksiin perustuvat sukupolvet, joita on käsitelty 1900-luvun alkupuolelta alkaen yhteiskuntatieteissä, historiatieteessä ja kasvatustieteissä.

Neljännessä luvussa esitän tutkimusasetelman ja -ongelman sekä esittelen tutkimukseen osallistuvat henkilöryhmät ja heidän lähtöalueensa. Samoin kyseessä olevassa luvussa esittelen aineiston hankintatavan ja muut aineiston hankinnassa ja analysoinnissa käytetyt menetelmät. Viidennessä luvussa esitän analyysin tulokset antaen aineistoni puhua samalla, kun vastaan myös tutkimuksen alakysymyksiin: mitä kannakselainen identiteetti on ja mitä siihen sisältyy sekä miten se on säilynyt sukupolvissa.

Kuudennessa luvussa kokoan tulokset tiivistettyyn muotoon ja vastaan tutkimukseni pääkysymykseen: miten Kannaksen karjalaiset tekevät identiteettityötään. Seitsemännessä luvussa pohdin tutkimukseni luotettavuuskysymyksiä ja ehdotan uusien tutkimusten aihepiirejä.

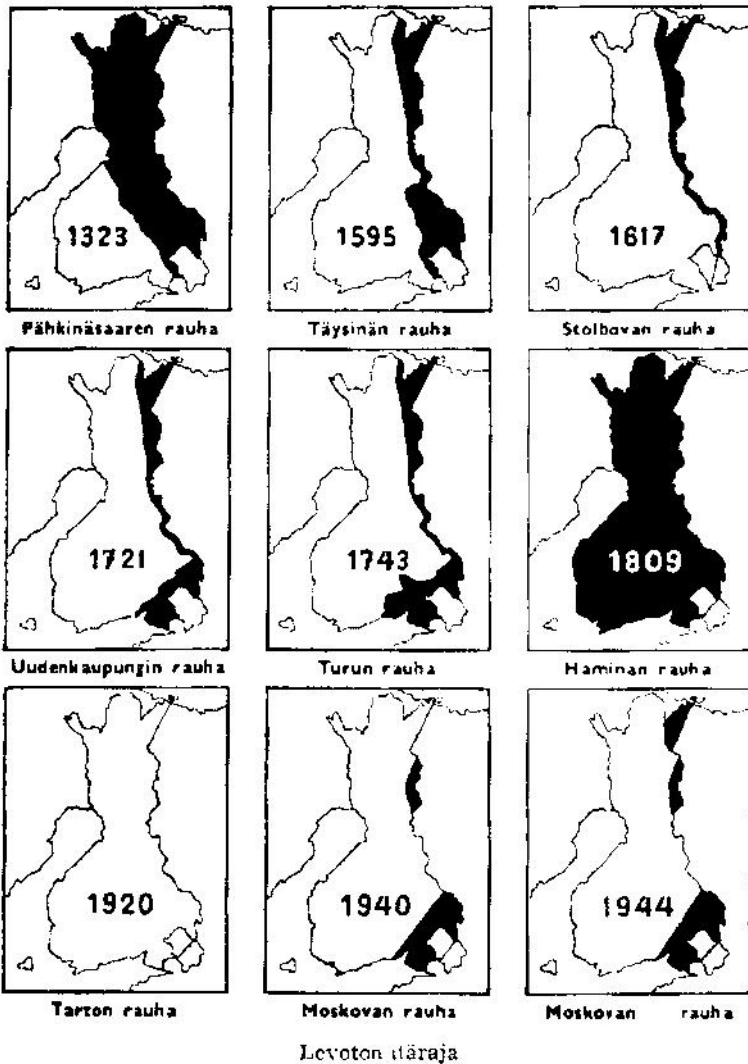
2 Rajamaakunnan perintö

Karjalan kannas rajamaakuntana ja sen ihmiset ovat kohdanneet monenlaisia muutoksia ja mullistuksia tunnetun historiansa aikana (mm. Karste-Liikkanen 1968, 11–17). Historia, geologia ja arkeologia lähimpinä tieteenaloina antavat taustaa ja perustaa Kannaksen ihmisiä, heidän ominaislaatuun, kulttuuriaan, sosialisaatiotaan ja toimintojaan koskevalle tutkimukselle.

Karjalan kannaksella on elänyt ihmisiä arkeologisten löydösten mukaan jo noin 10 000 vuotta sitten ja asutusta on ollut jatkuvasti. Kannas on yksi runsaimpien löydösten alueista (Kirkinen 1983, 11; Uino 1997; Uino 2003). Karjalan kohtaloihin ovat vaikuttaneet ajanlaskumme ensimmäiseltä vuosituhannelta alkaen sen läheiset valtiot: Novgorod ja Ruotsi. Novgorod oli osa venäläisaluetta ja valtiona Venäjän edeltäjä, joka vaikutti sotaisuudellaan ja herruuspyrkimyksillään Karjalan ja koko Suomen kohtaloihin vuosisatojen ajan.

Karjalan vaiheet voi sitoa sotien päätteeksi solmittujen rauhansopimusten (ks. kuvio 2) sarjaan: Pähkinäsaaren rauha 1323 jakoi Karjalan kannaksen ja koko Suomen kahtia. Itäinen Kannas jäi Novgorodille ja läntinen Ruotsille. Täyssinän rauha 1595 ei tuonut muutosta Kannaksen jakoon, mutta Stolbovan rauhassa 1617 Karjala ja Inkeri jäivät Ruotsin (Suomen) alueeksi lähes kokonaan, kunnes Viipurin lääninä tunnettu alue ja Kannas läänin eteläosana joutuivat Uudenkaupungin rauhansopimuksen (1721) perusteella Venäjän valloittamaksi. Tämä alue tunnetaan historiassa käsitteenä ”Vanha Suomi”. Nimi liittyy Venäjän näkökulmaan ja tarkoittaa aiemmin Suomeen kuulunutta osaa Venäjän yhteydessä sen jälkeen, kun Haminan rauhansopimus vuonna 1809 merkitsi koko Suomen alistamista Venäjän vallan alle. Tätä yli sata vuotta kestänyttä jaksoa Suomen historiassa kutsutaan autonomian ajaksi. Suomi itsenäistyi vuonna 1917 ja rajankäynti sinetöi itsenäisen Suomen rajat vuonna 1920. (Paavolainen 1960, 243; Kirkinen 1983, 22.)

Rauhansopimusten sarja ei kuitenkaan anna riittävää kuvaa Karja-

Kuvio 2. Suomen rajasopimukset (Paavolainen 1960, 243).

lan vaiheista, sillä niiden välillä oli poliittisia, taloudellisia ja kulttuurisia kausia, jotka aiheuttivat karjalaisten ja erityisesti kannakselaisten elämän olosuhteisiin suuria muutoksia. Yli puolitoista vuosisataa kestänyt lahjoitusmaakausi 1720-luvulta alkaen aina 1800-luvun lopulle asti ja jo Pietarin kaupungin rakentaminen vuodesta 1703 alkaen merkitsivät kannakselaisille talonpojille raskaita aikoja. Venäjän yhteydessä Suomi oli autonominen valtio, jonka rajat olivat samat kuin sittemmin itsenäisen Suomen rajat. Autonomisessa Suomessa olivat voimassa aiemmat eli Ruotsin ajan lait. Venäjän ja Suomen rajalla oli myös tulli (Rytkönen 1994, 109–116) ja 1860-luvulta alkaen oli oma raha, suomenmarkka.

Kuvio 2:n esittämä karttasarja valaisee itärajan levottomuutta yli kuuden vuosisadan ajalta. Kansa puhui suomen kieltä ja monet virkamiehet ja papit ruotsia, joka oli virkakieli myös autonomian aikana, joten hallinto ja oikeudenkäynti tapahtuivat ruotsiksi. Venäjää puhuttiin vain ruotsin kielen rinnalla kenraalikuvernöörin virastossa ja Pietarissa toimivassa ministerivaltiosihteerin virastossa (Jutikkala 2002, 275). 1800-luvulla heräsi kansallinen itsetunto ja kansakunnan rakentamisen yhteydessä suomen kieli otettiin viralliseksi kieleksi ruotsin kielen rinnalle (Kieliasetus 1902; Wuorinen 1935, 129–140).

2.1 Karjalan kannas rajamaakuntana

Kannaksen sijainti useita kertoja muuttuneiden valtakunnanrajojen vaikutuskentässä ei voinut olla vaikuttamatta sen asukkaiden elämään ja sen kautta myös identiteettiin sukupolvien jatkumossa. Rajan toisella puolella oleva maailma – sikäläinen yhteiskunta – on koettu totaalisen vieraana. Siksi valtakunnanrajan läheisyys on tuonut ihmisten elämään jännitteitä muodollisen rauhankin aikana, mutta erityisesti sotien aiheuttamat muutokset rajan sijainnissa ovat merkinneet rajuja muutoksia kannakselaisten arkielämään ja vaatineet muuttamaan elämän käytäntöjä. Aiemmissa sodissa ja niin sanotun rauhankin aikana naiset ja lapset pakenivat rajan yli tulleiden ryöstäjien ja tappajien tieltä piilopirteihin, joita oli rakennettu oman maakunnan erämaihin. Vanhat miehet jäivät puolustamaan kotikyllää ja kotia, sillä silloin, kun varsinaisia sotia ei ollut lähellä, nuoret miehet olivat ”asevelvollisina” vierailta mailla Ruotsin kuninkaiden valloitusretkillä. Kylien ihmiset palasivat rauhan tultua piilopirteistä ja jopa Savosta asti rakentamaan uuden kodin hävitetyn tilalle ja jatkamaan elämää. (Paloposki 1936, 144–158; Paavolainen 1954, 9; Pulliainen 2008b, 13–14.)

Toisen maailmansodan alkuvaiheessa Neuvostoliiton hyökätessä Suomen rajojen yli kannakselaiset pakenivat kotiseudultaan muille Suomen alueille. Sitä on pidetty ainutlaatuisena väestön siirtymisenä sodan johdosta. Pakeneminen oli itsestään selvä reaktio rajan läheisyydessä eläneille ihmisille. Ilmeisesti rajan kammottava olemus ja sen takana olevan vieraan yhteiskunnan väkivaltaisuuden aavistaminen ja jopa tunteminen oli taustavoimana pakenemisen itsestään selvytyteen. (Takala 1994, 173–180; Leisiö 2001, 30–31; Katajisto 2008, 254.)

Kodin jättäminen ei ollut helppoa, mutta vaihtoehdon rajuus kypsytti rajan läheisyydessä asuneiden kannakselaisten mielet tekemään kipeän ratkaisun omaehtoisesti. Rajan pelottavuus oli pitkäaikaisen sukupolvien kokemuksista välittyneen aavistuksen tuottamaa tunnetta. Esimerkkinä voi käyttää Kati Katajiston kuvaamia autonomian ajan alussa eläneen eliitin pelon aiheita:

”...varsinkin poliittisista suhdanteista perillä olevat ja Ruotsin puolustuslaitoksen heikkouden tuntevat säätyläiset saivat elää jatkuvassa Venäjän pelossa. Venäjän pelko sitoikin osan heistä entistä tiukemmin Ruotsiin, sillä Ruotsin toivottiin pelastavan Suomen. Tällainen oli todennäköisesti Venäjän ja Ruotsin välisen sodanuhan aktualisoituessa 1790-luvun alussa vielä varsin yleinen kanta, vaikka ajan myötä Ruotsiinkin turvautuvat joutuivat miettimään Venäjää reaalisenä, vaikkakin hyvin vastenmielisenä vaihtoehtona. Ääritapauksissa Venäjän pelko johti siihen, että Suomesta pyrittiin muuttamaan Ruotsin valtakunnan ydinalueille.” (Katajisto 2008, 10.)

Irina Takalan yhteenveto 1930-luvulla Suomesta Neuvostoliittoon loikanneiden kohtaloista kertovista asiakirjoista ja teoksista tuo esiin vaikeita kokemuksia edellä kuvatun pelon kohteen todellisuudesta kymmeniä vuosia myöhemmin:

”Ihmiset olivat epätoivoisia. Muutamat loikkarit anoivat paluulupaa takaisin Suomeen. Toivonsa menettäneet yrittivät paeta, jotkut yksin, toiset perheineen. Parempi juosta konekiväärin edessä kuin kärsiä nälkää, he sanoivat. Pakoon lähteneet saatiin kiinni ja heidät lähetettiin sen jälkeen oikeille vankileireille.” ... ”Yhteensä 568 ihmistä joutui asumaan sydäntalvella asumiskelvottomissa tilapäisissä parakeissa, joissa lämpötila laski usein 12 pakkasasteeseen. He saivat 619 patjaa, 321 tyynyliinaa, 239 huopaa, 200 lakanaa ja 50 tyynyä. Likaista työtä tekevät miehet nukkuivat päällysvaatteissa paljailla patjoilla. Ahtaus ja epäterveelliset olot aiheuttivat kulkutautiepidemian...” (Takala 1994, 179–180.)

Kannaksella eläneille suomalaisille valtakunnanraja merkitsi aikanaan arkielämän jännitteitä ja rankkojakin tunteen tason asioita. Valtakunnan raja on ollut kammottava elementti kannakselaisille satojen sukupolvien aikana, koska rajan takaa on tullut muodollisen rauhankin aikana kauhua ja tuhoa aiheuttavia vihollisia. Raja oli ja osittain on edelleen kannakselaisille myös ihmisiä erottava tekijä siten, että ”me” ja ”he” eivät ole tasaväkisiä joukkoja, niin kuin voivat olla esimerkiksi urheilussa joukkueottelun osapuolet keskenään tai Suomen läntisen rajan takana asuvat ihmiset suomalaisille. Itärajan takana olevat ”he” ovat jotain, joita ”me” pidämme vieraina, joihin emme halua pitää yhteyttä. ”He” edustavat useiden kymmenien sukupolvien muistin mittaista negatiivista elementtiä. (Leisiö 2001, 30–31; Jutikkala 2002, 228, 237; Katajisto 2008, 10, 254–255.)

2.2 Raja vaikuttaa elämään monella tasolla

Raja on merkitykseltään konkreettinen maastoon – ja karttaan – merkitty joko luonnon muotoja seuraava tai muilla perusteilla määrätty linja maastossa. Se on kuitenkin myös määräävä elementti useille muille rajakäsitteille. Valtakunnan raja merkitsi Kannaksella olemassaolollaan väkivallan lisäksi myös kulttuurisia ja symbolisia rajoja. Raja oli Suomen autonomian alkuaikoina melko avoin liikenteen merkityksessä, mutta tuli valvotummaksi ensimmäisen maailmansodan jälkeen ja sulkeutui lopulta merkittävästi Suomen itsenäistytessä. Totaalisesti raja sulkeutui toisen maailmansodan jälkeen. Neuvostoliiton hajottua 1990-luvun alussa rajan luonne on muuttunut hiukan avoimemmaksi, mutta sen tunnearvo etenkin evakkojen mielissä on pysynyt laadullisesta vaihtelevuudesta huolimatta melko voimakkaana ¹.

Karjalaisten suhtautuminen rajaan oli ennen ensimmäistä maailmansotaa ambivalentti. Sillä oli sekä sulkeva (negatiivinen) että avartava (positiivinen) merkitys sekä konkreettisesti että symbolisesti, henkisesti ja kulttuurisesti. Positiivisia merkityksiä oli lähinnä autonomian alkuaikoina. Silloin vuorovaikutus Inkerissä asuviin sukulaisiin oli helppoa, mutta rajan myönteinen taloudellinen merkitys liittyi myös Pietarin kaupungin tarpeisiin kaupan muodossa. Ristiriitaisempaa merkitystä sen sijaan toi venäläinen kesäasutus. Kesähuviloiden asukkaat tarvitsivat palveluja kylien väestöltä, mikä merkitsi lähiseutujen asukkaille tuloja, mutta huvila-asu-

¹ Se on havaittavissa myös lehti uutisista, jotka kertovat kotiseutumatkoi-
sta, muistomerkkien säilymisestä ja tuhoutumisesta sekä yritystoiminnan hankaluuksista rajan takana.

tuksessa ja venäläisten maanomistuksessa nähtiin myös kansallinen uhka. Rajan negatiivinen merkitys on seurausta historian käännteistä, jotka liittyvät Venäjän valta-yrityksiin ja niiden saavuttamiseen liittyviin ihmisten pakottamisiin. Kannaksen talonpoikien elämää kurjistutti ja siihen vaikutti pitkällisten ja toistuvien sotien lisäksi Pietarin kaupungin rakentaminen 1700-luvun alun vuosikymmeninä ja sen jälkeen noin vuosisadan kestänyt lahjoitusmaakausi. (Hannikainen 1888, 70–78; Karste-Liikkanen 1968, 12–13; Kaukiainen 1983, 112–119; Leisiö 2001, 30–31; Korjula 2008, 11–13.)

Kannas oli ”riitamaa”, joka oli joutunut milloin Ruotsin, milloin taas Novgorodin tai sittemmin Venäjän ja Neuvostoliiton valtaamaksi. Raja siirtyi useita kertoja ja siirtojen merkitys alueen asukkaiden elämään oli useimmiten merkittävä. Suuri Pohjan sota, jota Ruotsin Kaarle XII kävi vuosina 1700–1721 useita sen ajan valtioita vastaan, aiheutti koko Suomelle suuria ongelmia. Suomi joutui Venäjän miehittämäksi, sillä myös Venäjä oli liittynyt sotaan ja valtasi Ruotsilta Suomen kokonaan. Miehisestä väestöstä suurin osa oli kuollut sodissa. Puolet kaupunkilaisista, monet papeista ja varakkaat virkamiehet, kauppiat ja käsityöläiset olivat paenneet Ruotsiin. Suomeen jäivät talonpojat ja köyhimmät kaupunkilaiset. (Mickwitz 2005, 62–63.) Suomessa aikaa sanotaan isoksivihaksi. Sen aikana venäläiset kohtelivat siviiliväestöä raa’asti. He tappoivat siviilihenkilöitä, myös naisia ja veivät miehet pakkotöihin Pietarin kaupunkia rakentamaan. (Jutikkala 2002, 183–191; Mickwitz 2005, 63–65; Katajisto 2008, 50; Nordman 2009.)

Uudenkaupungin rauhassa vuonna 1721 Ruotsi menetti Inkerin ja Karjalan kannaksen Venäjälle. Tsaari oli vuonna 1703 Pohjan sodan aikana määrännyt rakennettavaksi uuden pääkaupungin Nevan suistolle Inkeriin, joka kuului vielä siihen aikaan Ruotsille. Alueella oli asunut suomenkielisiä inkeriläisiä kirjoitetun historian lähteiden mukaan jo 1100-luvulla. (Valpola 1962, 473.) Suurkaupungin rakentaminen suoperäiseen maastoon edellytti valtavasti materiaalia, materiaalin kuljetusta ja muuta ylimääräistä työtä rakentamisen lisäksi. Sitä tehtiin aluksi sotilas- ja maaorjavoimin, mutta työmäärän valtavuuden takia siihen tarvittiin myös kaikki mahdollinen työvoima laajan ympäröivän alueen ihmisistä. Karjalan kannaksen miehiä ja laajemminkin Suomen väestöä oli pakotettu tukkien, kivilohkareiden ja muun materiaalin kuljetustyöhön. Palkka oli niin pieni, ettei sillä voinut elää. Harvat selviytyivät elossa kotiin. (Karste-Liikkanen 1968, 13.) Mutta kotikaan ei antanut suojaa pakottamiselta. Tsaari palkitsi sotilaitaan jo ennen Pietarin rakennuskautta lahjoittamalla heille kannakselaisten ta-

lonpoikien maita jo sodan (isoviha) kestäessä. Kannaksen talonpojat menettivät omistusoikeutensa perintönä saamiinsa tiloihin ja heidät pakotettiin lahjoitusmaaisäntien palkollisiksi. Lahjoitusmaaisännät asuivat Pietarissa ja talonpojat joutuivat kuljettamaan sinne kaiken, mikä tiloilta liikenä. Matkoista he saivat mitättömän korvauksen. Heidät oli pakotettu myös Pietarin rakennusaikana kuljettamaan rakennustarvikkeita ja muonaa Pietarin rakentajille. (Karste–Liikkanen 1968, 11–17.)

Pakottaminen, alistaminen, veronkiskonta, pieksäminen ja yleisesti ottaen mielivalta olivat Viipurin läänissä eläneiden suomalaisten talonpoikien kokemuksia venäläisten ylimysten ja heidän tilanhoitajiensa suhtautumisesta noin puolentoista vuosisadan mittaisena lahjoitusmaa-aikana 1700- ja 1800-luvuilla. Karjalaiset talonpojat taistelivat oikeuksiensa puolesta, mutta hallintovirkamiehet tukivat oikeudenkäynneissä lahjoitusmaiden isäntiä eli donataareja talonpoikien tappioksi. Talonpoikien vastustaessa donataareja verotusta tärkeämpänä syynä oli vanhojen perinteisten oikeuskäsitysten siivuttaminen. Lisäksi oli omia etujaan tavoittelevia Suomen virkamiehiä, joiden itsekkäät toimet vaikeuttivat talonpoikien oikeuden hakemista ja saamista. (Paavolainen 1921, 46; Kiuru 1952, 32; Pyykkö 1961, 60–70; Kähönen 1968, 7–14; Hietanen 1982a, 21–24; Paaskoski 1997, 135–139; Paaskoski 1998, 119–121; .)

Kauppaa käytiin yleensä kotoa käsin. Aikalaiset ovat kertoneet muistelmissaan, että Pietariin vietiin melkein kaikkea, mitä riitti myytäväksi ja että sieltä myös tuotiin monenlaista tavaraa. Yhtä ei tuotu: puolisoa. Siinä pidettiin raja. (Seppänen 1943, 92; Montonen 1944, 6; Reijonen 1968, 10;.) Myös Karste–Liikkanen (1968, 14) toteaa Pietariin viedyn varsin lukuisia tavaroita aina elintarvikkeista kiviin ja marmoriin. Oli toinenkin asia, jota ei tuotu: Ei tuotu esimerkkiä, mallia toimintaan, kuten Erkki Paavolainen (1954, 17) kertoo anekdoottina kivennapalaisten vastauksen, kun kirkkoherran vetosi, että venäläistenkin kirkoissa on uunit: ”A venäläisist’ko myö ei oteta esimerkii, ei hyväss’eikä pahass’.” Kivennapalaiset olivat kauppatarkoillaan päässeet kurkistamaan venäläisten esiripun taakse ja nähneet, että siellä eivät kaikki asiat olleet niin hyvin kuin oli kuviteltu.

Lahjoitusmaakaudella köyhtyneet pientilalliset saivat huviloiden herasväeltä tarpeellista lisätuloa. Sen sijaan valveutuneimmat kannakselaiset suhtautuivat venäläisiin varauksella. Huvila-asutuksen merkitys oli osittain taloudellisesti myönteistä, mutta vierasmaalaisten suuren määrän katsottiin myös vaarantavan järjestystä ja taloutta toisaalla. Kannakselaiset ja monet muut valppaat suomalaiset näkivät venäläisessä huvila-asutuksessa kansallisen uhkan siltä osin, että lahjoitusmaa-ajoista juuri vapautuneista tiloista

joutui osia venäläisten omistukseen. Poliittinen aate alkoi herätä ja oma-toiminen elämä nousi vahvasti ihmisten mieliin. Sivistystason kohottamiseksi syntyi sivistysjärjestöjä ja muita kansalaisaktiivisuutta osoittavia yhdistyksiä. (Uotinen 1911, 37–48; Kähkönen 1968, 11–14, 29.)

Sortokaudet 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa käänisivät suhtautumisen rajantakaiseen yhteiskuntaan aiempaa negatiivisemmaksi ja Neuvostoliiton aika 1920-luvulta aina sen luhistumiseen asti (1991) loi rajaseudun asukkaissa suoranaista kammottavuuden tunnetta. Vapaa matkailu Neuvostoliittoon ei ollut mahdollista. Joitakin virallisia delegaatioita otettiin vastaan ja näytettiin kohteita valikoidusti. Esimerkiksi turistibussin pysähtyminen ryhmäviisumissa mainitsemattomissa paikoissa oli kielletty senkin jälkeen, kun turistiryhmille alettiin myöntää viisumeja. Niitä myönnettiin merkittävämminkin vasta 1990-luvulla. (Koponen 1999, 7–8.) Raja oli suljettu myös arkeologeilta (Uino 2003, 143–145).

Sari Kivimäki, joka 1990-luvulla osallistui Kannaksen rakennusperin- teestä jääneitä rippeitä kartoittaviin retkikuntiin, kuvaa rajan erottaman suljetun yhteiskunnan mystisyyden aiheuttamaa täydellistä tiedon puu- tetta:

”Elämäni ensimmäiset 20 vuotta olen elänyt itäisessä Suomessa, Ky- menlaaksossa, lähellä sitä rajaa, johon sivistys minun lapsuudessani loppui. Rajan takana oli ’Se’, josta puhuttiin monimerkityksisin sanakääntein, jos puhuttiin. Vuosikymmenien ajan viralliset valtuuskunnat olivat ainoa mahdollisuus saada kosketusta ’Sillä’ puolella asuviin ihmisiin. Neuvos- toliitosta saatavissa oleva kuva oli niin epäselvä ja lähihistoriasta löytyvät tapahtumat niin kipeitä, että kaikki minua kasvattaneet tahot katsoivat parhaakseen olla kertomatta aiheesta yhtään mitään.” (Kivimäki 1999, 5.)

Suomen ollessa autonominen valtio vuosina 1809–1917 raja Venäjään oli kuitenkin ajoittain melko avoin. Suomenlahden ja Laatokan välisellä rajalla oli seitsemän tullivartiota. Tarkastuksia oli, mutta paljon kan- nakselaisia kävi tapaamassa sukulaisiaan Inkerissä, joka oli alkuperäisesti suomalaista asutusta. Sen lisäksi suomalaisia kävi suurkaupungiksi miel- letyssä Pietarissa töissä ja monet asuivat siellä pitkiä aikoja. (Pulliainen, 2008c, 59–60) Suomalaisten väkiluku Pietarissa oli 1800-luvulla 15000– 20000 henkilöä. Pietarin suomalaiset edustivat lukuisia ammattiryhmiä. Suomalaista ammattityötä myös arvostettiin Pietarissa. (Karste-Liikka- nen 1968, 93–96.) Vaikeina aikoina myös itsenäisestä Suomesta etenkin 1930-luvun laman aikana muutti Neuvostoliittoon laittomasti joitakin tuhansia suomalaisia niin sanottuja loikkareita. Muuttajat olivat yleensä teollisuusalueilta. Paremman toimeentulon toivossa muuttaneet kuiten-

kin joutuivat pettymään oloihin ja kohteluun. Paluumuuttoa alkoi syntyä, mutta yleensä sekin oli laitonta. Palaajista osa on kertonut vaikeista kokemuksistaan naapurimaassa, mutta monet olivat vaiti. (Kostiainen 1988, 80–106; 200–219.)

Konkreettinen raja on myös selkeä kahden ratkaisevasti erilaisen kulttuurin ja erityisesti kahden erilaisen hallinnon välinen raja. Autonomian aikana oltiin toisaalta uteliaita ja pyrittiin oppimaan venäjän kieltä lähinnä kaupankäynnin onnistumiseksi, mutta mahdollisesti myös siksi, että vieraan arkielämän ominaisuudet ja omalaatuisuudet herättivät kiinnostusta. Toki rajan takana asuvien ihmisten kanssa oli vuorovaikutusta. Olihan siellä suomen kieltä puhuvia ja suomensukuisia inkeriläisiä, joista osa muuttikin Suomeen ennen kuin raja sulkeutui Suomen julistauduttua itsenäiseksi ja tultua tunnustetuksi itsenäisenä valtiona.

Negatiiviset käsitykset perustuivat vuosisataiseen useiden sukupolvien kokemaan mielivaltaiseen sortoon, jota lahjoitusmaiden donataarit edusmiehineen harjoittivat. Pietarin kauppaa käytiin ansainnan takia, mutta muuten ihmissuhteissa pidettiin etäisyyttä, koska venäläiset koettiin vihollisiksi. Suomalaisten kaupankäynti Pietarissa saattoi olla myös aatteen ylläpitämää. Voitot kaupankäynnissä olivat voittoja vihatusta sortajasta².

Venäläisen huvila-asutuksen leviäminen Kannaksen rajaseudulle ja Suomenlahden rannikolle 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa taloudellisen myönteisyyden ohella alkoi huolestuttaa Kannaksen ja koko Suomen sivistyneistöä. Alkuihmetuksen jälkeen kannakselaiset alkoivat tajuta, että kesävieraiden tarpeet toivat paikkakunnalle tuloja ja vaurautta sen sijaan, että maatalouden tuotto oli heikkoa lahjoitusmaa-aikojen köyhdytettyä pellot ja itsensä talonpojat. Kun sitten huvila-asukkaat alkoivat osoittautua venäläistämiseen taipuviksi, kannakselaiset aiempaa laajemmin alkoivat pelätä seurauksia. Muun Suomen suunnalla arveltiin, että kannakse-

2 Kirjailija Unto Seppänen tulkitsee sorron aiheuttamaa – useiden kannakselaisten sukupolvien kautta jatkunutta vihaa kirjassaan *Markku* ja hänen sukunsa. Eräässä isän ja pojan välisessä keskustelussa tulee asia selkeästi esiin. Vaikka kyseessä on fiktiivinen kerronta, on oikeutettua ymmärtää, että Seppänen osaa tulkita kannakselaisten tunteita ja sielunelämää. Sukuromaaniinsa *Markku* ja hänen sukunsa Seppänen tulee myös perustelleeksi Pietarissa töissä ja kauppatyöillä kävijöiden harjoittaman kaupallisen kanssakäymisen aatteellisen tarkoituksen (Seppänen 1943, 87–94). *Markku* perustelee liikematkallaan Pietarissa vanhimmalle pojalleen Aatille työn tekemistä ja kaupankäyntiä Pietarissa sekä sitä, ettei kannakselainen ota koskaan venäläistä vaimoa: ”Me olemme suku, ymmärrätkö. Sen täytyy nousta eikä laskea, se on vasta alkamassa. Minun isääni asti olemme hävinneet aina. Meitä on ruoskittu ja hävitetty, me olemme aina vihanneet venäläisiä, kuulitko, vihanneet. Meistä ei saa yksikään jäädä tänne, jokaisen täytyy palata kotiin. Me olemme vain sodassa täällä, käsitätkö, jokainen rupla, minkä saamme, on voitto. Mutta täällä ei saa meitä mikään voittaa. Aati, sinä olet minusta seuraava. Älä petä sukuasi.” (Seppänen 1943, 92.)

laiset alkavat omaksua vierasta vaikutusta, mutta ”aika oli näyttävä, että suomalaisuus oli rajan kansassa syvemmällä kuin pinnalta katsoen saattoi arvatakaan”, kuten Ester Kähönen (1968, 13–14) kirjoittaa ja jatkaa: ”Aluksi oli pysytty venäläisistä erossa vaiston varassa, nyt alkoi rajaseutu tietoisesti varjella itseään muukalaisuuden vaaralta”. Sortokausien ja venäläistämistoimintojen karaisemat kannakselaiset kehittyivät vahvasti isänmaallisiksi kansalaisiksi (Montonen 1944, 6; Reijonen 1968, 10.).

Valtiopäivien vuonna 1867 tekemän päätöksen mukaisesti silloinen autonominen Suomen valtio lunasti lahjoitusmaat ja talonpojat saivat oikeuden ostaa perintömaansa takaisin. Kuitenkin he olivat pitkäaikaisen lahjoitusmaakauden aikana köyhtyneet ja tilojen kunto heikentynyt siksi, ettei niiden hoitoon jäänyt aikaa, koska heidät oli pakotettu hovien työvoimaksi ja viljelyn tuottavuuden lisäys oli mennyt hovin hyödyksi korotettuina veroina. Suvun maiden ostomahdollisuus järjestettiin pitkäaikaisella valtion lainalla, jota osa talonpojista maksoi vielä 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä, kun tilojen tuottavuus oli saatu kohoamaan neuvonnalla ja koulutuksella. (Hietanen 1982a, 21–24.)

Mahdollisesti Pietariin suuntautumisen ja huvila-asutuksen ajalta on suomalaisten kulttuuriin lainautunut jonkin verran venäläisiä piirteitä lähinnä kielen tasolla lainasanojen muodossa. Myöhemmin enin osa niistä on unohtunut. Ne lainasanat, jotka jäivät suomen kieleen pitkäköksi ajaksi, ovat muovautuneet suomalaiseen kieleen sopivaan muotoon. (Virtanen 1987, 183–184.) Paikallisesti ja jopa pitäjäkohtaisesti murteet vaihtelivat myös Kannaksen sisällä. Suurin murreraja Kannaksella oli Pähkinäsaaren rauhan seurauksena muodostettu raja, joka halkaisi Kannaksen itäiseen ja läntiseen osaan. (Virtaranta 1982, 229; Ruoppila 1984, 10.)

Muita venäläisyydestä lainattuja kulttuuripiirteitä ei tavallinen havainnoitsija juuri voi tunnistaa. Esimerkiksi rakennuksissa ei niitä näkynyt, vaan kannakselainen rakennustyyli on ollut melko puhtaasti suomalaista, mutta myös erikoisleimallista kannakselaista tai inkeriläistä, kuten esimerkiksi patsasnavetat. Niiden rakenteessa oli merkittävää se, että tukevien patsaiden eli pylväiden kyljissä olevien urien varaan lasketut hirret voi vaihtaa, kun niistä alimmat aikanaan alkoivat lahota. Sen sijaan takaisin lasketut ylemmät hirsikerrokset kestivät satoja vuosia. (Paulaharju 1906, 9–10; Kivennapalainen 1997, 8; Kivimäki 1999, 88–89; Äikäs 2008, 71–75.) Talojen sijainti toisiinsa nähden myös erosi venäläisestä siten, että kannakselaiset talot eivät olleet tiiviisti vierekkäin tien varressa päädyt tielle päin, vaan suomalaisittain vapaammin sijoitetuja (Jeskanen 1998, 262).

2.3 Arkeologinen ja poliittis-historiallinen tausta

Kannaksella on ollut ihmisiä siitä asti, kun alue vapautui mannerjäätiköstä. Matti Huurre toteaa, että kivikausi kesti Kannaksella 7000 vuotta, mutta asutus ei koskaan kadonnut, vaan myöhemmät asukkaat ovat sulautuneet entiseen väestöön. Huurre arvioi artikkelinsa yhteenvedossa myös kehitykseen liittyviä ilmiöitä Karjalan alueella, kuten keramiikan varsin aikaista omaksumista maanviljelykseen verrattuna. Syyksi Huurre päättelee, että keramiikalla oli merkitystä myös pyyntikulttuurissa. (Kirkinen 1998, 43–45; Huurre 2003, 243.)

Ensimmäisistä alueen ihmisistä ei ole varmaa tietoa, keitä he olivat ja mistä tulivat. Arkeologia on tuonut melko hajanaista tietoa siitä, mutta Kannakselta (Viipurin läänistä) on tietoa kuitenkin varhemmin muuhun Suomeen verrattuna (Huurre, 2003, 152; Virrankoski 2001, 43). Todennäköisenä pidetään nykyisin, että ensimmäiset ihmiset ovat tulleet Kannakselle Baltiasta, lähinnä Virosta. Asutusta levisi jääkauden jälkeen lähes kaikkialle Suomeen, mutta myös Karjalan kannakselle ja Laatokan alueelle. (Huurre 2003, 175.) Arkeologiset kaivaukset ovat osoittaneet jo 1900-luvun alussa, että esimerkiksi Vuoksen varrella on ollut pysyvää asutusta jo 10 000 vuotta sitten. (Jussila 2001; Huurre 2003, 172–174.)

Edelleen Kaukolassa on tehty hautilöytöjä samoina aikoina ja sieltä on löytynyt eniten muinaisajoilta peräisin olevaa esineistöä (Luhon 1953, 10–38). Kaukolassa tehtyjen löytöjen perusteella on rekonstruoitu muun muassa muinaiskarjalainen emännän puku (Kauhanen 1953, 133–139; Huurre 2003, 202–203; Uino, 2008;). Arkeologia ja historiantutkimus ovat tuoneet tietoa myös myöhemmistä kansojen liikkeistä. Samoin kielen ja murteiden tutkimus antaa informaatiota väestön liikkeistä. Myös heimojen synnystä ja sekoittumisesta on esitetty arvioita. Kannaksen väestön vaihtumiseen ja pysymiseen on vaihtoehtoisia ja muita erilaisia teorioita. (Ruoppila 1955, 7–15; Vilkuna 1973, 12–16.)

Kannaksen kuten laajemminkin Karjalan ja koko itäisen Suomen asutushistoria poikkeaa läntisen Suomen asutushistoriasta ja esimerkiksi sukunimien synnystä merkittävästi. On havaittu oleellisia eroja sukunimissä ja niiden muodostumisessa, varhaisissa yhteiskuntamuodoissa, sukulaitoksissa, maanomistuksessa ja perimysjärjestelmissä. Väinö Voionmaa (1915, 7–13) johtaa nämä erot alkuperäisistä elinkeinoista, metsästyksestä, kalastuksesta ja kaskenpoltosta, jotka säilyivät itäisillä alueilla alkuperäisinä kauemmin kuin läntisillä, jossa niistä oli jo luovuttu. Voionmaa päättelee alkuperäisyyttä sillä, että molemmilla puolilla Pähkinäsaaren rauhan rajaa

nämä piirteet ovat säilyneet jokseenkin samoina. Hän toteaaakin: ”Karjalainen muinaisyhteiskunta on karjalainen, heimon omaan perimykseen ja pienviljelykseen perustuva. Karjalaisella heimolla on omaa ei ainoastaan kieltänsä, rotunsa ja maansa, vaan myös yhteiskuntansa” (Voionmaa 1915, 10).

Karjalan kannas on joutunut muinaista myöhemmän historiansa eri vaiheissa – 1000-luvulla käydyistä ristiretkistä alkaen – sotien runtelemaksiksi ja vallanhalun näyttämöksi. Se on ollut ”rajamaa” kahden kulttuurin ja kahden poliittisen vallan välissä. Rajaa on siirrelty aina sotien tuloksena tiittävästi yhdeksän kertaa kirjoitetun historian aikana. Suomi on ollut Ruotsin suurvaltakautena sen ”Itämaa”. Venäjä ja sen edeltäjät idässä ovat kiistelleet Ruotsin kanssa sen suurvaltakautena usein Suomen ja useimmin Karjalan kannaksen alueesta. (Paavolainen 1960, 9–20; Kirkinen 1983, 47–81; Kirkinen 1994, 140–145.) Täten Kannaksen asukkaat ovat joutuneet Ruotsin ja Venäjän välisissä kiistoissa kärsimään monin eri tavoin: aineellisesti, henkisesti, hengellisesti, väestöllisesti ja ehkä monin tunnistamattominkin tavoin (Uotinen 1911, 12–19).

Kannaksen väestö kannatti vahvasti Suomen itsenäisyyttä ja vastusti niin sanottuina sortokausina koulujen venäläistämisyarkimyksiä. Perustettiin suomalaisia kansakouluja, oppikouluja ja muita oppilaitoksia. Esimerkiksi Terijoen suomalainen yhteiskoulu (sittemmin Terijoen yhteisllyseo, Kannaksen yhteisllyseo ja nykyisin Kannaksen lukio Lahdessa) perustettiin vuonna 1907 nimenomaan venäläisyyden vastustamisen hengessä (Kähönen 1968, 33–36). Samoin Kanneljärven kansanopisto (nykyisin Kanneljärven Opisto) sai alkunsa samasta aatteesta (Paavolainen 1994, 8). Merkittävää on, että myös maaseudun pientilojen perheet pyrkivät lähettämään lapsiaan Terijoen suomalaiseen yhteiskouluun (Kähönen 1968, 43; Okker 1991, 15–31; Vesterinen 1991, 139). Sama suomalaisuuden korostaminen lienee perustana sille, että Kannaksen maaseudun miehet taistelivat sisällissodassa ensimmäisinä eli ennen kuin sisällissota historiatiedon mukaan Pohjanmaalla alkoi (Karimo 1937, 92–114; Palmén 2008, 13; Piela 2008, 13; Seitsonen 2008, 13).

2.4 He kaik’ ovat hajallaan – karjalaiset diasporassa

Siirtokarjalaiset asutettiin tietyin periaattein jäljelle jääneen Suomen eri alueille kahdessa vaiheessa. Ensiksi talvisodan jälkeen asutustoiminta pe-

rustui 28.6.1940 hyväksytyyn pika-asutuslakiin. Ennen kuin pika-asutus eli ensimmäinen asutustoiminta oli edennyt merkittävään vaiheeseen, sytyi jatkosota kesällä 1941 Neuvostoliiton pommittaessa useita Suomen kaupunkeja.

Paluumuutto

Jatkosodan alkuvaiheen jälkeen suomalaiset valtasivat Karjalan takaisin ja tällöin niin pian kuin oli mahdollista suurin osa kannakselaisista evakosta historiasta tutun esimerkin tapaan palasi hävitetylle kotiseudulle. Paluuta oli toivottu ja se oli itsestäänselvyys useimmille, kuten Antti Palomäki (2011, 161) toteaa: ”Paluun edistämiseksi ei tarvittu mitään propagandaa, vaan sotilashallinto joutui päinvastoin jarruttamaan halukkaiden lähtijöiden kotiinpaluuta aiheuttaen samalla turhautumista kotiinpaluuta odottavien karjalaisten keskuudessa. Väestön vapaa palaaminen kotiseudulle ei ollut mahdollista, sillä suurin osa asunnoista oli joko kokonaan tai osittain tuhoutunut. Lisäksi taloja ja teitä oli miinoitettu ja metsissä ja pelloilla oli räjähtämättömiä ammuksia.” Ei ollut mahdollisuutta väestön huoltoon, koska ei ollut kauppaliikkeitä eikä muita palveluja. Palanneet karjalaiset olivat sotilashallinnon alaisia. (Mt. 161.) Hävityksen jälkien näkeminen aiheutti hetken tyrmistyksen, mutta pian ryhdyttiin ”rakentamaan raunioille” eli kunnostamaan pellot viljelylle ja rakentamaan koti ja kotikunta kaikin puolin elettäväksi. (Paavolainen 1954, 28–29; Virolainen 1989.)

Uudestaan evakkoon

Karjalaiset joutuivat kuitenkin uudestaan evakkoon kesäkuussa 1944. Jatkosodan päätyttyä ja välirauhan voimaan tultua heitä alettiin maanhankintalain nojalla asuttaa sodalta ja välirauhan määräyksiltä säästyneelle Suomen alueelle. Samalta Karjalan paikkakunnalta lähteneet pyrittiin sijoittamaan vastaavasti jäljelle jääneen Suomen samoille, mutta käytännön syistä paljon laajemmille alueille. Tämä pyrkimys ei aina toteutunut. Vaikeuksia syntyi myös valtionhallinnossa silloin toimineiden poliittisten ryhmien suhtautumistapojen johdosta, kun maanhankintalain toteutumista viivytettiin joidenkin kansanryhmien itsekkyyden takia. (Hietanen 1982b, 205–234; Toukkari 2007, 2–5.)

Ruotsinkielisiin rannikon kuntiin ei siirtokarjalaisia kuitenkaan saanut sijoittaa. Asiasta käytiin neuvotteluja, jotka viivyttivät asutustoiminnan toteutumista. Muun muassa Karjalan Liitto on todennut: ”Asuttamista hankaloitti niin sanottu ruotsalaispykälä, jonka mukaan suomenruotsalaisilta alueilta ei saanut lunastaa maata karjalaistiloja varten. Näin siirtokarjalaisista kalastajista tuli eräs eniten vääryyttä kärsinyt osa evakoista.” Asutettavat kalastajat eivät saaneet mahdollisuutta jatkaa elinkeinoaan siksi, että rannikkoseudut olivat ruotsinkielistä aluetta. (Maanhankintalaki 1945; Yrjölä 1960, 102–104; Kulha 1969, 215–256; Ahtiainen 1999, 2; 7.)

Osa talvisodan evakoista oli ehtinyt saada oman paikan talvisodan jälkeen. Osa heistäkin palasi kotiseudulle, mutta ne, joiden perhetilanne esti palaamasta takaisin, jatkoivat elämää pika-asutustilallaan. Kotiseudulle palanneiden uusi evakkovaihe ja sen jälkeinen maan hankinta vei osan heistä eri paikkakunnalle kuin pika-asutuksen vaiheessa oli tarkoitus. Lisäksi maanhankintalain mukainen asutustoiminta oli hidasta, jolloin karjalaiset pyrkivät itse aktiivisesti löytämään sopivan tilan. Näin Karjalassa eläneet kyläyhteisöt hajaantuivat melko laajalle alueelle. Kotiseudun menettämisen lisäksi evakot menettivät myös välittömän yhteyden aiempiin naapureihinsa, jotka edelleen koettiin lähiyhteisöön kiinteästi kuuluviksi. Se edellytti matkustamista, koska yhteyttä sukulaisiin ja entisiin naapureihin haluttiin pitää siitä huolimatta, että uusiinkin naapureihin oltiin yhteyksissä. (Hietanen 1983b, 269–292; Sallinen-Gimpl 1990, 71–78; Toukkari 2007, 3–4.)

Kulttuurien kohtaaminen

Karjalaisten siirtymisestä toisille Suomen alueille on seurannut myös erilaisia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia ilmiöitä. Varhaisimpia havainnoituja ja myöhemmin tutkittujakin ilmiöitä lienee niin sanottu kulttuurien kohtaaminen (Sallinen-Gimpl 1994). Se on myös ilmeisesti alan tutkituimpia aiheita nykyaikaan tullessa. Siirtokarjalaisten sosiaalinen sopeutuminen on toinen jo 1940-luvulla (Waris 1952) alkanut tutkimuksen alue. Myös yhteiskunnallinen ja taloudellinen toiminta on saanut osakseen huomiota karjalaisuutta koskevassa keskustelussa.

Karjalaisuus ja sijoituspaikkakunnan kulttuuri sekä arjen käytännöt kohtasivat erilaisin ilmenemismuodoin. Väärin ymmärryksiä ja ihmettelystä esiintyi etenkin alkuvaiheessa. Kymmenien vuosien kuluttua on useasti esiintynyt toteamuksia kulttuurien kohtaamisen myönteisistä piirteistä.

Kielteisiä on esiintynyt vähemmän julkisuudessa. Karjalaisten on katsottu tuoneen Länsi-Suomeen yritteliäisyyttä, vilkkautta ja monipuolisuutta. Nopea sopeutuminen on katsottu johtuneen karjalaisten joustavasta luonteesta. Osan sopeutumisen nopeudesta selittää kuitenkin Wariksen (1952, 317–319) mukaan se, että Karjalaan oli muuttanut runsaasti ihmisiä muualta Suomesta ja päinvastoin sieltä muualle kohta Suomen itsenäistymisen jälkeen, joten sopeutuminen alkoi jo ennen siirtokarjalaisuutta. Sopeutuminen ei kuitenkaan ole merkinnyt karjalaisten kulttuuripiirteiden katoamista. Karjalaiset ovat säilyttäneet perinteisiä tapojaan ja jopa sijoituspaikkakunnan alkuperäinen väestö on omaksunut niitä niin kuin karjalaisetkin omaksuivat valikoiden paikallisia tapoja. Siirtokarjalaisten jälkeläisille on havaittu välittyneen aikaisempien karjalaisten sukupolvien perinteitä. (Salinen-Gimpl 1990, 191–196; 1994, 281, 310–312.)

2.5 Karjalaisuus määrittynyt eri karjaloiden pohjalta

Sodassa ja rauhanteon sanelumääräyksissä menetetty Karjala ei ollut laadullisesti yhtenäinen alue, vaan sen osat poikkeavat toisistaan monessa suhteessa. Yleisesti kyseessä oleva alue käsitetään ainakin kolmena osaluueena, jotka ovat esittäjästä riippuen toisistaan osin poikkeavia. Erkki Paavolainen pitkäaikaisena kannakselaisena vaikuttajana on jaotellut menetetyt Karjalan seuraavasti: Etelä-Karjala (Viipurin Karjala, Kannas ja ulkosaaret), Keski-Karjala (Vuoksen keskivaiheilta Kurkijoen ja Parikkalan rajoille) ja Raja-Karjala (Laatokan luoteis- ja pohjoisrannikolta itärajalle) (Paavolainen 1960, 5–6). Myös Heikki Waris on nimennyt Keski-Karjalaksi pääosat vanhimmasta karjalaisten asuma-alueesta, joka myös oli kehittyneintä maatalousaluetta, mutta samalla myös teollisuusaluetta (Waris 1952, 39–40). Toisinaan taas puhutaan Kannaksesta ja Laatokan Karjalasta, jolloin myös Raja-Karjala käsitetään Laatokan Karjalaksi. Maisemallisesti karjaloita on tarkastellut Petri I. Raivo, joka jakaa karjalat ensiksi Länsi-Karjalaan ja Itä-Karjalaan. Tällöin hän määrittelee Länsi-Karjalan seuraavasti: 1 Etelä-Karjala ja Kannas, 2 Laatokan Karjala, 3 Pohjois-Karjala ja Vaara-Karjala ja 4 Raja-Karjala (Raivo1998, 12). Itä-Karjalaksi jää siten Venäjän Karjala.

Nykyisen Etelä-Karjalan paikalliset asukkaat ovat saaneet asua kodeissaan lukuun ottamatta lyhyttä vaihetta varotoimenpiteenä tapahtuneen evakoinnin yhteydessä. Heidänkin alueilleen sijoittui siirtokarjalaisia. Näin ollen Suomessa asuu kolmen eri Karjalan ihmisiä, kolme karjalaista kult-

tuurikenttää, kuten Heikki Kirkinen (1983, 330) luonnehtii kolmea karjalaista kulttuurin osa-alueetta. Ne ovat siirtokarjalainen, pohjoiskarjalainen ja eteläkarjalainen kulttuuriperinne. Kulttuuripiirteiden näkökulmasta myös siirtokarjalaisissa on kaksi erilaista väestöryhmää, kannakselaiset ja rajakarjalaiset tai laajemmin ilmaistuna laatokankarjalaiset. Näistä kannakselaiset edustavat läntistä ja ”äyrämöistä” perinnettä. Laatokankarjalaisissa ja heistä erityisesti rajakarjalaisissa on itäisiä vaikutteita. Esimerkiksi ortodoksisuus ja perusteiltaan suomen kielestä poikkeava kieli ovat erottavina piirteinä. Historiallisena erona voidaan nähdä myös se, että Raja-Karjalaan on tullut vaikutteita ja uutta väestöä Venäjältä, kuten Aunuksen alueelta. Kannakselle vastaavasti on tullut vaikutteita ja uutta väestöä muualta Suomesta, kuten Savosta, mutta myös lännempää. (Lönnqvist 1979, 62–66.)

Karjala-käsitteen rajaamattomuus

Edellä kuvatut karjalat ovat Suomen Karjalan osia, mutta karjalainen kulttuuri ei rajoitu niihin. Myös Hannes Sihvo mainitsee kolme Karjalaa, mutta Kirkisen esityksestä poiketen hän tarkoittaa ilmaisulla Pohjois-Karjalaa, Etelä-Karjalaa ja kolmantena Itä-Karjalaa eli Aunuksen ja Vienan Karjalaa (Sihvo 1994, 175–180). Suomen itärajan takainen Karjala eli Itä-Karjala tai Venäjän Karjala on otettava huomioon nimenomaan kulttuurisena osana karjalaisuutta. Sen historia poikkeaa kuitenkin Suomen karjaloiden historiasta merkittävästi sekä henkisen kulttuurin että yhteiskuntarakenteen osalta. Raja-Karjala ja rajakarjalaiset poikkeavat muista Suomen karjaloista siinä, että siellä on omaksuttu muita Suomen karjaloita enemmän venäläisiä vaikutteita. Sitä on havaittavammin kulttuurissa, kielessä ja uskonossa. Uskontona ortodoksisuus oli Raja-Karjalassa yleisempää kuin muissa Suomen karjaloissa. Koska ortodoksinen uskonto oli sidoksissa Venäjän valtion, sieltä tuli paljon vaikutteita ja venäläistyminen oli siellä mahdollisempaa kuin Kannaksella. Myös Pohjois-Karjalaa koskevat tulokset on toisinaan esitetty siten kuin ne koskisivat Karjalaa yleensä, vaikka kyseessä olisi yksinomaan pohjoiskarjalainen ilmiö. (Hietanen 1982b, 116–118; 1983a, 216–229.)

Myöskään tutkijoiden teksteissä ei yleensä rajata, mitä Karjalan aluetta tutkimus koskee, vaan käsitellään kuin yleensä Karjalaa, vaikka kyse olisi vain pienestä osasta aluetta. Esimerkiksi Leea Virtanen (1987, 179) toteaa artikkelissaan ”Monta karjalaa” ylimalkaisuuden Karjalaa koskevan tutkimuksen raportoinnissa: ”Hämmästyttävän monien Karjala-käsitys on

pääteltävä esitysyhteydestä. Se voi olla pikemmin utopia, kuvitelma yhte-näisestä kansasta, joka heltyy yhtä helposti iloon kuin kyyneliin.” Virtanen toteaaakin, että tavallisesti tutkijat tarkoittavat esityksissään karjalaisilla karjalankielistä ja uskonnoltaan ortodoksista väestöä, vaikka heidän tutki-mansa alue poikkeaa jyrkästi muusta Suomesta ja edustaa pientä aluetta ja kansanosaa. Virtanen moittii tutkijoita ylimalkaisuudesta todeten, että tu-lokset yleistetään laaja-alaisiksi, vaikka tarkoitettaisiin poikkeavia tuloksia suppeilla alueilla. ”Alaan perehtymätön on vaikeuksissa ymmärtämisessä” (mt., 179).

Esimerkkinä kuvatusta Karjala-käsitteen rajaamattomuudesta koske-maan vain osaa Karjalasta sekä Suomen Karjalan ja Venäjän Karjalan se-koittamisesta voi pitää Heikki Kirkisen artikkelia Karjalan rakennuspe-rinte (Kirkinen 1982b, 201–221). Siinä hän jättää Kannakseen liittyvät ominaisuudet kokonaan käsittelemättä. Tämä asenne voi olla verrattavissa karelianismin ajan vastaavaan Itä-Karjalaan suuntautumiseen. Silloinkin jätettiin Kannas ja Inkeri kokonaan huomiotta. Larin Parasken runolau-lulle ei laajemmin annettu arvoa – eikä taloudellista tukea. Lopulta hänet unohdettiin taloudelliseen kurjuuteen niin kuin hän oli venäläisten vallan alla elämänsä alkanutkin. (Haavio 1985, 271–302.) Paraske oli kuitenkin runolaulajana ehtymätön verrattuna muihin Itä-Karjalasta tai Inkeristä löydettyihin laulajiin³.

Leea Virtanen (1987) kokoaa parannusehdotuksia kolmeen kategoriaan, joista ensimmäisessä hän edellyttää, että tutkijan on sidottava sanomansa nimettyyn erityisalueeseen ja historialliseen todellisuuteen. Virtanen to-teaa muun muassa, että Karjala on erilaisten kielten ja kulttuurien kattoni-mitys. Toiseksi hän arvioi, että Suomessa on ”varovasti arvioiden ainakin miljoona kansalaista, joilla ei ole mitään käsitystä luovutetusta Karjalasta tai Inkerin kansankulttuurista ja jotka eivät oikeastaan tiedä koko vanhan Karjalan olemassaolosta, vaikka tällaisen tiedon omasta kulttuuripohjasta

³ Larin Paraske eli lapsuutensa ja nuoruutensa venäläisten sarron alla Inkerissä lähellä Suomen rajaa ja eli aikuisikänsä äitinsä kotikylässä Kannaksella Metsäpirtin Vaskelassa. Karelianismin kukoistusaikana antoivat hänen laulututannolleen arvoa vain harvat kulttuurin arvostajat. Merkittävinä taloudellista apua antoi ainoastaan pastori Ad. Neovious, joka piti Paraskea omassa perheessään Porvoossa sinä aikana, kun hänen laulujaan ja runojaan monet yksittäiset uudet tuttavat kuuntelivat ja lähetti avustussummia senkin jälkeen. Sinänsä riittämätön yhteiskunnan taloudellinen apu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran myöntämä 100 markan vuosieläke tuli liian myöhään. Larin Paraske kuoli lopulta kurjuuteen tyttärensä hoidettua häntä viimeiset elinvuodet. Larin Parasken hautamuistomerkin pystyttäjät juhlivat Mikko Uotisen sanoin: ”Orjankukkana kohosit itkevässä Inkerissä, sävel sielussa sinulla, kultakukka jumalien.” (Haavio 1985, 300–302)

voi katsoa kuuluvan yleissivistykseen” (mt., 185). Edelleen hän toteaa, että Karjalan kulttuuri sivuutetaan koulukirjoissa muutamalla rivillä; hakuteoksissa ja yleisissä lähteissä siitä usein vaietaan. Kolmanneksi hän väittää, että kansanelämän dokumentointi näissä tutkimuksissa on puutteellista ja ehkä romanttisen innostuksen leimaamaa ja että keskeisistäkin ongelmista tutkija tai lukija joutuu noukkimaan sirpaleista tietoa eri tahoilta. (Mt., 185.)

Karjaloiden kulttuuriset rajat eivät täysin noudattaneet taloudellisia tai hallinnollisia jakoja, sillä historia on vaikuttanut alueisiin eri tavoin. Valtiolliset rajat ovat muuttuneet sotien johdosta eikä väestö suuressa määrin aiemmin siirtynyt valloittajan tieltä, vaan joutui yhteyksiin toisen kulttuurin kanssa. Tästä on kuitenkin yksi merkittävä poikkeus 1600-luvulta, jolloin Pohjois-Karjalasta, Raja-Karjalasta ja Laatokan luoteisrannan lähialueilta eli Käkisalmen läänin pohjoisosasta siirtyi suuria määriä ortodokseja Venäjän alueelle, joka tunnetaan Tverin alueena. Muutto tapahtui siksi, että Ruotsi vallattuaan Karjalan alueen (Stolbovan rauha 1617) ryhtyi kääntämään ortodoksiuskoisia karjalaisia luterilaiseen uskoon (Kirkinen 1998, 71–72). Kannakselta ei tiettävästi silloin muutettu, koska sen väestö oli jo vaihtunut Baltian sodan aikana 1570–1595 ja he olivat luterilaisia (Jeskanen 1998, 256). Myös monet muut rajan siirrot ja väestön liikkumiset vaikuttivat siihen, että rajakarjalaisista suuri osa oli omaksunut ortodoksisen uskonnon, kun taas Kannaksen väestö edusti läntistä kulttuuria ja oli uudella ajalla valtaosaltaan luterilaista. (Jeskanen 1998, 255–257; Kirkinen 1998, 55–85; Sihvo J. 1998, 416–418.)

2.6 Kannas – osa Karjalaa ja kuitenkin erilainen?

Kannaksen rajaseutu ja Raja-Karjalan rajaseutu olivat 1900-luvun alussa ja vielä itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä historiallisesti, asu-
tuksellisesti, kielellisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti erilaiset alueet. Kannaksella esimerkiksi ei ollut laajoja syrjäseutuja, kun sitä vastoin Raja-Karjala oli vielä vuonna 1939 melko harvaan asuttua ja useimpien pitäjien pinta-alat laajoja. Laatokan luoteisrannikon ohella Kannas olikin ennen talvisotaa yksi Suomen tiheimmin asutuista alueista. (mm. Raivo 1998, 15.) Asukastiheys oli ennen talvisotaa Salmin kihlakunnan rajapitäjissä Salmassa ja Suorannassa keskimäärin 6,5 asukasta km²:llä ja Kannaksen rajapitäjissä keskimäärin 25,36 asukasta km²:llä (Paavolainen 1960, 211–231).

Pohjois-Karjala, josta Suomi myös menetti Neuvostoliitolle pienen

kaakkoisen osan viime sotien jälkiseurauksena, on niin ikään oma muista Karjalan osista poikkeava alueensa. Se on historian kuluessa ollut taloudellisesti muita Suomen karjaloita heikommin kehittyntä takamaata laajoine erämaineen. 1900-luvun alun teollistumisen viritessä sen omat teollisuuslaitokset ja kaivokset eivät ole voineet työllistää lisääntyvää väestöä, vaan sieltä on siirtynyt väestöä suurteollisuuden työvoimaksi Laatokan Karjalaan ja Etelä-Karjalaan, jossa Vuoksen seutu oli nauhamainen teollisuusvyöhyke. Myös asukastiheys on ollut Pohjois-Karjalassa vähäinen (Hämynen 1998, 153–154). Kulttuurisesti Pohjois-Karjala on ollut osin ortodoksisista aluetta, kunnes 1600-luvulla sieltä kuten Raja-Karjalastakin pakeni ortodokseja Venäjälle Tveriin (Jeskanen 1998, 256).

Taloudellinen nousu

Taloudellinen nousu lahjoitusmaa-aikojen jälkeen oli ripeää, vaikka lahjoitusmaaolot lamauttivat kannakselaista talouselämää laajemmin kuin pelkän maatalousväestön osalta. Nousu vahvistui edelleen Suomen itsenäistyttyä. Erityisesti maatalousväestö joutui suuren muutoksen yllättämäksi, kun raja sulkeutui eikä tuotteita enää voitu viedä Pietariin, kuten autonomian aikana oli mahdollista. Lisäksi karjalainen suurperhelaitos alkoi murentua, koska talojen kaikki aikuiset sisarukset eivät saaneet enää elatusta itselleen ja perheilleen Pietariin suuntautuvasta kaupasta ja palveluista maatalouden sivuansioina. Kuitenkaan ei jääty valittamaan, vaan suunnattiin yrittämistä muille aloille ja alueille. Viipuri oli lähin keskus. Vaikka se ei ollutkaan Pietarin kokoluokkaa, sinne myytiin oman perheen käytöstä liikenevät maanviljelystuotteet. Neuvontajärjestöjen asiantuntijuutta käytettiin hyväksi. (Mäkelä 2008, 150–153.)

Kun Kannakselle alettiin perustaa mejereitä, syntyi myös kotiteollisuutta, sahateollisuutta ja Vuoksen alueelle puualan suurteollisuutta. Kauppa laajeni liikemuotoiseksi. (ks. Värri 2000.) Näihin ilmiöihin on vaikuttanut Kannaksen sijainti kansainvälisen liikehdinnän väylällä. (Hietanen 1982a, 31–32; Uino 1997, 164; Pulliainen 2008b, 14.) Kannaksen väestön heterogeenisyys ei ole syntynyt pelkästään suurista väestön siirtymisistä vaan myös Kannaksen kautta kulkevasta liikenteestä ja alueelle siirrettyjen virkamiesten viehättymisestä johonkin tutustumaansa Kannaksen paikkakuntaan. Joku matkamies tai virkamies saattoi jäädä pysyvästi asumaan koska ”nämä maisemat minua miellyttävät”. (Taponen 1999, 8–9.)

Sivistyksellinen edistyneisyys

Kuten Marjatta Hietala (1982, 43) toteaa artikkelissaan ”Karjalan koulut – avain Eurooppaan”, Karjalan kannas on ollut kulttuurihistoriallisesti kansainvälisimpiä alueitamme, sillä siellä ”ovat kohdanneet ruotsalainen, saksalais-balttilainen ja venäläinen kulttuuripiiri” ja tietenkin myös suomalainen. Historiallisista käänteistä johtuen kansainvälisyys on näkynyt myös kannakselaisen kouluopetuksen monikielisyytensä ja vaikuttanut Kannaksen koulujen kieliperustoihin.

Viipuri on ollut Turun jälkeen Suomen toiseksi tärkein koulukaupunki jo keskiajalta lähtien. Viipurin saksankielinen porvaristo ylläpiti saksankielistä kaupunkikoulua ja sinne vuonna 1641 perustettu kymnaasi oli ainoa Suomessa ja sinne otettiin myös tyttöjä. Siellä opetettiin latinan sijasta saksaa. Vaikka Viipurin lääni liitettiin Uudenkaupungin ja Turun rauhansopimuksissa Venäjään, venäjän kieltä ei otettu yksinomaiseksi koulujen kieleksi, vaan Viipurin koulut jäivät balttilais-saksalaisen kulttuuripiiriin vaikutukseen. Koulujen pääasialliseksi opetuskieleksi tuli saksa.

Myöhempien uudistusten myötä myös ranskan kieli tuli Viipurin kouluihin. Vanhan Suomen alueella toteutuivat valistusajan aatteet ja koulun uudistuksissa otettiin käyttöön uusimmat länsieurooppalaiset pedagogiset virtaukset. Vuonna 1812 tapahtunut koko Suomen liittäminen Venäjään aiheutti taantumaa Vanhan Suomen kouluoloihin, koska ne joutuivat muun Suomen tavoin kirkon valvontaan. Pienen ”kulttuuritaistelun” tuloksena alueen koulut voivat kuitenkin toimia muuten entiseen tapaan. (Hietala 1982, 53–56.)

Koko Kannas oli koulutuksen ja muun opillisen sivistyksen osalta kehityksen etulinjassa. Viipurin lääni oli 1800-luvulla aloitteen tekijän asemassa myös tyttöjen koulutuksen osalta. Ensimmäinen tyttökoulu perustettiin Viipuriin jo vuonna 1788, mutta tyttöjä oli otettu eräisiin kouluihin jo 1600-luvulla. Viipurin ja sitä ympäröivän läänin koulut oli tarkoitettu kaikkien yhteiskuntaryhmien lapsille. Reaaliaineiden ottaminen koulujen ohjelmaan ja erillisten reaalikoulujen perustaminen tuli muualle Suomeen vasta 1870-luvulla. (Hietala 1982, 53–69.)

Viipuria ympäröivä maaseutu sai osansa koulutusmyönteisestä ajattelusta. Tehtailijat perustivat kouluja ennen kansakouluasetusta. Kansakouluja perustettiin Viipurin seudulla ja Keskikannaksella aikaisemmin kuin muualla Karjalassa. Kannaksen eteläosassa Kivennavalla aloitti ensimmäinen kansakoulu toiminnan vuonna 1874. Vuonna 1910 Kivennavalla oli 21 kansakoulua. (Kiuru 1952, 333–336). Samoin perustettiin Kannakselle

oppikouluja, kansanopistoja, maamieskouluja, emäntäkouluja ja kotitalouskouluja. Esimerkkinä oppikouluista aiemmin mainittu Terijoen suomalainen yhteiskoulu oli Suomessa kolmas maaseudulle perustettu oppikoulu (vuonna 1940 Terijoen yhteislyseo siirrettiin asetuksella Lahteen ja nimeksi tuli Kannaksen yhteislyseo). (Uotinen 1911, 42–44; Hietala 1982, 53–69; Okker 1991, 17.) Kansanopistoaatteen alkuvaiheessa, vuonna 1894 aloitti toimintansa Uudenkirkon Kansanopisto (1926 alkaen Kanneljärven Kansanopisto) Suomen ensimmäisten kansanopistojen (Etelä-Pohjanmaan 1982, Limingan 1892, Huittisten 1892 ja Lahden 1893 ja Keski-Suomen opistot) perustamisen aikoihin. (Montonen 1944, 171–172; Karttunen 1979, 26; Valpola 1962, 769–770; Paavolainen 1994, 8.)

Kulttuurinen edistyneisyys

Hietala nostaa esiin Viipurin koulutuksellisen kehittyneisyyden lisäksi myös Kannaksen kulttuurisen edistyneisyyden todeten viiteryhmiksi Keski-Euroopan kaupungit. Esimerkkinä hän mainitsee raitiotien ja vesilaitoksen, jotka tulivat Viipuriin ensimmäisenä Suomessa. (Hietala 1982, 57.) Kulttuurin ja kansalaisaktiivisuuden vaikutuksesta syntyi varsin aikaisin kansankirjastoja, raittiusseuroja, nuorisoseuroja, marttayhdistyksiä, maamiesseuroja, työväenyhdistyksiä sekä muuta sivistys- ja järjestötoimintaa ripeään tahtiin. Monilla niistä oli myös jäsenistönsä käyttöön tarkoitettuja kirjastoja. Viipurilainen itseoppinut kansanmies Juho Pynninen perusti maamme ensimmäisen kansankirjaston Viipuriin vuonna 1845 ja noin kymmenen vuotta myöhemmin alkoi kirjastotoiminta laajentua Heinjoen, Jääsken ja Kivennavan kirjastojen perustamisesta (vuonna 1856) alkaen. (Montonen 1944, 12.) Myös raittiusseurat, joita oli perustettu runsaasti Kannakselle, toimivat sivistystyön kautta. Raittiusseurat perustivat sivistysosastoja ja ylläpitivät lukutupia tukemaan varsinaista tarkoitustaan, hillittömän juopottelun ehkäisemistä. Myös nuorisoseuroilla oli samaan tähtääviä tavoitteita. (Montonen 1944, 10–12; Numminen 1961, 502–511; Ahonen 2003, 367.)

Niin sanottu tapainturmelmus Kannaksella oli jäänne lahjoitusmaa-ajoilta ja myöhemmistä venäläisvaikutteista, kuten huvila-asutuksesta. Sivistyspyrkimyksissä nähtiin tärkeinä kansalliset arvot, mutta myös väkijuomien käytön aiheuttaman käytöstapojen raakuuden poistaminen oli tavoitteena. (Montonen 1944, 5–11, 243–248; Rajala 2004, 61–62, 87–89.) Raittiuden Ystävät oli harjoittanut opintotoimintaa 1890-luvulta alkaen perustamalla paikallisia yhdistyksiä, jotka ylläpitivät lukutupia, opintopiirejä ja kansan-

kirjastoja. Raittiusseurojen rinnalle sivistystoimintaa ylläpitämään alkoi pian syntyä myös nuorisoseuroja, mutta Raittiuden Ystävät pysyi vielä pitkään opintotoiminnan keskeisenä järjestönä. Kun opintokerhotoimintaan alettiin 1920-luvulla myöntää valtion tukea, opintokerhoja syntyi runsaasti ja alan vanhimmalla järjestöllä Raittiuden Ystävillä oli eniten kerhoja. (Suominen 1971, 345.)

Helsingin yliopiston Viipurilainen Osakunta perusti vuonna 1890 Etelä-Karjalan Nuorisoseuran, joka oli toinen keskusseura Etelä-Pohjanmaan Nuorisoseuran (perustettu vuonna 1885) jälkeen. Pian alkoi syntyä myös paikallisia nuorisoseuroja eri puolille Kannasta. (Numminen, 1861, 312–317.) Työväenyhdistyksiä perustettiin runsaasti 1900-luvun alussa. Niiden sivistystoiminnan muodot olivat alkuaikoina samoja kuin raittiusseuroissa ja nuorisoseuroissakin. Niissä oli laulu-, näytelmä-, soitto-, voimistelu- ja muita vastaavanlaisia osastoja. Toki työväenyhdistysten toimintaan sisältyi myös selkeästi puoluepoliittista toimintaa, jota esimerkiksi nuorisoseurat eivät harjoittaneet. Sen ajan yhdistystoiminta oli Kannaksella vahvasti valistukseen ja itseopiskeluun suuntautunutta. Sen eräs tärkeä motiivi oli venäläistämisen ja muun sorron vastustaminen sivistyksen keinoin. (Uotinen 1911, 44–52; Montonen 1944, 46–52; Kiuru 1952, 387–452; Hietanen 1983a, 216–218; Sihvo H. 1998, 451–453.)

Murteen alueellisuus

Myös murre on alueellisesti muuttuva. Sen oleelliset piirteet olivat erilaiset Kannaksella ja Pohjois-Karjalassa sekä Raja-Karjalassa, jonka väestöstä osa puhui lisäksi erillistä karjalan kieltä. Pohjoiskarjalainen murre oli itäistä savolaismurretta (Leskinen 1982, 13–14; Leskinen 1998, 357–359; Makkonen 2005, 129), kun taas Kannaksella puhuttiin suomen kielen niin sanottuja kaakkoismurteita. Ne poikkesivat toisistaan lähes pitäjittäin ja jopa kylittäin. Heikki Leskinen (1982, 14–17) jakaa kannakselaiset ja muut eteläkarjalaiset murteet kymmeneen alalajiin, joista kuusi liittyy Kannakseen. Pääasialliset erot eteläisellä Kannaksella juontuvat rajojen muutosten kautta. Lisäksi Rannan, Äyräpään ja itäisen Kannaksen murteet poikkeavat toisistaan. Murreerojen oletetaan syntyneen suurelta osaltaan Pähkinäsaaren rauhan rajan pitkäaikaisesta vaikutuksesta. Myös Äyrämöis- ja savakkomurteet nähtiin toisistaan eriävinä. (Ruoppila 1955, 7–15; Virtaranta 1982, 229; Ruoppila 1984, 10–13; Jeskanen 2005, 217; Makkonen 2005, 130; Nupponen 2005, 16–22; Savolainen 2008, 2.)

3 Identiteetti ja identiteettityö

Teoreettisen taustan kartoittamisessa keskityn kahteen pääalueeseen: Ensiksi identiteetin tutkimukseen ja siinä erityisesti karjalaisuuden näkökulmaan sekä yksilön että ryhmän identiteetissä ja toiseksi identiteettityön tutkimukseen. Tällöin näen identiteettityön sekä yksilön omana tietoisena muuttumisena että kulttuurisena muuttumisena ja muuttamisena. Lisäksi siirtolaisuuden ja muiden väestön liikkumisten tutkimukseen perehtyminen on hyödyllistä sekä teoreettisen taustan kannalta että etnisyyden näkökulmasta. Etnisyydellä tarkoitan tässä aluesidonnaista kansallistunnetta ja sen osana heimotunnetta.

Etnisyys ja alueellisuus liittyvät toisiinsa. Esimerkiksi etnisyyden kansallisuksia ja heimoja koskevana ominaisuutena ja alueellisuus maantieteellisenä osakokonaisuutena ovat lähtökohtina karjalaisuutta identiteettinä tutkittaessa. Ajattelen etnisyyttä enemmän karjalaisuutena eli suomalaisena heimokäsitteenä kuin kansallisuutena, vaikka kansallisuus eli tässä suomalaisuus on myös merkittävä karjalaisuuden rinnalla. Myös uskonto liittyy kiinteästi identiteettiin.

Identiteettityötä ei ole aina määritelty tutkimuksissa, joissa se on kuitenkin ollut jopa otsikon mainitsema keskeinen elementti. Se johtunee juuri tutkimusten rajauksista pieniin sektoreihin ja muusta rajautumisesta. Esimerkiksi Saija Penttilän (2006) muuten laaja-alaisessa pro gradu -tutkimuksessa mainitaan jokaisen kolmen tutkitun väestöosan identiteetin muuttumisesta sekä identiteettityöstä, mutta ei ole kerrottu, mitä se sisältää eikä sitä, miten identiteettityötä on tehty. Toki se selviää ajatusyhteydestä jonkinlaisena annettuna elämänosana tai pakkona, mutta erikseen sitä ei ole määritelty eikä eritelty.

3.1 Identiteetti tutkimuksissa

Identiteetin määritelmiä on monia. Esimerkiksi samuus, yhtäläisyys, yksilöllisyys, ominaislaatu ja henkilöllisyys ovat eräiden hakuteosten (Valpola 1962, 248; Aikio & Vornanen 1981, 276) määritelmiä identiteetistä.

Eri tutkijat määrittelevät identiteetin riippuen tieteenalasta, näkökulmasta tai tutkimustehtävästä, jota kukin käyttää, kuten esimerkiksi ryhmäidentiteetti tai sosiaalinen identiteetti, yhteisyysidentiteetti, kulttuuri-identiteetti (Sallinen-Gimpl 1989, 210; 1994, 40–43), kollektiivinen identiteetti, sosiaalinen identiteetti, henkilökohtainen identiteetti, minä-identiteetti, ja kulttuuri-identiteetti (Houtsonen 1996, 203–210; Anttila 2007, 10–15) sekä narratiivinen identiteetti (Huotelin 1996, 24–25). Myös alue ja kotipaikka voivat olla identiteetin määrittämisessä perustoina, esimerkiksi Anssi Paasi (1984a, 50–52) nimeää alueellisen identiteetin.

Suurin osa tutkimuksista käsittelee identiteettiä kukin tieteenaloittain ja tietystä rajoitetusta näkökulmasta. Näkökulma määrittää siten identiteetin käsitteen, kuten yksilöpsykologiassa minä-identiteetti tai itse-identiteetti tai minäkäsitys, sosiaalipsykologiassa sosiaalinen identiteetti. Esimerkiksi Mikko Lehtonen (1999, 6) toteaa identiteettien moninaisuuden ja siihen liittyvän ongelmallisuuden. Lauri Honko (1988, 13) arvioi, että yksilöidentiteettiä on tutkittu paljon enemmän kuin ryhmäidentiteettiä ja uskotaan, että suurin osa ellei kaikki ryhmäidentiteettiä koskeva empiirinen tieto tulee meille yksilö- tai elitistisen identiteetin tutkimuksen kautta.

Identiteetti on siis ollut kohteena tai sivuteemana lukemattomissa tutkimuksissa. Useat tutkijat toteavat identiteetin moninaisuuden ja vaikeuden sen tutkimisessa. Käsitteen tausta on filosofiassa, kuten Jorma Anttila (2007) toteaa. Samalla hän toteaa myös, että filosofiassa identiteetin merkitys on samuus, mutta sosiaalitieteissä itseys. Hän löytää eri tutkijoiden kautta samuudelle eli yhtäläisyydelle kaksi ulottuvuutta, ensiksi spatiaalisuuden eli tilallisuuden sekä toiseksi ajallisuuden merkityksessä jatkuvuus. Sosiaalitieteissä identiteetillä on Anttilan löydösten valossa enemmän merkitystä itseyytenä, aktiivisena itsensä ymmärtämisenä ja suhteena toisiin ihmisiin – refleksiivisyytenä. (Anttila 2007, 7.)

Karmela Liebkind (1988, 62) toteaa – viitaten useihin tutkijoihin – identiteetin käsitteen monivivahteiseksi sekä vaikeaksi määritellä ja tutkia. Yhden ryhmän jäsenyys ei ole juuri mahdollista. Myös poliittisissa luokissa ihmiset tuntevat solidaarisuutta muihin ryhmiin, kuten ikäryhmää, sukupuolta, ammattiryhmää ja muita mahdollisia kohtaan. (Mt., 5.) Liebkind tuo esille Langen ja Westin (1981) havainnon, että psykologiset identiteettiteooriat eivät ota huomioon identiteetin sosiaalisia tekijöitä eivätkä sosiologiset teoriat ryhmien sisäisiä yksilöiden eroja. Sosiologiassa identiteettiä on käsitelty symbolisen interaktionismin kahden pääsuuntauksen eli Chicagon ja Iowan koulukuntien sisällä. Iowan koulukunnan rakenneinteraktionistit puhuvat rooleista ja Chicagon koulukunnan eli prosessi-interakti-

onistit korostavat ”identiteettineuvotteluja”.

Yhden symbolisen interaktionismin alkuperäisen edustajan, Thomasin teoria edellyttää Liebkindin (1988) mukaan, että identiteetin subjektiivinen ja objektiivinen puoli erotetaan toisistaan. Se on kuitenkin ongelmallista siksi, että toisen havainnointi merkitsee havainnon tulevan havainnoijalle subjektiiviseksi kokemukseksi toisesta. (Mt., 62–64.) Samaa selittää Petri Hautaniemi (2001, 22), jonka mukaan identiteetillä on kaksi puolta, jotka muovaavat toisiaan. Yksilöllä tai ryhmällä on oma käsitys identiteetistään, mutta myös ympäristöllä on käsitys kyseessä olevasta yksilöstä tai ryhmästä.

Matti Räsänen (1989, 17) liittää identiteetin lähtökohdat kansankulttuurin ja kansallisen historian vaiheisiin. Autonomian aikaa tarkoittaen hän huomauttaa myös, että Suomi oli poliittiselta riippuvuudeltaan lähinnä itäistä mutta luokkarakenteeltaan selvästi läntistä Eurooppaa. Selityksenä hän toteaa sen johtuvan riippumattomasta talonpoikaistosta, joka oli Suomessa keskeinen maanomistajaluokka. Käsitteen luonnetta pohtiessaan Räsänen toteaa aluksi, että identiteettejä on monenlaisia ja ne voivat olla kansallisia, alueellisia ja yksilöllisiä, mutta ulottua myös yli rajojen iän, sukupuolen, rodun, yhteiskuntaluokan, kielen, uskonnon ideologian tai koulutuksen mukaan (mt., 11–12).

Räsänen nostaa esiin symbolien käytön ja merkityksen identiteettikäsitteelle ja toteaa symboleita käytettävän erilaisissa yhteyksissä, kuten korostamaan jonkin ryhmän identiteettiä. Esimerkkinä hän käyttää diasporaan joutuneiden karjalaisten identiteetin nostamispyrkimyksiä sodan jälkeen. Symbolien arvoon kohotettiin esimerkiksi murre, kyykkä, piirakka ja osalla ortodoksinen uskonto. Räsänen päätyy toteamaan, että kansankulttuuri ja -perinne ovat siirtyneet matkailu- ja viihdeteollisuuteen ja siten tulleet kasvavan julkisen mielenkiinnon kohteiksi. Tutkimuksen kohteena olisi niiden ilmiönä tutkimisen lisäksi keskityttävä niiden merkitykseen. (Mt., 23–26.)

Saukkonen (1996, 9–10) on määritellyt identiteetille neljä ehtoa: Ensimmäinen ehto on olemassaolo, jonka hän kuitenkin myöhemmin hylkää toteamalla, että se toteutuu seuraavissa ehdoissa. Toinen, tärkeä ehto on ajallinen jatkuvuus, joka muuttuneenakin voi täytyä, mutta vasta vaihtuminen hävittää identiteetin. Kolmas ja neljäs ehto ovat toisiinsa nähden käänteisiä: ero ja yhtenäisyys. Tarvitaan toinen, joka voidaan diskriminoida. Identiteetti erottaa yksilön ympäristöstään. Identiteetinmuodostus vaikuttaa ”toisiin”. Se on paitsi sosiaalisesti rakentunut, myös prosessi eli oma identiteetti rakentuu suhteessa ”toisiin” ja sen muodostus vaikuttaa näihin ”toisiin”.

Anttila (2007, 10) selvittää, että ymmärtääksemme identiteettimme eli keitä olemme, meidän on tiedettävä sekä se, mistä tulemme että se, minne olemme menossa. Tämä on myös jatkuvuutta. Jatkuvuus on uhattuna siirtolaisilla ja pakolaisilla, jos olemiselle merkitykselliset ominaisuudet, kuten kieli ja muut yhtenäisyyden koodit vaihtuvat valtakulttuurin vastaaviin. Juurien puuttuminen on identiteetin jatkuvuuskriisi. Jos muutkin oleelliset kriteerit vaihtuvat toisiksi, ei jatkuvuutta ole, mutta myös muutos voi olla jatkuvuutta. (Mt., 10.) Kannakselaisilla voisi olettaa jatkuvuuden puuttuvan, mutta toisinkin saattaa olla.

Jorma Anttila (2007, 3–5) käsittelee väitöskirjassaan kansallista identiteettiä ja suomalaisiksi samastumista. Anttilan fokus liittyy merkitysmallilmaan globalistuvan yhteiskunnan pyörteissä. Hän sivuaa myös identiteettiyötä ottaen huomioon diskurssin, jota kritisoidaan siitä, että se ottaa identiteetin annettuna sen sijaan, että otettaisiin huomioon identiteetin muuttuminen ajassa niin välttämättömyytenä kuin myös valittuna. Anttila itse näkee identifioitumisen samastumisena ja identiteettikriisit samastumisen kohteiden rapautuvuudesta johtuvina. Hän pohtii eri tutkijoiden määrittelyjä identiteetistä ja määrittelee itse kansallisen identiteetin yhteisesti jaettuna merkitysmuodostelmana. Sen piiriin kuuluvat ihmiset samastuvat kansakuntaan kansallista identiteettiä koskevan käsityksensä mukaisesti. Täten kansallinen identiteetti lähtee yksilöstä, identifioijasta itsestään.

Anttila (mt., 33–36) painottaa identiteetin ja kulttuurin käsitteiden erottamista toisistaan sikäli, että ne liittyvät toisiinsa eri tasoilla, mutta voidaan ajatella, että kansallinen identiteetti on kulttuurissa. Hän päätyy näkemään identiteetin ja kulttuurin merkittävimmäksi eroksi sen, että identiteetti on refleksiivistä. Anttila määrittelee, että identiteetti on tietoisuutta itsestä ja omasta kulttuurista jonakin toisista kulttuureista poikkeavana ja omasta paikasta siinä. Hän pitää kollektiivista identiteettiä kansallisen identiteetin kanssa rinnakkaisena tai yläkäsitteenä. Siten kannakselaisuus on rinnastettavissa kansalliseen identiteettiin suomalaisuutena ja siksi Anttilan tutkimuksen käsitteiden vertailuaines tukee kannakselaisuusidentiteettiä merkitseviä ilmiöitä. Siis kansallisuuden määritelmät sopivat monin osin rinnakkaisiksi myös maakuntaperustaisen kannakselaisuuden määriteltyihin käsitteisiin.

Identiteetti nähdään yhtäältä yksilöllisenä ja toisaalta sosiaalisena. Sosiaalisiksi luokiteltavia olisivat kansallinen, suvun perintönä saatu identiteetti sekä alueellisesti määrittyvä identiteetti. Alueellisen identiteetin perustana on etninen identiteetti, jonka voi olettaa olevan vanhempi ja voimakkaampi mainituista kahdesta. Kaija Heikkinen (1989, 79–80) tuo

esiin eräiden tutkijoiden luoman käsitteen ”etninen paradoksi”, jota ilmentää toteamus: ”vaikka oleminen kadottaa etnistä luonnettaan, sen merkitys tajunnassa lisääntyy”. Heikkisen mukaan paradoksi on pitkälti näennäinen, sillä nykyaikana etnisen kulttuurin havaittavien, mutta katoavien ilmiöiden tilalle on tullut symbolisiksi luonnehdittavia muotoja, kuten alueellisesti (ja paikallisesti) profiloituvat matkailuelementit. Heikkinen arvioi paradoksin olevan siinä, että ”etninen kulttuuri elää ikään kuin kahdella tasolla, yhtäältä alkuperäisessä, katoavassa muodossa ... ja toisaalta uusissa muodoissa”, joita on pidettävä sekundaarisina, koska ne ovat radikaalisti erilaisia kuin alkuperäiset. Näiden kahden tason taustalla oleva tiedostaminen on Heikkisen mukaan erilaista, sillä uusissa muodoissa itsetaju irtoaa arjesta. Edellä kuvattu ilmiö saattaa olla todellisuutta myös karjalaisessa perinteessä. Näin ollen tässä tutkimuksessa haastattelutilanteet ja muu informaation hankinta vaativat sen huomioon ottamisen.

Lauri Honko (1988, 7–11) pohtii, miksi folkloristiikka, etnologia, vaihtoehdotiset uskonnot ja muut otsikon ”perinnetutkimus” alaiset tieteenalat sisällytetään kulttuuriseen identiteettitutkimukseen ja tarkastelee edelleen kulttuurin, perinteen ja identiteetin keskinäistä suhdetta todeten niitä käytettävän synonyymeinä tai kahta ensin mainittua sisäkkäisinä aiheina. Honko näkee kulttuurin ja identiteetin luonteissa enemmän yleistä kuin erityistä ja konkreettista. Esiin tuodaan erityisiä elementtejä kuten kieli, maantieteelliset alueet, musiikki, tanssi, vaatteet, arkkitehtuuri, historia, myytit, rituaalit ja vastaavat. Niillä voi olla merkityksiä, kuten liput, värit ja nimet. Pienellä sanalla ”me” on kyky ladata monia ilmaisuja, kuten tuoda emotionaaliseen ja semanttiseen käyttöön joukko materiaalisia tai abstrakteja symboleita, ideoita, sanoja ja toimintaa. Honko pitää kulttuuria yläkäsitteenä ja traditio on siinä erityinen (mt., 10). Hän esittelee kahden pohjoismaisen konferenssin ja niiden välillä toteutetun projektin tuottoa kulttuurin tutkimuksessa. Identiteetti on niissä merkittävänä osana. (Mt., 12–14.)

Yksilöllinen eli henkilökohtainen identiteetti rakentuu kysymysten ”kuka minä olen?” ja ”mihin kuulun?” varaan. Se syntyy vuorovaikutuksessa toisten yksilöiden kanssa. Esimerkiksi karjalaisuus voidaan määrittellä ensiksi konkreettisten tunnusmerkkien tai käyttäytymisen tai tapojen mukaan (objektiivinen tai sosiaalinen identiteetti) ja toiseksi ihmisen omien tuntemusten mukaan (subjektiivinen identiteetti). Subjektiivisessa identiteetissä on kuitenkin kaksi lähestymistapaa. Ensimmäinen on yksilön käsitys omasta olemuksestaan, kuten yksilöllisistä ominaisuuksistaan ja taidoistaan eli vastauksena kysymykseen, kuka olen. Toisena puolena yk-

silöllistä identiteettiä on tausta: mihin kuulun? On kuitenkin muistettava, että identiteetti ei ole pysyvä, vaan se voi muuttua. Ihminen identifioi itseään uudestaan esimerkiksi ympäristön muutosten yhteydessä. Ympäristö on joissain tapauksissa jopa tietoisesti manipuloinut yksilöiden identiteettiä – myös etnistä identiteettiä, kuten Jyrki Jokinen (2002, 85–86) toteaa.

Jarmo Houtsonen (1996, 199) toteaa Gecasiin ja Burgeen (1995, 42–44) viitaten, että identiteetti liittyy erilaisiin merkityksiin, joita ihmiset asettavat itselleen ja toisilleen ilmaisten myös kuka tai mikä joku on. Identiteetti koostuu Houtsonen ilmaisemana ”minä-luonnehdinnoista, joita tehdään yhtäältä ryhmäjäsenyyden rakenteellisten piirteiden perusteella (mm. sosiaaliset roolit, jäsenyydet, kategoriat) ja toisaalta luonteenpiirteiden perusteella, joita yksilö esittää ja joita muut liittävät hänen toimintaansa”. Houtsonen (1996, 201–202) tyypittelee identiteetit neljälle ulottuvuudelle, joita ovat:

- 1) Sosiaalinen identiteetti, jossa hän tarkentaa objektiivisen ja rakenteellisen osion,
- 2) Henkilökohtainen identiteetti, jossa erottuvat vaihtoehdot: elämäkerrallinen, objektiivinen, subjektiivinen ja uniikki,
- 3) Minä-identiteetti identiteetin tunteena ja omakuvana,
- 4) Kulttuuri-identiteetti, joka on osin päällekkäinen sosiaalisen ja henkilökohtaisen identiteetin kanssa ja joka tarkoittaa ihmisen elämäntavan ja arvojen ominaisuuksia.

Etienne Wenger (1999, 145–213) tarkastelee identiteettiä kahden suuntautumisen kautta. Toinen kohdistuu kapeasti henkilöön, mutta sosiaalisesta perspektiivistä ja toinen avartaa fokuksen käytäntöyhteisöön kiinnittäen huomion laajoihin prosesseihin ja sosiaaliseen rakenteeseen. Hän määrittelee identiteetin identifioivan yksilön viiteen henkilökohtaisen näkökulman mukaiseen kategoriaan (mt., 149):

- Identiteetti neuvottelukokemuksena. Määrittelemme itse, keitä olemme omien kokemustemme kautta yhtä hyvin kuin toiset määrittelevät meidät.
- Identiteetti yhteisön jäsenyytenä. Määrittelemme keitä olemme perheessä ja sen ulkopuolella.
- Identiteetti oppimislinjana. Määrittelemme keitä olemme sen kautta, missä olemme olleet ja minne olemme menossa.
- Identiteetti monijäsenyyksinä. Määrittelemme keitä olemme sen mu-

kaan, miten sovittamme monenlaiset jäsenyytemme identiteettiimme.
– Identiteetti suhteena paikallisen ja globaalisuuden välillä. Määrittellemme keitä olemme neuvottelemalla ja keskustelemalla alkaen paikallisesta ja laajentaen siitä edelleen globaaliin.

Wengerin mukaan identiteettimme sisältää kykymme ja kyvyttömyytemme luomaan merkitystä määritelläksemme yhteisömmä ja omaa kuulumistamme johonkin. Hän tarkentaa identiteetin määrittävän myös siten, että ryhmä, johon identifioija kuuluu, määrittelee häntä. (Mt., 149.)

Vilma Hänninen (2000, 60–62) luonnehtii identiteettiä tarinalliseksi luomukseksi viitatessaan narratiivisen lähestymistavan prosessimaisuuteen. Hänninen osoittaa ”sisäisen tarinan määrittelemässä identiteetissä” olevan monta tasoa, kuten erilaisissa toimissa ja elämänprojekteissa aktualisoituvia toimija-minä, moraalinen identiteetti ja reflektoitu identiteetti eli tulkittu minä.

Pirkko Sallinen-Gimpl (1994, 40–43) pohdittuaan eri tutkijoiden identiteetikäsityksiä määrittelee identiteetin siirtokarjalaisia koskevassa tutkimuksessaan eri tavoin kunkin tarkasteluaspektin mukaan. Hän erottaa siirtokarjalaisen identiteettiä tarkastellessaan ilmenemistasoja, kuten yhteiskunnallinen, paikallinen ja yksilötaso. Niissä jokaisessa ilmenee sekä kognitiivinen että emotionaalinen taso. Oman tutkimuksensa keskeisistä käsitteistä hän määrittelee erikseen kulttuuri-identiteetin ja jakaa sen kahtia objektiiviseksi ja subjektiiviseksi identiteetiksi. Tällöin ”kulttuuri-identiteetti tarkoittaa käsitteenä kulttuurista yhteyttä ja tietoisuutta yhteenkuuluvuudesta jonkin kansan tai pienemmän ryhmän kesken” (mt., 43).

Objektiivinen kulttuuri-identiteetti ”näyttäytyy ryhmän jäsenten ja toisten ihmisten erillisinä tai yhteisöllisinä kokemuksina ja havaintoina”. Subjektiivista kulttuuri-identiteettiä ”voi luonnehtia kulttuurin kokijan todellisuuskäsitykseksi eli yksilön tavaksi jäsentää olemassaolonsa tai paikkansa yhteisössä subjektiivisista lähtökohdista käsin” (mt., 43). Edelleen Sallinen-Gimpl pohtii identiteetin valintakriteereitä, joita hän erittelee neljä: 1) alueellinen eli paikan kriteeri, 2) ajallinen eli historiallinen, 3) yhteisöllinen eli sosiokulttuurinen ja 4) yksilöllinen eli psykologinen kriteeri (mt., 43–44).

Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena on yksilöidentiteetti sekä alueidentiteetin että kulttuuri-identiteetin kautta, jolloin alueidentiteetti ja kulttuuri-identiteetti liittyvät tai jopa sulautuvat toistensa yhteyteen yksilöidentiteetin näkökulmasta.

3.2 Alueellisuus identiteetin perustana

Tieteellisissä teoksissa ja muussa kirjallisuudessa on esiintynyt erilaisia identiteetin alakäsitteitä tai siihen liittyviä oheiskäsitteitä alasta ja aihepiiristä riippuen. Tämän tutkimuksen piirissä yksi identiteetin alakäsitteistä on karjalaisuus ja sillekin voidaan määritellä alakäsitteitä, kuten siirtokarjalaisuus ja kannakselaisuus. Käsite ”karjalaisuus” on ongelmallinen, sillä kuten edellä luvussa 2 on esitelty, siihen liittyy esimerkiksi etnisyyden tyyppisiä eroja, jotka tulevat Karjalan eri osa-alueiden erilaisesta historiasta ja mahdollisesta alkuperästä (Sallinen–Gimpl 1994, 38). Raja-Karjalassa väitetään olevan alkuperäisesti karjalaisia sukuja, mutta Karjalan kannakselle on vuosisatojen aikana tullut lisäksi väestöä muilta Suomen alueilta, eniten Savosta. Kun varhaisempina aikoina tavallisen kansan sukuja ei ole juuri tutkittu, muualta tulleiden sukujen myöhempien sukupolvien edustajat käsittävät nykyisin itsensä karjalaisiksi. (Vrt. Kortelainen 2008, 200.) Tosin vasta viime vuosisadoilla muualta tulleet suvut olivat sulautuneet karjalaisiin. Aiemmin esimerkiksi Savosta tulleet ovat pitäneet omia vaateparsiaan ”savakkopukuja”, kun taas Kannaksella asuneet alkuperäisemmät suvut käyttivät ”äyrämöispukuja”. (mm. Lönnqvist 1979, 62–73.) Mahdollisesti myös tavat säilytettiin erillään.

Kannas todettiin luvussa 2 myös geologisesti erilaiseksi verrattuna esimerkiksi Laatokan-Karjalaan ja Raja-Karjalaan. Kannaksen eteläosan maaperä on hiekkaa ja maisemat kumpuilevaa kangasmaata. Suomenlahden rannat ovat alavia hiekkarantoja Terijoelta Koivistolle ja Viipuriin asti. Pohjoisempina sisämaassa taas on jylhiä kalliomaisemia ja Laatokan luoteisranta on vuonomaisten lahtien leikkaamaa jylhänkaunista aluetta. Vuoksi halkaisee Kannaksen vaihtelevin maisemin milloin kalliorantoinen isoja koskia muodostaen, milloin taas laajana järvenselkänä. (Koistinen 2003, 26–29; Saarnisto 2003, 21–78.)

Suomessa on vain vähän tutkittu, mitä kotiseudun maisemalliset ominaisuudet merkitsevät ihmisten identiteetille. Maria Lähteenmäki (1999, 210) pohtii Lapin evakkojen kotiseudulle paluun kiihkeää tarvetta rinnastaen sitä Yi-Fu Tuanin (1979) paikan ja tilan problematiikkaan: Koti ja kotiseudun maisema merkitsevät turvaa ja tuttua. Jos tutut esineet katoavat, ei paikkaa koeta samana, mutta maiseman laajuus on säilynyt ja tuo turvallisen kodin tunteen. Kannaksen maisema on erilainen eikä sodalta säilyneitä aiempia maisemallisia elementtejä ole niin helposti havaittavissa kuin Lapissa, koska ne ovat pienialaisempia kuin Lapin laajat maisemat. Lisäksi Kannaksella ovat tuoneet muutosta sodan tuhojen lisäksi vieraan

asutuksen merkit.

Karjalaisen identiteetin tutkimisen perusta on alueellisuus. Alueella on merkitystä ihmisen identiteetille. Paasi (1984a, 51; 1986, 29–45) toteaa, että alueellinen identiteetti voidaan ymmärtää kahdella tavalla. Toisaalta on käsite alueiden identiteetti ja toisaalta alueen asukkaiden alueellinen identiteetti. Edellinen tarkoittaa ominaisuuksia, jotka erottavat jonkin alueen toisista alueista. Jälkimmäinen on alueiden identiteetin sosiaalista tulkintaa eli ”miten jonkin alueen asukkaat hahmottavat oman alueensa selkeänä kokonaisuutena, tiedostavat sen erityisluonteen ja ominaisuudet sekä tuntevat alueen muiden asukkaiden kanssa yhteenkuuluvuutta, ”mehenkeä”. Voidaan puhua myös aluetietoisuudesta, johon alueellinen identiteetti kytkeytyy, kuten Paasi (1984b, 45–46) toteaa määritellen aluetietoisuuden lyhyesti tietoisuudeksi yhteiskunnallisen tajunnan spatiaalisesta ulottuvuudesta. Myös Heikkinen toteaa alueellisen identiteetin sosiaalista kontekstia koskevassa artikkelissaan, että alueellisuus on karjalaisilla monimutkainen identiteettiin vaikuttava tekijä. Monen Karjalan ongelmaa pohiessaan Heikkinen myös väittää, ettei yleistä Karjalaa ole olemassakaan. (Heikkinen 1996, 16.)

Kuten luvussa 2 olen esittänyt, Kannas on myös arkeologisesti ja asutus-historiallisesti erilaista verrattuna toisiin Suomen karjaloihin. Esihistorian aikainen ja myöhempi kirjoitetun historian ajan asutus ovat tutkimuksen kohteina antaneet joitakin viitteitä Kannaksen väestön liikehinnästä ja elinkeinoista kuten viljelystä ja kaupasta. Kannaksen halki on tunnetusti kulkenut tärkeä kauppatie (Paavolainen 1954, 7; Karste-Liikkanen 1968, 9; Pulliainen 2008a 7–8; 2008b, 14). Se on voinut merkitä paikallisten asukkaiden identiteetille monimuotoisuutta sekä uusien virikkeiden vastaanottamisen mahdollisuutta ja herkkyyttä.

Historiallisten vaiheiden seurauksena karjalaiseen ja erityisesti kannakselaiseen identiteettiin lienee esihistoriallisista ajoista alkaen sekoittunut myös muita kuin alkuperäisiä karjalaisia kulttuurin piirteitä, mitä ne sitten ovatkin. Karjalaan on tullut vaikutteita sekä idästä että lännestä, mutta Kannaksen asukkaat ovat saaneet vaikutteita enemmän lännestä kuin idästä. Niin tapahtui myös autonomian aikana siksi, että Viipurin lääninä tunnettu osa (Vanha Suomi) liitettiin muun Suomen yhteyteen. Vaikka koko Suomi joutui Isonvihan jälkeen Venäjän valloittamaksi, Ruotsin vallan aikana vallinnut lainsäädäntö säilyi. (Kirkinen 1982c, 17.) Raja-Karjalaan uudet vaikutteet ovat sen sijaan tulleet pääosin idästä. Ruotsin ja Venäjän välisen rajan sijainnin muutokset ovat osittain syynä Kannaksen ja Raja-Karjalan erilaisuuteen. Kuitenkin myös Raja-Karjalassa on ollut

läntistä vaikutusta jo aiempina vuosisatoina vaikkakin vähemmän kuin pitkään läntisen vaikutuksen alaisena olleen Kannaksen väestöön. (Mm. Kirkinen 1982c, 11–23; Kirkinen 1998, 38–54.)

Selkein kulttuurinen ero kannakselaisten ja rajakarjalaisten välillä on uskonnonlinen. Raja-Karjalassa oli vielä 1930-luvulla runsaasti ortodoksisista väestöä, josta osa puhui karjalankieltä. Vastaavasti Kannaksen väestö oli luterilaista. Tosin Laatokan länsirannikolla etenkin Käkisalmen alueella ja Metsäpirtissä asui historialliseen kehitykseen liittyen myös ortodokseja, joiden esivanhemmat eivät lähteneet Venäjälle 1600-luvun kriisissä. Lisäksi Kivennavalla ja Muolaassa oli 1800-luvun lopulta alkaen ja vielä Suomen itsenäisyyden aikana ortodokseja kolmessa rajatussa pisteessä, mutta he olivat venäläisiä ja puhuivat venäjän kieltä. Kivennavan Raivolaa muodostui venäläinen yhteisö vuosina 1790–1820. Se koostui maaorjista, jotka siirrettiin kauempaa Venäjältä Raivolassa toimineen venäläisen rautaruukin työntekijöiksi. He asuivat omassa kyläyhteisössään (Ala-Raivola, kansanomaisesti Vennäinkylä). Sillä oli itsehallinto ja kylään kuului myös osa maata omistavista venäläisistä kesäasukkaista. Kesäasukkaiden enemmistö ei kuitenkaan ollut tekemisissä maaorjien kanssa. Venäläiset jäivät Raivolaa Suomen itsenäistyessä, mutta pysyivät edelleen pääosin omana yhteisönään. (Kiuru 1952, 453–457; Äikäs 2000, 126; Loima 2008, 76–81.)

Muolaan Kyyrölässä asuneet venäläiset ortodoksit olivat 1600-luvulla sinne Venäjältä siirrettyjen maaorjien jälkeläisiä (Grönholm 1978, 62–74; Leisiö 2001, 24). Myös he muodostivat kiinteän oman yhteisönsä, jonka jäsenet eivät olleet vuorovaikutuksessa suomalaisten kanssa juuri muuten kuin kaupan osalta (Turpeinen 1985, 25). Kyyrölän venäläiset harjoittivat kotiteollisuutta saviastiatuotannon muodossa (Leisiö 2001, 33). Kolmas venäläinen piste oli Lintulan ”naisluostari” Kivennavalla. Lintulan naisyhteisön ”sisaristo tuli Venäjältä ja luostarin kielenä oli venäjä vielä Suomen itsenäistymisen jälkeen” (Koponen 1999, 73; Savinainen 1998, 31). Kannaksella toimineilla venäläisillä yhteisöillä oli vain vähän kanssakäymistä muun paikallisen väestön kanssa eivätkä he sulautuneet suomalaisiin. Kyyrölän venäläisistä miehistä suurempi osa kuin naisista osasi suomen kieltä, koska miehet kiertelivät ympäristössä kauppaamassa kotiteollisuustuotteita ja heillä oli enemmän kontakteja suomalaisiin. Kivennavan ja Muolaan venäläiset lähtivät evakkoon kannakselaisten kanssa ja luostarin väkeä lukuun ottamatta ovat myöhemmin läntisessä Suomessa aiempaa suuremmassa määrin sulautuneet ympäröivään väestöön. (Grönholm 1978, 64–66; Kemppi & Savinainen 1998, 163–166; Leisiö 2001, 32–39.)

Vaikka Kannaksella on ollut monenlaista väestöä, on sitä kuitenkin pi-

dettävä karjalaisena alueena (vrt. luku 2.2), koska ensiksi alueella on asunut muinaiskarjalainen väestönosa, joka oikeuttaa pitämään aluetta karjalaisena, toiseksi niin sanotut äyrämöiset ovat olleet kanta-asukkaita vielä 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa, ja kolmanneksi sinne myöhemmin muuttaneista suuri osa on sulautunut alkuperäiseen väestöön – joka tapauksessa he ovat jääneet alueelle ja pitävät itseään karjalaisina.

3.3 Etnisyys ja kulttuuri identiteetin perustana

Etnisyydestä ilmiönä ei ole eri aikoina ollut täyttä yksimielisyyttä tutkijoiden kesken. Toisinaan on väitetty, että etnisyyden on vain kuviteltu ilmiö ja toisinaan, että se on poliittisesti luotu käsite. Alkuperäisempi merkitys tälle käsitteelle on yksilön tai ryhmän tai kansan syntyperään tai historiaan perustuva primordiaalinen merkitys. Myös monia muita tulkintoja on. (Anttonen 1999, 213–234.) Tässä tutkimuksessa tarkoitan etnisyydellä kannakselaisuutta valittuna sitoutumisena suvun pitkäaikaiseen asuinalueeseen ja sukuun kaukaisia esi-isiä myöten. Toisin sanoen asuinpaikkakannakselaisuus on valittua kannakselaisuutta.

Myös kannakselaisella etnisyydellä on ikään kuin kaksi tasoa: kansallinen ja alueellinen. Yhtäältä kannakselaiset ovat tunteneet olevansa suomalaisia ja toisaalta karjalaisia – ehkä oikeammin kannakselaisia. Kannakselaisten kansallisen tunteen oletetaan olevan lähtöisin suomalaisuudesta suuremmalla todennäköisyydellä kuin rajakarjalaisten. Kaija Heikkinen (1989, 81) toteaa taloudellisen kytkennän Aunukseen ja Pietariin vaikuttaneen ratkaisevasti rajakarjalaisten etniseen kehitykseen. Kuitenkin hän huomauttaa, että ”1800-luvun loppupuolelta alkaen myös suomalaisen etnoksen panos alkoi vaikuttaa myös rajakarjalaisten etniseen ja kulttuuriseen kehitykseen” (mt., 61). Kysymys oli ajasta, jolloin venäläistämistä alkoi esiintyä ja suomalainen vastareaktio sille toiminnalle vaikutti Kannaksen lisäksi myös Raja-Karjalassa.

Sallinen-Gimpl (1994) näkee identiteetin ja kulttuuri-identiteetin käsitteet erillisinä tutkiessaan identiteettiä kulttuurien kohtaamisena. Kulttuurien tutkimisen yhteydessä keskeisiksi identiteeteiksi hän luettelee ryhmäidentiteetin, etnisen identiteetin (yhdistävä tekijä etnisyyden) ja kulttuuri-identiteetin (yhdistävä tekijä kulttuuri). Myös hän korostaa identiteetin kahta puolta, persoonallista ja muiden ihmisten kokemaa identiteettiä ihmisestä. (mt., 40.) Kulttuuri on identiteetin ja erityisesti kansallisen identiteetin kasvupohjaa. Kulttuuria on määritelty monin eri tavoin. Seppo

Knuutila (1994, 10–11) määrittelee kulttuurin laaja-alaisena: ”Kulttuuri on tietojen, uskomusten, moraalisääntöjen, lakien ja tapojen muodostama monimutkainen kokonaisuus, joka opittuna ja sisäistettynä määrittää ihmisyksilön toimintaa.” Erik Allardt (1961, 42–43) pitää riittävänä seuraavaa kulttuurin määritelmää: ”usein kulttuurilla tarkoitetaan sekä aineellisen että kielellisen ympäristön yhtenäisiä ja säännönmukaisia piirteitä jossakin maassa, jonkin heimon keskuudessa tai jollakin yhtenäisellä maantieteellisellä alueella”.

Pekka Sulkunen (1988, 118) tarkoittaa samaa laajaa yleistä kokonaisuutta kulttuurin ymmärtämisessä ja toteaa kahden perinteen erot. Ensimmäinen on laajempi ja tarkoittaa kokonaista elämäntapaa ja käsittää sekä aineellisen että symbolisen (henkisen) kulttuurin, jotka ovat suhteessa toisiinsa. Toinen perinne tarkoittaa ihmisen älyä ja kykyjä, jotka kehittyvät saavuttaen yhä korkeampia muotoja, kuten taiteet ja tieteet. Tätä muotoa kutsutaan sivilisaatioksi. Myös arvot ja normit käsitetään kulttuuriin liittyvinä, samoin yhteisön ominaisuudet. (Mt., 121.) Miikka Pyykkönen lähestyy kulttuuria ihmisten vuorovaikutuksessaan tuottamien merkitysten verkostoina pyrkimättä löytämään pysyviä lainalaisuuksia. Sen sijaan hän maahanmuuttajien yhdistyksiä tutkiessaan pyrkii tulkitsemaan kulttuurille ja muille asioille annettuja merkityksiä tietyn yhdistyksen ”tulkintarepertuaarissa”. (Pyykkönen 2007, 42–43.)

Vilho A. Koiranen (1966, 1) viittaa antropologian klassikon Taylorin vuonna 1913 kirjoittamaan määritelmään, jonka mukaan kulttuuri on monitahoinen kokonaisuus, johon sisältyvät ihmisen yhteisön jäsenenä hankkimat kyvyt ja tottumukset, kuten tieto, uskomukset, taide, moraalit, lait ja tavat. Koirasen mukaan Taylor pitää kulttuuria ihmiselle tunnusomaisena käyttäytymisenä. Koiranen nostaa esiin myös käsityksiä joiden mukaan kulttuuri ei ole käyttäytymistä sinänsä, vaan käyttäytymisen abstraktiota. Tutkittuaan Ruotsiin muuttaneiden suomalaissiirtolaisten sulautumista ruotsalaisuuteen, Koiranen määrittelee suomalaisen kulttuurin: ”suomalaisen yhteisön piirissä vallitsevaksi inhimillisen käyttäytymisen, kielen, tapojen ja arvojen jäsentyneeksi, sukupolvesta toiseen välitetyksi kokonaisuudeksi, jonka symbolit ja merkitykset ovat tunnettuja tämän yhteisön jäsenille” (Koiranen 1966, 3). Samoin perustein voidaan erottaa suomenruotsalainen kulttuuri suomalaisesta. Vaikka kulttuuripiirteet yhtenäistyvät tekniikan, kansainvälistymisen ja muiden yhtenäistävien ilmiöiden edessä eri kansallisilla kulttuureilla on säilynyt myös omia tunnusomaisia piirteitä. Niitä myös ylläpidetään tarkoituksellisesti. (Mt., 1–3.)

Uskontoa identiteetin vaikutuspohjana on vähemmän tutkittu. Uskonto

on kuitenkin perinnemerkityksessä osa kulttuuria. Siksi en ole etsinyt sitä koskevia persoonallisuusvaikutuksia, joista kyllä on tutkimuksia. Käsitän uskonnon tässä osana kulttuuria siten, että se on yhtenä taustavaikuttajana kannakselaisessa identiteetissä niin kuin ovat muutkin ihmisen elämässä vaikuttavat perinteet. Tosin ortodoksisuuden ja luterilaisuuden erot merkitsevät myös karjalaisessa kulttuurissa.

Ei ole aikaista pohtia sitä, mitä haasteita globaalistuminen tuo identiteettitutkimukselle. Marjut Anttonen (1999, 241–242) on pohtinut sitä käsitellessään etnisen identiteetin olemusta ja kiinnittää huomion globaalisuuden lisääntymisen kulttuuri-identiteettejä murtavaan vaikutukseen. Identiteettisymbolien kaupallistuminen lisääntyy tilan pienentyessä. Välimatkat lyhenevät tai niitä ei ole (digitalisoituminen).

3.4 Identiteetin järkkäminen ja muuttuminen

Identiteetin määrittelyssään Stuart Hall (1999, 223–231) pohtii diasporaan joutuneiden ihmisten kansallisten identiteettien katoamista (tuhoamista) ja niiden uudelleen rakentumista sukupolvia myöhemmin historian tuntemuksen kautta. Hän kuitenkin herättää kysymyksen siitä, etsitäänkö kyseisessä tapauksessa aiempaa identiteettiä vai tuotetaanko uutta ja päätyy toteamaan: ”erottamiseen liittynyt halkeama, identiteetin kadottaminen alkaa parantua vasta, kun nämä unohdetut yhteydet palautetaan jälleen kerran paikoilleen” (mt., 225). Hall näkee kulttuurisen identiteetin myös toisella tavalla: ”Tässä näkökulmassa tunnustetaan, että monien samankaltaisuuksien lisäksi löytyy aina myös syvien ja merkittävien erojen muodostamia tärkeitä kohtia, jotka laskevat perustan sille, keitä me tosiasiaassa olemme tai pikemminkin – koska myös historia puuttuu peliin – keitä meistä on tullut” (mt., 227). On siis kysymys joksikin tulemisesta yhtä paljon kuin jonakin olemisesta. Identiteetit ovat jatkuvan muutoksen alaisia. Muutokset voivat olla järjestyttäviä, kuten karibialaisilla, jotka revittiin irti kotimaastaan orjiksi, tai Suomen evakoilla, joiden olosuhteet tosin olivat diasporassa myönteisemmät kuin karibialaisilla. (Vrt. Sallinen-Gimpl 1990, 25–26.)

Yhteinen identiteettikriisi voi vaikuttaa myös yksilöön traumana. Soili Hautamäki (1988) kuvaa 6.8.1945 tapahtuneen Hiroshiman tuhon jälkeen eloon jääneiden ihmisten koettuja tunteita. Hän toteaa: ”...tutun ympäristön häviäminen on ankara isku minuuden jatkuvuuden tunteelle” (mt., 17). Hän kirjoittaa myös eloonjäämisen etuoikeuden taakasta, sulkeutumisesta ja syyllisyydestä (mt., 17–25). Vastaavasti Maria Lähteenmäki kuvai-

lee Lapin sodan jälkeen kotikyläänsä palanneiden evakkojen kertomuksia silloisista mielialoistaan ja vaikenemisen pakosta. Sodasta palanneet miehet vaikenivat ensin sotasalaisuuksien takia, mutta vaikeneminen toisistakin ystävistä jatkui vanhuuteen asti. Vain toistensa seurassa ja humalapäissään nämä miehet vapautuivat sotamuistojen kertaamiseen. (Lähteenmäki 1999, 220–223; vrt myös Kivimäki 1999, 5; Meinander 2008, 189–201.) Identiteetti voi muuttua radikaalisti esimerkiksi elämän kriisien läpäisemisen yhteydessä. Muuttumispaineita voi lunnehtia identiteettikriiseiksi. Niin kuin yksilö myös ryhmä tai yhteisö saattaa joutua kriisiin.

Heikki Kirkinen (1998, 42–54) käsittelee identiteettikriisin käsitettä koko karjalaisen heimon historiaan liittyneinä neljänä identiteettikriisinä. Ensimmäinen alkoi jo ristiretkiäjä ja huipentui vuonna 1323, kun Karjala jaettiin ensi kerran kahtia Pähkinäsaaren rauhansopimuksessa. Se johti karjalaisen identiteetin jyrkkään hajoamiseen ja kahden toisilleen vihamielisen karjalaisen identiteetin muodostumiseen. Ruotsin karjalaiset kokivat itsensä suomalaisiksi, Ruotsin alamaisiksi ja uskonpuhdistuksesta lähtien oikean puhtaan luterilaisen uskon puolustajiksi. He nimittivät Venäjän ortodoksia karjalaisia ”ryssiksi”. Venäjän karjalaiset puolestaan alkoivat pitää rajantakaisia heimoveljiään väärauskoisina ja nimittivät heitä ”ruotseiksi” (Mt., 43.)

Toiseksi karjalaisen identiteetin kriisikaudeksi Kirkinen toteaa Stolbovan rauhanyhteydessä muuttuneita rajoja, kun Ruotsi sai Venäjältä valloittamansa Käkisalmen läänin ja Inkerinmaan. Euroopassa vallinneen ”yksinvaltiuden, mekanistisen rationalismin ja uskon dogmatismien” aikakauden mukaisesti Ruotsi verotti raskaasti valloittamiensa alueiden asukkaita ja pyrki käännättämään alueen ortodoksista väestöä luterilaiseen uskoon. Tällöin ortodokseja pakeni joukoittain Venäjälle. (Mt., 47–49.)

Kolmas identiteettikriisi syntyi myös rajojen muuttamisen myötä, kun Venäjä sai koko Suomen alueen ja Suomesta muodostui autonominen suuriruhtinaskunta vuonna 1809 Haminan rauhansopimuksen jälkeen. Sen lähtökohdat olivat kuitenkin erilaiset kuin aiempien. Kansallisromantiikan nousun myötä eri karjalat löysivät yhteisyyttä, mutta nyt vaara uhkasi Venäjällä ilmenneenä panslavistisena liikkeenä, mikä merkitsi pyrkimyksinä venäläistyttää vähemmistökansoja. Vaikka hajaannus vältettiin suurelta osin osan ortodokseista kannattaessa suomalaisuutta, identiteettien pohjimista syntyi esimerkiksi taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen myötä. (Mt., 49–51.)

Neljäs identiteettikriisi talvisodan ja sitä seuranneiden karjalaisten elämänsä kriisien aiheuttamana ulottuu tämän tutkimuksen aineistolähteiden

eli haastateltujen identiteettiin konkreettisella tavalla. Siirtokarjalaisten ehkä merkittävin yhteinen identiteetikriisi liittyi evakkokokemuksiin ja evakkouden jälkeen elettyyn aikaan, jossa oli mieltä järjestyttävää poikkeavuuden tunnetta. Karjalaisten uusi tilanne kotiseudulta irrotettuina muiden heimojen keskuudessa aiheutti jälleen identiteetin muuttumisen ja enemmistöön sulautumisen painetta. (Mt., 51.)

3.4.1 Identifikaatio ja sosialisaatio

Psykoanalyttisessä kirjallisuudessa identifikaatio käsitetään liittyväksi lapsuudessa tapahtuvaan kehitykseen ja se jatkuu myös aikuisuudessa, mutta sen merkitys vähenee iän mukana (Tähkä 1988, 47; mt., 175). Käsitteen se otettiin käyttöön 1800-luvun alkupuolella, mutta psykologisessa merkityksessä sitä on käyttänyt Sigmund Freud vuodesta 1921 alkaen. (Freud 1940.) Robert H. Koff (1961) jakaa identifikaation eri näkökulmien mukaan viettitalouden mukaiseen, rakenteelliseen ja dynaamiseen näkökulmaan. Dynaaminen identifikaatio on jäljittelyä, sulauttamista, sisäistämistä, omien käytösmallien ja vaikuttimien muokkaamista sekä oppimista. Psykologisessa merkityksessä identifikaatio eli samastus on keskeisellä sijalla lapsuudessa ja nuoruudessa. Tähkä (1988, 47) sanoo egoa tiivistymäksi ihmisen kehitysvuosien samastuksista. Aikuisena identifikaation merkitys on vähäisempi ja Tähkä pitää aikuisiällä tapahtuvaa identifikaatiota lapsuuden vastaavaa väliaikaisempana ja kontrolloidumpana. Ja silloin se on elämypohjaista ja ymmärtämään pyrkivää.

Identifikaatio, samastuminen tai tunnistaminen tuo vastausta kysymykseen, ”miksi haluan tulla?” Jorma Anttila (2007) porautuu identifikaation olemukseen yleisemmin. Hän käyttää käsitettä identifikaatio väitöskirjassaan hyvin yleisesti identiteetin muodostumisena tai valintana, mutta löytää sille monia erityismerkityksiä. Henkilö identifioituu johonkin henkilölliseen esikuvaan tai ryhmään. Anttila käyttää käsitettä yksilön identifioitumisesta kansakuntaan tai kotiseutuun ja muihin alue- tai ryhmäkategorioihin. Identifikaatio merkitsee pelkistetysti itsensä arviointia identifioinnin kohteeseen nähden, kuten kansakuntaan ja identiteetin valintaa useasta vaihtoehdosta. (Mt., 16.) Silloin, kun identifioinnin kohde on kansakunta, on kysymys kollektiivisesta identiteetistä. Kansakuntaan, (vrt. suomalaisuus) tai heimoon tai muuhun osaryhmään (vrt. kannakselaisuus) identifioituva yksilö tai ryhmä näkee kohteessa niitä piirteitä, joita hän pitää arvokkaina. (Anttonen 1999, 239.)

Identifikaatio on identiteetin etsimistä. Identiteetin etsintäprosessissa Marjut Anttonen (mt., 378) toteaa, että identifikaatioprosessi edellyttää, että on vastapuoli, johon itseä voidaan verrata. Anttonen käyttää käsitettä identiteettineuvottelut sellaisesta identiteetin etsimisestä, jossa tosiaan on katoamassa oleva kansa tai ryhmä, kuten kveenit. Anttonen viittaaakin aiheeseen, jota voidaan rinnastaa identiteettityöhön, kun hän huomauttaa Marcus Banksin (1996, 9–10) ajatuksesta, etteivät etniset identiteetit ole luonnollisesti olemassa, vaan niitä täytyy ylläpitää. Identiteetin ylläpitäminen edellyttää aktiivisuutta ja tahtoa. Aktiivinen, tietoinen identiteettityö on esimerkiksi kannakselaisen identiteetin ylläpitämistä. Kuten edellä olen maininnut, yksilön identifioituminen (etniseen) ryhmään edellyttää, että hän kokee ryhmän etnisyyden arvokkaaksi itselleen (Anttonen 1999, 239).

Identiteetin kehittyminen lapsuudessa on läheisessä riippuvuussuhteessa sosialisatioon. Sosialisatio on yhteiskuntatieteissä käytetty käsite, jolla tarkoitetaan yksilön prosessinomaista kasvamista, sosiaalistumista sen yhteiskunnan jäseneksi, jossa hän elää. Yhteiskuntatieteissä on useita eri käsitteitä sosialisatian merkityksestä ja laajuudesta yksilön elämässä.

Ensisijainen sosialisatio tapahtuu perheen tai vastaavan lähiyhteisön parissa, vuorovaikutuksessa niiden kanssa. Siinä vakiintuu perustavanlaatuisen käsitys maailmasta ja itsestä. Taitojen kohdalla tähän kuuluu esimerkiksi kielen oppiminen ja sellaiset perustoiminnot, jotka mahdollistavat lapsen suhteellisen itsenäisyyden vanhemmista. Ensisijainen sosialisatio muodostaa pohjan, jolle myöhempi oppiminen rakentuu. Siinä saatua maailmankuvaa ei ilmeisesti ole mahdollista myöhemmillä kokemuksilla kokonaan pyyhkiä pois tai muuttaa. Koulutus ja muut yhteiskunnassa tapahtuvat vuorovaikutustoiminnot ja yleensä yhteisöelämä laajentavat sosiaalistumista yleisemmin kulttuurin, työelämän ja muille elämänalueille. Käsitteenä sosialisatio kuvaa tavallisesti lapsen ja nuoren ihmisen tuleamista kulttuurinsa ja yhteiskuntansa jäseneksi, sen periaatteiden, normien ja tapojen oppimista sekä niiden aktiivista ylläpitoa tai käsittämistä itsestään selvyysinä. Sosialisatio sisältää myös sosiaalistamisen eli vaikutuspyrkimyksen toiseen ihmiseen, jota identiteettityö tarkoittaa. (Antikainen 1986, 9–16; mt., 69–80; Takala 1995, 9–17.)

3.4.2 Assimilaatio ja akkulturaatio

Identiteetin pysyvyyttä ja muuttumista on tutkittu kulttuurin tutkimuksen piirissä sulautumisen, assimilaation ja akkulturaation käsittein. Identiteet-

tityöstä on kyllä tutkimuksia paljonkin, mutta useimmiten ne rajoittuvat tiettyihin spesiaalitapauksiin tai rajatuille elämänalueille, kuten kouluelämään, opiskeluun, sosiaalityöhön, mielenterveystyöhön, psykiatriseen lääketieteeseen, nuorisoryhmiin ja vastaaviin erikoistapauksiin. Nykyisin on lisäksi alettu tutkia identiteettiä maahanmuuttajien näkökulmasta. Yleistä teoriaa identiteettityöstä samoin kuin elämänmittaista ja sukupolvittain tapahtuvaa identiteettityötä koskevaa tutkimusta en ole löytänyt.

Siirtokarjalaisten uudelleensosiaalistuminen on ollut tarpeellinen prosessi alkuperäisen yhteisön hajottua. Uusissa asuinyhteisöissä oli löydettävä oma paikka. Tätä ilmiötä voidaan kutsua yhtäältä akkulturaatioksi ja toisaalta assimilaatioksi. Akkulturaatio on alkuaan sosiaaliantropologien määrittelemä käsite – kahden kulttuuriryhmän kohtaamisesta syntyvä ilmiö, jossa toisen tai molempien ryhmien kulttuuri muuttuu. Yleisesti sillä tarkoitetaan kulttuurien vierekkäisvaikutusta eli sosiaalista prosessia, joka syntyy erilaisten kulttuuriryhmien joutuessa jatkuvaan läheiseen yhteyteen. (Aikio & Vornanen 1981, 24.)

Koirasen (1966) mukaan tutkijat pääsivät 1930-luvun puolivälissä yksimielisyyteen siitä, mitä akkulturaatiolla tarkoitetaan ja mitkä asiat jäävät ulkopuolelle. Amerikkalaisten sosiologien Redfieldin, Lintonin ja Herzkoviin muodostama komitea määritteli käsitteen seuraavasti: ”Akkulturaatio sisältää ilmiöt, jotka ovat seurauksena siitä, että eri kulttuureihin kuuluvat yksilöt joutuvat keskenään jatkuvaan ensi käden kosketukseen, mistä on seurauksena joko molempien tai vain toisen ryhmän alkuperäisten kulttuuripiirteiden muuttuminen.” (mt., 3–8). Akkulturaatio on siis osa kulttuurin muuttumista ja assimilaatiota, joka on tämän määrittelyn mukaan ”toisinaan” akkulturaation vaihe ja akkulturaatio puolestaan on osa kulttuurin muutoksesta.

Todettuaan sekavuuden akkulturaation ja assimilaation käsitteiden käytön välillä Koiranen (1966, 5) päätyy näkemään tärkeimpänä erona sen, että ”akkulturaatio katsotaan prosessiksi, jonka kuluessa kulttuurien väliset eroavuudet sekä yksilö- että ryhmätasolla vähitellen pienenevät luoden siten edellytykset assimilaatiolle. Assimilaatiota voidaan pitää tämän prosessin tuloksena.” Hän pitää siten akkulturaation lopputulosta ”täydellistä akkulturaatiota” ja assimilaatiota synonyymeinä. Toisaalta Anttonen (1984, 17) esittää, että edellä mainittujen Redfieldin, Lintonin ja Hertskovitsin akkulturaation määrittelmä tarkoittaa, että assimilaatio olisi akkulturaation vaihe.

Karmela Liebkind (1988, 48–49) katsoo asiaa sosiaalipsykologian kannalta ja toteaa, että käsitettä akkulturaatio käytetään yleisemmin yksisuun-

taisena kuin kaksisuuntaisena prosessina ja viittaa yhteiskunnan vähemmistöpolitiikan käytäntöihin. Sallinen-Gimpl (1994, 57) arvioi akkulturaatio-käsitteen määritelmien vaihtelevuutta ja soveltuvuutta etenkin Raja-Karjalan siirtokarjalaisten akkulturaation todentamiseen. Hän arvostelee käsityksiä, joiden mukaan siirtokarjalaisten akkulturaatio olisi alkanut jo ennen sotaa teollistumisen yhteydessä ja olisi vain jatkunut sodan jälkeen uusilla asuinsijoilla. Siirtokarjalaisuuden käännteentekevä vaikutus ei niissä profiloitu riittävästi, sillä siirtokarjalaisten sopeutuminen oli monikerroksinen tapahtuma eikä yksinomaan kahden kulttuurin kohtaaminen.

Siirtokarjalaisten sopeutuminen ei ollut yksisuuntainen tapahtuma, vaan perustui vaihtosuhteeseen. Akkulturaatio ei merkitsekään uudemman käsityksen mukaan yksipuolista kulttuurisopeutumista, kuten assimilaatiosta voi sanoa. Sallinen-Gimpl toteaa vaihtelevuutta myös assimilaation käsitteen määrittelyissä. Niissä assimilaatio kuten akkulturaatiokin selitetään usein prosessiksi eikä tilaksi ja akkulturaatio olisi molemminpuolinen ja assimilaatio yksisuuntainen. Saman käsityksen mukaan akkulturaatio ei aina etene assimilaatioon saakka eikä assimilaatio edellytä akkulturaatiota. (Mt., 57.)

Siirtokarjalaisten identiteetin säilymistä diasporassa tutkineiden Sallinen-Gimplin (1990 ja 1994) ja Heikkisen (1989; 1996) näkökulma on ollut perinteessä ja sen säilymisessä samassa sukupolvessa, mutta ei niinkään sukupolvien välillä. Niin ikään Kannas karjalaisten asuinalueen osana ei kohoa heidän tutkimuksissaan etusijalle. Sallinen-Gimplin (1990) Kannaksen aluetta koskeva tutkimus, joka koskee Kirvun Tietävälästä Orimattilaan sijoittuneita siirtokarjalaisia on melko perusteellinen perinteen tutkimus, jossa myös identiteettinäkökulma on esillä. Hänen myöhemmän tutkimuksensa *Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen* toisena pääfokuksena on kulttuurien kohtaaminen ja identiteetti keskeinen tarkastelunäkökulma. Sallinen-Gimpl (1994, 311–312) sivuaa myös kulttuurien kohtaamiseen liittyvää identiteettityötä tietoisien kulttuuri-identiteetin vaalimisena. Hänen teoksensa on laajin ja monipuolisin siirtokarjalaisten identiteettiin näköaloja avaava ja tämän tutkimuksen kannalta merkittävä perusteos.

Sallinen-Gimpl erottaa tuloksissaan myös kulttuurien kohtaamiseen liittyvän käsitteen interferenssi, joka syntyy kahden kulttuurin kilpaillessa keskenään. Käsite interferenssi on alkuaan kielitieteestä (Juhász 1970, 9–10; Carroll 1970, 82), mutta Sallinen-Gimpl (1994, 57–60) käyttää sitä analogisesti myös kulttuurin näkökulmassa kulttuuri-interferenssin käsitteenä. Hän hyväksyy interferenssin käsitteen sopivaksi kuvaamaan kulttuurisys-

teemin koko vuorovaikutusilmiötä, mutta myös poikkeamia vallitsevasta kulttuurisysteemistä. Interferenssitilanne ei aina ole vain välivaihe, vaan ilmiö voi toistua myös nuorten elämässä ja ”antaa mahdollisuuden hallita elämäntilannetta kahden kulttuurin jännityskentässä” (mt., 60). Interferenssi on lopulta väistämätön ilmiö karjalaisen ja paikallisen väestön suurimittaisessa kohtaamisessa. Sallinen–Gimpl määrittelee interferenssin perinteen mukautumisprosessiksi, joka ”kuvaava kahden suhteellisen lähekkäisen kulttuurin ja toisiaan mahdollisesti myös kielellisesti ymmärtävien ryhmien kohtaamistilanteesta esiintyvää dynamiikkaa”. Tällöin ”kulttuurien kohdatessa perinne voi jatkua näennäisen samankaltaisuuden turvin, kun taas jyrkät vastakohtaisuudet hioutuvat pois” (mt., 307).

Käsitteestä akkulturaatio on johdettu myös käsite kultturaatio, joka voidaan käsittää tietoisempaan, ulkokohtaisempaan kulttuurivaikutteiden omaksumisena ja kulttuuria uusintavana kuin akkulturaatio. Jaana Keränen (2008) liittyy assimilaation ja mukautumista tarkoittavan akkommodaation käsitteet neurofysiologiseen oppimiskäsitykseen ja selittää että niillä tarkoitetaan ”kognitiivisia mekanismeja ja niiden toimintaa suhteessa aikaisempiin skeemoihin”. Keränen tulkitsee tällöin assimilaation tarkoittavan uuden havainnon tai kokemuksen liittämistä olemassa oleviin skeemoihin, kun taas akkommodaatio syntyy, jos uusi havainto ei sovellu aikaisempiin skeemoihin, vaan sitä täytyy muuttaa. Se mukautuu.

Selkeäksi tulokseksi edellä olevasta tarkastelusta totean, että akkulturaatiossa kumpikin ryhmä omaksuu jotain toiselta, mutta siinä ei kumpikaan sulaudu toiseen, vaan ne ovat rinnakkaisia. Toisen ryhmän kulttuuripiirteistä voidaan omaksua osa, mutta silti säilyttää osa tai kaikki omista piirteistä. Assimilaatiossa toinen sulautuu toiseen. Pohdinnassa on otettava huomioon, että molemmat osapuolet muuttuvat ympäröivän yhteiskunnan muuttumisen myötä. Yhdyn niihin käsityksiin, joiden mukaan akkulturaatio ja assimilaatio ovat rinnakkaisia – eivät toisilleen alistaisia ilmiöitä.

3.4.3 Sukupolvien välinen identiteettiyö

Identiteettiyötä on käsitelty runsaasti sosiaalityön, psykiatrisen lääketieteen ja psykologian tutkimuksissa, mutta vähemmän yhteisöihin ja kulttuuriin kohdistuvassa tutkimuksessa. Etienne Wengerin (1999, 154) määritelmän mukaan identiteetti on pohjimmiltaan ajallinen ja identiteettiyö jatkuva. Koska identiteetti rakentuu sosiaalisessa kontekstissa, myös identiteettiyö on kompleksisempi kuin suoraviivainen ajan käsite. Identiteettien määrit-

telyssä joudutaan ottamaan huomioon monia erilaisia yhtenäistymisen ja erilaistumisen liikkeiden yhteisvaikutuksia.

Yksi tutkimukseni keskeisimmistä käsitteistä on sukupolvi. Sukupolvet biologisina – isovanhemmat, vanhemmat, lapset, lastenlapset – on käsitteen perusmerkitys. Se on ollut tunnettu ihmiskunnan sivistyksen alkuajoista lähtien, sillä suku on ollut jo alkukantaisten, mutta myös kehittyneiden yhteiskuntien perusrakenne. Sukupolvet muodostavat verkoston, sillä jokaiseen sukuun liittyy aina uusia sukuja, kun lapset ja seuraavat sukupolvet muodostavat uusia perheitä. Biologisiin sukupolviin perustuvaa kirjallisuutta on olemassa varhaisista ajoista lähtien. Esimerkiksi Raamattu luettelee sukupolvijatkumoit. Suomalaisessa kirjakiellessä Agricolasta alkaen suku ja polvi ovat esiintyneet sanoina ja niillä on ollut olemassa vastine käytännön elämässä. Suomessa on tehty biologisten sukupolvien tutkimuksia, mutta ne rajautuvat tiettyihin spesifeihin aiheisiin, kuten esimerkiksi lääketieteen erityistapauksiin.

Biologinen sukupolvi on saanut rinnalleen yhteiskunnallista kokemusta ilmentävän sukupolven käsitteen, joka liittyy niin arkipuheeseen kuin tieteelliseen sanastoon. Käsite perustuu historiallis-yhteiskunnallisten merkittävien muutosilmiöiden rytmittämiin aikajaksoihin ja määrittyy syntymäajan mukaan. Se on peräisin Karl Mannheimilta (1972) ja sitä ovat käyttäneet 1980-luvulta alkaen myös useat suomalaiset tutkijat sekä yhteiskuntatieteissä että kasvatustieteissä. Yhteiskunnallisiin merkittäviin muutoksiin perustuvana sukupolvikäsitteenä kokemuksellinen sukupolvi on vakiintunut suomalaisten tutkijoiden käytössä. Käsite kiinnittyy yhteiskunnan murrosten aikajanoihin, kulttuuriin ja yhteiskunnan muutoksiin sekä laajojen ihmisjoukkojen yhteisiin kokemuksiin. Arkikiellessä kokemuksellista sukupolvea kuvaavat esimerkiksi termit nykyinen sukupolvi, sodanjälkeinen sukupolvi tai kuriton sukupolvi.

Tieteessä yhteiskunnan muutoksiin pohjautuvan sukupolven käsitteen ovat ottaneet käyttöön ensiksi sosiologit. Vuonna 1916 Simmel on käyttänyt sitä ensimmäisten joukossa artikkelissaan ”Die Krisis der Kultur” (Simmel 2006). Alan tunnetuimpiin kuuluu kuitenkin aiemmin mainittu Mannheim (1893–1947), joka on merkittävästi pohtinut ja kehittänyt kyseistä sukupolvikäsitettä. Hän päätyy toteamaan sukupolvi-ilmiön vaikutuksen dynaamiseen historiankehityksen syntyyn ja pitää niiden vuorovaikutuksesta oppimista välttämättömänä. Vuorovaikutusta voidaan tutkia ainoastaan sen kaikkien elementtien huolellisella analyysillä. Mannheimin (1972, 320) mukaan kokemuksellisen sukupolven tunnusmerkki on avainkokemus, jonka kaikki tiettyinä ajanjaksona syntyneet ovat kokeneet. Yh-

teinen avainkokemus syntyy avaintapahtumasta, jonka tulee olla riittävän poikkeuksellinen, jotta se saisi sukupolvea määrittävän aseman.

Mannheimin luomaa käsitettä ovat tarkastelleet ja käyttäneet monet eri alojen tutkijat. Suomessa kokemuksellisia sukupolvia ovat 1980-luvulla tutkineet eräät sosiaalipolitiikkaan suuntautuneet tutkijat, kuten Seppo Pöntinen (1982) ja Jeja-Pekka Roos (1987). Heidän tutkimuksensa käsittelevät luokitusmalleja ja ikäkohortteja, jotka pohjautuvat yhteiskunnallis-historiallisiin aikakausiin, joista puolestaan on johdettu kutakin sukupolvea koskevat kuvaukset. Esimerkiksi Seppo Pöntinen (1982) käyttää kolmitasoista ryhmitystä koulutusta ja sosiaalista nousua käsittelevässä artikkelissaan: sotalapset, sotalapset ja suuret ikäluokat. Roos (1987) on muodostanut neljä sukupolvea: sotien ja pulan sukupolvi, sodanjälkeisen jälleenrakennuksen sukupolvi, suuren murroksen sukupolvi ja lähiöiden sukupolvi. (Pöntinen 1982, 153–162; Roos 1987, 51–59; Roos 1988, 25–26.)

Mannheimiin tukeutuvat myös 2000-luvun suomalaiset tutkijat, kuten Matti Virtanen (2001) sekä Semi Purhonen (2007; 2008). Virtanen (2001) arvelee Mannheimin saaneen huomiota siksi, etteivät myöhemmät tutkijat ole pystyneet hänen teesejään täysin ymmärtämään eivätkä kumoamaan. Virtasen mukaan Mannheim puhuu myös mobilisoitumisen tasosta, joka varsinaisesti nostaa ikäkohortin⁴ sukupolveksi, ja edellyttää osallistumista intellektuaalisiin liikkeisiin. Virtanen toteaa, että yhteinen kokemus on välttämätön, mutta ei riittävä ehto mobilisoitumiselle, joten kaikki kokemukselliset sukupolvet eivät mobilisoidu (mt., 15–24).

Purhosen (2007) väitöskirja ”Sukupolvien ongelma” on uusimpia sukupolvia käsitteleviä tutkimuksista sosiologian alalla. Se koostuu viidestä erikseen julkaistusta artikkelista, joista jokainen käsittelee sukupolviteemaa eri painopistealuein. Yhteenvetoluvussa Purhonen syventyy arvioimaan sukupolvitematiikkaa. Hän käyttää biologisista sukupolvista käsitettä ”perhesukupolvet” ja muutokseen perustuvia sukupolvia ”yhteiskunnallisiksi” sukupolviksi. Purhonen menee väitöskirjassaan syvemmälle yhteiskunnallisia sukupolvia koskevien käsitteiden käyttöön ja oikeutukseen. Hän jopa ilmaisee ajatuksen kokemuksellisten sukupolvien käsitteen hylkäämisestä nojautuen eri tutkijoihin.

Purhonen (2008) pohtii myös sukupolviteoreettikkojen omia sukupolviominaisuuksia ja toteaa nuorten sodasta selviytyneiden intelligenssien suuntautumista. Hän esimerkiksi liittää ”syrjäisestä Suomesta Euroopan

4 Kokemuksellisten sukupolvien rinnalla on alun perin tilastotieteessä käytetty käsitettä kohortti, jossa kronologinen ikä on yhteiskunnallista tai kokemuksellista sukupolvea merkittävämpi tekijä. Kohortti-käsitettä on esiintynyt myös sosiologian klassikkojen teksteissä.

suurkaupunkeihin säännöllisesti eräänlaisia opintomatkoja” tehneen Olavi Paavolaisen⁵ samaan sukupolvikategoriaan Karl Mannheimin kanssa. Heidät ja muut heidän aikansa intelligentit Purhonen luokittelee omaksi sukupolvekseen, joka suuntautui tulevaisuuteen ja jonka edustajat pitivät itseään muutoksen agentteina. (Mt., 15–16.)

Kasvatustieteessä kokemuksellisten sukupolvien käsitettä ovat käyttäneet ja muokanneet 1990-luvulla suomalaiset tutkijat, kuten Ari Antikainen, Jarmo Houtsonen, Hannu Huotelin (1994) ja Juha Kauppila (1994; 1996). Antikaisen ym. (1994, 102–108) sukupolvinäkökulma liittyy koulutukseen sekä koulutuksen ja identiteetin välisen suhteen tutkimiseen. Kauppila (1996, 45–49) nimeää sukupolvet koulutuksellisen näkökulman mukaisesti: 1) Sodan ja niukan koulutuksen sukupolvi, ennen vuotta 1935 syntyneet, 2) Rakennemuutoksen ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien sukupolvi, 1935–1955 syntyneet ja 3) Hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolvi, 1956 ja sen jälkeen syntyneet. – Omassa tutkimuksessani tarvitsen myös nuorempiin sukupolviin ulottuvan luokituksen.

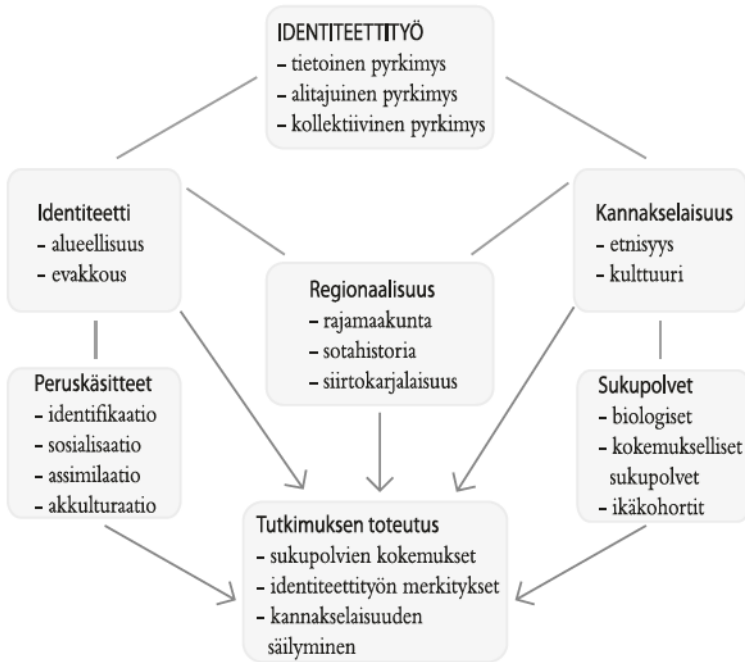
Sukupolviteemaa on tutkittu myös identiteettiin liittyvänä, joskin vähäisessä määrässä. Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostava on A. L. Epsteinin (1978, 139–156) pohdinta isovanhempien ja lastenlasten välisistä suhteista etnisen identiteetin näkökulmasta. Useihin esimerkkeihin viitaten hän toteaa, että on syytä uskoa isovanhempi ja lapsenlapsi-näkökulman soveltuvan etnisyyden ja etnisen identiteetin ymmärtämiseen.

Aiemmin mainittujen suomalaisten tutkijoiden käyttämä käsite kokemukselliset sukupolvet sopii merkitykseltään paremmin tutkimusaiheeseeni verrattuna käsitteeseen yhteiskunnallinen sukupolvi, sillä todennäköisesti kannakselaisten identiteetti nousee nimenomaan kokemuksista. Kymmenien sukupolvien takaa ja kolmen nykyisin elävän sukupolven aikana kannakselaisten kokemukset poikkeavat historian valossa muissa maakunnissa eläneiden kokemuksista. Haastateltujen henkilöiden elämää järjestyttäneet kokemukset korostuvat ja vaikuttavat sukupolvien ylitse. (Vrt. Kujala 2003, 141.) Sukupolvien väliseen identiteettityöhön liittyy väistämättä menneisyyden kokemusten paino. Kannakselaisten sukujen menneisyydessä se näkyy erityisesti evakkouden aiheuttamien pakkotilanteiden kautta. Sukupolviin liittyvä tutkimus edellyttää sukujen jatkumon olemukseen syventymistä.

5 ks. Paavolainen 2002

4 Tutkimusasetelma, -ongelma ja toteutus

Tutkimusasetelmaan liittyvät lähtökohtaisesti keskeisimmät käsitteet ovat identiteettiyö, identiteetti ja kannakselaisuus. Koska tutkin identiteettiyötä, siinä peruskäsitteinä ovat identifikaatio, sosialisatio ja kultturaatio. Regionaalisuus aluetta ja sukupolvet kohdetta koskevinä käsitteinä sisältävät tarkentavia alakäsitteitä. Kuviossa 3 esitän käsitteistön käsittekartan muodossa. Siitä selviävät lisäkäsitteet ja käsitteiden suhteet toisiinsa.

Kuvio 3. Identiteettiyön tutkimisen käsitesuhteet

Tutkimuksen teoreettiseen esiyymmärrykseen lähtökohtaisesti kytkeytyvät käsitteet tässä tutkimuksessa ovat *identiteetti*, *identiteettityö* ja *kannakselaisuus*. Kannakselaisuuden yläkäsitteenä käytän myös käsitettä *karjalaisuus*. Niihin liittyvät tutkimuksen teoriaosassa esitellyt muut keskeiset käsitteet on kuvattu tutkimusasetelmassa, joka pyrkii selventämään tämän työn yhteydessä käytettävien käsitteiden suhteita ja yhteyksiä toisiinsa (ks. kuvio 3). Muita käsitteitä esittelen asianomaisen luvun yhteydessä.

Tutkimuksessani käytän rinnan käsitteitä *biologiset* ja *kokemukselliset sukupolvet*. Lisäksi käytän käsitettä *ikäkohortti* niissä yhteyksissä, joissa katson sillä olevan merkitystä asian selkiinnyttämiseksi tai muuten ymmärtämiseksi. En käsittele sukupolvien kokemuksellisuutta mobilisoitumisen tasolla. Kokemuksellisen sukupolven käsitteen ja ikäkohortin käsitteen käyttöön on tarvetta myös siksi, että aineistossani kukin biologinen sukupolvi on syntymäaikojensa perusteella ajallisesti niin laaja, että sen jäsenet voivat kuulua eri ikäkohortteihin. Etenkin vanhimman sukupolven ikäerot ovat huomattavat, sillä vanhin henkilö oli haastatteluhetkellä 94-vuotias ja nuorin 63-vuotias, mikä merkitsee kokonaisen biologisen sukupolven mittaista laskennallista ajanjaksoa.

Kuviossa 4 esitän biologisten sukupolvien ketjun rinnastettuna ikäkohortteja kuvaaviin syntymävuosina ilmaistuihin kohorttiryhmisiin. Luonnollisesti sukupolvet eivät ole selvärajaisia I, II, III ja IV, vaan todellisuudessa ne menevät ikärakenteensa osalta limittäin. Myös omassa aineistossani eri biologisten sukupolvien rajat sijoittuvat ikäkohortteihin liukuvasti. Kuvion sukupolvia kuvaavat ruudut kuvaavat keskimääräisiä biologisia sukupolvia.

Kuvio 4. Biologiset sukupolvet rinnastettuina ikäkohortteihin⁶

Kahden sukupolvikäsitteen ottaminen huomioon ikäkohorttirakennetta kehitettäessä ja tutkimusasetelmaa rakennettaessa aiheuttaa erityistä haastetta ja pohtimisen tarvetta. Aineistoni sijoittumisesta sukupolvi- ja ikäko-

⁶ Ikäkohorttirakenne kuvion alaosassa syntymävuosien mukaan.

hortti -näkemykseen muodostin alustavan asetelman, jossa rinnastin biologisten ja kokemuksellisten sukupolvien ketjun ikäkohorttien aikajanalle. Olen muodostanut oman ikäkohorttiryhmittelyn, jossa otan huomioon aineistoni kokemuskäytökset ja henkilöiden ikäkohtaisen ymmärryksen tason. Lisäksi esitän aineistoni jakautumisen sukupolvittain mekaanisesti luotuihin syntymävuosikymmeniin.

Tutkimusongelma

Tutkimustehtäväksi olen hahmottanut kannakselaisen identiteetin ilmene-
misen ja sen säilymiseen tähtäävän identiteettityön tutkimisen. Säilymi-
sellä tarkoitan vähintään kolmessa sukupolvessa havaittavaa kannakselaisiksi
käsitettyjen identiteettiominaisuuksien ilmenemistä tai sen tunnistamista.
Identiteettityön perustaa ja identiteetin säilymistä selvitan seuraavien tut-
kimuskysymysten avulla:

Pääongelma:

Miten Kannaksen siirtokarjalaiset tekevät identiteettityötään?

Alaongelmat:

Mitä kannakselainen identiteetti on, mitä siihen sisältyy ja miten se ilme-
nee?

Miten kannakselainen identiteetti on säilynyt Kannaksen evakkojen elä-
mänvaiheissa ja sukupolvissa?

4.1 Tutkimuksen lähestymistapa ja toteutus

Tutkimuksen empiirisessä osassa on keskeistä kannakselaisten ja heidän jälkeläistensä kokemuseräisen identiteettityön tarkastelu, jossa sovelletaan laadullista ja aineistolähtöistä tutkimusotetta. Valitsin tämän lähetystavan, koska se sopii ihmisten ainutlaatuisen kokemusaikojen tutkimiseen (vrt. Varto, 1992). Kokemusaikojella tarkoitan ihmisen subjektiivista, sisäistä todellisuutta, jossa kokemisen erilaiset laadut ilmenevät merkityksinä. Tutkimusotteessa korostuu siten pyrkimys aineistolähtöisyyteen ja tiedon hankkimiseen, joka perustuu täydentäviin kysymyksen asetteluihin (ks. esim. Kvale, 1996).

Kokemuksiin liittyviä laadullisia tutkimusaineistoja kerätään tavallisesti

haastattelemalla tai pyytämällä tutkittavia kuvaamaan kokemuksiaan kirjallisesti (ks. Varto 1992; Kvale 1996). Tutkimusaineisto koostuu neljän biologisen sukupolven haastatteluista ja kirjallisista kokemusten kuvauksista. Informaation saaminen eri sukupolvilta edellytti tai toisaalta salli keskenään erilaisen lähestymistavan. Käytettäessä kirjallisia kuvauksia tutkijalla on vähemmän mahdollisuuksia vaikuttaa kerättävään aineistoon, mutta toisaalta myös vähemmän kielteisiä vaikutuksia siihen, mitä kokemuksia tutkittavat nostavat esille. Haastattelumenetelmässä tutkijan tulisi kyetä ohjaamaan haastateltaviaan kertomaan kokemuksistaan tutkimusongelman rajaamista sisältöalueista, mutta varoa samalla vaikuttamasta haastateltavan ilmausten sisältöön (Kvale 1996).

Tutkimusotettani voidaan luonnehtia myös konstrukttiiviseksi (vrt. Denzin & Lincoln 2005). Näin on lähinnä siksi, että tein avoimia kysymyksenasetteluja ja täydensin niitä etukäteen laadittuihin teemoihin perustuvilla kysymyksillä. Tältä osin tutkimuksen ja aineistonkeruun lähtökohtina olivat myös teorian tieto ja ennakkoon muodostetut käsitykset tutkittavasta ilmiöstä. Tavoitteena on lähtökohtaisesti tutkimusaiheeseen liittyvien kokemusten ja niiden sisältämien yksilöllisten merkitysten esiin saaminen mahdollisimman kattavasti. Etenkin vanhimman sukupolven informantit sivusivat haastatteluissa henkilökohtaisia elämäkertojaan. Niiltä osin aineistoa voidaan luonnehtia myös biografiseksi (esim. Christensen & Johnson 2008; Juden-Tupakka 2007, 62–66; mt., 395–399; Laine 2007, 28–45; Metsämuuronen 2006, 152–208; Metsämuuronen 2007, 212–214).

Avoimen haastattelun valinta keskeisimmäksi aineiston hankinnan menettelyksi salli myös sen täydentämisen teemahaastattelulla (Eskola 2000, 85–94; Tuomi & Sarajärvi 2009, 74–77), jota sovelsin kannustaen haastateltavaa. Vanhimman sukupolven haastattelu oli puhtaimmin avointa kertomista, mutta seuraavien sukupolvien äänitetyissä haastatteluissa oli useimmiten dialogimaista vuoropuhelua lähinnä selventämiseen liittyen. Erityisesti toisen ja kolmannen sukupolven haastatteluissa myös teemallisuus oli tarpeellista. (Eskola 2000, 85–94.) Tuomi ja Sarajärvi (2009, 78–80) selittävät dialogista tutkimuskäytäntöä Moustakasiin viitaten siten, että siinä on tutkijalla ilmiöön suora ja persoonallinen kontakti. Se on ollut ominaista myös minun haastattelukäytännössäni.

Aloitin vanhimman sukupolven haastattelut kesällä 2004 Vanhimpaan sukupolveen kuuluvien henkilöiden avoimen haastattelun loppuvaiheessa pyrin tarvittaessa ohjaamaan sitä täydentävillä teemakysymyksillä. Nuorempien sukupolvien haastatteluissa teema-alueet olivat alusta alkaen enemmän esillä, sillä ensimmäinen yhteys heihin tapahtui kirjeitse, jolloin

ilmoitin pääteemat, joihin pyysin vastausta. Jos kirjeeseen ei tullut vastausta, otin yhteyden puhelimitse ja siten sovimme mahdollisesta haastattelusta, sen muodosta ja -ajasta.

Useimmat toisen sukupolven informanteista haastattelin vuoden 2005 keväällä ja keuhkolla puhelimitse, mutta muutama lähetti kertomuksensa paperikirjeenä ja osa sähköpostitse. Kolmannen sukupolven vastauksista suurimman osan sain sähköpostitse, mutta monia nuorimmista haastattelin puhelimitse ja osan myös tapaamalla yksitellen ja kahdessa tapauksessa sisarusryhmiä yhdessä. Myös kaksi nuorinta sisarusparia haastattelin puhelimitse yhdessä. Yhdessä haastateltujen henkilökohtaiset puheenvuorot erotin toisistaan litterointivaiheessa.

Jälkipolvien haastatteluissa valitsin teemat omien alkuteemojen lisäksi vanhimman sukupolven haastatteluissa esiin tulleista muista aiheista. Teemalistan laadin melko avoimeksi sisältämään vain yleisteemoja. Tällöin vastaajalla oli mahdollisuus tuoda mukaan omia teemojaan. Täten aineistonkeruu jälkipolvien informanteilta tapahtui eri tekniikoin sen jälkeen, kun olin puhelimitse esittänyt haastattelupyynnön ja sopinut mahdollisen haastattelunajan ja tavan: 1) äänitin kerronnan haastateltavan kotona tai hänen ehdottamassaan tai hyväksymässään paikassa, 2) haastattelin puhelimitse ja 3) lähetin teemalistan haastateltaville kirjeenä tai niin sovittaessa sähköpostina ja he vastasivat samoin. Niille, joita en tavoittanut puhelimitse, lähetin kirjekutsun. Toistin kutsun niille, jotka eivät aluksi vastanneet. Täten suurimman osan toisesta sukupolvesta haastattelin puhelimitse.

Sähköposti muodostui pääasialliseksi käytännöksi kolmannen sukupolven haastatteluissa. Toki muutaman kolmannenkin sukupolven edustajan haastattelin puhelimitse tai tapaamalla heidät sovitussa paikassa ja äänittäen haastattelun. Joitakin sisarusia kolmannesta sukupolvesta haastattelin ryhmänä kaksi tai kolme yhdessä, yksi kolmen sisaruksen ja kolme kahden sisaruksen haastattelua. Litteroidessani erittelin äänitteestä vuorosanat toisistaan. Ryhmähaastattelu auttoi ujoimpia osallistumaan ja kaikkia muistamaan asioita siksi, että toisen lausuma viritti muiston toisessa ja synergian tapaan ilmaisu rikastui. Myös vanhimman sukupolven kahdessa haastattelussa oli varsinaisen haastateltavaksi lupautuneen puoliso mukana ja yhdessä tapauksessa kaksi veljestä halusi heitä haastateltavan yhdessä. Yhdessä haastateltujen pariskuntien toisen puoliso oli myös kannakselainen ja toisen laatokankarjalainen. Näissä haastatteluissa havaitsin saman myönteisyyden kuin sisarusten yhteishaastatteluissa. (Vrt. Eskola 2000, 52–74; 84–98; Metsämuuronen 2006, 111–113.)

4.2 Tutkimukseen osallistuneet

Tulevan aineiston luonteen vaihtoehtoja pohtiessani pyrin aluksi ottamaan huomioon paitsi varsinaisen kannakselaisen alueidentiteetin, myös kohdejoukon edustavuuden tutkimustehtävän kannalta. Kannaksen oleellisesti erilaiset alueet tuli saada edustetuiksi. Ensisijaisesti rajaseutu ja vastaavasti muut Kannaksen alueet tuli ottaa huomioon aineiston valinnassa, koska juuri rajan läheisyys voi vaikuttaa rajaseudun ihmisten elämään ja oletettavasti myös identiteettiin. Lisäksi Laatokan ja Suomenlahden rannikkoseudut ja vastaavasti Vuoksen vaikutusalue kiinnostivat vauraina maatalous- ja suurteollisuusseutuina. Harkitsin myös kaupunki-maaseutu-ulottuvuutta, mutta luovuin sen ehdottomasta valinnasta, sillä sen voi ottaa huomioon yksittäistapauksissa tarvittaessa.

Informanttien valintaan oli kaksi päävaihtoehtoa: ensinnäkin biologiset sukupolvet, mikä liittyy jälkeläisten sosiaalistamiseen karjalaisuuteen, ja toiseksi kokemukselliset sukupolvet, jotka ilmentävät historiallis-yhteiskunnallisten murrosten rytmittämiä aikajaksoja ja määrittävät syntymäajan mukaan. Esiymmärryksen tuloksena päädyin tutkimuksessani käyttämään biologista sukupolvijakoa.

Tavoitteena oli saada tutkimukseen osallistumaan tutkittavana olevasta ilmiöstä nousevat kriteerit täyttäviä henkilöitä. Suunnitteluvaiheessa asetetut kriteerit olivat: Kannaksella syntyneet ja siellä kasvaneet ja aikuistuneet henkilöt, joilla oli jälkeläisiä kaksi tai mahdollisesti kolme sukupolvea sekä heidän alueenaan Kannaksen rajaseutu ja pohjoinen Kannas.

Valitsin vanhimman sukupolven informantin sovelletulla lumipallomenetelmällä. Soveltaminen tarkoittaa tässä sitä, ettei valinta tapahtunut jokaisen edellisen haastattelun ehdotuksesta, vaan ehdottajia oli muitakin, kuten pitäjäseuran toimihenkilö kahden pitäjän osalta. Vanhimman sukupolven jälkipolvien haastateltavat määräytyivät luonnollisesti eli sukuun perustuen siten, että haastattelin vanhimman sukupolven lapsia ja lastenlapsia. Siinä valinta tapahtui jälleen kohdehenkilön tavoitettavuuden ja luonnollisesti suostumuksen mukaan. Tällöin vanhempi antoi lapsensa yhteystiedot.

Informantin puolison mukaan ottaminen riippui siitä, oliko hän myös kannakselainen. Yhdessä haastattelun puolison laskin eri yksiköksi, jos puolisoiden lausunnot olivat laajuudeltaan samaa luokkaa keskenään. Keskustelunomaisen vähäisen tai myötäilevän puolison osallistumisen laskin toisen kanssa yhdeksi haastatteluksi.

Alun perin vanhimman sukupolven valintavaiheessa puolisoita tasaveroisina haastateltavina oli yksi, joka oli kannakselainen ja osallistui haastat-

teluun omalla äänityksellään ja osan rinnakkain puolisonsa kanssa. Myös kaksi veljestä haastattelin yhdessä. Vanhimman sukupolven edustajia haastattelin täten 30. Toisen sukupolven haastateltuja on 40, kolmannen sukupolven 41 ja neljättä sukupolvea on yksi. Tarkoitus oli valita vanhimmasta eli Karjalassa syntyneestä sukupolvesta vain sellaisia, joilla on lapsia ja lastenlapsia. Tutkittavien henkilöiden hankintatavasta johtui, että myös muutama lapseton haastateltava tuli valituksi. Tätä en katsonut haitaksi, koska esimerkiksi sisarusten lapset voivat täyttää tämän puutteen henkilökohtaisessa sukupolvikokemuksessa sekä perinteen ja muun kulttuurin välittämisessä. Esimerkkinä on Vieno (VuA2a), joka kertoi sisarensa lapsista ja lastenlapsista, jotka sitten haastattelinkin ja lopulta haastattelin myös heidän äitinsä Vienon sisaren, jonka tytär ehdotti äidin haastattelemista.

Kaikkia jälkipolvien edustajia en tavoittanut. Syynä oli se, että osa heistä asui ulkomailla ja osa teki matkatyötä viiptyen pitkiä aikoja poissa asuinseudultaan ja monet heistäkin ulkomailla. Aiemmin mainitsemani lapsettomat vanhimman sukupolven edustajat haastattelin myös, koska lapsettomuus tuli tietooni vasta haastattelusta sopimisen yhteydessä tai jopa haastateltaessa enkä katsonut olevan sopivaa eikä tarpeellista peruuttaa. Neljä vanhimman sukupolven haastateltua ei antanut lastensa yhteystietoja. Syynä lienee ollut, että he ehkä vähättelivät lastensa kiinnostusta asiaan. Joku heistä perustelikin mainitulla arviolla. Neljättä sukupolvea on informanteista ainoastaan yksi. Muutamassa muussakin suvussa olisi ollut haastateltavaksi sopivassa iässä olevia lapsia neljännessä sukupolvesta, mutta näiden vanhemmat eivät halunneet heitä haastateltavan.

Taulukko 1 ilmaisee tutkimukseen osallistuneiden lukumäärät kotipitäjiensä mukaan. Taulukossa plus-merkin jälkeen merkitty luku tarkoittaa puolisoa tai sisarusta, joka on alkuperäisen rekrytoidun kanssa tasaveroisesti osallistunut haastatteluun toisen kanssa ja on myös Kannakselta. Kolmannessa sukupolvessa muutamaa sisarusparia tai kolmikkoa haastattelin yhdessä, mutta erotin puheenvuorot toisistaan litterointivaiheessa.

Muutamasta suvusta puuttuu toisen tai kolmannen sukupolven edustaja joko siksi, etten tavoittanut häntä tai hän ei suostunut haastateltavaksi. Muodostin kaikista täten *vajaiksi* jääneistä suvuista oman ryhmänsä apu-
taulukon avulla, jotta pystyisin arvioimaan, miten jonkin sukupolven puuttuminen merkitsee tuloksissa. *Kokonaisiksi* tai *täysiksi* suvuiksi nimesin silloin ne, joista sain haastatella vähintään yhden edustajan kustakin kolmesta peräkkäisestä sukupolvesta. Näillä kriteereillä kokonaisia sukuja on aineistossani 12, joista kuuden suvun kaikki elossa olevat ovat mukana. Vajaita sukuja on 13. Niistä seitsemässä on ainoastaan vanhinta sukupol-

Taulukko 1. Tutkimukseen osallistuneet henkilöt

Pitäjät	Osallistuneita	I sukupolvi	II sukupolvi	III sukupolvi	IV sukupolvi
Kivennapa	28	7	11	10	
Rautu	8	3	3	2	
Terijoki	1	1			
Uusikirkko	13	4	3	6	
Antrea	14	4	5	5	
Kaukola	19	3+1	6	9	
Koivisto	6	2	2	2	
Käkisalmi	6	1	2	3	
Viipuri	3	1	2		
Vuoksenranta	13	1+1	6	4	1
Yhteensä	111	27+2	40	41	1

vea mukana. Lapsettomia heistä on kolme, joten neljästä vajaasta suvusta toisen sukupolven edustajat ovat kieltäytyneet haastattelusta tai eivät ole vastanneet haastattelupyyntöihin. Tässä tilastossa laskin vanhimman sukupolven yhdessä haastatellut puoliset ja sisarukset yhdeksi suvuksi.

Ensimmäisen vanhinta sukupolvea edustavan 93-vuotiaan miehen haastattelin täysin oman valintani mukaan. Se oli alun perin koehaastattelu, jonka kuitenkin jätin aineistoon ja haastattelin myös seuraavat sukupolvet. Seuraavat vanhimpaan sukupolveen kuuluvien haastateltavien yhteystiedot sain kahdelta tutkijaseminaariin osallistujalta suoraan heidän sukunsa edustajista ja eräältä Karjalan matkan järjestäneeltä naapurilta. Edellä kerrotulla tavalla saadut haastateltavat olivat kotoisin Vuoksen seudulta sekä Kivennavalta ja Käkisalmen läheisyydestä. Halusin myös rajaseudulta mukaan muitakin pitäjiä kuin Kivennavan ja Terijoen, joilta rajaseudun ensimmäiset haastateltavat olivat. Kyselin Raudun ja Uudenkirkon pitäjaseuroilta yhteystietoja Kannaksella syntyneistä mieluummin aikuisena evakkoon lähteneistä, joilla on myös jälkeläisiä. Yhden viipurilaisen naisen tapasin sukukokouksessa, jossa hänet huomioitiin suvun vanhimpana. Sain silloin häneltä itseltään suostumuksen ja myöhemmin haastattelin hänet. Myös koivistolaisen suvun sain omista tuttavistani. Näin vanhimman sukupolven edustajia tuli paljon, mutta pidin mainittujen Kannaksen eri alueiden edustusta tarpeellisena. Vasta vanhimman sukupolven haastattelujen loppuvaiheessa ilmeni, että alkuperäisiä kaupunkilaisia oli heistä ainoastaan yksi. En kuitenkaan pidä sitä puutetta merkityksellisenä, koska en vertaile kaupunkien ja maaseudun kulttuuria

toisiinsa ja lisäksi kaupunkilaisten yhteydet maaseutuun ja päinvastoin olivat 1900-luvun alkupuolella luontevat. Siksi tavat ja kulttuuriset erot olivat pienet.

Vanhimman sukupolven ikärakenne on laaja. Siihen sisältyy kokonainen laskennallinen sukupolvi, sillä nuorin on syntynyt vuonna 1940 ja vanhin vuonna 1909. Vanhimman sukupolven haastattelin toukokuusta 2004 vuoden loppuun mennessä. Tosin yhden haastattelin vielä keväällä 2005 hänen tyttärensä ehdotuksesta, sillä olin aiemmin haastatellut ehdotetun haastateltavan lapsettoman sisaren, joka antoi sisarensa lasten yhteystiedot. Toista sukupolvea aloin haastatella helmikuussa 2005 ja kolmannen sukupolven haastattelut sain loppuun tammikuussa 2006. Helmikuun alussa haastattelin vielä ainoan neljännen sukupolven edustajan.

Haastatteluhetkellä 93–95 -vuotiaita oli viisi. Seuraavaksi vanhin oli 87-vuotias ja siitä nuorempaan suuntaan ikärakenne on jokseenkin tasaaisesti laskeva, kuten kymmenvuotisjaksoina esitetystä taulukosta 2 voi havaita. Vanhin toisesta sukupolvesta on lähes samanikäinen kuin nuorin ensimmäisestä sukupolvesta. Nuorempien sukupolvien ikäjakautumat menevät vielä enemmän limittäin. Ikäkohortit (ks. taulukko 2) määrittelin seuraavasti:

1909–1919	aikuisena sodan kokeneet
1920–1929	nuorena sodan kokeneet
1930–1939	lapsena sodan kokeneet
1940–1944	sodan aikana syntyneet
1945–1959	sodan jälkeisenä jälleenrakennus- ja pula-aikana syntyneet
1960–1979	historiatietoisuuden pimennossa koulunsa käyneet
1980–1989	kotiseutumattojen valaisemat ja sukutietoiset
1990–1999	itsenäisen tiedonhankinnan ikäkohortti

Kokemuksellisten sukupolvien kategoriat rakensin seuraavasti:

A Raatajasukupolvi	vuosina 1909–1928 syntyneet (N 23)
B Evakkokoululaiset	vuosina 1929–1935 syntyneet (N 8)
C Evakkovauvat	vuosina 1936–1946 syntyneet (N 11)
D Uusien mahdollisuuksien sukupolvi	vuosina 1947–1965 syntyneet (N 29)
E Hyvinvointiajattelun sukupolvi	vuosina 1966–1988 syntyneet (N 32)

Koska siirtokarjalaiset ovat asuneet hajallaan eri puolilla Suomea, heistä todennäköisesti suurempi osa kuin Suomen muiden heimojen ihmisistä on

Taulukko 2. Haastateltavat sukupolvittain ikäkohortteihin sijoitettuna

Kohortteja kuvaavat syntymävuodet*	Henkilöiden lukumäärä kohorteissa sukupolvittain			
	I sukupolvi (n 32)	II sukupolvi (n 40)	III sukupolvi (n 42)	IV sukupolvi (n 1)
1909–1919	8			
1920–1929	15			
1930–1939	8			
1940–1944	1	5		
1945–1959		22		
1960–1969		12	2	
1970–1979		1	10	
1980–1989			20	
1990–1999			10	1

avioitunut jonkin muun heimon edustajan kanssa. Täten perimä on oletettavasti muuttunut eli karjalaiset luonteenpiirteet (ks. Kirkinen 1998, 54) ovat laimentuneet tai harvinaistuneet. Aioin ensin valita toisesta sukupolvesta lähtien pelkästään karjalaisen kanssa avioituneita. Viimeksi mainitut ovat kiinnostavia siksi, että assimiloituminen voi tapahtua kumpaan suuntaan tahansa.

Lisäksi lasten identiteetti voi värittyä voimakkaamman vanhemman mukaan, mutta perimä voi kuitenkin tuoda yllätyksiä tähän olettamukseen. Hylkäsin kuitenkin mainitun vaihtoehdon, koska se olisi vaikeuttanut huomattavasti aineiston hankintaa tuomatta oleellisesti lisää informaatiota. On muistettava, että identiteetti ei ole pysyvä tila yksilön olemuksessa, vaan se voi muuttua sekä aktiivisen identiteettityön kautta että joidenkin virikkeiden myötä tiedostamatta.

Haastateltavat suhtautuivat haastatteluun ja minuun haastattelijana hyvin myönteisesti. He ehkä kokivat minut ”laumaan kuuluvaksi”, sillä jo puheeni osittainen murreasu paljasti heille siinä suhteessa luotettavuuden. Voinkin yhtyä monessa kohdin Tarja Raninen-Siiskosen (1999, 66–74) kertomaan kokemuksistaan kenttätyössä. Mahdollisesti myös halu tulla haastatelluksi vaikutti asiaan erityisesti vanhimmassa sukupolvessa. Haastateltavien myönteisyyden ehkä merkittävimpana osasyynä oli aiheeni. Monet heistä osoittautuivat karjalaisen kulttuurin tallentajiksi ja siksi he kokivat minut myös työkumppanina.

4.3 Aineisto, koodaus ja analysointi

Aineiston keruun menetelmät vaihtelivat sukupolvien välillä avoimesta haastattelusta kirjoitettuihin kertomuksiin. Viimeksi mainituissa informantti vastasi esitettyihin väliin teemoihin, mutta voi tuottaa lisäksi omia teemoja.

Vanhimman sukupolven haastattelujen tulokset olivat avoimia kertomuksia pääaiheen piiristä. Ohjasin kertomusta tarvittaessa täydentävillä tai eteenpäin kannustavilla kysymyksillä, jos sanavuolaus pyrki viipymään liian pitkään samassa aiheessa antamatta lisäinformaatiota. Äänitin vanhimman sukupolven kertomukset aluksi c-kasetille, mutta suurimman osan mini-disk -levylle, joka mahdollisti haastattelun jatkumisen ilman kasetin kääntämisen aiheuttamaa helposti häiritsevää katkosta. Paikkana vanhimman sukupolven haastatteluissa oli haastateltavan koti kahta poikkeusta lukuun ottamatta. Se toi sanallisen eli kerronnallisen datan lisäksi kodin sisustukseen, muistoesineisiin, tarjoiluun ja muuhun ympäristöön liittyviä havaintoja. Yhden vanhimman sukupolven edustajan haastattelin vanhainkodissa ja toisen hänen ehdottamassaan paikassa Helsingin Karjalallossa.

Osan toisen ja kolmannen sukupolven informanteista haastattelin puhelimitse ja osan lausunnoista sain kirjoitettuna kertomuksina tai vastauksina melko avoimiin teemoihin. (Liite 2.) Kirjoitettuja kertomuksia ja vastauksia teemoihin tuli kirjeinä ja sähköpostitse. Muutamalta kirjallisesti vastanneelta informantilta olen saanut puhelimitse täydentävää tietoa. Aloitteita täydentäviin tietoihin on tullut toisissa tapauksissa informantilta ja toisissa tutkija on tehnyt aloitteen. Varsinaisen haastattelun lopussa on tällöin sovittu lisätietojen antamisen mahdollisuudesta. Muutama on omasta aloitteestaan täydentänyt myöhemmin myös kirjallisia vastauksiaan lisätekstein tai puhelimitse.

Äänitetyt haastattelut litteroin itse ja samalla pystyin muodostamaan summittaisen käsityksen saamani aineiston sisällöstä. Käsittelin aineistoa induktiivisesti. Ensimmäisellä lukukerralla merkitsin kaikki tutkimukseni tarkoitusta ajatellen relevanteiksi arvioimani maininnat alleviivaten ja antamalla niille alustavan koodinimen ja tunnuksen, jotka merkitsin myös sähköiseen tiedostoon. Merkitsin kategoriatunnuksen myös litterointipaperin marginaaliin. Kirjoitin löydöille antamani käsitteet myös sähköiseen luetteloon, jossa järjestin ne toisiinsa liittyviin ryhmiin. Ryhmille annoin nimet lähinnä tutkimussuunnitelman käsitteitä käyttäen. Sain samalla käsitystä siitä, miten aineisto vastasi suunnitteluvaiheessa ajateltuja katego-

rioita. Tällöin löytyikin monia mainittuihin kategorioihin sopimattomia aiheita, joita alustavasti merkitsin nimikkeelle ”Muu”. Toisella lukukerralla tarkensin vielä edellisessä löytyneille uusille aiheille identtiseksi havaitsemiani ja ei-identtisiä, mutta kuitenkin samaan laajempaan luokkaan liitetäviksi arvioimiani aiheita. Useimpiin kategorioihin liitin alakategorioita ja joissakin tapauksissa näillekin vielä alakategorioita.

Kirjoitetut vastaukset ovat huomattavasti lyhyempiä verrattuna puheesta litteroituihin. Niinpä kirjoitettuja vastauksia on 34 henkilöltä yhteensä 77 sivua. Tekstien määrät henkilöltään vaihtelivat 1–6 sivua. Äänitettyjä on 77 henkilöltä tai parilta yhteensä 390 litteroitua sivua. Siinäkin on paljon vaihtelua henkilöiden ja sukupolvien välillä. Tekstin määrä ei kuitenkaan ole ratkaissut informaation määrää, koska myös sanavuolaus on vaihtelevaa. Yhteensä kirjoitettuja ja puheesta litteroituja haastatteluvastauksia tuli 467 sivua.

Aloitin vanhimman sukupolven haastattelujen analysoinnin jo ennen nuorempien haastatteluja, koska halusin saada edellisistä varmistuksia nuorempien haastattelujen teemojen suunnitteluun. (Eskola 2000, 86.) Se osoittautui tuottavaksi tavaksi, mutta käytin teemalistoihin lopulta runsaasta tuloksesta vain oleellisimmaksi katsomani aiheet, jotta sain seuraaville sukupolville tarkoitetut teemalistat riittävän avoimiksi.

Litteroitujen haastattelujen analysoinnissa käyttämäni usean kuuntelemisen tekniikkaa (oma kehitelmä) olen toteuttanut siten, että tarkkailin kullakin kuuntelukerralla vain hallittavissani olevaa määrää eri havaintoyksiköitä. Siten olen voinut puheen ja tekstin sisällön lisäksi havaita oheisilmaisua ja tulkita sen esiin tuomia merkityksiä. Litteroidessani äänityksiä merkitsin tekstiin vain selkeimmät oheisilmaisut, kuten merkittävät tautot sekä äänensävyjen ja volyymin vaihtelut. Käytettävissäni ovat tarvittaessa äänitteet tarkempaa tarkastelua varten. Sain osan toisen ja kolmannen sukupolven informaatiosta pelkästään tekstinä. Niistä oli vaikeampi löytää merkitysvivahteita. Kuitenkin lähinnä kirjoittajan aiheenvalinnasta voin päätellä hänen tärkeinä pitämiään teemoja ja korostuksia. Tosin etenkin aivan nuorten kirjoitetuista vastauksista osa oli hyvin lyhyitä, jopa vajaa sivu. Koin kuitenkin myös ne arvokkaina informaatiolähteinä.

Työni aineistolähtöisyyttä ajatellen käytin analyysimenetelmänä laadullista sisällönanalyysia pääasiallisesti tekstin tai puheen asiakokonaisuuksien ja merkitysten etsimisenä. Poimin, koodasin ja muodostin löydöistä kategorioita. Lopulta yhdistelin niitä laajemmiksi asiakokonaisuuksiksi. (Vrt. Tuomi & Sarajarvi 2009, 101–104.) Analysointiprosessiani voin siis sanoa induktiiviseksi. Pelkistämismenettelyn (mt., 109–113) mahdollisuuden löy-

sin vasta myöhemmässä vaiheessa ja sain siitä lisää selkeyttä, mutta pelkistettyjen ilmausten joukossa on myös kuvaavia alkuperäisilmauksia.

Koodaus, luokittelu ja analysointi työnkuvauksena

Aineistolähtöisesti hahmottelin mielessäni koodauksen, luokittelun ja analysoinnin perusteita jo äänitettyjä haastatteluja litteroidessani ja kirjoitettuja vastauksia ensi kertaa lukiessani. Etsin aineistoni analysointiin sellaisia menetelmiä, joilla tutkimusongelmiin nähden relevanttien tekstiyyksiköiden tunnistaminen olisi parhaiten mahdollista. Aluksi käytin varsinaisessa analysoinnissa sisällönanalyysin kaltaista poimintamenettelyä löytääkseni aiheenmukaisia merkittäviä ilmiöitä ilman, että rinnastaisin niitä siinä vaiheessa esiymmärryksen mukaisiin kategorioihin. Pysin siinä herkkyyteen löydösten havaitsemisessa.

Runsaasta tulosvalikoimasta johtui, että erilaisia yksittäistapauksia oli paljon ja niitä oli vaikea luokitella kovin pitkälle siten, ettei juuri tärkeitä tietoja tai merkityksiä katoaisi.

Löydökset alleviivasin litteroituihin ja kirjallisesti saatuihin teksteihin ja kirjoitin löytyneet aiheet sähköiseksi luetteloksi, jossa niitä oli helppo ryhmitellä. Merkitsin tekstin sivuun kunkin aihelöydöksen sille antamallani kooditunnuksella, jota käytin samaksi havaitsemani ilmiön kohdalla jokaisen aineistotekstin yhteydessä. Näin oli mahdollisuus tarvittaessa myös laskea aiheen esiintymistiheys. Aineistosta löytyi tällä menettelyllä satoja ilmaisuja, jotka voin tulkita identiteettiin liittyviksi ominaisuuksiksi tai identiteettityötä ilmaiseviksi aihioiksi. Luokittelin niitä sen jälkeen induktiivisesti alustaviksi kategorioiksi, joita vielä ryhmittelin (I11, I21, II11, II211 jne. ks. liite 5). Lopulta sain kaikki mahtumaan kahdeksaan pääluokkaan, joista vielä osan yhdistämällä supistin kuudeksi luokaksi. Palasin tarvittaessa joihinkin laatimiini rakennelmataulukoihin, litterointeihin ja osin äänitteisiin tarkistaakseni uudelleen, ettei mitään oleellista ollut kadonnut käsittelyn aikana.

Toinen lukukerta tuotti vielä joitakin uusia aiheita, joiden katsoin antavan lisäinformaatiota. Tein myös muutoksia kategorioiden nimiin. Muutamat kategoriat saivat kaksi- tai kolmiportaisen alaryhmittelyn (liite 5). Kuuntelin myös äänitykset uudelleen, jolloin merkitsin vastaaviin litterointeihin merkittävimmät taot sekä äänensävyjen ja äänen volyymin selkeät muutokset, joista voin päätellä puheenaiheen merkittävyttä puhujan sanomalle. Äänitetyn aineiston lisäkuuntelemisten ja tekstin usean

lukemisen kautta olen porautunut yhä syvemmälle kerronnan sävyyn ja lauseiden merkityksiin ja koettanut oivaltaa haastattelun kertomuksen olemusta, kuten ilmaisutapaa ja tunnesävyjä. Tarkastelutapa on löytynyt intuition perusteella.

Käytännössä koodaus, luokitus ja analysointivaiheet kestivät yhteensä useita kuukausia koska toisinaan epätietoisuus hidasti tai esti etenemisen ja oli otettava etäisyyttä työhön taukojen avulla. Luokitus tuotti eniten epätietoisuutta etenkin sen tulkinnassa, mitkä ovat identiteettiominaisuuksia ja lisäksi mitä voidaan määritellä identiteettityön alkumuodoiksi. (Vrt. Suoranta 2000, 145–149.) Vähitellen hämäryys väistyi ja lopulta voin yhdistää luokkia uusiksi kattavammiksi luokiksi.

Haastattelut ja kirjoitetut kertomukset ovat pääaineistoani. Käytän myös omia kokemuksiani joissakin selittävässä tekstin osissa, jos katson havainnollisuuden tai lisätiedon tarpeellisuuden tuovan aiheeseen ymmärrettävyyttä.

5 Moni-ilmeinen identiteettityö

Tässä luvussa esitän analyysin tulokset vastaamalla tutkimuksen alaongelmiin. Ensiksi tarkastelen kannakselaisen identiteetin ja identiteettityön taustaulottuvuuksia. Tarkastelen siinä identiteettityön alueellisia peruslähtökohtia aineiston ilmaisemien tilanne-esimerkkien valossa ja tulkitsen niiden perusteella rajan tuomien kokemusten vaikutuksia kannakselaiseen identiteettityön perustaan. Toiseksi käsitteelen analysoinnin esiin nostamia identiteettiominaisuuksia ja pohdin niiden suhdetta toisiinsa sekä niiden juuria eli syntytilanteita tai olosuhteita, joissa ne ovat syntyneet ja kehittyneet. Kolmanneksi tarkastelen identiteetin säilymistä sukupolvissa.

Tarkastelussa pyrin tuomaan esille vanhimman sukupolven ja jälkipolvien esiin nostamia samaan luokkaan kuuluvia ilmiöitä tulkinnan lisäksi informanttien omaa puhetta myös suorina lainauksina puheesta ja kirjoituksista lähinnä esimerkkikuvauksina. Lopuksi esitän yhteenvedon identiteetin rakentumisesta ja ylläpitämisestä.

5.1 Identiteettityön perusta ja jatkuvuus

Valtakunnan raja on tuonut Karjalan Kannaksen alueelle ja sen ihmisten elämään rankkaa erikoisluonnetta. Aineistoni vanhimman sukupolven ihmisistä noin puolet on kotoisin pitäjistä, joiden rajasta osa on valtakunnan rajaa. Kivennavan pitäjäraajasta noin 55 km, Raudun noin 40 km ja Terijoen noin 20 km on samalla valtakunnan rajaa Venäjää/Neuvostoliittoa vastaan. Lisäksi Uudenkirkon ja suureksi osaksi Terijoen kohdalla valtakunnanraja oli merirajaa. Näen rajan eräänlaisena taustaulottuvuutena, joka antaa identiteettityöhön oman erikoisleimansa. Täten raja on taustaulottuvuus kannakselaiselle identiteetille. Rajapitäjistä evakkoon lähteneistä haastateltavista useimmat mainitsivat jotain rajaa koskevaa vaikeutta tai pelkokuvausta. Heidän evakkoon lähtönsäkin oli äkillisempi

kuin kauempana rajasta asuneiden. Se oli myös oman päätöksen varassa, koska viranomaiset eivät ehtineet antaa evakuintikäskyä.

Suomen itäisen ja kaakkoisen rajan läheisten rajaseutujen erityisasema suomalaisten elinympäristönä on huomattava. Se käy selville aineiston kertomuksista hyvin konkreettisina kuvauksina. Kerrotaan tapauksista, jolloin ihmisiä katosi rajan toiselle puolelle tai joku tuli ammutuksi rajan yli omalle pellolleen. Sellaiset kokemukset jättivät jälkensä myös alueen ihmisten identiteettiin naapurivaltioon suhtautumisen osalta. Raja oli kammottava elementti. Rajan toisella puolella oli tuntematon, outo maailma. Vaikka venäläisiä ihmisiä oli nähty Pietarissa ja tehty heidän kanssaan kauppaa, se ei vähentänyt kammoa, sillä venäläinen yhteiskunta oli outo ja arvaamaton. Rajan läheisyys häiritsi toisinaan rauhanajan töitä. Jos joku eksyi rajan toiselle puolelle tai yritti hakea Rajajoen yli karanneita kotieläimiä, hakijakin saattoi kadota. Myöskään rajan läheisiä peltoja ei rauhattomina aikoina uskallettu viljellä.

5.1.1 Raja identiteettityön taustaulottuvuutena ja sille erikoisleiman antajana

Rajan negatiivinen merkitys on ollut evakkojen mielissä tunnetasolla tapahtuvana kauhukokemuksista seuranneena tilana. Taulukossa 3 esitän haastattelujen perusteella löytyneitä pelkistettyjä ilmauksia ja osin haastatteluista poimittuja suoria lainauksia, jotka tarvittaessa tiivistettyinä nimesin alkuperäisiksi ilmauksiksi. Käsittelen niitä kuitenkin pelkistettyjen ilmausten kanssa samassa sarakkeessa. Löytämistäni ilmauksista muodostin seitsemän luokkaa, joita käytin alaluokkina ja muodostin niistä yhteisten merkitysarvioiden perusteella kaksi yläluokkaa.

Alkuperäiset ilmaukset taulukossa ovat esimerkkejä. Tyhjentävää poimintaa ilmausten määrien selville saamiseksi kategorioittain en ole tehnyt, koska niitä on vaikea niputtaa hyvin erilaisten ilmausten vuoksi. Tutkija joutuisi liiaksi tulkitsemaan. Alkuperäisistä lauseista tiivistin monisanaiset ilmaukset pelkistettyjen kaltaisiksi. Olen erottanut kerrotulla tavalla saadut haastattelujen osalainaukset kursivilla. Haastattelujen tulosten litteroiduissa teksteissä puheen sävyt eivät tule näkyviin, vaan niitä kuulee keskusteluissa ja äänitteiltä. Pyrin tarvittaessa tulkitsemaan niitä seuraavissa kappaleissa.

Taulukko 3. Raja identiteetin lähtökohtana

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
<p><i>Ei ne sinne venäläisten alaisuuteen mene</i> <i>Täyty kärsii niitä – tappoja</i> <i>Siellä sit tapahtu niitä asioita</i> <i>Rajan lapsen elämä ei olt nii mukavaa</i> <i>Ei yhtää hää rajalle päi lähe</i> <i>Viimesinä vuosina äiti ei päästänyt Rajajoel mattoja pesemää.</i> Turvaton olo rajan takana (3. sukupolvi) <i>Ko vanhat rajat palautus ja Karjala tulis Suomal</i></p> <p><i>Maata täytyy puolustaa</i> Sankarivainajien näkeminen nostatti pojissa isänmaallisia tunteita ja ”ryssävihaa”. <i>Ei niitäkää voint sinne jättää. Pois yrittiit saaha ne kaatuneet.</i></p> <p>Säikähdys ja hämmennys amunnasta (talvisodan sytyessä ja jatkosodan loppuvaiheen linjojen murtuessa) Kiireinen pakoon lähtö – ei ohjeistusta Hätä ja epätietoisuus omaisista – perheet olivat hajallaan. Lapsiakin joutui evakkoon erossa vanhemmistaan. Varotoimina lumipuvut ja ikkunoissa pimennysverhot. Haavoittumisia: sotilaat, lotat ja siviilit. Pojat tarkkailivat, montako vietin sisään koululle (kenttäsairalaan) ja montako siirrettiin hankeen (ruumiit)</p>	<p>Rajan kammo</p> <p>Rajan puolustaminen ja ryssäviha – isänmaallisuus</p> <p>Taistelulinjojen murtumiseen liittyvät kokemukset</p>	<p>RAJAKOKEMUKSET</p>
<p>Käskey: Tavaraa sai ottaa sen verran kuin jaksoi kantaa. Lehmien saattajat nukkuivat taivasalla lehmien vieressä. <i>Tulin 500 kilometrii lehmii kans kävellen</i> Evakkokunat joutuivat väistämään sotilasjunia – matka junalla Länsi-Suomeen kesti useita päiviä, jalkaisin viikkoja. <i>Vietii koulul ja sieltä sitte isännät hakivat ”karjan kottii”</i> Evakkoperheitä autettiin isänmaallisin perustein (monta poikaa rintamalla: äidille leipäjauhoja.) Evakkotaloista jäi muistoja ja jatkuvia ystävyysiteitä. Vuosien ajan siirtoja eri paikkakunnille. Asutustoiminta viivästy esim. ruotsalaispykälän johdosta.</p>	<p>Evakkokokemukset</p>	<p>EVAKKOUS</p>

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
<p>Itse etsimällä lopulta löytyi maapala vapaalla kaupalla. Pellonraivaus ja rakentaminen päätti evakkokierrokset. Entinen kyläyhteisö oli hajallaan. Uutta tunnusteltiin. Kotiseudun yhdistyksiä elvytettiin muistojen tyysijoina. Osallistuttiin yhteiskunnan toimintoihin. Äänestettiin omia edunvalvoja kunnallisiin elimiin. Lapsetkin tekivät töitä kodin rakentamisessa. Kotiseudun muistojen tallentaminen alkoi, kun sinne paluun mahdollisuus estyi. Uusi tallennusaalto syntyi, kun raja avautui lisää. Sukulaiset ja entiset naapurit ovat kaukana vaikeasti tavoitettavissa Evakkomatalla haudattujen omaisten haudoilla käydään satojen kilometrien päässä. Esivanhempien haudat jäivät rajan taakse. Kotiseudulla ei voi asua.</p> <p><i>...tää on tietyllä tavalla mejän Karjala (2. sukupolvi vanhempien evakkotien päätteeksi rakentamasta tilasta.)</i> Itse rakennettu mökki on myös tärkeä Karjalan korvike. Jokaisen lapsen tuli saada ”pala Karjalaa”, maapala mökinpaikaksi evakkotien päättilasta. (1. sukuolvi)</p> <p>Ristiriitaiset matkat ”väärän” rajan taakse kotiseudulle. <i>Se oli viimeinen käynti siellä. (1. sukupolvi)</i> <i>Istuin sillä kivellä, jolla mummo on istunut. (3. sukupolvi)</i> Toiset käyvät yhä uudelleen ja toiset eivät yhden käynnin jälkeen tai eivät käy siellä ollenkaan: muisto onnellisesta kotona eletystä ajasta säilyy.</p>	<p>Evakkona oleminen</p> <p>Korvike-Karjala (myös 2. ja 3. sukupolvelle)</p> <p>Kotiseutu</p>	<p>EVAKKOUS</p>

Rajan kammo – kielteiset rajakokemukset

Useissa aineistoni vanhimman sukupolven kertomuksissa kuuluu tunneviestejä rajan kammottavasta olemassaolosta. Niistä voi lukija tai kuulija tunnistaa kokemusta arkielämän alituisesta jännityksestä ja vaaran läsnäolon tunteesta. Myös viranomaiset puuttuivat rajan lähellä asuneiden arjen aikajärjestelyihin talvisotaa edeltäneinä kuukausina ja jatkosodan asemasotavaiheessa.

Monet Neuvostoliiton vastaisen rajan lähellä asuvat kertoivat traagisia tapauksia ja pelottavia kohtaamisia naapurin virkamiesten kanssa – omalla pihallaankin myös muodollisen rauhan aikana. Esimerkiksi kivennapalainen Tenho, jonka koti oli lähellä rajaa, toteaa:

Rajallahan on aina niitä rajan kiroja. Täyty kärsii niitä – tappoja...
(RKi5, 1.)

Hän jatkaa kertoen tapauksen ”vapaussodan” jälkeen, jolloin erään talon poika hakiessaan polttopuita rajan lähellä olevalta alueelta ammuttiin omalla niityllä kuorman päälle. Sekä mies että hevonen oli viety Venäjän puolelle. Vain kuorma jäi Suomen puolelle rajaa. Miestä ja hevosta ei ole palautettu. Myös Tenhon vanhemmat olivat heinäaikana Rajajoen varrella niityltä heinää korjaamassa ja joutuivat ammunnan kohteeksi kuitenkin ilman osumaa. Pian he myivätkin sen niityn, koska olo ja tilan töiden tekeminen rajan lähellä kävi pelottavaksi. Myös kivennapalaisen Marjatan koti oli aivan rajan tuntumassa ja kertoessaan elämästä siellä hän viittaa niihin tosiseikkoihin, jotka rajoittivat arkielämää:

No sehän oli semmoista niinkun rajan pinnassa voi olla. Kun meil oli koti neljä sattaa metriä ...Venäjän rajasta semmosel korkeel mäellä. Ja siellä sit tapahtu niitä asioita. ... mut ihan viimesinä vuosina äiti ei päästänyt Rajajooel mattoja pesemää. ... Sillo ko miehet otettii reservii (YH), ei annettu meijän yötä olla kotona. Työt sai käyvä tekemässä ja yöks piti männä muuanne... Rajan lapsen elämä ei olt nii mukavaa. (RKi7, 1.)

Myös rautulainen Ilmi kertoo traagisen tapauksen pienen lapsen äidistä, joka kävi Venäjän puolella kauppa-asioissa aiemminkin, mutta lopulta siellä oli ”*systemi muuttunut*” ja hänet ammuttiin. Antrealainen Helliikki toteaa, että raja Kannaksella oli kontrolloidumpi kuin Laatokan toisella puolella. Myös kannakselaisten jälkipolvet ovat tietoisia rajan merkityk-

sestä ihmisten arkielämään ennen talvisotaa. Kivennapajuurinen toisen sukupolven Leena tietää, että sukset saattoivat karata rajan vieraalle puolelle ja rajan taakse karanneita lehmiä joutuivat suomalaiset joskus lunastamaan. Jopa venäläisiä rajamiehiä oli parveillut joskus Leenan mumman pihassa. Tuntui pelottavalta ajatellakin. Myös toisen kivennapalaisen lapsenlapsi Anssi mainitsee papan kertomukset rajalla tapahtuneista tapoista ja sodista.

Rajan kirot – isänmaallisuus

Vieraan vallan alle joutumisen pelko nostatti isänmaallisuutta. Sinne jäämisen mahdottomuus oli itsestään selvää. Vanhimman sukupolven rajakokemukset ja rajan takana vallitseva vieras yhteiskunta olivat omiaan muokkaamaan suhtautumistapoja pelon kautta. Haastattelijan kysymyksen, kun talvisodan rauhasta kuultiin, eikö silloin ajateltu, että vaikka koti on jäänyt sinne, niin sinne voi mennä, kun sota on loppunut, antrealainen Vieno vastaa varmana: ”*Ei. Ryssän vallan alle ei mennä.*” (VuA2a, 12.)

Venäläistä ja neuvostoliittolaista yhteiskuntajärjestelmää pidettiin arvaamattomana ja jopa kammottavana, mikä käy selville myös Vienon varmanselkeästä vastauksesta. Kontrasti suomalaisen ja venäläisen/neuvostoliittolaisen järjestelmän välillä oli ikään kuin itsestään selvä. Siitä ei tarvinnut puhua. Tämä asenne perustuu vuosisataiseen perimätietoon ja haastateltujen asian vahvistavaan omaan kokemukseen. Tämän kontrastin seurauksena tai luonnevaikutuksena kannakselaisessa identiteetissä näkyy isänmaallisuus selkeästi.

Monet haastatelluista myös korostavat isänmaallisuutta karjalaisessa identiteetissä. Käsitteen merkitys nousee arkielämän realiteetiksi sen tullessa tunteen tasolle. Uusikirkkolainen Arvi kertoo toimineensa sotilaana koko Suomen puolesta. Karjalan puolustamisen ajatus tuli vasta vanhemmalla iällä mieleen. Isänmaan pelastaminen oli ensisijainen vahva tavoite:

Ymmärretti, että tätä maata täytyy puolustaa ja siellä (rintamalla) täytyy olla, koska se, jota vastaan puolustettiin, se oli venäläine kommunismi ... ja se ruokki sellasta isänmaallisuutta samalla. ... Ei se tullut koskaan esille tämä asia sillä tavalla, ett oliko sitte justii konkreettisesti omaa maata. Se oli se Suomi, joka oli yhteinen kaikil...niin kyllä se oli yksmielistä. Ja sillähän siellä pärjätti. (RU2, 6.)

Käkisalmen maalaiskunnasta evakkoon lähtenyt Tyyne kertoo isänsä lähdöstä 1930-luvulla lapsuuden kodistaan Sakkolasta etsimään omaa paikkaa, kun kotitila jäi veljelle. Mies oli päättänyt, ettei ainakaan rajalle päin lähde. Hän oli ollut vapaussodassa ja tiesi, mitä raja merkitsee. Siksi hän päätyi Käkisalmeen, koska se kuitenkin oli Kannasta, omaa kotiseutua.

Myös toisen sukupolven tuottamasta aineistosta on löytynyt rajan takaiseen yhteiskuntaan kohdistuvaa pelkoa. Uusikirkko-juurinen Lea toisesta sukupolvesta kertoo puhelinhaastattelussa:

Must olis aivan ihana niin kun, joku kesähuvila sieltä, mutta mul on turvaton olo rajan takana. Mä pelkään siellä ... Mul on ollut kauhee pelko, et ihan ensimmäinen kerta mennä tonne Eestiinkin, niin mä pelkäsinkin ... Mä pelkään varmaan jonkinlaista tällasta rikollisuutta ja semmosta. (RU22, 4.)

Sodan jälkeen Neuvostoliiton aikana pelot jatkuivat, koska rajan takana oleva yhteiskunta oli yhä arvaamaton ja tuntui entistä väkivaltaisemmalta. Kannakselaisten matkailu rajan taakse oli 1980-luvulla jo hiukan helpottunut, mutta pääsy valtateistä sivussa oleville kotipaikoille oli kielletty. Jopa bussin pysähtyminen oli kielletty muualla kuin viisumiin merkityissä kohteissa. Kotipaikoille pääsi vain salaa, jos uskalsi uhmata neuvostoliittolaisen yhteiskunnan rakenteita ja lähteä seikkailemaan. Pelko ulottui ja ulottuu myös nuorempiin sukupolviin. Pelko kammoksi kehittyneenä nosti ja nostaa kannakselaisten ja heidän jälkeläistensä isänmaallisuuden tunnetta, kuten identiteettiä käsittelevässä luvussa lähemmin ilmaistaan.

Sotakokemukset – rajaan liittyvät lähtötarinat

Sotakokemuksia on jokaisella vanhimman sukupolven informantilla. Vanhimmilla miehillä ja osalla vanhimmista naisista ne ovat todellisia monivuotisia kokemuksia sotatantereilla sotilaina ja lottina. Palvelusikäluokkiin kuuluneet miehet olivat lähes kaikki sotatehtävissä. Lisäksi vanhoille miehille oli muita yhteiskuntaa tukevia tehtäviä. Monet nuoret pojat, jotka olivat alaikäisiä sotapalvelukseen, liittyivät vapaaehtoisina armeijan tehtäviin. Osa naisista palveli lottatehtävissä sekä etulinjoilla ja niiden tuntumassa että kauempana etulinjoista esimerkiksi ilmavalvonta- tai muonitustehtä-

vissä. Myös rajaseudulla asuneet siviilit joutuivat kokemaan sodan välittömästi, mutta sota ulottui pommitusten muodossa myös monien muiden siviilien elämään etenkin tärkeissä kaupungeissa.

Sotakokemukset tuottivat rajaseudun pitäjien asukkaille välitöntä kuoleman kauhua. Talvisodan syttyminen yllättäen hämmensi ennakkoon evakuoituja, mutta kotiin palanneita aikuisia niin, että lähtöjärjestelyjä ei ehditty tehdä harkitusti. Tykin ammusten vinkuessa kodin ylitse oli saatava lapset lähtövalmistelujen ajaksi luodeilta suojaan esimerkiksi kellariin. Hevosen valjastaminen tuotti vaikeuksia eläimen vauhkoontumisen takia. Muistelmajulkaisuissa on monenlaisia lähtökertomuksia, mutta omissa aineistossanikin niitä on muutamia.

Lea Kivennavalta kertoo ne vaiheet, miten hän lähtöpäivän aamuna heräsi tykin laukauksen ääneen. Alkoi kiireinen lähtövalmistelu. Veljen vaimo oli palannut noin kahden kuukauden ikäisen vauvan kanssa Moskovan neuvottelun aikaiselta evakkomatkalta vajaat kolme vuorokautta aiemmin. Lea koki tehtäväkseen saattaa sekä vanhempansa että veljensä perheen pakomatalle. Veli oli neuvonut perhettään menemään vaimon kotitaloon, joka oli alempana mäen rinteellä eli turvallisemmalla paikalla kuin oma korkealla mäellä oleva koti. Lea oli yrittänyt pelastaa joitakin tärkeitä asiakirjoja, laittanut tärkeimpiä tavaroita kuljetuskuntoon ja mennyt omaistensa perään kälynsä kotiin. Matkalla hän kohtasi aiemmin lähteneen äitinsä. Äiti oli kauhuissaan ja jonkun sotilaan taluttamana menossa mäen alla olevaan miniänsä kotiin päin. Lea otti äidin hoiviinsa ja saattoi hänet perille, jossa käly suojaasi penkille laskettua vauvaansa. Hämmennyksestä selviytyään ja Lean palautettua toimintakyvyn suuri perhekokoonpano selviytyi rajalta tulleiden sukulaisten hevosten ja oman sotatehtäviltä aluksi säästyneen hevosen kyytiin. Kolmeen rekeen lastautuneina he selviytyivät matkaan. Tavaraa ei rekiin sopinut, kun ihmisiä oli niin paljon.

Evakkokuormat oli käsketty ajamaan sivuteitä, koska päätiet oli varattu sotilaskäyttöön. Kun Lea oli saanut vanhukset ja vauvan sukulaistaloon Pampalan kylään, hän lähti kälynsä kanssa sotilasauton kyydissä pelastamaan kumpaisenkin talon lehmiä. Kotiin tullessaan Lea totesi, että sähkö oli katkennut. Naapurimökissä asunut mummo ”Manu-Katri” oli ovipielessä ja sanoi miehensä olevan ”kipiä”. Lea opasti, että kaikki talot käydään tarkistamassa, ettei ketään jää, ennen kuin laitetaan sulkua Hovin notkoon. Kyllä teille järjestetään kyyti. Itse Lea kertoo hämmennyksestään tavaroiden pelastamisen suhteen. Ei ollut aikaa järkevään valintaan, vaan isän tultua takaisin hevosiin laitettiin kyytiin, mitä lähinnä oli.

Isän lähdettyä kuormineen Lea kälynsä kanssa yritti ajaa lehmiä ulos

navetasta, mutta totesi sen mahdottomaksi, kun ne palasivat aina takaisin. Joku sotilasryhmä oli tullut paikalle ja Lea kantoi heille ruokaa ja neuvoi, missä öljytyynyri oli. Lea käski ampumaan lehmät ennen syyttämistä. Kälyn kotona oli sama tilanne lehmien kanssa. Niinpä naiset päättivät lähteä pyörillä ilman lemmiä. Kotoa lähtiessään Lea otti tärkeiksi kokemansa tavarat, kuten kellot ja sulhasensa kirjoittaman vihkon aavistaen:

... et tuon mie otan, et miehet kaatuut kaik sovas. Ja nii se käikii, et meijä pojat kaatuut kaik” Ja sitte tuota näihe kans mie läksin ni isäl ja äitil ja Hiljal oli kellot. Ne kellot mie otin reppuhein ja sitte päiväkirjan. Ja sit myö lähettii... (RKKi2, 2.)

Seuraavana aamuna vanhemmat, käly ja vauva lähetettiin Pamppalasta kuorma-auton kyydissä Viipuriin. Siellä he kokivat myös pommituksen. Lea kälynsä kanssa aikoi jäädä lottatehtäviin, mutta Lean veli sattui olemaan Pamppalassa sotilastehtävissä ja käski heidän mennä turvaamaan vanhusten sekä vauvan ja tämän äidin matkaa määränpään Hauholle. Lea ja toinen kälynsä ajoivat pyörillä Valkjärvelle pienelle asemalle, johon rautatie päättyi. Siellä he kohtasivat kumpikin isänsä, joilta oli otettu kaikki kolme hevosta sotilaskäyttöön aiempien lisäksi. Monivaiheisen matkan ja vanhempien perillepääsyn varmistamisen jälkeen Lea kälynsä kanssa palasi sinne, minne kaikki Suomen nuoret naiset silloin riensivät.

Kerrotun kaltaisia ja erilaisia lähtötarinoita on saatu kuulla lukemattomia. Vuoksenrantalaiset Rauha ja Erkki eivät joutuneet kokemaan sotaa ihan sotatapahtumien keskellä, koska koti oli Vuoksen turvallisemmalla puolella. Silti kokemukset olivat vaikuttavia. Rauha näki sodan ikään kuin kauempaa, kokonaiskuvana:

Kyllä se oli nii vaikuttavaa, ko näki ne kaikki ne tulipalot, siel ko rintamal, siel palo – rajalla... Mahottomat määrät niitä sotilaita, joita meni ... sinne rajalle päi. (VuVr1, 2.)

Rauha oli toiminut pikkulottana kanttiinissa lähikoululla. Kun sota siten eteni lähituntumaan, kanttiini evakuoitiin ja Rauhalle annettiin ohje palata kotiin, jossa hän oli yönsä nukkunut aiemminkin lottatehtäviensä aikana, koska oli alaikäinen. Rauhakin sai lähikokemuksia sodasta palalessaan kanttiinilta kotiin korkeiden aurauspenkkojen reunustamaa tietä. Rauhan toteamus osoittaa muiston mieleen palaamisen syvyyttä ja tunteen palaamisesta nykyaikaan:

*... jouvuin ihan penkan päälle mänemää ... tuli rintamalta päi niitä a-
toja. Ja ko siel oli sit niitä kylmiä poikii. Se teki pahaa. Ko ne oli ladottu iha
niiko halot. Kuorma-auton lavoille. Vaik siin ol peitto, joku ressu. Mutta ko
auto meni, vaik hiljempaakii, ni se peittoha näin ... (VuVr1, 2.)*

Nuoren, 13-vuotiaan pojan Pentin tehtävänä Antreassa oli jatkosodan ai-
kana kesällä 1944 käydä viemässä metsien takana olleeseen yksinäiseen
taloon käsky lähteä evakkoon. Pentin nuori setä oli tuota käskyä suorit-
tamassa, mutta ehtiäkseen tavata naapurikylässä asuvaa tyttöystävänsä,
hän siirsi 13-vuotiaan Pentin tehtäväksi viestin kuljettamisen viimeiseen
taloon. Hän antoi turvaksi sotilaskiväärinsä ja kolme patruunaa. Pentti
kertoo seikkailuna pitämänsä, mutta pelkoakin sisältävän tehtävän suorit-
tamisesta:

*... että lähtisin kuuden ja puolen kilometrin päähä ...salolle viemään sanaa,
että pitää lähteä evakkoo ... Velipoika oli kolme vuotta nuorempi, 10-vuo-
tias. Illan hämärtyessä lähdimme menemää, se oli vielä hyvin myöhä ja
mie ammuin ensimmäisen laukauksen Työlammin päässä, kun siel ol tiheää
kuusikkoo. Siel oli niiko 2 m siipien väli semmonen huuhkaja. Se säikäytti
minnuu nii ett miun piti ampuu laukaus tänne veteen ... oli lintuja paljo
... lähtivät kaikki lentämää ja lintujen meteli oli huumaava. Se niiko anto
rohkasua meille, ja sitte menimme ... annoin sen (lähtökäskylapun) sinne ja
sitten palasimme takasii ... ammuin toisen laukauksen puuhu ja sit kun tul-
tiin pihaan niin ammuin vielä kolmannen laukauksen. Matka tuli täytetty,
patruunat ammuttuu. (VA3, 1.)*

Kaukola ei joutunut sotantareeksi, joten sieltäkin lähdettiin vasta rauhan
tultua. Kaukolalainen Vilho vaimonsa kanssa kuvaa talvisodan tunnelmia
ennen evakkoon lähtöä. Esimerkiksi leikkikaveritkin katosivat, kun päi-
väsaikaan ei uskaltanut liikkua ulkona. Lapset olivat uteliaita ja kiinnostu-
neita sotatoimista. Lumipuvut ommeltiin lakanoista lapsillekin ja pikku-
lotat ompelivat hiilipusseja kaasunaamareiksi. Vilho kertoi, ettei päivällä
uskaltanut liikkua ulkona, koska kymmeniä pommikoneita lensi yli ja ne
pommittivatkin siviileitä ja rautateitä..

Kun Vilhon kotikylään lähikoululle tuli kenttäsaaraala, Vilho hiippaili
suurten kuusten takana katsomassa, kun rintamalta tuotiin haavoittuneita:

*Ne nosti niitä aina sisälle, paareilla kanto. Ja sit aina välillä ne otti toisia ja
pani sinne hankee, et sitä ei tarvii ennää viijä sisälle. Kuolleitaha ne oli jo.*

Sitä mie kävin aina kattomas, montaks ne laitto hankee... koulu halkoliiteris oli semmosii puulaatikoita, mihi ne pantii sitte. Ruumiit. (LKa4, 7.)

Vilho pohtii kuitenkin poikien näkemystä sodasta. Sota oli poikien mie-
lissä seikkailua ja heidän mielestään sotaan päästään, ei jouduta. Pienille
vauvaikäisille lapsille sota oli jotain tuntematonta kauhua, josta jäi ken-
ties elämän kestävä painajainen. Aineistooni sisältyy talvisodan evakko-
matkalla syntynyt koivistolainen Anna-Liisa. Hän on nuorin vanhimman
sukupolven haastatelluista ja joutui kokemaan sodan aivan pienenä. Hän
kuvailee kokemiaan sodan aiheuttamia painajaisia:

*Sieltä Koivistolta mie muistan sen, että pöyvän alla oltii piilossa ja äiti veti
minnuu käsvarresta kellarii. Ni ne on niiko semmoset kuvat, että piiloo
piti mennä. ... Ja kerrakii oltii oltu jossain kiven takana piilossa. ... miun
tuonne sisimpääni on jääny ne kauhukuvat ... ihan sellane niiko kuoleman
tunnelma. Ja kerra mie näin sellasen unen, että mejän mökille laskeutu
sellane iso pommikone ... iso raskas pommikone sinne jäälle. Ja myö oltii
mökissä ja ovet oli kiinni ja myö pelättii, et millo ne tulee. Ja myö oltii
varustauduttu niiko kuolemaa. Mut siihe mie herään ... Mie oon elämässä
päjäjänny ihan hyvin, mutta mie tiijän, että se pelko minnuu hallitsoo... Ja se
on sieltä lähtösin. (Ko2, 1.)*

Anna-Liisan kertomus sisältää esimerkin siitä, ettei silloin ollut psykolo-
gista hoitoa eikä muuta kriisiapua. Myös nuorimpien sukupolvien tiedossa
on asioita isovanhempien kokemuksista. Heidän tietoisuutensa sodan ta-
pahtumista ja omaisten sotakokemuksista vaihtelee. Toisen sukupolven ki-
vennapajuurinen Erkki toteaa, ettei isä heille juuri puhunut, mutta kun
tuttuja aseveljiä kävi, niin silloin ne juttelivat:

*Myö kuunneltii oven takana. Kyllä hän sillon puhu jotain sellasia muistoja.
(RKi11, 2.)*

Moni nuori kannakselainen poika osallistui sotaan vapaaehtoisena, koska
he olivat alaikäisiä virallisiin kutsuntoihin ja sotilastehtäviin sinänsä. Yksi
heistä on kivennapalainen Tenho (RKi5), joka on kokenut sodan monesta
näkökulmasta. Hän lähti veljensä mukana ottamaan talteen veljen siviili-
vaatteet, kun tämä lähti asepalvelukseen kesällä 1939. Hän jäi kuitenkin
4. Divisioonaan. Kun siellä havaittiin, ettei hänellä ollut koulutusta, hänet
lähetettiin suojeluskuntaan. Tenho ei tuntenut siellä vieraassa suojeluskun-

nassa ketään ja anoi siirtoa Joutselän suojeluskuntaan. Silloin talvisodan alkaessa hän oli 17-vuotias eikä hän ollut ”armeijaikäinen” vielä jatkosodan-kaan alussa, jolloin hän lähti vapaaehtoisena erään valkjärveläisen miehen kanssa Aunukseen, jossa jälleen huomattiin, ettei hän ollut saanut min-
käänlaista koulutusta ja hänet lähetettiin Orivedelle koulutuskeskukseen.

Kun Kannas oli jatkosodassa valloitettu takaisin Suomelle, siellä alkoi kiireinen jälleenrakentaminen. Pelot piti saada viljelykseen, kotieläimille suojat ja ihmisille itselleen asunnot. Tenho oli veljensä kanssa muuttamassa kotiväkeään ja eläimiä sodan tuhoamaan kotiin Kivennavalle.

Sotakokemuksiin liittyi traagisuutta ja epätietoisuutta omaisten kohta-
loista. Evakkoperheet olivat joutuneet hajalle eikä perheenjäsenillä ollut aluksi tietoa toistensa olinpaikoista. Sairaalasta päästyään Tenhokin alkoi etsiä kotiväkeä:

Mie en tiennyt, missä ne ovat, kotoväki, enneko sit saatii kuulla, et ne ovat Juvalla. Mie läksin sit etsimää heitä. Antoit miul osoitteen, mut sinne oli matkaa syrjäkulmalle ja mie olin huonossa kunnossa kävelemmää. Mie löysin yhen pirssin. Miul ei olt rahaa nii paljoo, et oisin päässyt perille. Se jätti kuuvan kilometrin päähä miut se pirssi. Kuus kilometrii sit viel kävelin... Ei ne tietäneet viel mittää velipojan kaatumisest. ... sieltä ne lähti sinne mukaan ja ... piettii hautajaiset. ... Mie sit viel kahesti haavoituin. ... tästä mäni keuhkoo nääs ja maksaa. Ne (sirpaleet) otettii kyllä pois samana päivänä ko ne män. Tuossa on vieläkki. (RKi5, 2.)

Tenhon ja muiden kannakselaisten sotilaiden kokemukset eivät ehkä poikea ratkaisevasti toisten sotilaiden kokemuksista sotatilanteissa haavoittumisineen ja kenttäolosuhteissa saaduista ensihoidoin ja liikuttelemisineen. Mutta heidän osanaan oli lisäksi omaisten evakkoon opastaminen sekä lopulta lomalle tai sodan loputtua siviiliin päästyään omaisten etsiminen. Aluksi ei ollut selvillä sekään, olivatko omaiset selviytyneet hengissä. Epätietoisuuden ei kuitenkaan annettu heikentää päätehtävää, Suomen puolesta taistelemista.

Rintamalla toimivilla kannakselaisilla lotilla oli pääosin samanlaisia kokemuksia kuin sotilailakin: huolia omaisista ja velvollisuuden tuntoa sekä vaikean, surullisen rauhanteon lopputuloksen aiheuttama shokki. Kun talvisota oli syttynyt, lotat siirtyivät linnoitustyöntekijöiden muonituksesta sotilaiden muonitukseen. Kivennapalainen Lea kertoo toiminnastaan lotatehtävissä, kun he jo olivat purkamassa tukikohtaa. Kun tieto rauhan tulosta saatiin, Lea sai kummallisen aavistuksen jo toisen veljensä kaatumi-

sesta – samana päivänä, kun talvisota päättyi. Hän ei muistanut mitään lähipäivinä, kunnes äidiltä tuli kirje – tieto hautajaisista. Lean kaikki kolme veljeä sekä lanko kaatuivat kukin sotien eri vaiheissa. Lea oli sen aavistanut jo kotoa lähdetessä.

Kivennapalainen Keijo saattoi isän kanssa äidin ja lapset Muolaan Punnukseen junaan odottamaan. Sinne vietiin myös tavaroita, mutta niitä ei ilmeisesti kukaan lastannut junaan eivätkä ne tulleet perille. Keijo palasi Siiranmäelle, mutta ei siellä enää ollut kartoitusryhmää, vaan sotilaita, Ehrnrootin joukkoja, joita Keijo kartoittajana ja paikkakunnan asukkaana osasi opastaa suomalaisten puolelle. Keijo kuvaa tilannetta:

... nuori luutnantti ... puhu siinä, että nyt on annettu irtautumiskäskey. Et hää ei tiijä, mistä kautta pitäis lähtee, kartat on hävinneet. Sen hää sai ratiosta että ryssät on tuol Kylmäojal jo, et Vuottaan tie on katkastu, että sitä tietä ei päästä Siiranmäeltä Vuottaalle ... ja kun ei ole karttaa, et hän ei ossaa sanno, mistä kautta mennää. Minä kuulin sen ja sanoin, kyllä minä tiijän, mistä mennää. Eikä oo miinoitettu. Siin ol semmone 50 m levee paikka miinoittamatta. Mie tiesin ko myö oltii se karttaa merkitty. Siin ol semmone jatkuva tuttu tie, ko isän kanssa oli iha viimeisinä vuosina ajettu talvella tukkeja. ... Ne toiset vähän siinä nariskii, et ryssän suuhu se voip viijä. Mut mie sanoin, että kyl työ voitta männä muualt, mut tää on ainoo vappaa reitti, ko siin ol semmosii kosteita paikkoja että sinne ei ryssäköä millään koneella ja moottorikulkuneuvoil pääse. Kun tultii Vuottaal, ni kyl ne sitte sannoit että kyllä poika ties. (RKi3, 2–3.)

Sotilaiden kanssa Keijo sitten tuli Punnukseen. Siellä hän sai selville oman kartoitusryhmänsä sijainnin. He olivat jo siirtyneet uudelle rajalle.

Rajapitäjistä lähteneiden siviilien sotakokemukset olivat hengenhädän sävyttämiä jo kotoa lähtiessään. Osa evakkojunistakin tuhoutui pommitusten takia. Niissä kuoli ja vammautui paljon siviilejä. Sotakokemuksina voi toki käsittää kaikki evakkomatkojen vaikeudet ja siirtymiset paikkakunnalta toiselle. Käsittelen niitä kuitenkin evakkokokemuksina seuraavassa alaluvussa.

Kannakselaisten lasten sotakokemukset kotiseudun jälleenrakennusvaiheessa asemasodan aikana olivat työtä, metalliromun ja pihkan keräämistä luonnosta sekä löytyneillä räjähteillä leikkimistä. Nämä vaaralliset leikit johtivat pahojenkin vammojen syntymiseen. Lapsilta silpoutui käsiä, silmiä sokeutui ja suurempiakin vammoja syntyi. Moni lapsi kuoli. Räjähtämättömien sotamateriaalien lisäksi lasten houkuttimina oli desanttien maas-

toon asettamia lapsia kiinnostaviin esineisiin piilotettuja räjähteitä, joiden tarkoituksena oli siviilien surmaaminen. Vihollisen lentokoneista ammuttiin myös pelloillaan työskenteleviä ihmisiä.

Evakkous

Haastatellut ovat kertoneet monenlaisia vaiheita evakkomatkoilta ja niiden pitemmiltä ja lyhyemmiltä pysähdyksiltä. Useimmat rajaseudulla asuneista vanhimman sukupolven haastatelluista aloittivat avoimen kertomuksensa sodan syttymisestä ja evakkoon lähdöstä. Evakkomatka ja monet muutot kuvattiin yksityiskohtaisesti. Jopa päivämääriä muistettiin ja ainakin haettiin niitä muistista. Tämä saattaa ilmentää jotain yleisempääkin kuin kertomisen halua. Sen on täytyntä tuntua tärkeältä, koska monet palasivat siihen aiheeseen haastattelun kuluessa uudelleenkin jopa useita kertoja. Toisaalta sen kertominen ehkä jäsentää muuta elämän rakennetta. Ovathan monet joutuneet muuttamaan asuinpaikkaa monia kertoja sodan aikana ja sen jälkeen ennen lopullisen asuinpaikan löytymistä. Ensimmäinen evakkoon lähtö oli kuitenkin ratkaiseva elämän käänne. Evakkoon lähtö on rajana ajan jäsentämisessä, mutta myös paikalla ja alueella saattaa olla merkitystä: kotiseutu – muu Suomi. Puhutaan tapahtumista: ”siellä” tai ”täällä”.

Evakkokokemukset

Evakkoelämä ansaitsee oman osionsa kokemusten kuvauksissa. Sehän kesti useita vuosia jokaisen perheen elämässä. Rajakylistä määrättiin lähtemän evakkoon jo lokakuussa v. 1939 Moskovassa käytyjen neuvotteluiden aikana. Osa lähteneistä palasi takaisin, kun sotaa ei tuntunut syttyvän. Rajapitäjissä aivan rajan pinnassa olevien kylien ihmisiä ei päästetty takaisin, mutta kauempana, vähintään kymmenen kilometrin päässä rajasta asuvat palasivat kotiin marraskuussa, kun neuvottelijat olivat palanneet kotimaahan.

Kotoa lähdön tunteista kertoi harva haastateltu, mutta sen sijaan on kerrottu lukuisia tarinoita evakkoelämästä, joka oli paikasta toiseen siirtelemistä. Sotatalvi oltiin yhdessä paikassa ja keväällä tai myöhemmin siirrettiin toiseen. Viimeistään pika-asutustilan saamisen toivossa siirryttiin sille paikkakunnalle, josta tila oli ilmoitettu osoitettavan. Kun Kannas tuli jatkosodan alkuvaiheessa vallatuksi takaisin, sinne riennettiin viljelytoi-

hin ja rakentamaan kotia tuhoutuneen tilalle heti, kun lupa saatiin ja lasten koulun lukukausi päättyi. Kotona saatiin olla, kunnes uusi evakkotie alkoi taistelulinjojen murruttua 9.6.1944.

Kun lapsiperheet olivat evakuoituina ennen talvisodan syttymistä, kylään oli jäänyt nuoria tyttöjä lehmii hoitamaan ja he ajoivat evakuoitujen lapsiperheiden lehmät sitten sieltä evakkoon, jos perhe ei päässyt palaamaan ennen talvisodan syttymistä. Keijon kodin lehmistä kaksi löytyi aikanaan Lieksasta. Keijon vanhemmat ja sisaret palasivat lehmiseen kotiin Kannakselle keväällä 1942 kuten suuri osa muistakin kylän perheistä, mutta Keijo jäi Pälkäneelle hoitamaan vuokramaalle kylvettyjä hyötykasveja koska rajakyltiin päästettiin vasta niin myöhään keväällä, että muokkaus- ja kylvöaika olivat ohi.

Vasta syksyllä Keijokin palasi Kivennavalle, kun oli korjannut sadon Pälkäneellä. Keijo kertoo, että omat lehmät tekivät samoja ja vähän enemmänkin evakkokierroksia kuin ihmiset. Karjalaan palatessa lehmät vietiin mukana sinne takaisin ja taas uuden evakkoon lähdön yhteydessä uusi evakkokierros alkoi niin lehmille kuin ihmisillekin:

Ensi vietii tonne Hirvensalmelle ja sieltä muutettii sitte Asikkallaa, ...piti saaha pika-asutustila, mutta 46 siirrettii tänne Sahalahtee. 47 ostettii tämä tila. (RKi3, 2.)

Antreasta lähdettiin talvisodan evakkoon sodan loppuvaiheessa, mutta osa lähti vasta rauhan tultua, koska sota ei ulottunut Vuoksen pohjoispuolelle Antrean pohjoisosaan asti. Elämää rajoitti epävarmuus siitä, joudutaanko lähtemään. Hellikki kertoo perheen lähdön monista vaiheista. Koska perheessä oli paljon lapsia, isä vei äidin ja lapset jo joulukuun alussa Koljolan asemalle. Junia ei kuitenkaan tullut riittävästi ja perheet yöpyivät läheisellä työväentalolla junaan pääsyä odottaessaan. Isä kyllästyi odottamiseen ja perhe palasi kotikylään sukulaistaloon, josta oli emäntä pienen pojan kanssa jo lähtenyt ja isäntä oli sodassa. Talo sijaitsi keskikylällä, josta oli helpompi lähteä, jos tiukka paikka tulee. Lehmätkin haettiin sinne ja perhe jatkoi elämää lähes talvisodan rauhantekoon asti. Sodan äänet kuuluivat kotikylään.

Alueilla, joihin sota ei yltänyt, elettiin aluksi epävarmuuden aikaa kunnes surullinen rauhansopimus oli saatu tiedoksi. Se merkitsi myös Vuoksen pohjoispuolella olevien seutujen evakuoimista. Vuoksenrantalaiset Erkki ja Rauha avoituivat keskenään sodan aikana. Erkki kertoo evakkoon lähdöstä ja edeltävistä viikoista, miten hänen kaksi vanhempaa veljeään oli kertausharjoituksissa ja miten isä aavisti sodan. Isä sairastui ja kuoli kuitenkin

muutamaa viikkoa ennen sodan alkamista, joten hänen ei tarvinnut kokea evakkoon lähtöä. Naiset ja lapset evakuoitiin aiemmin ja sitten pitkän odottelun jälkeen monen talon lehmät saatiin junaan. Ne löytyivät myöhemmin Piikkiöstä. Erkki ei lähtenyt lehmien kanssa, vaan serkku, sedän tytär lähti lehmien kanssa niitä hoitamaan. Erkki viiipy vielä kotiseudulla. Kun leipä loppui, naapurin emäntä leipoi hänelle pyynnöstä uutta leipää.

Erkki kertoo lähtötilanteesta ja matkasta sekä vastaanotosta ja suhtautumisesta Pohjanmaalla:

... Mie läksin hevose kans ajamaa ja sain ajaa Kurikkaa asti. Kesti kaks viikkoa. ...Viel siin Jalasjärve puolel hevosta huiloitin ja siin ol kahvila. Menin sin kahvilaa. Emäntä kysel et mihis sitä on matka. Sanoin et Kurikkaa pitäs päästä. Siel on kotiväki. Hää kysy, mis talos... Emäntä män puhelimme ja soitti sin talloo. Täält on poika tulos. Kaks nuorempaa veljee tullit vastaa sit. En mie Kurikas olt ko kaks kolme viikkoa. Tekkiit tasoiussiiirto, ni meit siirrettii Teuval. Sit myö oltii kahe velje kans – myö oltii talo töissä ja talo ruuvissa. Hyvät muistot jäi siint talost. Käytti jälkeepäikiä. ... Mei äiti ko kaaritti, et nyt loppuut leipäjauhot. Vakka on tyhjä. Mite täst ruvetaa etteepäi mänemää. Ni talo emäntä sano, et ko siul on olt viis poikaa rintamal, ni ei siun tarvitse ilma leipää olla. (VuVr1, 10.)

Ymmärtävää kohtelua ja auttamista koettiin evakkomatkoilla usein tylyn suhtautumisen vastapainona. Suhtautumistavan myönteiseksi kehittymiseen vaikutti ilmeisesti se, että paikallisten ihmisten omia poikia ja miehiä oli rintamalla ja he olivat nähneet evakkojen dramaattisen lähdön. Se oli ehkä ehditty kertoa kotiväelle kirjeissä.

Monen nuoren parin vihkiminen viivästyi sodan takia ja sota-avioliittonjen alkutilanne, vihkiminen oli karu. Käkisalmelaisen Tyynen häät jäivät pitämättä jatkosodan yllättävän käänteeseen takia. Sulhasen päästyä vihkilomalle, vihillä jouduttiin käymään pikaisesti kahdestaan, koska hääjuhlan valmistelut keskeytyivät ja sulhasen vihkiloma jäi lyhyeksi. Kivennapalaiselle Lealle tapahtui talvisodan jälkeen vanhempiensa evakkotalossa merkittävä elämän käänne, josta hän itse kertoo taustoineen:

... sillo talvisota-aamuna, ni myö oltii päätetty männä kuulutuksil. Ja kuulutukset jäivät siihe, ko hää (sulhanen) ei kerint tulla ko Ahjärvel saakka, ko ampumine alko. Ni hänen pit tietyst männä sinne eikä tietänt, mitä miul tapahtu. ... sitte toukokuu 5 päivä meit vihittii siel Hankalas sillo 1940. (RKi2, 3.)

Osa evakkoperheistä kuljetti lehmänsä itse, mutta yleensä oli joka kylästä määrätty nuoria tyttöjä kuljettamaan lapsiperheiden lemmiä, koska pienistä lapsista huolehtimassa oli tavallisesti vain niiden äiti. Näin ollen lehmät olisi pitänyt jättää. Kivennapalainen Marjatta toisten kylän tyttöjen kanssa kuljetti lemmiä kävellen noin 500 km. Hän kuvaa matkan alkuvaihetta:

... Mut mie tulin 500 kilometrii lemmii kans kävellen. Ni se ol taival. Myö oltii kolme päivää Punnuksen asemal. Meitä oli viis paimenta. Tultii sanomaa, ettei ennä tule junnaa, et tehkää lemmii kans, mitä haluatte. ... Sitä en muista, mistä myö saatii niulle vettä. ... tienviitas oli 120 km Mikkeli. Ai ko myö oltii hyvillää, ko ol ennä 120 km. Nyt ei männä sitä polku-pyörälläkkää. (RKi 7.)

Matka oli monivaiheinen ja tytöt kohtasivat erilaisia vaikeuksia ja epäystävällisyyttä, mutta toisinaan myös myönteistä kohtelua. Sanavalmiudellaan he selviytyivät myös epäasiallisesta suhtautumisesta, kuten Marjatta kuvaa paimenten seikkailua ja tehtävän loppuun suorittamista:

... Juva tiehaaras, ko ol kolme miestä ja ne kysy, et mihi työ näitä lemmii viettä? Mie sanoin, et oisitta tulleet Punnukse asemal kysymää, et kenen nää lehmät on. Kyl myö sit olis tiijetty. Myö ollaa nii työl ja tuskal niitä tuotu. Ei ennä pelätty lentokoneitakkaa, myö oltii nii turtuneita... Ei kaupois olt leipää. Talost ko mäntii pyytämää, ni siel haukuttii, et kyl teitä kulki-joita käskee ruokkimaa, et kaikil leipää. Mut isäntä sano, et kuule, siul on leipää. Nää tytöt ei oo omast alotteestaa lähteneet tuonne maantielle... Sitte Mikkeliis yks nuor rouva tuli siihe metsää ... sidottii lehmät puihi. Hää kysy, mihi työ käyttä makkaamaa. No tähä lemmiin vieree, niiko tähän saakka joka yö. Hää sano, et lähtekää heille heil ei oo ko pien kammari ja hyö nukkuut itse keittiössä. (RKi7, 5.)

Marjatta lähti toisten kylän tyttöjen kanssa rajapitäjästä, taistelulinjan läheltä kiireisessä pakotilanteessa. Heidän kokemansa kahdenlainen suhtautuminen oli tavallista monen muunkin evakon vaiheissa.

Lähtötilanne oli erilainen niiltä alueilta, joihin sota ei ulottunut, vaan lähdettiin vasta rauhanteon jälkeen. Aikaa oli enemmän matkan suunnitteluun. Sodan jyske kuului kyllä, mutta kylään jääneet luottivat siihen, ettei vihollinen pääse Vuoksesta ja Suvannosta yli. Käkisalmelainen Tyyne joutui kuitenkin sisarensa kanssa viemään evakuoitavat lehmät pois sodan uhan alta. Matka oli monivaiheinen ja Tyyne kertoo siitä yksityiskohtai-

sesti. Hän oli kuumeessa, kun matka lehmien kanssa jatkui Pohjanmaalla. Osa lehmistä saatiin auton lavalle ja siinä Tyynekin pääsi saamaan apua kuumeeseensa. Paimenet viipyivät Lehtimäen koululla lehmineen muuttaman päivän kunnes isännät hakivat kuka kenenkin lehmät ja niiden omistajat ensimmäiseen sijoituspaikkaansa. Odottaessa tytöt ja aikuiset naiset keksivät ryhtyä piirakantekoon. Tyyne kertoo piirakanpaistoon liittyvästä hauskastakin tapauksesta:

... perunoi saatii ja maitookii, ja myö käyttii tekemää piiraita. No kyl niit ol paljo sit niitä vanhempii emäntii, mitkä olliit tekemäs? Mut sit myö sen naapuri tytö kans käyttii paistamaa. Sellane uuni ko ol sellane hellauuni, mis paistettii sitte, ja mie muistan aina sen, ko sitte sulatin voita, mil voitelen sitte ne piirakat ... ni mie lauloin: 'Tuuli se puhaltaa ja aallot ne pauhaa'. Siin on sit vaa jot 'kahvia siellä keitetii ja sulatettii voita, tervetulleeks toivotettii punaposki poika'. Ovi ol tuos selä takan ja ko käännyn ni siel kaks poikaa seiso ovel, eikä ne olleet piirakkoikaa nähneet. (LKä1, 2.)

Toimettomuuteen ei vaivuttu odottamistilanteissakaan, vaan keksittiin järkevää tekemistä pakotieksi, ettei ehditty muistella järkyttävää alkutilanetta, pakollista kodin jättämistä. Piirakoiden valmistus oli samalla ruoka-huoltoa. Elämän sattumukset huvittivat, vaikka tilanne oli vakava.

Kouluikäiset lapset ja etenkin pojat näkivät matkan eri vaiheissa satuneet tapaukset ja olosuhteet omasta – kaikesta kiinnostuneesta – näkökulmastaan. Lapsilla ei ollut sellaista tulevaisuuden huolta kuin aikuisilla tai sitten uteliaisuus voitti huolen. Antrealainen Pentti kuvaa jatkosodan evakkoon lähdön ja matkan vaiheita melko tarkasti. Pojat olivat uteliaita kaikkea tapahtunutta kohtaan. He saivat myös sankarivainajiin kontakteja – ja syntyi merkityksiä. Pentti jatkaa kertomustaan kuvaten hidasta junan kulkua Jyväskylän kautta ja Pöytävuoren tunneli oli merkkitapaus pojan matkassa. Jossain matkan varrella liitettiin junaan vaunuja, joissa oli suomalaisia sankarivainajia. Ne vaunut olivat merkittyinä kuusenhavuilla. Jollakin risteysasemalla oli halli, jonne oli siirretty junasta sankarivainajia puuarkuissa. Hän tiesi, että sankarivainajat tuotiin kotipitäjään haudattaviksi. Pentti kertoo seikkailustaan ja tunteistaan:

Muistan jossakii risteysasemalla ... iso halli oli täynnä valkosia arkkuja... Naulattu lautoja, mutta jotenkin me saimme – oliko se poikien jotain tarvetta esittää urheutta sankarivainajille tai tarve esittää rohkeutta. ... Me kuljimme siellä hallissa – haju oli kuvottava, eikä olis tarvinnut ko pienen

risauksen jostakin kuuluu, niin me olis pakokauhun vallassa syöksynet pois. Jäykin askelin me etenimme siellä hallissa. Ihokarvat tuntu et ne on pystyssä ja sitten palattiin siihen oviaukkoon, minkä alta oltii ryömittä. ... yhden arkun jalan vieres oli verta... kansi oli vääntynyt ... Ikinä en unohda sitä näkyä, kun miehen rinnan päällä kauhee määrä matoja... järkyttävä näky – mutta he olivat kaikkensa antaneet isänmaan hyväks ja siinä samalla meil-lekin pojille oli ryssänviha huipussaan, ei sille voinut mitään. (VuA3, 2.)

Jälkipolvien tiedot ja kommentit vanhempien ja isovanhempien evakkokokemuksista vaihtelevat. Muutamit toisen ja kolmannen sukupolven haastatellut ovat maininneet niistä. Kaukolasta lapsena lähteneen evakon tytär Jaana siirtyy karjalaisten huumoriteemasta pohtimaan vanhempiensa evakkokokemuksia:

On se kovaa ollut... vanhemmillani, kun he on joutuneet kotinsa jättämään... Mun isä on kertonut, kuinka pieni hän oli, kun oli joutunut kodin jättämään, ja huolehti äidistään ja... Ja ko äitikin on joutunut jättämään ja miten he hoiti sen tilanteen. (LKa42, 1.)

Kaikkeä ei välttämättä kerrottu lapsille, mutta kun sukulaisten kanssa on keskusteltu, lapset ovat kuunnelleet siinä ohessa. Evakkokertomusten kuulemisen mieltäminen lapsena oli erilaista kuin nyt aikuisena. Sen osaa jäsentää aikuisena paremmin ja ymmärtää paremmin tilanteita kuin alle 10-vuotiaana.

Evakkona oleminen

Toisten nurkista omaan uuteen paikkaan päästiin lopulta vasta vuosia evakkokierrosten jälkeen. Alkoi uurastus omalla tilalla. Raivattiin peltoa korvesta tai ostettiin valmista peltoa ja metsää. Maanviljelyksen lomassa oli rakennettava tarpeelliset suojat eläimille ja ihmisille. Rakennustarvikkeista oli kova puute ja niitä sai vain luvan perusteella. Se aiheutti paljon ajan hukkaantumista, koska kulkumahdollisuudet olivat sodan jälkeen useita vuosia hyvin alkeelliset. Tarvikkeiden saannin vaikeus pitkitti rakentamista ja kulutti voimia. Rakennusten valmistusjärjestys oli perinteisen järjevä: Ensimmäiseksi asunnoksi rakennettiin sauna, josta käsin oli helpompi tehdä tilan töitä kuin asuttaessa evakkomajoituksessa jossain kauempana parakissa tai korsussa. Saunassa asuttiin ahtaasti, kun-

nes karjasuojan ja muiden välttämättömien rakennusten valmistumisen jälkeen valmistui asuinrakennus, kuten Marjatta Kivennavalta toteaa:

Ensi rakennettii sauna ja puuliiteri sitte navetta ja sitte tämä. (RKi7, 6)

Silloin vasta alkoi elämä vakiintua uudella paikalla, mutta sitä ennen oli kulunut useita vuosia erittäin puutteellisissa oloissa.

Oman kodin rakentamisessa oli monia viivytyksiä. Toiset asuivat saunan tai asuinrakennuksen rakentamisen ajan vielä ”toisten nurkissa”, toisilla oli jonkinlainen parannuksia vaativa perusrakennus asuttavanaan. Karjalaisemännät olivat tottuneet leivinuunin välttämättömyyteen. Ilman uunia ei ruuanvalmistus ollut totuttujen tapojen mukaista.

Asuminen oli parantunut rakennetun oman kodin myötä, mutta evakous jatkui vielä toisella – vakiintuneemmalla tasolla. Ajatusten taustalla säilyi kotiseutu ja sinne pääsemisen toive. Yhteistoiminta karjalaisten kesken oli kuin itsestäänselvyys jo raivaamisen ja rakentamisen aikana. Karjalaseuroja syntyi pian oman paikan löytämisen jälkeen jokaiselle evakkojen asuttamalle paikkakunnalle. Myös kotiseudun pitäjäseuroja ja säätiöitä perustettiin siinä vaiheessa, kun kotiseurakunnat ja kunnat lakautettiin 1940-luvun lopussa. Seurojen toiminta jatkuu, jopa vahvistuu edelleen. Alkuvaiheessa keskinäisestä yhteistoiminnasta saatiin käytännön apua sekä henkistä tukea ja virkistystä vaikeassa puutteen sävyttämässä tilanteessa. Keski-Suomeen asettunut Vilho kertoo oman uuden paikkakunnan karjalaseuran toiminnasta:

Perinnekerho ...on sellane toiminnan runko. Meil on ens pyhän kirkkopyhä Karjalatalol. Meil on tuolla vanha koulu karjalatalon. Niin siellä ... on meillä sitte oma kirkonmeno. Ja tää kirkkoherra on sellane musiikkimies. Hänel on kitara mukana ja säestää, auttaa meitä ja sit siellä juuvaa kahvii ja vietetää mukava päivä. Sit on ilone iltapäivä joskus heinäkuussa aina joka vuos ollut. Siel on taas omat ulko-ohjelmat ... (LKa4, 4.)

Vilho ja vaimo jatkavat vuorotellen kerrontaa. Pian sodan päätyttyä virisi Kokemäellä karjalaseuran toiminta, jolla oli oma kuoro jo heti 1940-luvulla. Lisäksi oli näytelmäharrastusta, joka tuotti juhliin näytelmän ja muuta ohjelmaa. Muun muassa Hotelli Humina esitettiin. Myös tanhuja harrastettiin, ja siinä oli ohjaus omasta takaa. Halua toimintaan ilmeni ja omatoimista ohjelmaa saatiin lisää. Kun karjalaseuran toiminta lähti hyvin käyntiin, myös paikkakuntalaisia oli mukana ainakin yleisönä.

Alkuperäisiä paikkakuntalaisia tuli aktiivisemminkin mukaan, kun he huomasivat, että karjalaisten toiminta onnistuu ja yleisöä riittää.

Monet karjalaseurat järjestävät myös yhteisiä linja-automatkoja Suomen eri alueille ja osallistuivat yhteisten suurten tapahtumien järjestämiseen. Vilho vaimonsa kanssa muistelee paikallisen karjalaseuransa toimintaa, kuinka karjalaisten valtakunnallinen kesäjuhla innoitti omankin seuran jäseniä talkootyöhön juhlan tehtäviin. Seura on järjestänyt myös retkiä teattereihin eri maakuntiinkin. Myös muita matkailunähtävyyksiä ja karjalaiskohteita on käyty katsomassa.

Puhe jatkuu myös karjalaseurojen tulevaisuudesta, elvytystarpeesta ja keinoista ja kääntyy sitten karjalaisten tuloon läntiseen Suomeen, jossa on aiemmin ollut tapana serkkujen mennä keskenään naimisiin ja sen seurauksena suku alkanut rappeutua. Evakkojen tulon myötä ”verenvaihtoa” alkoi tapahtua ja lisäksi tuli osallistumisen malli, kuten lopuksi todettiin, että halu osallistumiseen tarttui karjalaisista.

Uusilla asuinpaikkakunnilla evakot osallistuivat myös yhteiskunnan toimintoihin ja liike-elämään vapaissa yhdistyksissä toimimisen ohella, kuten kivennapalainen Marjatta toteaa oman miehensäkin olleen kunnallisissa tehtävissä.

Evakkous jatkuu mielissä edelleen monen vanhimman sukupolven haastatellun lausunnosta päätellen. Sitä ylläpitää kotiseudun kaipuu, joka ei ole päättynyt nykyaikaankaan tullessa. Kotiseudun kaipuu on niin vahvaa, että vain harvat vanhimman sukupolven edustajat ovat kertoneet kiireisen rakentamiskauden jälkeisestä elämästä täällä läntisessä Suomessa. Jos koetan ohjata keskustelua vakiintuvaan elämään uudella paikkakunnalla, puhe kääntyy helposti jälleen evakkoon lähtöön tai Kannaksella elettyyn aikaan. Vain kotiseudulla käymiset ovat tulleet edellisten aiheiden rinnalle.

”Aika tavaran nautitsoo”, on sanonta, joka toistuu ja sopii kannakselaisen evakon sanavarastoon. Evakkokierrokset kokeneiden on ollut vaikea myöhemminkään hylätä vanhentuneiksi tai muuten tarpeettomiksi käyneitä käyttötavaroita, vaikka tilalle on hankittu uusia vastavia. Esimerkiksi uusikirkkolainen Elsa (I) kertoo säilyttäneensä kaikki leningit, joita hän elämänsä aikana on käyttänyt. Hän sanoo niissä olevan hänen elämehistoriansa. Monien evakkojen ullakot ovat täyttyneet käytöstä poistetuista työkaluista ja muista talletetuista esineistä.

Oletan, että säilyttämisessä on kysymys siitä, että evakkoaikana oli kaikesta pulaa, koska kodin irtaimistoa ei saatu pelastetuksi sodan tieltä. Näin oli ainakin rajapitäjistä lähteneiden kohdalla ja mahdollisesti

muilla sodan koskettamilta alueilta kotoisin olevilla. Sotahan ulottui Kannaksella vain suurin piirtein Vuokseen asti. Ne, jotka säilyttämistä ovat kuvanneet, ovat olleet kotoisin tai juuriltaan niiltä alueilta, joille sota ulottui.

Evakkoaikana vuosia evakkokierrosten jälkeen matkusteltiin paljon tapaamassa sukulaisia ja entisiä naapureita pitkienkin matkojen päässä. Myös sukulaisten ja kotiseudun naapurien perhejuhliin, kuten häihin, hautajaisiin ja syntymäpäiville osallistuttiin pitkistä ja vaivalloisista matkoista huolimatta. Alkuvuosina matkustettiin puukaasutinkäyttöisillä linja-autoilla eikä niitä kulkenut monia kertoja päivässä.

Kappaleessa ”kyläilykulttuuri” kerrotaan yksityiskohtaisestikin tavasta vierailta etäisyyksistä ja matkustamisen hankaluuksista välittämättä. Myös toisen sukupolven elämässä matkustelu on yleistä nimenomaan tuttuun ja sukulaisten tapaamisen merkeissä. Tosin nuorempien sukupolvien matkustusalttius voi sekoittua helposti nykyajan yleiseen matkailutrendiin.

Kolmannen sukupolven matkustusintoa kuvaa muun muassa uusi-kirkkojuurisen Johannan kerronta runsaasta matkustelustaan Suomessa ja ulkomailla. Tosin tämä saattaa olla muutakin kuin evakkoidentiteettiä. Se voi johtua esimerkiksi mahdollisuuksien avautumisesta. Kuitenkin hyvin monet kolmannen sukupolven haastatelluista ovat matkustelleet tai opiskelleet ulkomailla vaihto-oppilaina, mutta myös tutkintoja tai osittaisia suorituksia saavuttaen. Yksi Australiassa ja toinen Uudessa-Seelannissa opiskeleva nuori osallistui tutkimuksen informanttina sähköpostitse. Useat toisen ja kolmannen polven edustajat jäivät haastattelemaan siksi, että he asuvat vakituisesti tai ovat työkomennuksella ulkomailla. Mainitusta syystä yhteensä kymmenen tiedossani olevaa henkilöä viidestä suvusta jäi saavuttamatta tutkimukseni informantteina. Se tuntuu poikkeuksellisen suurelta joukolta, kun koko tutkittu joukko on näinkin pieni. Tiedossa olevia ulkomailla tilapäisesti tai pysyvästi asuvia on siis n. 1/8 toisen ja kolmannen polven informanteista. Osallistuneiden suvuista kuudesosalla on jälkeläisiä ulkomailla melko pysyvästi. Jos tämä tulos mielletään merkittäväksi, on kysyttävä, mistä mieltymys asuinmaan vaihtamiseen on peräisin. Johtuuko se mahdollisesti suvun juurettomuudesta tai jostakin muusta evakkouteen liittyvästä vai niihin liittymättömistä seikoista.

Koulutuksen hankkimisesta on aineistossa mainintoja, mutta merkittäväksi nousee sen eriasteinen puuttuminen. Kansakoulun käynti oli erittäin katkonaista ja puutteellista niillä, jotka koko evakkoajan olivat

kouluikäisiä. Sodan jälkeen maaseudun evakkonuoret tarvittiin kodin ja toimeentulon rakentamisessa. Rakennusvaiheen jälkeen ansiotyöhön valmistautumisena he suorittivat erilaisia ammattiin auttavia kursseja. Mutta silloin oli työvoimasta pulaa ja työhön pääsi ilman ennakkokoulutusta. Monet evakkonuoret oppivat työn työssä. Koulutuksen arvostamiseen on enemmän viitteitä. Arvostamista kuvaa myös luvussa 5.1.2 käsitelty sisukkuus etsiä oma koulutustie, jos yhdellä kanavalla on opettajan suhtautumiseen liittyviä hankaluuksia.

Korvike-Karjala

Uuden asuinpaikan löytyminen ja siihen muuttaminen oli päätepiste evakkokierroksille. Se tuntui hyvältä kaiken krjuuden jälkeen, vaikka uusi paikka oli monille vain maapala ilman rakennuksia ja se maakin oli suurelta osin raivattava itse pelloksi. Vuosia jatkunut epävarmuuden ja väliaikaisuuden tunne muuttui oman paikan löytymisen myötä onnentunteeksi, vaikka ei kotiseudulle päästyäkään. Kun sitten oli rakennettu uusi koti ja sen talousrakennukset, elämä tuntui vakiintuneen – ulkonaisesti. Oman työn jälki oli merkityksellinen asia asuinrakennuksen, maatalousrakennusten, aitojen ja muiden tarvittavien asioiden kohdalla. Se paikka merkitsee vielä nykyisinkin kotiseudun korviketta evakkojen lapsille ja lapsena evakkoon joutuneille. Antrealainen Pentti on rakentanut kesäpaikan sisarustensa tavoin vanhempiensa evakkokierrosten päätteeksi ostaman ja rakentaman kotitilan maista erotetulle tontille. Vanhempien ja erityisesti äidin mielestä lasten piti saada tuntea jotain omaa, kuten Pentti toteaa:

Pala Karjalaa piti jokaisen lapsen saada, ja niin jokainen sisarus sai hehtaarin palan kesämökkiä varten. Itse rakennettu mökki on myös tärkeä Karjalan korvike. (VuA3, 4.)

Myös monet muut jälkipolviin lukeutuvat arvostavat vanhempiensa ja isovanhempiensa itse raivaamaa ja rakentamaa tilaa ja tulevat satojen kilometrien päästä lähes viikoittain lapsuutensa kotitilan maille rakentamaansa loma-asuntoon. Esimerkiksi vuoksenrantalaisen suvun toiseen polveen kuuluva Hilikka (VuVr11-24) kertoo kuinka sisarukset ovat saaneet mökin paikan syntymäkotinsa läheltä, sen maista. Yksi sisaruksista viljelee perheineen äidin ja isän rakentamaa tilaa. Vanhemmat olivat halunneet ratkaista seuraajakysymyksen tällä tavalla siirtyessään itse taaja-

maan vanhuuttaan viettämään.

Hilkan mielestä on tärkeää, että paikka on sama, jossa on syntynyt. Oma mökki on lähellä syntymäkotia:

Kyl ne juuret meillä lapsilla ... et ne on niinku täällä ... Toisaalta tietenki kunnioittaa... vanhempien käymää tietä, joka ei oo helppo ollut, että tota tää on tietyllä tavalla mejän Karjala. Ja jotenki tuntee, että uus siirtolainen on, että minäki kun Varkaudessa saakka oon, ni se on yli kaksataa kilometriä. Kyl tänne haluu tulla ja ihanaa, että pääsee tulemaa. Tää on hirveen tärkeä. Mä oon syntynyt ihan siinä talossa. Meidän mökki on ihan tossa mäen takana, et suorinta tietä on puol kilometriä. (VuVr1-24, 2.)

Kolmannen sukupolven kertomuksissa on enemmän ilmaisia tunteista Kannasta, isovanhempien kotiseutua kohtaan kuin ensimmäisen ja toisen, joiden ilmaiset ovat sävyltään enemmän toteavia.

Kotiseutu

Evakoista osa ei halua mennä vieraan maan hallitsemalle Kannakselle. He tietävät, että rakennuksia ei kotipaikalla enää ole tai jos on, ne ovat hoitamatta. He haluavat pitää kaiken vain muistoina kodista sellaisena kuin se oli silloin, kun sieltä jouduttiin lähtemään. Joku heistä on käynyt kerran jättämässä jäähyväiset kotipaikalleen kuten rautulainen Eero, joka oli tuntenut ”vastenmielisyyttä” kotipaikalla käynnin yhteydessä:

Se siis niiko lomaannutti minut. Ja sit oli siinä olikse se neljä henkilöä muistikii ... ja sit ko mäntii, rakennukset oli... Sitte ko valkeni, missä myö oltii, ni sitte avattii sampanjapullo ja tyhjennettii se siinä raunioilla. Mulle riitti se. ...Se oli niiko piste tälle asialle. (RR2, 3.)

Jatkokeskustelussa selvisi, että kyse oli siitä, ettei Eeron mielestä koti-seutua saa takaisin kuin ”pyssyjen kanssa” ja sitä hän ei halua. Monen evakon syvimpiä tunteja ei ehkä saada koskaan selville. Karjalaisesta avomielisyydestä huolimatta ne ovat niin syvälle painettuja, ettei niitä evakko itsekään ole valmis selvittämään – tai ei pysty? Kotiseudulla monet kerrat käyneen kivennapalaisen evakon lapsenlapsi Anssi pohtii papan identiteettiä:

Näen karjalaisuuden tietynlaisena menetettynä identiteettinä. Papasta selvästi puuttuu tietty osa, jota hän voi ainoastaan sanoin yrittää kuvailla meille jälkeläisille. (RKi512, 1.)

Jaana antrealaisen suvun kolmannesta sukupolvesta kertoo liikuttuneensa nähdessään isoäitinsä ja isotätinsä reaktiot, kun kotiseutumatkalla saapuivat kotipaikalle. Hän koki tärkeäksi nähdä talon jäänteet ja pihapetäjän. Vaikka rakennuksia ei ole jäljellä, nuori nainen ymmärtää, että paikalla sinänsä on tärkeä merkitys:

Kaynti oli liikuttava, kun näin isotatini ja isoaitini reaktiot ”kotio tullessa”. Se reissu teki kaikesta todentuntuisempaa ja aidompaa. Karjala kokonaisuudessaan ei ehkä merkitse minulle paljon mitään, mutta oli kyllä todella mahtavaa nähdä isoaitini lapsuudenkoti. Kyllä kaynti siellä teki kotipaikan tarkeammaksi minulle, koska kaikki tuli niin todentuntuiseksi. (VuA2b21, 2.)

Toisen ja kolmannen sukupolven matkat Kannakselle, suvun kotiseudulle ovat lisääntyneet rajan auettua aiempaa enemmän. Se on kuitenkin edelleen raja myös siellä liikkumisen rajoittamisen merkityksessä. Rajan kielteisyys huomataan. Viisumien ja passien tarkastukset rajalla ja matkan kuluessakin viivyttävät matkaa ja tuntuvat turhilta toimenpiteiltä verrattuna Suomen länsirajan käytäntöihin. Vaikka poliittisessa puheessa väitetään Venäjän olevan avoin, ihmisten kokemukset kertovat toista. Toki se onkin avoimempi kuin Neuvostoliiton aikana, mutta viimeksi kuluneet kaksi vuosikymmentä eivät ole sitä merkittävästi muuttaneet. Kuitenkin käytännön haitat ovat vähäisemmät kuin mielen haitat. Siitä saa käsitystä haastateltujen puheista ja teksteistä sekä jälkipolvien terävistä havainnoista, joita he tekevät etenkin isovanhempiensa identiteetistä.

Useimmat vanhimman sukupolven haastatelluista isovanhempina pitävät tärkeänä velvollisuutenaan viedä jälkeläisensä suvun kotiseudulle. Vuoksenrantalaisten Rauhan ja Erkin kaikki kuusi lasta ovat saaneet tutustua vanhempiansa kotiseutuun, kuten evakkovanhemmat yhteisessä haastattelulausunnossa yleisinä kertovat. Myös tämän suvun kolmannesta sukupolvesta on joku käynyt isovanhempiensa kotiseudulla, mutta kolmatta sukupolvea edustava Sari ei ole käynyt. Hän tilittää toisten kertomuksista saamiaan tuntemuksia ja sitä, miksi ei ole itse käynyt:

... mutta sitte se reissu, missä äiti oli mukana ja yks, missä mummo ja pappa oli, ni ne ei ollut välttämättä semmosia kauheen kivoja muisteltavia. Se että ne paikat oli, mutta se arki siellä tähentkiesissä Karjalassa, että he ei kokenut sitä kovin rauhalliseks, että esimerkiks bussi oli pysäytetty ja oli vaadittu jotain tietullia ja jollakin oli ollut ase siellä ja se oli jotenkin, mitä äiti ja mummo kerto niistä ... Ja mummo ja pappa sano, että nyt tais riittää ... Ja ehkä joskus, jos kuulostaa siltä, että siellä voi matkustaa turvallisesti ... saattaisin mennä. (VuVr1-211, 3.)

Sarin pohdinta sopii monen muunkin evakon jälkeläisen ajatukseen osallistumisesta kotiseutumatkoihin. Kotiseudulla käyntien yhteydessä koetaan rajan aiheuttamat hankaluudet, mutta toisinaan omiakaan aiempia kokemuksia ei aikomuksen hetkellä muisteta, kun muut mielen merkitykset ovat päätarkoitus siellä käymiseen. Käytännön hankaluuksien lisäksi ja niitä merkityksellisempänä koetaan venäläisen yhteiskunnan ratkaiseva negatiivinen erilaisuus. Ututisten mukaan suomalaisten kotiseuduilleen pystyttämiä muistomerkkejä on tuhottu tai varastettu tai häväisty. Venäläiset hallintoviranomaiset eivät pidä sopimuksia esimerkiksi suomalaisten hautausmaita koskevista suojelualueista.

Nähtävästi uusin raja vaikuttaa edelleen evakkojen identiteetin joissakin alimmissa kerroksissa. Useimmat lausuvat ajatuksia ja toiveita kotiseudun takaisin saamisesta. Toiset uskovat sen tapahtuvan, mutta ”ei meidän aikanamme...” tai ”jos vaikka viiden vuoden sisällä...” Kannaksen Suomelle palautumista toivotaan, mutta ei toivota sen palautuvan sodalla, vaan neuvottelun kautta.

Ajattelun ohjautuminen eri suuntiin Kannaksen takaisin saamista koskevilla keskusteluissa tuntuu vaihtelevan. Kysymykseen, riippuuko suhtautuminen siitä, minkälaisia kokemuksia on ollut paluusta jatkosodan alkuvaiheen aikana vapautuneelle Kannakselle tai oliko palattu ollenkaan, ei ole toistaiseksi vastausta. Palanneiden usko selviytymisestä oli silloin vahva ja sitä vahvisti evakkoaikojen toisten nurkissa asumisen kokemus. Vaikka Hellikin vanhempien perhe sai evakkoaikana kohtuullisen hyvän kohtelun ja asuintilat, kotitunne oli silti ihan toista. Paluun merkitys säilyi kuitenkin, vaikka evakkovaihe ei kurjimmalta tuntunutkaan.

Kaik oli hyvin, mutta vaa kun Karjalan päästiin, niin lähettii – toukokuun lopulla meneen sinne Karjalaan ja koko talvi, ko sinne evakkoimeni, niitä tuli paljo meille. Ne oli yötä, ko me asuttii lähellä asemaa

Hämeenlinnas...Siel myö asuttii. ...Ja sit ko mäntii kotio, ni sit oltiin KOTON, oltii KOTON. Se oli hyvä tunne. Siellä oli ryssät asunu ja me remonteerattii ja sit asuttii. (VuA2b, 7.)

Hellikki kuvaa myös sitä aikaa, jolloin kannakselaiset saivat olla kotona jälleenrakentamassa kotiseutuaan:

Nii, et ollaa kotona, eikä kukkaa meitä vontieraa. ...Se aika, mikä siel oltii se kaks vuotta, ni se tuntu jotenkii nii hirveen valoisa ja semmonselt mukavalta. Ja se tuntu niiko sillo ei ois olt talvee. Mut oliha se talvi, ko meillä lehmät käivät lähteellä juomassa ja se kaikki kuitekii tuntu nii valosalt. (VuA2b, 7.)

Jatkosodan ajan työntäyteinen kaksivuotinen elämänjakso siellä merkitsi tuhoutuneen kotiseudun kuntoon saattamista. Kaikki tarpeelliset ihmisten elämän olosuhteet ja kunnalliset laitokset saatiin kuntoon. Asuminen ja toiminta siellä oli sotilashallinnon organisoimaa.

5.1.2 Kannakselaisen identiteetin ilmentäjät

Tarkastelen yksilöidentiteettien kuvauksia haastateltujen äänitetyssä ja litteroidussa puheessa sekä valmiina teksteinä saapuneissa lausunnoissa. Niissä oli runsaasti identiteettikuvauksia, kuten luonne- ja persoonallisuuspiirrekuvauksia tai mainintoja niistä. Poimin ne aineistosta ja muodostin niistä alustavia luokkia, joita sitten yhdistin ala- ja yläluokiksi. Näistä alustavien luokkien sisältämistä ilmauksista valitsin luokan ominaisuutta selkeimmin kuvaavat edustamaan kyseistä luokkaa, mutta laajemmat kuvaukset tiivistin pelkistetyiksi ilmauksiksi. Yhdistelen niitä taulukossa 4 osin alaluokiksi, joita kuvatulla tavalla syntyi 32. Niitä edelleen tulkiten ja yhdistäen muodostin kuusi ryhmää, jotka edustavat yläluokkia. Pelkistettyjen ilmaisujen sarakkeessa on myös alkuperäisiä ilmaisuja.

Seuraavissa kappaleissa tuon esiin muutamia kuvauksia oleellisista luokkiin liittyvistä tapauksista pelkistettyä ilmausta laajempina tulkitoina, painotuksina ja selosteina. Annan haastattelemleni ja kirjoittaneille informanteilleni äänen lainaten heidän lausuntojaan. Niistä ilmevät haastatellun henkilön tai kirjoittajan omat painotukset.

Emotionaalisuus

Haastatteluista ja kirjoitetuista kertomuksista nousi esiin emotionaalisuuteen liittyviä ominaisuuksia ja tapauksia, joiden yhteisenä nimittäjänä voi kuvata herkkyyden. Herkkyyttä on stereotyyppisesti pidetty karjalaisena ominaisuutena, mutta tässä aineistossa kuitenkin sen tuo esiin vain pieni osa haastatteluista. Ne, jotka sen mainitsivat, kuvasivat myös tilanteita, joissa se esiintyy. Samassa yhteydessä tuodaan esille myös jäyhyys, totisuus tai sulkeutuneisuus etenkin miehen ominaisuutena. Sulkeutuneisuutta voisi pitää herkkyyden vastakohtana ja se mainittiin erään saman henkilön lisäominaisuutena herkkyyden kanssa. Se voi olla myös syvemmällä olevan trauman seurausta. Tunteikkaus ja silmää kauneudelle saivat myös mainintoja. Viimeksi mainittu tuotiin esiin myös miehen ominaisuutena.

On merkille pantavissa, että vajaissa suvuissa ei ollut yhtään emotionaalisuuteen liittyvää mainintaa. Kuitenkin on mahdollista, ettei se merkitse enempää kuin sattumaa. Toisaalta kolmen ja neljän polven suvuissa niistä mainitsee kerran tai useammin yhteensä 16 haastateltua (8, 2, 5 ja 1).

Tunneherkkyys

Kun tarkastellaan lähemmin mainintoja herkkyydestä, voidaan päätellä, että omaa herkkyyttä on vaikea ilmaista tai havaita. Omasta herkkyydestään mainitsee vain kaksi vanhimman sukupolven edustajaa. He kuitenkin kuvaavat sitä laajemmin kuin pelkästään mainiten. Nuoremmat sukupolvet mainitsevat sen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan puhuessaan. Lisäksi yksi kolmannen polven edustaja mainitsee omasta herkkyydestään.

Vanhimmasta sukupolvesta antrealainen Pentti arvioi itsensä herkäksi pohtiessaan karjalaisen identiteetin persoonakohtaisia ilmenemismuotoja. Hän toteaa tuloksena: ”Itsepäisyys ja herkkyys.” (VuA3, 4.) Hän kertoo myös kuvauksia omasta herkkyydestään sekä aikuisena että lapsena. Myös Vilho Uudeltakirkolta ilmaisee epäsuorasti herkkyyttä osoittavan tunteen itsessään.

Vaikka herkkyys ei tule useinkaan mieleen ominaisuuksia lueteltaessa, kuitenkin herkkyydeksi määriteltäviä tunnetiloja voi tunnistaa etenkin sodan aiheuttamien tilanteiden kuvauksissa. Sodan tieltä evakkoon tai so-tatehtäviin lähtiessä joutuivat nuoretkin vaikeisiin tunnetilanteisiin esimerkiksi, kun kotieläimet piti teurastaa. Edellä mainittu Vilho joutui 19-vuotiaana teurastamaan kotieläimiä. Hän oli yksin kotona jatkosodan rintaman

Taulukko 4. Kannakselaisen identiteetin ilmenemismuodot

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
<p>Pojalta pääsi itku, kun piti itse tappa koteläimet herkkä loukkaantumaan (1. Sukupolvi) Itku ja nauru lähellä toisiaan</p>	<p>Herkkyys Tunnealttius</p>	<p>EMOTIONAALISUUS</p>
<p>No kaikki on aika suorasukasii ja vähä ittepäisiä (2. Sukupolvi). Niil ol oma tahto. Ne ol määrätietosia ja osas sovittaa. Kyllä se sitkeys tuloo varmaan kaikissa karjalaisissa esiin.</p> <p>Kieli ja kielellinen huumori, älyn käyttö ja nokkeluus kaiken kaikkiaan Kun rupee joku tympiin, ni vaihtaa sitte seuraavaan (ammattiin) (3.sukupolvi) Oon vähä ylpeempi ko toiset – et pystyy tekemää, mitä haluaa ... on suuri pääoma</p> <p>...kyl mä voin yrityksen perustaa, kun vaan löydän sopivan liikeidean” (3. Sukupolvi) Opinhalun vahvuus, suuret saavutukset</p>	<p>Itsepäisyys, jämäkkyys, sitkeys</p> <p>Itserakkaus, ylpeys, itsetunto</p> <p>Sisukkuus, yritteliäisyys, rohkeus, kunnianhimo</p>	<p>KONATHIVISUUS</p>
<p>Lääkäri vastaotolkii on näi mukavaa ja kassajonos kaik sinuttelloot Itsekin olen ulospäinsuuntautunut ja hyvin väkijoukossa viihtyvä. ... isästään, että hän on impulsiivinen.</p> <p>Mummon koirankasvatusta MAAHAN-käskyn sijaan: ”Käyhä sie siihe maaha leppäämää!”</p> <p>Tärkee oli semmonen rehellisyys ja oikeudenmukaisuus ... ei oo kierrelty eikä kaarreltu, mä toisinaan tärytän hirveen suoraan. Toisaalta mä ite tykkään siitä sen takia, ettei tarvii arvailla. No kaikki on aika suorasukasii...</p> <p>Yhteislauluja laulettiin asioiden lomassa aina, kun oltiin yhdessä. Useimmin toistui Karjalan kunnailla (kaihomielä laulatti) Erytisesti laulettiin lapselle. Kuoroja oli paljon.</p>	<p>Vilkkaus, eloisuus, impulsiivisuus</p> <p>Puheliaisuus, iloisuus, positiivisuus</p> <p>Avoimuus, rehellisyys, suorapuheisuus</p> <p>Laulumieli</p>	<p>EKSPRESSIIVISYYS</p>

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
<p>Jos vieras tuli aterian aikana, hänelle tarjottiin myös. Kulkumiehiä ja muita yösjän tarvitsijoita majoitettiin. Talon töitä tehneille sotavangeille tarjottiin ateria samassa pöydässä talonväen kanssa viranomaisten kiellosta huolimatta. Mummo haluaa niinku ruualla näyttää rakkautta ja se tarjoaa vieraille ruokia...</p> <p>Vanhempien kunnioitus ... ettei mitään kiroilua.... ...kunnioittaa vanhempien käymää tietä, joka ei oo helppo ollut... Viitteellisesti tuli kunnioitusteema jokaiselta sukupolvelta.</p> <p>...semmonen toisten huomioon ottaminen. Jossain muissakin yhteyksissä kuin pelkästään sukulaisissa, sosiaalisuus. ... ystävyys tai et pärjätään kaikki yhdessä ja ... ei oo mitään kinaa ja muuta tollasta.</p>	<p>Vieraanvaraisuus</p> <p>Vanhempien ihmisten kunnioitus</p> <p>Sosiaalisuus, huolenpito</p>	<p>EMPAATTISUUS JA ARVOSTUS</p>
<p>Paljon kuvauksia yritteliäisyydestä, työhön tarttumisesta ja lasten osallistumisesta kodin töihin kouluuamuinakin. Karjalaiset ovat yrittäjiä ja yritteliäitä. 3. sp</p> <p>Yhdistyksissä toimiminen Valtion ja kuntien hallinnossa toimiminen</p>	<p>Sisäinen yrittäjäyys</p> <p>Aktiivinen kansalaisuus</p>	<p>ELÄMÄNSTRATEGIA</p>
<p>Suku on tärkeä – joka suuntaan Suvun vanhuksista huolehditaan Suvun haudat, myös Karjalaan jääneet ovat tärkeät</p> <p>Kyläillään kaukanakin ja kutsumatta myös naapureissa ja ystävien luona.</p>	<p>Suku, sukurakkaus ja suurperheisyys</p> <p>Kyläilykulttuuri</p>	<p>YHTEISÖLLISYYS</p>

murtumisen aiheuttaman kaaoksenomaisen tilanteen jatkuessa. Poliisi kävi käskemässä teurastamaan kotieläimet. Itselleen vaikean yllättävän tehtävän saatuaan hän kuvaa tehtävää ja selviytymistään siitä:

Ja niihän oli sit, meil ol kaks kissaa, ja ei muuta ko mie vein ne, otin toisen, vanhemman kissan syliini ja – ei muuta ko sarraime seinää, ja itku pääs, ko niihi ol jo kiintynyt ja, no sit sen toisen tappamine kävi jo paremmi. No sit ne kanat ... Päät oli irti ja lehmät nous siit ylös. Sit ol sika ja vasikka, et mitä mä niihe kans teen, ja tuota, ko neki ois pitänt tappa, mut isä tuli sit, ko hää ol Leipäsuolla linnotustöissä. No isä oli tietyst teurastant ja isän kans teuras-tettiin sit sika ja vasikka. Siel ol viel määräys, et ne pit viijä tie vartee ja sielt ne sotilaat sitte ne korjaa – laskee vaan veri pois ja niihä myö tehtii. (RU3, 1.)

Nuorempien sukupolvien informanteista yhteensä kahdeksan mainitsee herkkyuden joko itsessään tai läheisissään. Rautulaisen perheen kolman-teen polveen kuuluva Heli ymmärtää isoisänsä olleen paljon ”yksin iden-titeettinsä kanssa” ja näin ollen ”vaivautuneen karjalaisuudestaan”. Kuitenkin kyseessä oleva isoisä toimi myöhemmin aktiivisesti karjalaisuuden puolesta.

Vuoksenrantalaisen evakkopariskunnan lapsenlapsi Sari on havainnut omassa luonteessaan herkkyyttä ja yhdistää sen suvun ominaisuuksiin. Hän pohtii asiaa syvemmin havaitessaan samanlaisuutta lähisukuunsa verrat-tuna:

...jotain siin on niinku itku ja nauru lähellä toisiaan. Se on ehkä luonteen-piirre tai tapa, että se on itellekin periytynyt sieltä, että välillä naurattaa ja välillä itkettää. ... Kyllä se on selvästi sieltä. Mun äidissä ei ole niin niitä. Mä tunnistan samoja piirteitä kuin mummossa. Se on vähän hämmentä-vääkin toisaalta. ... Onkohan se hämmentävä oikee sana. No ehkä sillä tavalla, että siin on osa jotakin, jotakin niinku niitä samanlaisia... ehkä se on yhteenkuuluvuuttakin, kun huomaa, että on samanlaisuuksia. (VuVr1-211, 6.)

Myös käkisalmelaisen suvun nuorimmat haastatellut (kolmas sukupolvi) pohtivat omaakin herkkyyttään ja Kati huomaa:

”Mullekin tuli just mieleen, että itketään ja nauretaan. Ehkä se on just sitä temperamenttia, että itketään ja nauretaan. Ei kauheen tasanen luonne. (LKä111, 6.)

Näin tässäkin aineistossa on useita ilmaisia, joiden perusteella voidaan todeta sellaiset emotionaalisuutta ilmentävät ominaisuudet kuin herkkyys, tunteisuus ja kauneuden arvostus karjalaisiksi ominaispiirteiksi. Useimmat näitä ilmaisseet mainitsivatkin ne juuri karjalaisiksi piireiksi.

Konatiivisuus

Määrittelen konatiiviseksi ominaisuudet, joiden yhteinen nimittäjä on eri tavoilla ilmenevä henkinen tai sosiaalinen vahvuus. Konatiiviset ihmiset ovat myös tahtoihmisiä. He suuntautuvat tavoitteisiinsa tai ryhmänsä tavoitteisiin. Yhteensä neljätoista informanttia tuo esiin konatiivisiksi luokiteltavia ominaisuuksia. Vanhinta sukupolvea heistä edustaa viisi, toista sukupolvea kolme ja nuorinta kuusi.

Itsepäisyys, jämäkkyys, sitkeys

Aineistossa on kaksi haastateltua, jotka ovat kuvanneet esimerkein omaa lapsuudenaikaista itsepäisyyttään. He kumpikin tahollaan erosivat koulusta. Rautulainen Ilmi suuttui ja jätti koulun, kun tilaongelmien takia ei saanut ohittaa yhtä luokkatasoa kesän ajan sitä opiskeltuaan. Koivistolainen Inkeri näytti sisua ja itsepäisyyttä sikäli, että vääryyttä koettuaan ja siitä eripuraan opettajan kanssa jouduttuaan vaihtoi koulua ja opiskeli sisukkaasti toista koulutusreittiä arvostettuun ja korkeapalkkaiseen ammattiin.

Itsepäisyyttä ilmaisseen antrealaisen tytär kuvaa karjalaisen isänsä ja pohjalaisen äitinsä sekä omaa luonnettaan vastatessaan haastattelijan lisäksymykseen yrittäjyyden perustumisesta itsepäiseen luonteeseen:

Ihan taatusti perustuu. Ja kaikki, mitä mä elämässäni oon tehny ni perustuu siihen, että mä oon hirveen jääräpää. Yleensä aina vien kaiken läpi... Noin viistoista vuotta yhdessä firmassa, jossa niinku – no onneksi lähin sieltä pois. Mutta seki oli, että vaikka mä viis vuotta voin jo tosi huonosti, niin siitä huolimatta, periks ei annettu. Et semmone, isältä ja tottakai äidiltäki on jäänyt sellane hirvittävä jääräpäisyys. (VuA31, 3.)

Kannaksen historiaan liittyy elinoloja, jotka ovat vaatineet mukautumista tai vastareaktioita. Lahjoitusmaatalonpojat eivät hyväksyneet mitä tahansa, vaan niskuroivat. Aineistoni henkilöistä monet korostavat sitkeyttä ja tah-

donlujuuatta. Kaukolalainen Vilho avaa keskustelun, johon vaimokin osallistuu. Vilho korostaa oman tahdon merkitystä ja vaimo tarkentaa, että on myös määrätietoisuutta. Hän nostaa esiin myös sitkeyden kaikkien karjalaisten ominaisuutena.

Muutama haastateltu on maininnut myös jämähäköyden ja vahvan persoonallisuuden karjalaisina ominaisuuksina. Esimerkiksi vuoksenrantalaisen perheen tytär Päivi toisesta sukupolvesta kertoo mummostaan:

Meilhä eli mummo vanhaks, et se oli melkeen sata vuotta. Äitin äiti. Hän oli oikee tyyppillinen karjalaisnainen, sellane voimakas ... Kuitenki, et oli vahva, vaik oli kova elämä. Se niinko vaa, et eteenpäin täytyy aatella ja ... et vaik tuntuu vaikeelt, niin kyllä siint selviää. (VuVr1-25, 3.)

Mielen vahvuutta paljastuu monen muunkin haastatellun lausunnoissa yleisemmin karjalaisen luonteen kuvauksissa, mutta sitä voi päätellä kertomusten perusteella olevan myös kertojan omassa persoonallisuudessa. Rautulaisen Eeron ammatin valintaan liittyvät käänneet voi myös määrittellä jämähäköydeksi. Hänen äitinsä oli kuollut ja aikanaan hän oli saanut äitipuolen, jota ei pystynyt hyväksymään. Niinpä hän tätinsä avustamana muutti 17-vuotiaana tädin luokse Viipuriin. Kohta varmistui, että hän haluaa hakeutua ilmavoimiin. Alaikäisenä hakemista varten hän tarvitsi ja pyysi isältä lupapaperin. Isä lähetti luvan, mutta kirjeessään esitti toivomuksen, ettei poika hakisi kyseiselle alalle. Poika repi lupapaperin eikä hakenut, mutta haki vasta sitten kun varttui täysi-ikäiseksi. Sittemmin Eero teki elämäntyönsä ilmavoimissa.

Sitkeys on ominaisuus, jota evakkokarjalaiset ovat osoittaneet evakkoajan vaikeuksien kestämisessä, kotiseudun jälleenrakentamisessa jatkosodan aikana ja uuden evakkoajan päätteeksi jälleen uuden kodin rakentamisessa ja peltojen raivaamisessa monesti raakaan korpeen. Haastatteluissakin tuo sitkeys tulee esille, ei niinkään mainintoina, mutta määrätietoisuutena ja uskona selviytymiseen.

Itserakkaus, ylpeys, itsetunto

Itserakkautta, itsetuntoa tai ylpeyttä tuo esiin kolme vanhimman sukupolven haastateltua. Antrealainen Pentti, kivennapalainen Keijo ja toisen kivennapalaisen tytär Vappu. Pentti korostaa kuvailussaan ylimääräistä tai ansiotonta kehumista. Vappu toteaa kysymykseen, mitä ajattelet itsestäsi:

...olenpahan aika hyvä kokonaisuus, osaava ja monipuolinen. Joskus innostun liikaa, mutta voimavara sekín on. (RKi22, 3.)

Vapun lopputoteamus eli kääntäminen negatiivisen positiivisuudeksi on mielenkiintoinen reflektio itsestään ja on samalla evakkosukupolvenkin itseensä suhtautumisen mallina. Kivennapalainen Keijo esitteli haastattelijalle poikkeuksellisen monenlaisia oman työnsä tuloksia, myös tekstiilitöitä, kuten kudonnaisia, jotka tyyppillisesti ovat olleet naisten töitä menneinä aikoina Kannaksella. Hänellä oli kudonnaisia itse valmistamissaan isoissa puukirstuissa. Sellaisissa niitä on perinteisestikin säilytetty, ellei aitan orsilla. Keijo pohtii itsetuntoaan ja samalla myös karjalaista identiteettiä laajemminkin samalla vertaillen:

... mutta ainakii tähän paikallisiin kyl se karjalaisuus on tuonut tänne viireyttä ja ammattitaitoo – ahkeruutta. On se ihan käsin kosketeltavissa se asia. Et tuota, kyllä mä oon paljo tehnyt. Ne sanoo, että hyvähän sun on, kun sä osaat. Mie, et eihä se teiltäkää oo kielletty.

... Kyllä mä itseeni piän kans, et oon vähä ylpeempi ko toiset. Sehä ei oo ollenkaan paha. Tunnustaat ne kyllä. Omatuntoo (itsetunto) on sen verra, ja sit kun on et pystyy tekemää, mitä haluaa – se on suuri, toi pääoma. (RKi3, 7.)

Keijo on osoittanut kertomuksestaan päätellen jo nuoruudessaan kahdessa tapauksessa omaavansa vahvan itsetunnon. Jo 14-vuotiaana hän oli mennyt armeijaan vapaaehtoisena ja saanut tehtävän kartoitusryhmässä. Jatkosodan perääntymisvaiheessa hän opasti sotilaat pois vihollisen motista Siiranmäeltä turvallista reittiä, mutta nuoreen poikaan ei aluksi suhtauduttu luotavasti. Toinen Keijon jäämäkkyyttä osoittava tapaus oli evakkokierrosten päättymisen vaiheessa, kun tilan ostossa myyjä-isäntä oli aikonut huijata Keijon vanhaa isää ja olisi ottanut tukkipuut pois myytävästä alasta. Keijo meni kuitenkin tilanteeseen mukaan, ja selvitti perheensä oikeuden metseen tukkeineen piittaamatta isännästä, joka yritti käskeä hänet pois.

Antrealainen Pentti toteaa, että kehuminen on karjalaisille ominaista. Hän kuvaa myös omaa kehumistaan ja sen myönteistä merkitystä elämässä etenemiselle:

Omanarvon tunto on joskus liiankin korkeella ja sanosin et se on eräänlainen puolustautumiskeino eteenpäin pyrkimisessä sikäli, jos taistelutahtoo on niinkun monella muullakii karjalaisella. ... Niin herkästi ottaa kantaa asioihin,

esimiesten kanssa eri mieltä, vaikka hyvissä väleissä, ... Vähän eripurane taistelijaluonne.” (VuA3, 6.)

Jämäkkyyttä osoittaa myös se kannakselaisten evakkojen pystyvyys nopeaan vaikeaan päätöksentekoon kodin jättämisessä ja taas palatessa jatkosodassa vallatulle kotiseudulle, vaikka tiedossa oli, ettei ollut kuin vaatimatomia asuinkojuja, kellareita, korsuja ja parakkeja eikä kaikille niitäkään valmiina. Jämäkkyuden lähiominaisuuksia ovat myös seuraavassa kappaleessa kuvatut ominaisuudet.

Sisukkuus, yritteliäisyys, rohkeus ja kunnianhimo

Yhteensä seitsemän haastateltua mainitsi sisukkuuden, yritteliäisyyden, rohkeuden tai kunnianhimon. Heistä kolme kuului vanhimpaan ja neljä kolmanteen sukupolveen. Vanhimpaan sukupolveen kuuluva Pentti on tehnyt selvitystä karjalaisista sotilaina:

... ja mä sanosin kyllä että taistelijoina miehet ovat olleet erinomaisia sotilaita, he on puolustaneet kotiseutujaa. Minä aikona suoritin jotain laskelmia, ni kui monen verta on vuotant. Yks kolmasosa oli Karjalan kannakselt tai Karjalast. Niin monta Karjalan poikaa sai puuristin. (VuA3, 5.)

Tenho Kivennavalta toi esiin yleistyksen, että *”karjalaiset ol yrittävämpiä kuin hämäläiset, rohkeempia käymään käsiks.”* (RKi5, 5.) Kannaksella aikuiseksi asti elänyt Lea osoittaa omalla elämäkokemuksellaan yritteliäisyyttä ja sisukkuutta elämässään lottatehtävien ja sota-ajan jälkeen. Kasvatettuaan lapset hän kouluttautui kielenkääntäjäksi ja teki pitkään käännöstöitä sairaa miehensä omaishoitajana toimimisen lomassa.

Antreajuuriset kolmannen polven 10–13 -vuotiaat sisarukset Lauri ja Leea tuovat esiin tavanomaisesta poikkeavaa yritteliäisyyden astetta harrastusten osalta. Laurin numismaattiset harrastukset sekä ammunta ja sukututkimus kaikki poikkeavat täysin niistä suosituimmista lajeista, joita ympäristön nuoret ovat harrastaneet. Samaan sukuun lukeutuva Juuso myös poikkeaa massasta eikä ole hankkinut vain yhtä ammattia, vaan tekee kaikkea, *”kun rupee joku tympiin, ni vaihtaa sitte seuraavaan.”* (VuA2b22, 1.)

Esitettyjen ilmaisujen perusteella konatiivisuus ilmaisee vahvaa luonteenpiirrettä, jota ei pidä kuitenkaan käsittää kovuudeksi. Itsepäisyys, itserakkaus, ylpeys ja usein myös kunnianhimo käsitetään monesti kielteisiksi

ominaisuuksiksi. Kuitenkin on ilmeistä, että haastatellut itse esittivät ne neutraaleina tai jopa myönteisinä. Elämän vaikeuksista selviytymisessä niistä onkin ollut apua. Myös monet muut mainitut konatiivisuuden kategoriaan luokittelemani ominaisuudet saivat selvästi myönteisen sävyn informanttien lausunnoissa.

Ekspressiivisyys

Ekspressiivisiä ominaisuuksia tulee esiin yhteensä 57 henkilön haastattelussa. Suurin osa (50) niistä on kolmen polven sukujen tuottamia. Ekspressiivisyyttä ilmaiseviksi olen määritellyt hyvin monia lausuttuja adjektiiveja, joista muutamia haastatellut ovat myös perustelleet. Niiden ryhmittelyssä olen ottanut huomioon näitä perusteluja oman harkintani lisäksi.

Vilkkkaus, eloisuus, impulsiivisuus

Vilkkauksen ja eloisuuden mainitsee 12 haastateltua ja impulsiivisuuden jossain ilmenemismuodossa lähes yhtä moni. Vanhimman sukupolven vastauksissa on vähän mainintoja näistä ominaisuuksista, mutta toisen ja kolmannen polven vastauksissa niitä pohditaan enemmän sekä itsessä että muissa, kuten vanhemmissa ja sisaruksissa. Jäykänkin perusluonteen takaa löytyy myös vilkkautta, kuten toiseen sukupolveen kuuluva Tuomo toteaa:

...vaikka jäykkä olenkin niin jonkinlaista vilkkautta on. Sanotaan jäykkä karjalaine, mut kuitenkin välitöntä, pientä vilkkautta – sanotaan sillee.
(LKä11, 6.)

Tuomon lievennys: ”jäykkä karjalaine” on mielenkiintoinen aste-ero tosijäykkyyteen verrattuna. Kysymykseen karjalaisuuden ilmenemisestä kivennapalaisen pojanpoika Seppo kirjoittaa:

Eloisa luonne, valoisa asenne. Osa sukulaisistani sopii tähän muottiin osa ei. Itsekin olen ulospäinsuuntautunut ja hyvin väkijoukossa viihtyvä.
(RKi232, 1.)

Uusikirkkolaisen perheen lapsenlapsi Jenni sanoo tunnistavansa itsessään karjalaisuutta ja vertaa sitä mummoonsa, josta hän havainnoi touhukkuutta ja pirteyttä, jota hän tunnistaa myös itsessään. Antrealainen Pentti liittää karjalaisen vilkkauksen myös toiminnan nopeuteen: ”...*semmone vilkas käsittelykyky on olennaine ja nopea toiminta...*” (VuA3, 6.)

Pentin tytär toteaaakin isänsä luonteen impulsiiviseksi. Eeva kaukolaisen suvun toisesta sukupolvesta näkee karjalaisessa lyhytjänteisyyttä, jonka voi kuitenkin käsittää impulsiivisuuden eräänä ilmentymänä. Musiikin harrastuksessa se näkyy omaksi tai lähipiirin iloksi soittamisena tai laulamisenä – ei niinkään pitkälle vietyinä taideharrastuksena. Eevan esiin tuomasta näkökulmasta tulee mieleen laulamisen tapa, jonka seitsemän haastateltua mainitsee suoraankin. Lauletaan yhteislauluja yhdessä-olotilanteissa ja paljon juhlissa, mutta myös kotona ja lapselle erityisesti.

Puheliaisuus, iloisuus, positiivisuus

Positiivisen elämänasenteen, valoisan tai avaran elämännäkemyksen toi esiin kahdeksan haastateltua, jotka kaikki ovat kolmen polven suvuisia ja useimmat toisesta ja kolmannesta sukupolvesta. On yllättävää, että ainoastaan yksi vanhimman sukupolven haastateltu mainitsee puheliaisuuden karjalaisena ominaisuutena. Kuitenkin haastattelutilanteissa heistä monet puhuivat hyvin vilkkaasti ja käsittelivät aiheita laajasti. Viisi toisen ja viisi kolmannen sukupolven haastateltua mainitsi puheliaisuuden.

Myös iloisuus mainittiin karjalaisena ominaisuutena.

Avoimuus, rehellisyys, suorapuheisuus

Avoimuutta ja rehellisyyttä voidaan pitää ekspressiivisinä ominaisuuksina. Ne ilmenevät kuitenkin edellä esiteltyjä vähemmän aistain havaittavasti. Niitä voikin luonnehtia henkiseksi ominaisuuksiksi. Lisäksi ne ovat arvolutautuneita. Kahdeksan haastateltua toi esiin avoimuuden kannakselaisena ominaisuutena. Myös rehellisyyttä korostettiin melko voimakkaasti monessa lausunnossa. Antrealainen isä toi avoimuuden esiin välillisesti, mutta hänen tyttärensä toteaa itsensä suorasukaiseksi ja pohtii sen haittapuolia, mutta päätyy kuitenkin myönteisyyden korostamiseen:

Yks on sellanen, et asiat sanotaan, niinkun ne on. Et mejän perheessä on aina sanottu asiat niinkun ne on. Ja sit tietyst mä huomaan itestäni sen, että, kun ei oo kierrelty eikä kaarreltu, niin mä toisinaan tärytän hirveen suoraan. Toisaalta mä ite tykkään siitä sen takia, ettei tarvii arvailla. Pidän itse sellasista ihmisistä, jotka sanoo suoraan asiat ja mun mielest on paljo helpompaakii sanoo suoraan. (VuA31, 2.)

Myönteisenä voi käsittää myös seuraavat kaukolalaisen perheen tyttärien kuvaukset, joista Johanna liittää avoimuuden kasvatusarvoksi ja korostaa tavoitteellisuutta siinä. Myös Jenna korostaa siinä avoimuuden näkökulmaa, mutta myös antaa tilaa ärhäkämmälle persoonallisuudelle.

Johanna: Meillä kasvatuksessa korostuu tunneilmaisun vapaus, jota vanhemmat ja lapset toteuttavatkin erittäin aktiivisesti. Meillä pyritään iloisuuteen, avoimuuteen ja rehellisyyteen. (LKa43, 1.)

Jenna: No kaikki on aika suorasukasii ja vähä ittepäisiä Meil on ainakii sillee, että kun syödään yhes ruokapöydässä, ni kaikki kertoo huolensa ja välit on sellaset, et voi kertoo mitä vaan. (LKa431, 2.)

Samaa suorapuheisuutta perustelee myös koivistolaisen äidin tytär Elina aiempaa lausuntoaan täydentävässä sähköpostiviestissään:

Eräs asia, jota en varmaan tuonut tarpeeksi voimakkaasti esille on karjalaiseen luonteenpiirteeseen mielestäni keskeisesti kuuluva suorapuheisuus, eli ei kierrellä ja kaarrella ja kieroilla, vaan mennään suoraan asiaan. (Sko11, 5.)

Elina pitää suorapuheisuutta varmaan erityisen tärkeänä mainita, koska palaa jälkikäteen asiaan. Konatiivisuutta käsittelevässä kappaleessa esiin tuotu suorapuheisuus onkin syytä tulkita myös avoimuudeksi, koska siinäkin ei peitellä tunteita eikä asioita. Kaukolalainen Rauha nostaakin tämän näkökulman esiin karjalaisessa luonteessa. Toki näissä käsitteissä on pieni merkitysero sikäli, että suorapuheisuudessa on hiukan hyökkäävämpi sävy kuin hiljaisemmassa ja ystävällisessä avoimuudessa. Pienistä ja suuremmistakin aste-eroista huolimatta suorapuheisuus koetaan pääosin myönteiseksi ominaisuudeksi, vaikka yksittäistapauksissa voi toisinkin ajatella.

Laulumieli

Yhteensä kuusi haastateltua toi esiin laulamisen karjalaisena ominaisuutena. Laulaminen tulee esiin myös kerrottaessa tapaamisten luonteesta, kuten vuoksenrantalaisen Rauhan kerronnassa maratta-yhdistyksen tapaamisissa juodaan kahvia ja lauletaan yhteislauluja. Kolmatta sukupolvea edustava tyttärentytär Sari tuo esiin hyvin samantyyppisen suhteen laulamisen tapaan kuin isoäitinsäkin vastatessaan kysymykseen, miten isovanhemmat pitivät esillä suvun perinteitä:

No ihan sellainen konkreettinen, että aina välillä lauletaan. ... Etenkin on kokoonnuttu esimerkiksi juhannuksena noin isommalla joukolla. Melkein kaksikymppiseksi saakka mä olin usein mummolassa ja aina silloin jossain vaiheessa laulettiin. Ja silloin lauletti karjalaisia, Karjalan kunniilla joka välissä ja sitte kerrottiin jotakin juttua, mitä siihen liitty. Kyllä sitten laulettiin Hämäläisten lauluakin. (VuVr1-211, 4.)

Käkisalmelaisen suvun naiset toisesta ja kolmannelta polvelta kertovat laulun kuuluneen olennaisena osana juhlaperinteeseen, kuten Hannele toisesta sukupolvesta toteaa:

Kokoontumisiin ja juhliin kuului laulu olennaisena osana ruokaperinteen lisäksi. (LKä12, 1.)

Mutta seuraavan sukupolven Kaisa rajaa laulutavan vanhimman sukupolven tavaksi. Se ilmaisee mahdollisesti seikkaa, että nuoret osallistuvat vähemmän tapahtumiin, joissa lauletaan yhteislauluja. Juhlissa on yhteislaulujen sijalla enemmän laulesityksiä ja sillä voi olla yksilölle niin laulajalle kuin kuuntelijallekin erilainen merkitys kuin yhteislaululla.

Yleisen karelianistisen käsityksen ja stereotypian mukaan karjalaiset ovat laulavaa kansaa. Se on todettavissa paitsi edellä olevista aineistoni toteamuksista myös laulujuhlien tilastoista, sillä 1930-luvun laulujuhille osallistuneista kuoroista lähes puolet ja laulajista selvästi yli puolet on ollut Viipurin läänistä (Junkkari 1997, 111–112.) Laulamisella on myös arvoja korostava, yhteiskunnallinen, kansallinen tai poliittinen ulottuvuus. Siitä voimme saada käsityksen monista laulun historiaan liittyvistä artikkeleista (esim. Junkkari 1997; Okker1991, 24).

Laulamista ei pidä käsittää haastattelulausuntojen mukaan pelkästään julkisena, kuten taidelaulu tai kuoroharrastus ja yleensä esiintyminen

yleisölle, vaan lauluherkkyytenä yksityisesti ja vapaissa ryhmätilanteissa. Se tuleeikin korostetusti esiin edellä lainatussa ja muutamassa muussa haastattelulausunnossa. Laulamalla ilmaistaan suru ja ilo sekä monet muut tunteet riippumatta siitä oliko kuulijana lapsi tai kuka tahansa tai ei ketään.

Empaattisuus ja arvostus

Empaattisuus tulkitaan muun muassa toisen tunteisiin eläytymiseksi. Käsittelemässä kannakselaisten empaattisuutta yksittäisen ihmisen tunteisiin eläytymisen lisäksi myötämielisenä suhtautumisena toisiin ihmisiin ja ihmisryhmiin. Tässä merkityksessä kannakselaisten empaattisuus sisältää vieraanvaraisuutta ja arvostusta. Niitä tarkastelen seuraavissa kappaleissa sekä sivuan myös empaattisuuteenkin liittyviä sosiaalisuutta ja huolenpitoa, joihin palaan tarkemmin luvussa 5.1.3 yhteisöarvoihin liittyvästi.

Vieraanvaraisuus

Haastattelin vanhimman sukupolven edustajista melkein jokaisen tämän kodissa. Vieraanvaraisuus näkyi jo siinä, että oli järjestetty kahvi/teetarjoilu. Siitä ei poikennut yksikään. Monet etenkin naisista olivat paistaneet piirakoita ja järjestäneet muuta tarjottavaa. Myös haastateltujen miesten puoliset tai yksin asuvat miespuoliset haastatellut olivat varanneet tarjottavaa ja pitivät sitä ilmeisesti luonnollisena asiana.

Vierailu- tai kyläilykulttuurin käsittelyn yhteydessä on näkynyt mainintoja vieraanvaraisuudesta. Niitä on lähinnä spontaanin eli ilman kutsua tapahtuvien vierailujen kuvaamisen yhteydessä. Seitsemän haastateltua mainitsee vieraanvaraisuudesta erikseen. Inkeri kivennapalaisen suvun toisesta sukupolvesta muistelee mummonsa suhtautumista välillä runsaaseenkin määrään ja yllättäenkin saapuneita vieraita:

Mummolassani kävi aina paljon vieraita ainakin kesäisin ja aina siellä oli vieraanvarainen vastaanotto. Jälkeenpäin ihmetyttää, miten ruokaa oli isollekin yllätysvierasjoukolle. Koskaan en muista mummoni tuskailleen vieraita. Tosin, olivathan he melkoinen apu heinättöihin ja kaikki kynnelle kykenevät lähtivät töihin. Mieleeni ovat jääneet varsin mukavat kesäiset päivät työntöön merkeissä. (RKi31, 1.)

Eeva kaukolalaisen suvun toista polvea on vanhimpana lapsista muuttanut kotoa pois muita aiemmin eikä vierailuperinne ole jatkunut omassa perheessä, mutta omakotitalossa sijainneen lapsuuden kodin tavat ovat muistoina:

... kaukasempiinki sukulaisiin oli yhteyksiä silloin, kun mä olin nuori. Sukulaisii kävi kyläs. Ne saatto asuu viikon – kesäaikana varsinkin. ... Järjestettiin vain paikat, siskonpetejä lapsille...Ja sitte vanhemmat ihmiset kun täytti vuosia, niin sit oli isoja syntymäpäiviä. Häät saatto olla aika isoja, paljo väkee. Ja nyt ne on pienentynt, eikä enää asuta toisten luona sillä tavalla viikkoa - lomilla.” (Lka41, 1.)

Vieraanvaraisuus näkyi jopa evakkoon lähdön hämmennyksessä. Uusi-kirkkolaisen Vilhon ollessa 16-vuotiaana lähdössä linnoitustyöyksikköönsä eläinten teurastuksen jälkeen, pihaan tuli evakkokuormia. Vilho sanoi vieraille, että voivat olla kuin kotonaan ja osoitti, missä on kahvia ja missä mamman paistamaa pullaa. Muitakin vastaavanlaisia tapauksia on kerrottu, kuten erään kertojan kotia polttamaan tulleille sotilaille evakkoon lähtevät kattoivat pöydän valmiiksi ennen lähtöä.

Vieraanvaraisuuden ilmentymänä voidaan pitää myös sitä tapaa, että maatalossa otettiin molempien puolisoitten vanhempia kotiin asumaan, jos nämä tarvitsivat omaishoitoa. Asumaan ottaminen ilmaisee mitä suurimmassa määrin myös toisen huomioon ottamista yleisemminkin. Samanlaista pyrkimystä osoittaa nykyajan omaishoitajuus arvovalintana sille vaihtoehdolle, että omainen joutuisi laitokseen. Tällaisia omaishoitajia oli myös haastatelluissa muutama. Nämä kuvaukset antavat selvästi olettaa karjalaisen luonteen empaattisuuden.

Vanhempien ihmisten kunnioitus

Yhdeksän haastateltua ilmaisee jossain muodossa vanhempien kunnioituksen tärkeänä suhteessa sukuun ja omiin vanhempiin tai liittyvän vanhempien antamaan kasvatukseen. Osa taas tuo asian esiin epäsuorasti omana asenteenaan. Antreasta juurensa saanut Kari toisesta sukupolvesta toteaa saamastaan kasvatuksesta vanhempien kunnioitukseen:

Kyllä se vanhempien kunnioitus jäi mielee. Ettei mitään kiroilua – ei perhannaakaan saanut sanoo. Piti olla siistiä se kieli. Siinä kasvo niinkun vastuun-

tuntoa samalla, kun niissä töissä mukana aina. Itselläni on ainakin semmoinen mielikuva jäänyt, että asiat täytyy hoitua ja nää työt täytyy tehdä. Vaikoon vieraalla työssä tai omat työt. Ne täytyy hoitaa, ettei jätetä kesken eikä rempalleen. (VuA2b2, 4.)

Karin puheesta kuuluu arvojen juurtuminen kunnioituksen kautta. Kouluikäisinä haastatteleman Lauri ja Leea antrealaisen suvun kolmannesta sukupolvesta edelleen osoittavat epäsuorasti kunnioitusta vanhempia karjalaisia kohtaan kertoessaan kuulemiaan tapauksista evakkoon lähdön vaikeudesta: "... kun ne oli elämäntyönsä tehnyt siellä." (VuA2b11, 2), kuten Leea toteaa. Kaukolalaisen suvun toisen sukupolven Johanna mainitsee myös sotaveteraanit kunnioituksen kohteena. Uusikirkkolaisen lapsenlapsi Johanna arvioi omaa kunnioituksen tunnettaan mummoaan ja vaariaan kohtaan.

Kunnioitusta ilmentää myös teitteleminen, joka oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä tavallinen itseä vanhempien ihmisten puhuttelutapa. Varsinkin aikuiset ihmiset voivat vielä 1930-luvulla teititellä omia vanhempiaan, mutta isovanhempia teititeltiin vielä evakossakin ja asuinpaikan löytymistä seuranneina vuosikymmeninä.

Sosiaalisuus, huolenpito

Sosiaalisuutta luonneominaisuutena tuo esille 14 haastateltua. Sosiaalisuudeksi luonnehtimassani ilmiössä on kaksi tasoa, yksilöiden välinen ja kollektiivinen. Yksilöiden väliseen sosiaalisuuteen sisältyy omaisista ja lähisukulaisista mutta myös muista avun tarvitsijoista huolehtiminen. Uusikirkkolaisen perheen tytär Lea kertoo, että heitä kasvatettiin ottamaan huomioon toiset. Sanallisesti asiaa korostamatta monet haastatellut osoittavat toisen huomioon ottamista toiminnassaan ja elämän ratkaisuisissa niistä kertoessaan. Kollektiivinen sosiaalisuus taas ilmenee kyläyhteisön tai naapuruston puitteissa. Sitä tarkastelen lähemmin luvussa 5.1.3 yhteisöarvojen yhteydessä.

Hannele käkisalmelaisen suvun toisesta sukupolvesta toteaa, että yhteydenpito ja huolenpito toisista elävät edelleen. Kaukolalainen Rauha kertoo, että hänen sydäntään lähellä ovat aina olleet vähempiosaiset ja vanhukset, joita hän on auttanut. Hän kertoo useita kokemiaan ja näkemiään tapauksia, joissa tuo huonompiosaisista huolehtiminen tulee kannakselaisten ihmisten käytännöissä esille. Rauha kertoo esimerkiksi tapahtuman, kun po-

lioon sairastunut naapurin tyttö voi pahoin evakkomatalla härkävaunussa ja tarvitsi jotain suolaista syötävää. Tytön äiti tuli junan pysähdytyttyä heidän vaunuunsa Rauhan äidiltä pyytämään tyttärelleen imeskeltäväksi vasikan luita. Ukkosen uhatessa myös eläimet haettiin kotiin ja sisälle navettaan. Rauha kuvaa, miten hän kunnioittaa sitä, että eläintenkin salamoinnin pelko ymmärrettiin ja haettiin suojaan. Tämä oli erikoisesti mummon tahto.

Elämänstrategia

Siirtokarjalaisissa elämänkohtaloissa on elämänstrategialla ollut korostettu merkitys. Kohtaloon ei alistuttu sellaisenaan. Sodan aikana ja sen jälkeen oli pystyttävä jatkamaan elämää katastrofisissa tilanteissa. Niinpä tarvittiin uskoa selviytymiseen ja varautuminen pahimpaan oli viisasta. Kuitenkin aineistossani vain muutama haastateltu mainitsee suoraan näistä strategioista. Sen sijaan monet esiin tuodut persoonalliset ominaisuudet sinällään ovat perustana elämässä selviytymiseen. Niitä ovat yritteliäisyys, monitaitoisuus ja jo aiemmin käsitellyt sitkeys ja sisukkuus.

Kivennapalaisen evakon poika Seppo muistelee isänsä eteenpäin suuntautumista osoittavia suhtautumistapoja:

Lapsuudenkotiani leimasi ahkeruus ja usko, että kaikesta selvitään...Isäni loi tulevaisuuteen luottavan ilmapiirin... (RKi51, 1.)

Antreajuurinen toiseen sukupolveen kuuluva Kari kertoo vanhempiensa maatilasta, jota muissa ammasteissa toimivat lapset eivät enää viljele. Tilaa ei ole haluttu myydä mahdollisen oman tulevan tarpeen takia, kun ”ei ... koskaan tiedä, mihinkä malliin tää mailma menee.” (VuA2b1, 1.) Maat on annettu vuokralle läheiselle aktiiviselle viljelijälle.

Elämänstrategiaa on myös se asenne, ettei väheksymiseen eikä negatiivisimpiinkaan kohteluihin evakkoaikana reagoitu negatiivisesti enempää omassa mielessä kuin että olisi ilmaistu torjujille alistumista tai nostettu riitaa. Se vain sivuutettiin ja jatkettiin elämää omalla tavalla ratkaisten puutteen tuomat ongelmat itsenäisesti apua paikalliselta väestöltä suuremmin pyytämättä. Varovainen kanssakäyminen oli kuitenkin tavallista ja se vahvistui, kun negatiivisestikin suhtautuneet paikalliset ihmiset alkoivat ymmärtää evakot tavallisiksi ihmisiksi.

Sisäinen yrittäjyys

Sisukkuus, yritteliäisyys, monitaitoisuus ovat hyvin ilmeisesti kannakselaisia ominaisuuksia. Olen nimennyt ne yhteisellä määritteellä ”sisäinen yrittäjyys”. Sisukkuus ilmenee kannakselaisissa eri tavoin. Jo se itsestäänselvyys, että vihollisen hyökkäyksen tieltä lähdettiin evakkoon omatoimisesti käskyä odottamatta osoittaa ehdotonta sisukkuutta. Monet joutuivat myös itse polttamaan kotinsa ja teurastamaan kotieläimensä ennen lähtöä. Uusi koti rakennettiin ja pellot raivattiin vaikka korpeen. Periksi ei annettu. Yrittäjyyteen liittyvä monitaitoisuus ja innovatiivisuus tulevat esiin kymmenessä haastattelussa, joista metaforana ”geeniperäisestä” karjalaisesta yritteliäisyydestä ja yrittäjyydestä lainaan erään haastateltuni Eskon kertomuksen huolettomista lapsuutensa kesistä isoisän tilalla Terijoella:

Ja sit oli sellane suuri harrastus kerätä kenkälaatikoita muutama kappale ja leikata pieni rako sinne päähä ja etsiä kimalaisii sinne. Se ol miu mehiläishoitoo. Se oli kivaa. Ja sitte mie imin niistä kennoista, mitä sain ni hunajaa. Ne oli kimalaisii – etsin pelloilta ja ojan pientareilta. Otin ja siirsin ne kenkälaatikkoo ja kuljetin niitä siin. (RT1, 6.)

Eskosta tuli suuren luokan yrittäjä. Kun hän aikuisena eläkeajan lähestyessä kertoo tämän lapsuuden kokemuksensa, siinä mahdollisesti oli itu tulevaan yrittäjyyteen ja se osoitti sisäistä yrittäjyyttä. Monet Kannaksen ja kannakselaisten historian vaiheista ovat vaatineet ihmisiltä kekseliäisyyttä toimeentulon järjestämisessä. Tästä tai yleisestä luonteenomaisuudesta mahdollisesti lähtee se yritteliäisyys ja henkinen valmius yrittäjyyteen, jota monissa yhteyksissä mainitaan karjalaisten ominaisuudeksi. (Vrt. Itonen 2003a, 97–100; Itonen 2003b, 109–111.) Pohtiessaan karjalaista luonnetta kivennapalainen Tenho vertasi karjalaisia ja hämäläisiä ja hänen mielestään karjalaiset ovat ”yrittävämpiä” ja rohkeampia tarttumaan toimeen kuin hämäläiset: Haastattelijan kysymykseen, onko se luonnejuttu vai tottumus, hän myönsi sen luonnejuttuksi.

Viipurilainen haastatteluhetkellä 93-vuotias Sirkka kertoo kunnioittavasti Kivennavalta 16-vuotiaana Viipuriin muuttaneesta isästään, joka ei ollut käynyt kansakouluakaan, vaan ainoastaan kiertokoulun, koska kotikylässä ei 1800-luvulla vielä ollut kansakoulua. Sirkkan isä on ollut kovin opinhaluinen. Käytyään Helsingissä Weilin & Göösillä kirjansitomo-opissa hän aloitti Viipurissa itsenäisenä yrittäjänä kirjansitomotoiminnan. Sirkka sai tehdä työtä isänsä yrityksessä. Sitä kesti 10 vuotta. Sirkka esittelee isänsä

monia taitoja kuinka hän teki soittimensa itse, niin mandoliinit kuin viulutkin.

... Hää teki ite kaikki, mitä puusta voi tehdä. Työvälineet, ne hää teki ite kaikki, mitä tarvitti. Muun muassa se kone, millä nämä (vieraskirjan kannen tekstit syvennyksin) on painettu, se on hänen tekemä. Ja kirjan selkiin. ... Se ol kultauskone. ... Se ol osittain puusta ja sitte vissii se kehikko oli muistaaksein valettu siellä jossain pajalla. Ja kaikki työvälineet, mitä tarvitti, ni hää teki puusta. ... Hää aina suunnitteli ... Mut hää ei ollu käyny kansakouluukaa. (SVi1, 5.)

Sirkan isä on elänyt lapsuuttaan 1880-luvulla. Isä luki päivälehtiä ja aikakauslehtiä vasta vanhana miehenä. Nuorempana isä ja tytär lukivat kirjoja, joita tuotiin sidottaviksi. Sirkan isä luki myös öisin. Olipa isällä myös konsultin taitoja, joita hän käytti auttaen naapureitaan virallisissa asioissa, kuten asiakirjojen laadinnassa eri selvityksiin ja hakemuksiin. Näin Sirkka kertoo isänsä olleen naapuriston keskuudessa luotettu kirjallinen apu:

...vähä niiku semmoses asemas. Vissii hänel oli sitä tietoo enemmän ko niil toisil mökkiläisil, ni ne kävivät häneltä kyselemäs. Hää oli pitkät ajat palovakuutusasiamiehenä siellä ja hää teki kauppaakirjoja ja semmosii. Vissii ne kelpasivat siihe aikaa. Jottai semmosii papereita, et naapurit kävi neuvoos kysymäs ja pyysivät häntä tekemää jotakii. Kyl ne arvostivat kyllä ne kyläläiset meijä issää. (SVi1, 6.)

Kädentaidoista on aineistossa monia kuvauksia. Monesti ne ovat yhdistyneinä monipuoliseen taitavuuteen. Sisäiseksi yrittäjyydeksi voi määritellä myös toisen palveluksessa toimimisen silloin, kun työ on vastuullista ja monipuolista. Antreajuurinen Kari on valinnut pääammatikseen laitosmiehen alan, jossa hän on viihtynyt yli 30 vuotta, koska saa tehdä monenlaista.

Siin on mun toimenkuvaan kuulunut, voi sanoa että viemärin aukasusta katon paikkaamiseen ja mitä sille välille mahtuu. Pääasiassa kirjapainoalan koneitten kunossapitoo ja huoltoo. Et oon nähnyt kirjapainoalan kehittymisen tään kolmenkymmenen vuoden aikana. Sillon oli vielä valumetallia, valettiin kirjasimet. Melkeen voi sanoo, että Gutenbergin ajasta oon nähnyt tähän nykyaikaa. Se on ollut niin huimaa tää kaheksankymmentluvulta alkaen tää kehittymine. Sanotaa tekstinkäsittelyssä mä oon ollut ihan ummikko. Ne on pelkkiä levykkeitä ja näyttöpäätteitä. Ne ei enää mun toimen-

kuvaani kuulu. ... Pääasiassa se on mulla mekaaninen kunnossapito. ... on sähkövikojen kunnostamista sen verra, mihin taito riittää. Se on mielenkiintoinen ammatti, ettei oo yksitoikkosta... Sit on myös vapaa, voi tavallaa omassa tahdissa.... (VuA2b1, 1.)

Karin työn voi hyvällä syyllä rinnastaa yrittäjän työhön, vaikka se hänelle onkin palkkatyö. Toimenkuva on kuitenkin yrittäjän tehtäväkoostumuksen kaltainen perusteellisen itsenäinen, jossa oma neuvokkuus ja päätösvalmius ovat eduksi ja jopa ratkaisevan tärkeitä. Kari mainitsee myös isoisänsä käsillä tekemisen taidosta ja toteaa itselläänkin niitä taitoja olevan. Samoin Karin pojalla on ollut monitoiminen ura.

Suvun kolmanteen polveen kuuluva 13-vuotiaana haastateltu Lauri, kolmatta sukupolvea omaa useita ikäistensä valtavirrasta poikkeavia harrastuksia, kuten vanhojen rahojen keräystä ja järjestämistä eli numismaatikon toimia sekä lisäksi ammuntaa ja sukututkimusta. Historia kiinnostaa laajemminkin kuin kouluaineena. Ammuntaan Laurin on innostanut serkkutyttö, joka on lajissa kunnostautunut myös armeijassa. Sukututkimukseen Lauri on kiinnostunut kuunnelleessaan isotätinsä kertomuksia omasta suvusta ja sen vaiheista. Itsenäisessä sukututkimuksessa hän on löytänyt esivanhempia 1600-luvulle asti.

Yrittäjäyys on kannakselaisuudessa myös konkreettista. Yrittäjinä toimineet evakot perustivat sijoituspaikkakunnilleen muita pienyrityksiä maatilain perustamisen sijaan. Mutta yrityksiäkin evakuoitiin myös Kannakselta sodan tieltä ja ne jatkoivat toimintaansa läntisessä Suomessa. Käkisalmelainen Tyyne - kertoessaan juuri ennen evakkoon lähtöä sulhasensa tulosta vihkilomalle - tuli kertoneeksi myös myllyn tarinaa, kun isä käski mennä vihittäväksi kirkonkylään polkupyörien sijasta hevosella, jotta tuore aviopari voi tuoda paluumatkalla myllyyn viedyt jyväsiikit. Vehnänjyvät olivat jääneet jauhamatta, koska mylläri oli alkanut purkaa myllyn laitteita, jotta ne voitiin kuljettaa evakkopaikkakunnalle. Mutta eipä niitä jauhoina tarvittukaan, koska hääjuhla jäi pitämättä evakkoon lähdön takia. Tyyne tietää, että kyseinen mylly on nykyisin Hattulassa.

Myös Antrealainen Yrjö tietää kotikylästään evakuoituneen Antrean sokeitehtaan uudesta vaiheesta. Se siirrettiin Janakkalan Turenkiin. Siellä tehtaan toiminta jatkui siihen asti, kunnes tehtaiden fuusioituminen alkoi 1980-luvulla. Tehtaan Antrean ajalta Hämeeseen siirtyneet sopimusveljelijät jatkoivat yhteistyötä tehtaan kanssa. Tiedämme talouselämän taustoihin katsoessamme, että monilla merkittävillä liikelaitoksilla ovat kannakselaiset juuret. Myös maataloudessa toimineiden evakkojen lapsista

monet ryhtyivät muiden alojen yrittäjiksi, koska pieni asutustila tai vapaalla kaupalla ostettu maa-alue ei ollut jaettavissa ja yhteiskunnan muutos edellytti muutenkin uusiin ammatteihin suuntautumista. Maataloudenkin erikoistuminen yrityksiksi alkoi kehittyä evakkojen jälkeläisten perässä kotitilansa. Aineistossani on muutamia esimerkkejä maatalojen lasten muusta yrittäjyydestä ja yritteliäisyydestä.

Aktiivinen kansalaisuus

Siirtokarjalaiset osallistuivat melko pian sijoituspaikkakunnallaan kunnan ja seurakunnan luottamustehtäviin. Kunnallishallintoon osallistumisesta kotiseudulla ennen sotaa eivät informantit ole juuri maininneet. Se ei ehkä merkitse, ettei olisi toimittu niissä tehtävissä, sillä vapaassa kerronnassa se ei vain ole tullut esille. Sen sijaan evakkopaikkakuntien ja lopullisen sijoituspaikkakunnan hallintoon evakot pyrkivät pääsemään ja pääsivätkin. Esimerkiksi kaukolalainen Vilho vaimonsa kanssa nostaa esille evakkojen osallistumisen kunnallispolitiikkaan. Vilho toteaa isänkin olleen kunnanvaltuustossa pitkiä aikoja.

Kivennapalainen Tenho on toiminut sijoituskuntansa kunnallisissa luottamustehtävissä. Kivennapalainen Marjatta ei itse ole osallistunut kunnallishallintoon, mutta hän kertoi puolisonsa toimineen useissa kunnallisissa luottamustehtävissä. Uusikirkkolainen Vilho on toiminut Karjala-lehden kirjeenvaihtajana ja siinä tehtävässä haastatellut jokaisen Pirkanmaan pitäjän kirkkoherraa aiheena karjalaisten vaikutus seurakuntiin. Jokaisen vastaus oli myönteinen karjalaisten tulolle. Tyypillisiä vastauksia oli, että he vaikuttivat monella tavalla: Kirkkoon tuli paljon väkeä, koska karjalaiset hakivat hengellistä ravintoa. Monessa seurakunnassa oli laulukuoro loppunut, mutta karjalaisten tultua se saatiin toimi-
maan. Vilho jatkaa:

Olihan meillä karjalaine piispakin. Kansanaho oli Koivistolta. Sil oli ratkaiseva merkitys. Sama oli kunnallisella puolella. Karjalaiset toivat uusia ideoita evakkoreessään sekä kunnallisiin että seurakunnallisiin toimintoihin. Karjalaiset ovat kunnallisissa johtotehtävissä kunnanhallituksen, valtuustojen puheenjohtajina, Niitä on jopa kunnanjohtajina. Ne on tuoneet piristävän ruiskeen. Sitä ei ole tietyst tutkittu. Olin Tampereella karjala-seuran puheenjohtajana. Kirkkoa ja seurakuntataloa ei koskaan kielletty. (RU3, 8.)

Yhdistystoiminta näyttää olevan Kannaksen karjalaisten suosittu harrastus ja kanava yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Karjalasta siirtyneitä yhdistyksiä oli toiminnassa jopa kymmeniä vuosia evakkoaikojen jälkeen. Kannaksella perustettuja yhdistyksiä toimii edelleenkin, koska usein näkee kokousilmoituksia lehdissä. Myös Yhdistysnetistä niitä voi löytää nimihauulla. Omien yhdistystensä lisäksi evakot osallistuivat pian myös sijoituspaikkakuntiansa yhdistystoimintaan. Erityinen yhdistystoiminnan sektori on kuitenkin sijoituspaikkakunnille perustetut karjala-seurat, mutta myös perustetut kotiseudun pitäjä- ja kyläseurat. Viimeksi mainitut ovat yleensä valtakunnallisia ja harvemmillä on mitään alueellista organisaatiota. Sen sijaan joillakin pitäjäseuroilla on alaosastoina kyläseuroja tai -kerhoja.

Yhteisöllisyys

Alun perin liitin esiintyneen yhteisöllisyyden ekspressiivisyyteen. Kuitenkin yhteisöllisyys on hyvin laaja ja läpäisevä ilmiö. Siksi käsittelem sitä muista ominaisuuksista erillään omana kokonaisuutenaan.

Yhdistystoiminta, jota edellisessä kappaleessa käsittelem, on mitä suuremmassa määrin kulttuurisen aktiivisuuden ilmentämistä, mutta se on myös yksi yhteisöllisyyden ilmenemismuoto. Kannakselaisten evakkojen ja heidän jälkeläistensä spontaanissa kanssakäymisessä ja toimintatavoissa on kuitenkin monia muita yhteisöllisyyden ilmentymiä. Tämänkin tutkimuksen eri osissa yhteisöllisyys tulee esille: talkoot, yhdistystoiminta ja muut erilaiset yhteistyötilanteet. Tässä luvussa keskityn kuitenkin yhteisöllisyysilmiöihin, jotka perustuvat sisäisempiin lähtökohtiin. Suku on tärkeä osa karjalaista yhteisöllisyyttä, joka todennäköisesti juontaa alkunsa suurperherakenteesta varhaisessa kannakselaisessa yhteiskuntarakenteesta. Myös kyläilykulttuuri ja kasvatustalouden laajeneminen kyläyhteisöön on havaittavissa kannakselaisessa toimintakulttuurissa.

Suku, sukurakkaus ja suurperheisyys

Kulttuurihistoriasta tiedämme, että karjalaisille on ollut ominaista eläminen suurperheissä. Niissä pojat toivat nuorikkonsa miniöiksi kotitaloon. Muodostuneet uudet perheet elivät yhteisessä taloudessa. Harvinaisempaa oli vävyn tulo taloon asumaan muuten kuin ainoan tyttären puolisona ja

siten perijänä. Maataloissa asui siis kolme tai jopa neljä sukupolvea yhteistaloudessa. Myös tässä aineistossa näkyy vahvoja jäänteitä suurperheisyydestä.

Sukuyhteisyyden olemassaolo sinällään viittaa myös suurperheisyyden nykyiseen ilmenemismuotoon. Omassa aineistossani on runsaasti sukuun liittyviä kuvauksia. Nykyisin yhdessä eläviä kolmen sukupolven perheitä ei ole tullut esiin, mutta kertomusten mukaan vielä 1960-luvulla niitä on ollut ainakin osassa näitäkin sukuja. Nykyisin suurperheisyys ilmenee eri tavalla ilman, että yhdessä asumista esiintyisi. Eri taloudessa asuvista ikääntyneistä vanhemmista huolehtiminen sen sijaan tapahtuu esimerkiksi heidän luonaan vierailemisen tihentymisenä, kuljetuspalveluina ja yleensä avunantona.

Sukuyhteisyydestä käytän tässä ilmaisua ”sukurakkaus”. Sitä käytti myös osa haastatelluista kyseessä olevasta aihealueesta. Tämä ei poista oikeutusta käsitteelle ”suurperheisyys”. Viimeksi mainittuun sisällytän myös lähinaapurit ja muut lähisukulaisten lailla toisiinsa suhtautuvat. Monien sukupolvien asuminen yhdessä on monista yhteiskunnan rakenteellisista syistä mennyttä aikaa, mutta ilmiön merkkien näkeminen muuntuneissa olosuhteissa on mahdollista.

Suvun merkitystä ilmaisevien mainintojen mukaan sukurakkaus nousee tässä aineistossa määrällisesti korkealle. Informanteista 75 mainitsee sukurakkaudeksi tunnistettavia asioita joko omassa suvussa tai yleensä karjalaisena ominaisuutena. Näistä 22 tuo esille oman suvun jatkuvuuden tärkeyden sekä taaksepäin esivanhempiin että eteenpäin lastenlapsiin ja edelleen. Sukunimen säilyminen aiempaan patriarkaalisena⁷ aikana voitiin taata siten, että miespuolisten jälkeläisten kuolemantapausten takia ainoaksi jälkeläiseksi jäänyt tytär antoi pojalleen tämän isoisän sukunimen aviomiehensä kanssa yhteisymmärryksessä. Monet mainitsevat suvun asuneen Kannaksella sukututkimuksen mukaan esimerkiksi 1600-luvusta lähtien. Sitä aiemmasta ajasta ei ole kattavasti arkistotietoja sukututkimuksen käytettävänä.

Taulukoissa 5a ja 5b tuon esiin sukurakkaudesta mainintojen esiintymisen sukupolvien täyteisyyden lisäksi erikseen pohjoisella Kannaksella ja Kannaksen rajaseudulla asuneiden sukujen osalta. Pohjoiseen Kannakseen sisältyvät Suomenlahden rannikon, Laatokan rannikon ja Vuoksen keskivaiheen pitäjät. Rajaseutuun olen määritellyt neljä Venäjän rajaan rajoitunutta pitäjää, Rautu, Kivennapa, Terijoki ja Uusikirkko. Lisäksi olen käsitellyt erikseen täydet suvut (taulukko 5a) ja vajaat suvut.(taulukko 5b).

⁷ Lapsi kastettiin tai rekisteröitiin isän sukunimellä.

Taulukko 5a. Sukurakkaus; kolmen ja neljän sukupolven suvut pohjoisella Kannaksella ja Kannaksen rajaseudulla

Sukupolvet	Pohjoinen Kannas		Kannaksen rajaseutu		Yhteensä	
	henkilöt	maininnat	henkilöt	maininnat	henkilöt	maininnat
I	4 (N 9)	10	1 (N 10)	7	5 (N 19)	17
II	15 (N 17)	18	10 (N 14)	13	25 (N 31)	31
III	18 (N 25)	22	14 (N 18)	18	32 (N 43)	40
IV	1 (N 1)	1	-	-	1 (N 1)	1
Yhteensä	38 (N 52)	51	25 (N 42)	38	63 (N 94)	
	73,08 %		59,52 %		67,02 %	

Taulukko 5b. Sukurakkaus; vajaat suvut pohjoisella Kannaksella ja Kannaksen rajaseudulla

Sukupolvet	Pohjoinen Kannas		Kannaksen rajaseutu		Yhteensä	
	henkilöt	maininnat	henkilöt	maininnat	henkilöt	maininnat
I	3 (N 5)	6	3 (N 8)	9	6 (N 13)	15
II	1 (N 3)	3	4 (N 6)	6	5 (N 9)	9
III	0 (N 0)		1 (N 1)	2	1 (N 1)	2
IV	0 (N 0)		0 (N 0)			
Yhteensä	4 (N 8)	9	8 (N 15)	17	12 (N 23)	26
	50,00 %		55,33 %		52,17 %	

Täysien sukujen vanhimmassa sukupolvessa noin 1/4 haastatelluista on maininnut sukurakkaudesta tai yhteydenpidosta sukuun tai muuten ottanut esiin sukurakkaudeksi käsitettävän ja sellaiseksi määrittelemäni asian. Vajaisissa suvuissa vastaavasti noin puolet on niistä maininneita. Sen sijaan täysien sukujen toisessa sukupolvessa 4/5 on ilmaissut sukurakkausteemaa ja vajaiden sukujen vastaavasti hiukan yli puolet. Täysien sukujen kolmannessa ja neljännessä sukupolvessa edelleen on vahva sukurakkausilmaisu, mutta hiukan toista sukupolvea alempi. Myös vajaiden sukujen toisesta sukupolvesta ovat yli puolet maininneet sukurakkausilmaisuja. Vajaisissa suvuissa on ainoastaan yksi kolmannen sukupolven edustaja ja hän on ilmaissut suvun tärkeyttä, mutta hänen isänsä ei ole osallistunut tutkimukseen, vaan hänen yhteystietonsa on antanut mummo.

Kun tarkastellaan pohjoisen Kannaksen ja rajaseudun välistä tilannetta, voi huomata, että täysissä suvuissa pohjoinen on selvästi vahvempi sukurakkausilmaisuissa kuin rajaseutu, mutta vajaisissa taas rajaseutu on vahvempi.

Tosin myös tutkimukseen osallistuneita on pohjoiselta Kannakselta täysissä suvuissa huomattavasti enemmän kuin vajaissa suvuissa, mutta vajaissa suvuissa taas päinvastoin rajaseudulta on osallistuneita lähes kaksinkertainen määrä pohjoiseen Kannakseen verrattuna.

Rajaseudun ja pohjoisen Kannaksen välisten erojen selittämiseen tarvittaisiin syvemmälle meneviä analyyseja, mutta niihin ei ole mahdollisuutta mennä tässä tutkimuksessa käytettyjen menetelmien varassa. Kuitenkin on joitakin asioita, joissa voi olla selitys. Pohjoisen Kannaksen suvuissa on isompia perheitä ja vastaavasti taas rajaseudulta on osallistunut vanhimmasta sukupolvesta enemmän lapsettomia tai niitä, joilta en ole saanut lasten yhteystietoja. Myös seuraavat tapauskohtaiset kuvaukset voivat antaa osaselitystä.

Kanssakäymistä sukulaisten kesken korostetaan monissa kertomuksissa. Sukurakkaus ja yhteydenpito sukuun näkyy haastatteluissa sekä käytännön toimien kuvauksena että sanallisena merkityksen korostamisena. Toisen polven haastateltu Inkeri kertoo isänsä sisarusten kanssa vallinneista läheisistä suhteista. Vanhenevan äidin muutto poikansa perheeseen 1960-luvulla ilmentää myös karjalaista sukurakkautta, sillä siihen aikaan jo oli useiden sukupolvien asuminen samassa taloudessa melko harvinaista. Samassa perheessä oli myös muita muualta muuttaneita turvaa tarvitsevia lähisukulaisia. Esimerkkinä mainittakoon haastattelulausunnostaan Seppo saman suvun toisesta sukupolvesta. Hän toteaa sukulaisten kiinteän yhteydenpidon:

Ihmiset kävivät paljon toistensa luona kylässä ja perheet olivat suuria. Sukulaiset menivät naimisiin keskenään ja suvussa oli useita kaksosserkkuja. ... Yhteydet sukuun ja karjalaisiin olleet tärkeitä ja sukujuhlat ovat jääneet mieleen. Myöhemmin pidettiin serkkujen kokouksia ja siinä yhteydessä kiinnostuin sukujuuristani ja tein omaa pientä sukututkimusta haastattelemalla isääni ja mummuani. Sukurakkaus on varmasti karjalaista perää. (RKi52, 1.)

Samaan sukuun kuuluvat kolmannen polven Anssi, Tuukka ja Sanna mainitsevat yhteydenpidon sukuun tärkeäksi. Yhteydet sukuun liittyvät karjalaisilla myös juhlaperinteeseen. Perhe- ja sukujuhliin kutsutaan paljon sukulaisia, myös serkkuja ja pikkuserkkuja. Kivennapalaisen isän ja hämäläisen äidin tytär Sari tuo esiin myös pitkäkestoisen kyläilyn sukulaisten kesken. Perhejuhlien ja lasten merkkitapausten luonne oli laaja sukutapaaminen:

Molempien vanhempien sukulaisiin on pidetty tiiviisti yhteyttä, erityisesti isän sukua on käynyt laajaltikin kyläilemässä meillä ja kesällä he viipyivät pidem-

päänkin. Mummon syntymäpäiville kokoontui aina hirvuinen joukko sukulaisia ja ystäviä, ja niitä varten tehtiin ruokaa ja leivottiin pitkät ajat. Myös kaikkien neljän lapsen rippijuhlat ja ylioppilasjuhlat järjestettiin koko suvulle. ...Pidän mielelläni yhteyttä sukulaisiin, se on vanhempien kasvatuksen tuosta. On myös tärkeää säilyttää läheiset välit omiin sisaruksiin ja vanhempiin. Nykyisin ymmärrän myös kuunnella vanhoja tarinoita ja yritän painaa niitä mieleeni. (RKi32, 1–2.)

Vanhimman sukupolven merkitys suvun kokoojana on monesti merkittävä. Joku suvun patriarkaksi tai matriarkaksi kohonnut suvun vanhin pitää huolen sukuyhteyden säilymisestä. Lastenlapset viettivät usein kesät maaseudulla asuvien isovanhempien luona. Kivennapalaisen perheen tytär Liisa arvostaa sukuyhteyksiä ja kertoo oman isoisänsä (ei aineistossani) roolista suvun kokoojana:

Pappa oli suvun kunnioitettu mahtihenkilö, aika ankarakin sellainen. Hän oli hyvin uskovainen ihminen ja vaati samaa muiltakin. Joulut vietimme usein yhdessä isäni sisarusten ja heidän lapsiensa sekä isovanhempieni kanssa. Se oli upeaa, samanlaisia jouluja toivoisin omallekin lapselleni, oli hienoa kun meitä oli niin paljon ja se yhteenkuuluvuuden tunne oli hienoa. Vaikka pappani oli ankara, hän oli myös rakastettu ja huolehti siitä että suku todella tapasi toisiaan. Perinteet ovat aina olleet suvussamme tärkeitä, yhteydenpito toisiin on tärkeää. (RKi41, 1.)

Aineistossa on myös henkilöitä, jotka ovat ilmaisseet pitävänsä yhteyksiä pelkästään toisen vanhemman sukuun. Ne huomiot ovat kuitenkin poikkeuksia ja syynä voi olla luonteenpiirteiden eroja tai eripuraa aiheuttaneita tapauksia.

Toki muutakin vaihtelua on sukujen eri jäsenten suhtautumisessa esimerkiksi toisen vanhemman sukuun. Nämä vaihtelut voivat olla peräisin monista asioista suvun historiassa tai eletyistä perhetilanteista ja vastaavista elämän tuomista seikoista. Se voi myös vaihdella välimatkojen, matriarkaalisen tai patriarkaalisen tavoitteellisuuden tai muiden tilanteiden kautta. Se seikka, onko etäisyyttä koettu enemmän ei-karjalaisen vanhemman sukuun ei tarkalleen selviä aineistosta, mutta siihen on muutama viite. Myös jännitteitä on suvun eri sukupolvien kesken voinut syntyä. Vaikka nuoruudessa olisi ollut jännitteitä sukupolvien välillä, vanhempien ikääntyessä suhteet lämpenevät ja vanhemmista huolehditaan.

Usikirkkolaisen suvun kolmas polvi arvioi karjalaisten isovanhempien (isän vanhemmat, sillä äiti ei ole karjalaista sukua) pitävän yllä sukulaisyhte-

yksiä. Samoin kahdenkin kivennapalaisen perheen jälkeläiset ovat kokeneet juuri isovanhempien pitäneen sukua yhteyksissä toisiinsa.

Toisen ja kolmannen polven kertomuksista saa käsityksen, että suku on heillekin tärkeä. Esimerkiksi koivistolaisen suvun toisen polven Elina toteaa:

Kyllä mun mielestä suku on se kantava voima. Vanhemmat. Tärkeää on kunnioittaa niitä edeltäviä sukupolvia, mutta niin kyllähän se tärkeää on viedä perinnettä eteenpäin seuraavalle sukupolvelle. Se yhteisöllisyys on tärkeä. (SKo11, 4.)

Samana suvun kolmanteen polveen lukeutuva Otto kirjoittaa, että on kiinnostavaa tavata sukulaisia, joista jotkut ovat ”hyviä tyyppejä”. Kolmannen polven edustajissa on muutama sukua suorastaan ihannoivasti arvostava, kuten toisessa maanosassa asuva Antrealaisen perheen lapsenlapsi Jaana. Hän liittää suvun myös historian tapahtumiin ja näkee niissä arvostamisen tarvetta. Jaanan sukuarvostuksen voi ymmärtää myös ulkomailla oleskelun myötä. Tarve kuulua johonkin korostuu helposti vieraisissa olosuhteissa ikään kuin laajemmasta näkökulmasta katsoen. Jaana on oivaltanut vanhempien sukupolvien arvon tiedon ja taidon siirtämisessä uusille sukupolville. Vuoksen seudulla eläneen suvun toiseen sukupolveen kuuluva Antti toteaa aluksi sukulaisiin pidetyn yhteyttä ja tietää sukunsa vuosisataisista juurista:

Sukuyhteyttä kunnioitan ja arvostan vanhempiani, jotka vieläkin elävät. He ovat vaikuttaneet elämän arvoihini. Vierailen sukulaisissani mahdollisuuksien mukaan. Esi-isistäni ensimmäinen tieto on v. 1633. Suku on aina asunut sotiin saakka Karjalan kannaksella.” (VuVr1–21, 1.)

Sukupolvien välillä voi olla kuitenkin eroja, jotka syntyvät elämäntilanteiden kautta. Kaisa kolmatta sukupolvea toteaa, että suku on jäänyt etäiseksi jo lapsuudesta alkaen isän ammatista ja sitä kautta myös ei-karjalaisen äidin haluttomuudesta kasvattaa lapsia karjalaisuuteen, jota sukulaisvierailutkin ovat. Ei ollut tilaisuutta vierailulla. Kuitenkin hän tuntee olevansa tervetullut isän suvun yhteisiin tilaisuuksiin, mutta tottumattomuus sellaiseen vierailuun vaikuttaa, ettei tule lähdeytyksi. Kaisa toivoo kuitenkin suhteiden olevan lämpimämmät. Kaisan isän sisarukset viestittävät jossain määrin samaa.

Myös toiseen sukupolveen lukeutuva Arvo näkee merkittävinä suvun varhaisemmat jäsenet, omat vanhempansa ja näiden vanhemmat. Hän olikin lapsena paljon mummolassa ”käsikassarana”. Täten hän tuo esiin suvun jatkuvuusteeman. Muuten hän toteaa sukulaisten luona käydyn harvoin.

Niin ikään toiseen sukupolveen kuuluva Anneli arvelee itsensä vähemmän sukurakkaaksi, mutta läheisyys vanhempiin on lisääntynyt iän lisääntyessä. Serkkuihin on vähemmän yhteyksiä, mutta sisaruksiin hän toivoo yhteyksiä useammin.

Myös nuorimman sukupolven kertomuksista kuvastuu suvun arvostus, vaikka elämäntavat ja olosuhteet ovatkin muuttuneet. Kolmannen polven jäsen Sari tuo esiin sukututkimusta ja sen tuomia yllätyksiä kuulumisesta tunnettuun sukuun. Sukukirjan teossakin Sari on ollut apuna korjausten tekemisessä oman sukuhaaransa osalta:

No kun katselee niitä sukutauluja, niin se, että kuuluu johonki, että on osa isompaa kokonaisuutta. Sellanen niinku on elämän jäsentämine senkin kautta. Mä kuulun tähä ja sukulaiset on asunut siellä, että tietää niitä suvun vaiheita... Niin kyl se on sellane jatkuvuus. ...Ja sitte toisaalta tulee jatkosakin. Tietenkin sitä niinku oman äitiyden kauttakkin miettiä sitä, että miten sitten niiko suku jatkuu. (VuVr, 1-211, 6.)

Sukukirjan tekoon osallistuminen ja oman panostuksen antaminen siihen lähentää nuorimpia sukuun ja tunne siitä, että voi olla avuksi sukututkimuksen käytännössä, kiinteyttää sudetta suvun kokonaisuuteen. Henna kolmannesta polvesta kirjoittaa:

Suku on sit kuitenkin – tärkeä. Ehkä se korostuu, et kuuluu johonkin porukkaan. Ja siihe turvaututaan loppupelissä. Tai ei tarvitse ees turvautuu, mut niinko tietää, et kuuluu samaan porukkaan. ... Et sekin on, ettei sitä ehkä ajattele normaalisti, mut sitte, jos kohtaa joku kriisi, niin sitte tajuaa, et noi vois ymmärtää, kun niil on samanlaista taustaa. (VuVr151, 4.)

Myös Kati ja Anu käkisalmelaisen suvun kolmannesta polvesta toivovat, että yhteydet sukuun säilyisivät ja järjestettäisiin suvun juhlia, joissa olisivat kaikki paikalla. Kaisalle suku merkitsee omia juuria ja Karjala suvun juuria.

Muutamat kertovat sukunsa historiaan liittyvistä kuuluisuuksista. Useat myös korostavat suvun pitkäaikaista asumista Kannaksella. Kaukolalaisen suvun toiseen polveen kuuluva Eeva kertoo suurehkojen suvun kokoontumisten viime aikoina vähentyneen. Esimerkiksi merkkipäiviä viettävien sukulaisten luokse ei enää suurin joukoin juuri kokoonnutta. Ennen myös jäätiin juhlatuloon yöksi, mutta nyt viivytään vain yksi päivä, mikä on mahdollistunut liikenneyhteyksien parantuessa. Suvussa olevat omat juuret ovat tärkeät myös Eevalle.

On myös negatiivisia kuvauksia yhteyksistä sukuun. Selitykseksi antaa esimerkiksi kaukolalaisen suvun toisen polven Johanna, että lapsuuden kodissa ei pidetty paljoa yhteyksiä sukuun. Samaan sukupolveen kuuluva Katri löytää lapsuudenkodin sukuyhteyksien niukkuuden syyksi myös pitkät välimatkat. Sen sijaan saman suvun kolmannessa polvessa serkkuihin tuntuu olevan yhteyksiä etenkin sen jälkeen, kun kodin muuton johdosta välimatkat lyhenivät.

Erään niukahkoja sukuyhteyksiä ilmaisseen suvun nuorimman polven edustaja Hannele on toinen, joka mainitsee sukukirjan olemassaolon. Hänen isoisänsä haastatellessani ei kyseistä sukukirjaa tosin vielä ollut. Hannele ilmaisee myös pitävänsä tärkeänä yhteyksiä sukuun sekä välittämistä.

Toiset käsittävät suvun keskinäisen yhteyksien pidon merkityksen laajempaan, mutta toiset suppeampana käsittäen ainoastaan lähimmät sukupolvet ylenevässä ja alenevassa linjassa. Sivulle päin kuuluvat lähisukuun tällöin ainoastaan sisarukset. Toiset taas painottavat sukurakkautta pohtiessaan useiden, jopa kymmenien sukupolvien jatkumoa, mutta myös lähimpien sukupolvien sisaruslaajuutta.

Kyläilykulttuuri

Kannakselaiset käyvät sukulaistensa luona mutta myös naapurien ja muiden tuttujen luona ”kylässä”. Tämä tulee esille yhteensä 44 kertomuksessa. Useimmat mainitsevat käynneistä lyhyesti, mutta osa haastatelluista kuvaa asiaa laajemmin. Kyläilyt, joiksi karjalaisten toistensa luona käyntejä on niiden luonteen vuoksi syytä kutsua, ovat olleet tavallisia sekä Karjalassa ennen sotaa ja jatkosodan jälleenrakennuksen aikana että uusilla sijoituspaikoilla asuttaessa.

Karjalaisessa kyläilykulttuurissa on merkittäviä eroja länsisuomalaisiin vastaaviin ”vierailuihin” verrattuna. Länsi-Suomessa edellytetään kutsua: ”Tulehan kahville!” tai virallisempaakin kutsua. Karjalaisten kesken on tavallisinta, että poiketaan naapuriin tai sukulaisten luokse ilman erikoista kutsua tai korkeintaan kehotuksesta: ”Käyhä haastelema!” Kahvi ei näyttele pääosaa (ei mainita kutsuttaessa). Kuitenkin se on luonnollinen osa arkielämää. Juhlakutsujen muotoa ei kukaan haastateltu tuonut esille.

Kyläilyyn liittyi Karjalassa myös erilaisia tapaperinteitä. Toisinaan oli muodollinen lisäsyö kyläilyyn, vaikka pääsyynä olikin ”haastelemisen” mieliteko. Antrealainen Hellikki tuo keskusteluun tätä ja monipuolisesti myös muuta perinnettä:

Käytti naapurissa ja sitte yks semmone asia, ko monet ihmettellöö, ko Karjalasaha käytti lainaamas. Sitä mäntii lainaamaa hiivaa, leipää tai kupilline soke-rii. 'Mie ko käyn kaupas, ni tuon takasii'... Jotain työkaluaki. Eikä se ollut mitään ihmeellistä, vaa tikusta asiaa. ... no tää pihkamaito on, sitä annettiin siitä vaa. ... Sit taas, ko lehmä poiki, ni sitä vietii. Se ei ollut laina. Niiko mä lainaan leipää, ni tuon takasii, ko paistan. Sillä lailla se oli luonnolline kanssakäymine. Se ei oo sellasta teennäistä, et nyt meil on juhlat, tulkaa. Miust ol ensiks outoo, ko sanottii, et tule meille kahville. Ei siellä sanottu koskaa, et tule kahvil. Sitä kun mentii, ni sitä vaa keitetii kahvii. ... Nii iltaa istumas, jos ei ollut kahviaika, ni ei keitetty. Ja sit hämärejäjuhlii. (VuA2b, 10.)

Hämärejäjuhla on myös mielenkiintoinen nimi sille hetkelle, kun ei mitä tahansa nähnyt tehdä, koska kallista öljyä ei kulutettu, jos vielä näki jotain, kuten istua ja haastella. Juhlaltahan se tuntui. Myös käsityö oli kannakselaisemäntien matkassa kyläilykäynneillä. Uusikirkkolainen Elsa (T) tuo esille perinteisen tavan kyläillä siten, että otettiin käsityö mukaan. Vierailujen tiheydestä Elsa toteaa, että naapurissa käytiin, vaikka ei ollut asiaa. Käytiin vain iltaa istumassa. Ei kysytty, onko sinulla jotain asiaa.

Sukulaisten luokse matkustettiin pitkäköksikin ajaksi, kuten sukuyhteisyyttä koskevassa kappaleessa olen maininnut. Kivennapajuurinen Erkki toisesta sukupolvesta kertoo aluksi tätinsä käynneistä heidän kodissaan ja heidän käynneistään tädin tai mummon luona. Lapsena tädin luona Erkki oli veljensä kanssa jopa viikon kerrallaan. Mummon luokse oli matkustettava jopa viidessä bussissa samaan suuntaan. Vaivalloinen matkustaminen ei haitannut. Myös Erkin naapureina oli suurimmaksi osaksi karjalaisia, joiden luona käytiin koko perhe yhdessä. Lähinaapuriiin mentiin talvi-iltoina hiihtäen taskulampun valaistuksessa. Nämä naapurivierailut toistuivat usein ja olivat vastavuoroisia.

Käkisalmelaisen suvun toiseen sukupolveen kuuluvan Hannelen lapsuuden koti on ollut kylässä, jossa karjalaisia on paljon verrattuna hämäläisiin naapureihin. Myös hänen kokemuksensa mukaan karjalaista syntyperää olevat naapurit kävivät toistensa luona usein:

...lähes päivittäin kävi joku kyläläinen. Vierailijat tulivat yleensä ilman kut-sua. Tapanä oli tarjota kahvit kaikille kävijöille. Näin joulun aikaan tulee mieleen isäni tapa: varhain Tapanin päivän aamuna hän vieraili naapureissa kysyen talonväeltä: "Onko Tahvona kotona?" Muutenkin lapsuudenkodissani kävi vieraita melko usein: äitini siskot perheineen ja mummoni, joka oli ainoa isovanhemmistani, jonka olen nähnyt. (LaKä12, 1.)

Myös saman suvun kolmas sukupolvi käy itsenäisesti isovanhempien luona nykyajan kiireisestä elämänmenosta huolimatta. Teini-ikäiset sisarukset Kati ja Anu käyvät toisella lähipaikkakunnalla asuvan mummonsa luona noin kerran kuukaudessa ja viiptyvät loma-aikoina useita päiviäkin kerrallaan. Mummo käy myös poikansa perheen luona toisinaan vaikeista matkayhteyksistä huolimatta. Hyväkuntoisena hän haluaa tulla omin neuvoin, vaikka bussi jättää useiden kilometrien päähän määräpaikasta. Siten matkaan liittyy ehkä muistoja aktiivijaoista uudessa kodissa evakkomatkojen jälkeen, sillä poika asuu juuri siinä evakkomatkojen päätteeksi rakennetussa kodissa.

Myös talkooperinne on yhteisöllisyyttä, mutta sitä käsitellään lähemmin tapakulttuuria ja sosiaalisuutta käsittelevissä luvuissa. Yhteisöllisyyttä talkooperinteessä on ollut toki paljon, mutta sen monet funktiot osoittavat sen suuren merkityksen kannakselaisten elämänstrategiassa ja perinteessä.

5.1.3 Kannakselaisen identiteetin säilyminen ja säilyttäminen

Kulttuuri laajassa merkityksessä sisältää lähes koko aktiivisen ihmiselämän kuten kasvatuksen, koulutuksen, harrastukset, työn ja opiskelun, tieteet, taiteet, erilaiset perinteet, tapakulttuurin, kielen ja arvot. Identiteetin säilyttämisen kanavina näen sosialisointia ja kulttuurin vaikutuspiirin sekä arvojen siirtämisen tendenssin. Nämä eri laajuiset elementit muodostavat ikään kuin identiteetin kasvualustan ja niiden kautta identiteettityön havaittavat muodot saavat tunnusmerkkinsä ja tunnuspiirteensä. Taulukossa 6 esitän identiteettityön muotoina pelkistettyjä ilmauksia ja esimerkkejä osin tiivistetyistä alkuperäisistä ilmauksista sijoitettuna kaksiaasteiseen luokitukseen.

Identiteettityön muotoihin sisällytän tällöin sekä Kannaksella että diasporassa tehdyn identiteettityön ilmaukset. Niitä ei haastatteluissa ja kirjoituksissa yleensä eritelty. Taulukon ilmauksiin olen valinnut alkuperäisilmauksiksi eniten tai selkeimmin tai kärjekkäimmin asiaa kuvaavia haastatteluläusuntoja. Lisäksi olen myös pelkistänyt aiheita haastatteluläusunnoista löytämistäni laajahkoista rinnakkaisista, samaa tarkoittavista alkuperäisilmauksista. Näin saadut ilmaukset olen ryhmitellyt alaluokaksi ja yläluokaksi sen mukaan, mitä yhteistä ilmauksiin katsoin liittyvän.

Yläluokista tapakulttuuri ja kollektiivinen kulttuuriperinne liittyvät läheisesti toisiinsa, mutta alkuperäisten ilmausten suuren lukumäärän takia erotin ne toisistaan erillisinä ryhminä. Liitin yksilöarvoihin lopulta myös karjalaisuuden, jota kukaan ei arvona maininnut, mutta tarkasteltuani alkuperäisiä ilmauksia, muutama toisen ja kolmannensukupolven haastatte-

lulausunto antoi ymmärtää, että karjalaisuus on saanut arvon aseman myös osalle jälkipolvien edustajista ”ylpeä karjalaisuudesta”. Seuraavissa kappaleissa tarkastelen aiheeseen liittyvien ilmausten sisältöä lähemmin taulukon jäsentelyn järjestyksessä.

Kasvatus ja koulutus

Aineistossa on paljon mainintoja kasvatuksesta ja koulutuksesta. Vanhimman ja nuorimman sukupolven kertomuksista 2/3 sisältää yhden tai useampia kasvatusta tai koulutusta koskevia mainintoja. Toisessa sukupolvessa lähes jokainen mainitsee niistä joko vanhempiensa kasvatuskäytäntöinä tai omiin lapsiinsa liittyvinä. Myös kolmannessa sukupolvessa on mainintoja kasvatuksesta. Pieni osa maininnoista on tosin negatiivisia kasvatuksen karjalaispiirteiden osalta. Etenkään kolmannessa polvessa ei ole havaittu tai tunnistettu karjalaisuutta kasvatuksessa. Niissä tapauksissa ilmenee, ettei haastateltava oikein tiedä, mitä olisi karjalaisuus kasvatuksessa. Se onkin ymmärrettävää, jos ei tietoisesti niitä tapoja ole pidetty yllä, koska uudet kasvatuserät ovat tulleet neuvonnan ja yleensä ammattilaisten kautta tavallisen kansankin tietoon ja käytännöiksi.

Sodan aikana nuoret sotilaina toimineet miehet ja lottina toimineet nuoret naiset ovat jääneet vaille ammatillista tai muuta jatkokoulutusta. Lukio jäi monilta kesken sotatehtävien takia tai ammattikoulutukseen ei ehditty. Myös kouluikäisistä evakoista suuri osa joutui jättämään koulunsa kesken esimerkiksi evakkopaikkakuntien vaihtumisten takia. Kun ajat vakiintuivat ja koti saatiin kuntoon, oli ikää jo liiaksi kouluun menoon vajaaksi jääneen kansakoulun jälkeen. Monet kuitenkin opiskelivat vasta aikuisena ammatin tai kävivät pikkukursseja ja oppivat työssä. Työssä oppiminen voi olla silloin omatoimista niin, ettei kukaan juuri ohjannut työn harjoittelua.

Kotikasvatus

Kotikasvatuksesta kertoo 44 haastateltua he kertoivat eniten itse saamaansa, mutta myös omasta kasvatuskäytännöstään ja tavoitteistaan siinä. Kannaksen maaseudulla ei ilmeisesti kiinnitetty tietoista huomiota kasvatukseen 1930-luvulla, vaan lapset kasvoivat luonnollisessa arkielämän työntouhussa. Kasvatus tuli esiin vain kurittomuustilanteissa, esimer-

Taulukko 6. Identiteettityön muodot

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
<p>Työssä mukana. Sanonnoilla kasvattaminen: Harkitse ensin. Jälkiviisaus Narraamisella viisautta Ruokailun päivärytmi Kun syödään, ni kaikki aina kokoon (3.spolven oma koti) Kasvatusvastuu yhteisölläkin Ankara kasvatus, lempeä kasvatus (2. sukupolvi) Sain hyvän kasvatuksen Arvostan sitä. (3. sukupolvi)</p> <p>Todistusten kehuminen (kannustus) Liian vanha oppikouluun (evakko)* Vanhempana opiskellut *</p>	<p>Kotikasvatus</p> <p>Koulu</p>	<p>KASVATUS JA KOULUTUS</p>
<p>Vanhimman sukupolven ”pyhiinvaellus” Toinen sukupolvi ”totta äiti puhui: Karjala on kaunis” Palaset kohdalleen.</p> <p>Karjalasta siirtyneet yhdistykset Uudet evakkoyhdistykset Paikallisissakin yhdistyksissä toimittiin aktiivisesti Kotiseudun kirjalliset kuvaukset (useita mainintoja)</p>	<p>Kotiseutumatkat</p> <p>Yhdistystoiminta</p> <p>Kotiseutujulkaisut</p>	<p>YHTEISÖ-TOIMINTA</p>
<p>Leikit yleensä omatoimisia, järjestöissä ohjattuja Nuorempien sukupolvien leikkikuvauksia, Nuoret ovat kuunnelleet vanhempien kertomuksia leikeistä</p> <p>Virpomalorut, perinnesekaannus virpomisessa Omaisten virpominen jatkuu karjalaisissa yhteisöissä</p> <p>Spontaani musiikki, saassa nuotiolla Iltamat, tanssit, kisailu, spontaanit pallopelit Kotiseutumatkailu polkupyörillä lähiseuduilla ”Rakkauden hauta” ja Lintulan luostari. Opintokerhot, nuoriso-, urheilu ym. seuratoiminta, kuorot</p>	<p>Leikkiperinne</p> <p>Virpomisperinne</p> <p>Nuorten harrastusperinne</p>	<p>LEIKIT JA HARRASTUKSET</p>

*) sota-ajan lapset ja nuoret

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
<p>Paljon työn kuvauksia maatalojen arjessa. Perhejuhlat perinteikkäitä. Kansanjuhlat, iltamat...</p> <p>Evakot tekivät työtä lähes tauotta, paikallisilla jäsenelytyöaika, Omavaraistalous, kauppa, yritystoiminta</p> <p>Itse tehtyjä työkaluja, vaatteita, kodin tekstiilejä Kirjonnalla kauneutta vaatteissa ja sisustuksessa</p>	<p>Arki ja juhla</p> <p>Työ ja talous</p> <p>Käsityötaito</p>	TAPAKULTTUURI
<p>Ruokaperinteen vastakkaisuus: Kannas – Länsi-Suomi, Pitäjakohtaiset erot piirakoissa ja uuniruuissa...</p> <p>”otettiin lupa kuvata ikkunanpieliä.(Kannaksella säilynyt koti). Muistoina kotipaikalta harvoja evakkoon pelastuneita esineitä. Kotiseutumatoilta tuotuja ”tiilenpalasia” kodin raunioilta ja perennoja kodin pihapiiristä.</p> <p>Kotiseutuilmaisuus arvokas väline. Usein itse tehty tai peritty. Murreilmaisujen runsaus (1. sukupolvi, arvostus 2. sp)</p>	<p>Ruokaperinne</p> <p>Rakennukset ja esineet</p> <p>Kansallispuku</p> <p>Murre</p>	KOLLEKTIVINEN KULTTUURI-PERINNE
<p>Kyläily, talkooperinne, lämpimäiset, rotinat Anteliaisuus, naapuriapu Vähäosaisista huolehtiminen Eläinten suoja ja hyvinvointi tärkeä kuten ihmistenkin</p> <p>Ei erotteluja juhliin kutsumisessa Sotavangit työntekijöinä samassa ruokapöydässä viranomaisten kiellosta huolimatta</p>	<p>Yhteisöllisyys ja avuliaisuus</p> <p>Tasa-arvo, ihmisyyys ja Suvaitsevuus</p>	YHTEISÖARVOT
<p>Omaa työtä tehtiin yötä-päivää. Oltiin ahkerana toisenkin työssä Karjalaine on nii rehelline, et likakii karisoo. (1. sukup.)</p> <p>Puolustusalttius: heti valmiina isänmaan kutsuessa . Alaikäisenä halu sotatehtäviin. Sankarivainajien näkeminen lasten isänmaallisuuden nostattajana Ylpeä karjalaisuudesta. Karjalaisuus pitää säilyttää</p>	<p>Rehellisyys ja työteliäisyys</p> <p>Isänmaallinen karjalaisuus</p>	YKSILÖARVOT

kiksi jos lapsi teki pahaa tai oli laiska, tottelematon tai joutui vaaraan. Toisaalta joissakin suvuissa jälkipolvet kuvaavat vanhimman sukupolven kasvatuksista ankaraksi tai tiukaksi. Ankaraa ja tiukkaa kasvatusta tuli useimmiten isältä ja etenkin sellaiselta isältä, jolla oli tai oli ollut sotilasmatti. Joissakin perheissä äiti oli kasvattajana tiukempi kuin isä.

Myös ohjaavaa tai lempeää kasvatusta on todettu olevan. Monesti kasvatettiin sanoilla, kerrottiin tarinoita tai tokaistiin tilanteeseen sopiva sanonta. Muutama haastateltu toteaa sanontoja kasvatuksessa käytetyn, mutta useimmat muistavat, että niitä käytettiin, mutta ei tule mieleen yhtään yksittäistä sanontaa. Kivennapalaisen Lean jälkipolville on kuitenkin jäänyt mieleen monia sanontoja, joita etenkin äiti tai mummo käytti. Vappu kirjoittaa muutamasta äitinsä käyttämästä sanonnasta tulkiten niitä samalla:

Kerra tie, a kahist katso! (eli harkitse ensin, mitä oikein olet tekemässä ennen kuin ryntäät tekemään)

*Yks pää kesät talvet (itsepuolustelu, jos jotain meni pieleen tai unohtui)
A sitä sanna sie et sano mikä tiel ei vastaa tule (jälkiviisautta, kun on tullut sanoneeksi jotain kevytmielisesti, minkä joutuu sitten kohtaamaan ja mistä joutuu vastuuseen)*

*Elähä sie reutuu (jos joku innostui liikaa huhkimaan tai riehumaan)
Rokkaa, lohkaa, kaalii (kuvasi yksitoikkoista ruokaa köyhään aikaan ennen maailmassa, ruokalista koostui kolmesta perusruusta jotka seurasivat joka kolmas päivä, oli hernerokkaa, liha-perunakeittoa tai kaalikeittoa). (RKi22, 2.)*

Myös Vapun sisar toteaa sanontojen ja elämänohjeiden runsauden ja pohdii niiden merkitystä omassa elämässään.

Erityisesti äidillä oli joka tilanteeseen sattuva vertaus tai sanonta, jotka nuorena ärsyttivät, mutta joiden paikkansapitävyys on vanhempana todennut (ja joita huomaa itse toistavansa). Ehkä kuitenkin kaksi keskeistä elämän ohjenuoraa äidiltä (isä ei niitä olisi tarkkana miehenä allekirjoittanut): ”Rohkia rokan syö, kaino ei saa kaaliikkaa” ja ”Hullu ei huomaa, viisas ei virka mittää”. Ne ovat ainakin minulle antaneet tervettä suhteellisuudentajua ja pelastaneet perfektionismilta. (RKi24, 2.)

Uusikirkkolaisen Arvin lastenlapset muistavat, että sanontoja käytettiin, mutta niitä ei muista kuin sopivassa tilanteessa. Viipurilaissuvun toiseen

polveen kuuluva Markku muistaa muutamia äitinsä ja mummonsä sanontoja tilanne-esimerkein. Hannele käkisalmelaisen suvun toista polvea toteaa, että sanonnat, kuten ”Älä tee vennäiks!” ja ”Ryssä on ryssä vaik vois paistais.” kuvaavat selkeästi vanhempien suhtautumista naapurimaaan. Oli myös lorutyypisiä sanontoja. Anna-Liisa koivistolaisesta suvusta esittelee yhden:

Sikurii, sokurii, rihmarulla ja lopuil rahoil rinkelii.’ ...se on kulkenu iha suvus, ni miukii lapset sitä aina välil siteeraa. (SKo1, 5.)

Sanonnat ovat olleet menneinä aikoina jonkinlainen perinteen tuottama tuki kasvatukseen valinnassa. Ne ovat nasevia tilanteen mukaisia välineitä ja provosoivat lapsen ajattelemaan. Kun merkitys ei ole heti selvillä, lapsi joutuu ymmälle ja koettaa keksiä sen. Tutut, usein käytetyt sanonnat taas palauttavat järkevyyden mieleen. Sanonnat tuovat mukaan myös annoksen huumoria ja siten keventävät tilannetta. Tervettä kasvatusta on juuri se, ettei kaikkea tarjota valmiina, vaan lapsi joutuu pohtimaan merkityksiä.

Kannaksella oli myös erikoinen tapa narrata lasta tekemään jotain olematonta. Muurarille piti hakea ”arinahöylää” naapurista. Kun se oli sieltä muka lainattu toiseen naapurisiin, neuvottiin seuraavaan taloon jne. Toisen sukupolven koivistolainen Elina kuvaa narraamista omana lapsuuden kokemuksenaan:

Sen mie muistan ko miu äijä tuli, äidin isä ... tuli välillä käymää. Kyl miekii hänen luona lapsena kävin. Sitte jotain hää pisti miut tekemään, ni mie muistan, et mie olin hirveen hämmentynyt. Mie huomasin, et minnuu juoksutettii. ... Se oli kaikista hirveen hauskaa, et Elina juoksi. Olin ehkä tommonen viis-kuusvuotias. (SKo11, 2.)

Kivennapalaisen Lean muistoissa on kyläsuutarin narraustapa:

Ilose setä ol suutari, sellane harmaapartane. Iloset silmätkii sil ol. Ni hää sit sano, ko haettiin kenkii, et pittääks panna narskii ja. Ko se nahkapohja naulattii puunauloil kii, ni se naris. Ni oikee se suututti joskus. Hää vaa kysy. (Rki2, 11.)

Lea kertoo myös muita narraamiseen liittyviä tilanteita, kun isot lapsetkin narraavat pienempiä. Kun siitä huomautetaan, puolustautuminen

osoittaa, että aikuisilta asia on opittu ja ojennuspuhe rajoittuu minimiin. Narraamiskäytäntöä perustellaankin huumorin ymmärtämiseen kasvatamisella.

Kaukolalaisen evakko-isän tytär Eeva muistaa sanonnan: ”*Ei kipiäks vaan häpiäks*”, joka liittyy kasvatukseen pienenä rankaisutoimenpiteenä, kun sai ”tukkapollyä” tai ”luunapin” jostain rikkeestä ikään kuin huomautuksena. Myös muita kasvatukseen liittyviä kuvauksia on runsaasti. Kuten aiemmin mainitsin ankaruus ja tiukkuus tulevat esiin melko useissa toisen sukupolven kertojien teksteissä. Useimmat tiukasti kasvatetut kuitenkin ovat hyväksyneet tiukkuuden ja näkevät itse saamassaan tiukassakin kasvatuksessa myönteistä, joka on selvinnyt kertojalle myöhemmin elämässä. Osa ankan kasvatuksen saaneista liittyy sen vanhempien syvään uskonnollisuuteen.

Oma kasvatustyyli verrattuna vanhempien tapaan kasvattaa ja karjalaisuus siinä tulee esille myös uusikirkkolaisen suvun toista sukupolvea edustavan Lean pohdinnassa. Liika tiukkuus ja turhiksi koetut säännöt ovat jääneet pois, mutta oikeudenmukaisuutta ja rehellisyyttä pidetään arvossa. Lea pohtii lapsuskotinsa tiukkoja kasvatustavoitteita ja vertaa niitä omiinsa:

Kai aika tärkeä oli semmonen rehellisyys ja oikeudenmukaisuus ja ...toisten huomioon ottaminen. ... Ja sitte piti aina olla kaikki paikat järjestyksessä. ... niitä kauhistuksia on, että isompana kun ... yötä myöten tanssimassa, ni piti sunnuntaina olla sänky pedattu, ettei saanut nukkua pitkään ja ainakin pienempänä siitä pidettiin tiukasti kiinni, et sängyn päällä ei saa makoilla päivällä ... omat lapset on nukkunut vielä iltapäivällä, ku on juhlistu. ... minkä koki kauheen epäoikeudenmukaisena. (RU22, 3.)

Lean loppukommentti ilmaisee, että kasvatustavoitteet ja perustelut voivat periytyä. Mutta jos vastavoima on vahva eivätkä omat tavoitteet toteudu vanhan keinon tehottomuuden takia, omat tunteet ilmaisevat, että itselle on jäänyt nuoruudesta normi. Lea jatkaa kasvatustavoitteita ja arvioi saamaansa arvokasvatusta:

Isä on aina sanonut mulle, et älä koskaan tee sellasta, mitä seuraavana päivänä kadut. Mikä on ollut mun mielestä hirveen hyvä, mut en tiedä, onko se tippaakaan karjalainen tai muuta, mut se tarkoittaa sitä, et jos jotain teet, niin vastaat teoistasi ja että et myöhemmin niinko niitä kadu ja kiukuttele ja muuta, et asioiden kans eletää ja harkitse etukäteen, mitä teet. Mä oon sen kokenut hirveen hyvänä asiana. (RU22, 3.)

Myös kaukolalaisen suvun toista polvea edustava Johanna vertaa omassa perheessä toteuttamaansa kasvatusta itse saamaansa kasvatukseen. Omassa kasvatustyyliässä on myös tiukka kuri mukana, mutta samalla myös oikeudenmukaisuus. Siinäkin tavoitellaan karjalaisiksi koettuja arvoja, kuten isänmaallisuus, itsenäisyyden kunnioittaminen, ahkeruus ja rehellisyys. Myös Jaana kaukolalaisesta suvusta toteaa lapsuuskodin kasvatuksen tiettyjen sääntöjen mukaisiksi ja kasvatuksen suuntautumisen pyrkimyksenä hyväkäytöksiseksi ja yritteliääksi. Hän muistaa myös ukin sanontoja ja lasten loruja, joita isäkin sitten toisteli.

Kokonaisvaltaisemmin kasvatuskäsitysten sisältöä tarkastellessa on havaittavissa, että adverbi ”ankarasti” toistuu useiden toisen polven haasteltujen kerronnassa, kun kysytään miten vanhemmat kasvattivat. Kyse on tavallisesti silloin isästä tai isoisästä kasvattajana, mutta joskus äidistäkin, mutta silloin tavallisimmin käytettiin ilmaisua ”tiukasti”. Ankarana kasvattajana koetaan useimmiten mies, joka on ollut sodassa tai toiminut sotilasammattissa. Oli toki toisenlaisiakin miehiä kasvattajia – pehmeämpiä otteissaan ja askareisiin ja kotipuuhiiin opastavia.

Viipurilaisen suvun toisen sukupolven edustaja Sirpa kirjoittaa kotikasvatuksesta ilmapiirin luomisena ja osallistumisen perinteenä. Tässä kertomuksessa näkyy myös mummon aktiivinen osallistuminen kasvatukseen:

Henkinen ilmapiiri oli harmoninen ja lämmin. Mummo vei meidät pelastusarmeijaan esiintymään. Äitini osallistui kaikenlaisiin henkisiin harrastuksiin: työväenopiston lausuntapiiriin, kuoroon jne. Vietettiin perinteisiä juhlapyyhiä tavalliseen tapaan. Laulettiin, leikittiin ehkä enemmän kuin naapureissa. (SVi12, 1.)

Muutamaan kertomukseen sisältyy arvioita kotikasvatuksen suuntaamisesta tavoitteisiin. Tällöin kasvatuksen tavoitteiksi mainitaan ahkeruus, yritteliäisyys, vanhempien kunnioitus, käden taidot ja yleensä tekemällä oppiminen. Myös erilaiset ihmiset tuli hyväksyä. Kivennapalaisen suvun toisen sukupolven Leena kirjoittaa suuntaamisesta ja tuloksista:

Kasvattivat tunnolliseksi, rehelliseksi, yhdessä yrittämiseen, ei ketään saa syrjiä, kaikki ovat paikallaan tärkeitä ... Olen saanut vanhemmiltani valoisaa, ymmärtävän kasvatuksen. (RKi72, 2.)

Toisen kivennapalaisen suvun toiseen polveen kuuluva Inkeri kirjoittaa omien lastensa kasvattamisesta ja arvioi sen tuloksia monilta eri näkökulmilta:

Omat lapseni olen kasvattanut omien oppieni mukaan. Siis paljon olen ottanut vaikutteita omasta kasvatuksestani. Olen ollut varmasti paljon sallivampi. He ovat saaneet enemmän omaa aikaa. Olen korostanut perinteiden merkitystä. Niinpä heille on selvää, mitä kuuluu tiettyjen juhlapyyhien tapoihin ja he pitävät niitä tärkeinä. Luulen heidän tietävän, mikä on oikein ja mikä väärin. ... Uskon heidän olevan rehellisiä. He ovat saaneet ilmaista kaikenlaisia tunteita kotona. He kunnioittavat vanhempia sukupolvia ja isovanhempiinsa heillä on ollut aina läheiset välit. Edelleenkin he pitävät yhteyttä hoitopaikkansa tätiin ja setään, jotka ovat nyt 85- ja 90-vuotiaita. (RKi51, 2.)

Karjalassa kasvatustehtävä ulottui myös ydinperheen ulkopuolelle. Kasvatus oli kyläyhteisön yhteinen asia, mutta etenkin lähisuku, kuten isovanhemmat, enot, sedät ja tädit osallistuivat kasvatukseen, jos he asuivat samassa taloudessa tai lähellä lapsiperhettä. Antrealaisen perheen toisen sukupolven Iris kuvaa kasvatuksen yhteisöllisyyttä:

Mul on jäänyt semmonen mieleen sieltä, että siellä niinkun vanhemmat oli auktoriteetteja ja ne komenti muittenkin mukuloita. ... esimerkiksi niinku isän veljet, ni kyllä ne yritti minua kauheesti komentaa. Sitä en tiijä, et olik se onnistunut. (VuA31, 3.)

Kasvatus työn merkitykseen on tapahtunut vähemmän tiedostetusti. Työhön kasvamisesta mainitsee muutama ensimmäisen sukupolven edustaja useimmiten työtä ja leikkiä koskevan aihepiirin yhteydessä. Kyseiset arviot sisältävät työkasvatuksen arvostamista.

Koulu

Vanhimman sukupolven osalta olen laskenut peruskoulutukseen kansakoulun ja keskikoulun. Nuorempien sukupolvien oppikoulun käynnistä ei ole juuri mainintoja aineistossa. Syynä on ehkä se, että koulutusolot olivat muuttuneet siten, ettei oppikouluun meno enää ollut tavaton ratkaisu alemmissakaan sosiaaliluokissa. 1950-luvun lopulla oppikouluikään ehtineiden mahdollisuudet olivat valinnan mahdollisuuksia. Suomi oli siirtynyt lisääntyvien koulutusmahdollisuuksien aikakauteen.

Virallisen koulutuksen puuttuminen ei ollut ehdoton este etenemiselle ennen sotaa, sodan aikana eikä heti sodan jälkeen. Muutama vanhimman

sukupolven haastateltu kertoo vanhemmistaan ja heidän valistuneisuudesta, vaikka he eivät olleet saaneet koulutusta kansakoulua tai jopa kiertokoulua enempää.

Aineistosta nousikin monta hämmästyttävää itseoppineisuutta osoitettavaa tapausta joko haastateltujen itseänsä tai heidän vanhempiaan koskevana. Kuten elämänstrategiaa koskevassa luvussa on kerrottu, viipurilainen 93-vuotiaana haastateltu Sirkka kertoo isästään, joka maaseudulta muuttaneena oli käynyt ainoastaan kiertokoulun, mutta luki paljon ja toimi naapuristonsa ”konsulttina” kirjoittaen heidän tarvitsemiaan asiakirjoja ja neuvoen pyynnöstä erilaisissa virallisissa asioissa.

Eero Raudusta kertoo 1800-luvulla syntyneestä isästään, että hän luki paljon ja oli itseoppinut rakennusmestari. Haastateltu itse ei voinut käydä koulua, koska maaseudulta koulun käynti olisi ollut taloudellisesti vaikea siksi, että olisi pitänyt asua koulupaikkakunnalla kodin ulkopuolella. Hän kävi kuitenkin keskikoulun aikuisena ja sen jälkeen neljä vuotta insinööriopiskelua. Hänen kaikki viisi lastaan sen sijaan ovat ylioppilaita, koska koulutus tuntui luonnolliselta silloisen asuinpaikan mahdollistaessa sen.

Uusikirkkolainen Elsa (I) kertoo oman koulunkäyntinsä estymisestä, mutta myös isästään, joka keskikoulun käyneenä osasi kolmea vierasta kieltä:

... Ja miu isä on käynt keskikoulun Viipuris. Sillo pit osata venäjän kieltä. Isä luki Tsehovin novellii – ja mie tiskasin, ni äiti sano miul, et älä kolise, kuuntele, mitä isä lukkee. Hää luki venäjänkielistä kirjaa suomeks. Isä lainas kaikkee kirjoja. Hää ol semmone, et hää luki kokonaa sen sivun. Ei sanast sanna. En mie tiijä, mite hää osas. Hää ties heti, mitä siin on. No semmone isä miul ol. Osas venättä ja saksaa ja ruotsii. Hänel ol semmone hyvä kielikorva. (RU1, 3.)

Elsan oma koulutus estyi aluksi oppikoulun lopetettua toimintansa kotoisella. Terijoen yhteislyseoon hän ei siirtynyt, koska lottatehtävät jo ennen sotaa veivät kiinnostuksen muihin asioihin. Korvaavankin koulutuksen saavuttaminen sodan jälkeen oli vaikeata, mutta Elsa alkoi etsiä mahdollisuuksia koulutukseen ja pyrki Aitoon Kotitalouskeskikouluun (nykyisin Anna Tapion koulu), mutta sieltä vastattiin, ettei hänen ikänsiään sinne oteta. (Ks. Kailanpää, 1990.) Elsa ratkaisi koulutustarpeensa ”kaikenlaisilla kursseilla”. Myös kieliä hän opiskeli itsenäisesti ja täydensi koulutustaan paljon, ettei tarvinnut jäädä ”tyhjän päälle”.

Sittemmin matkailuoppaana toimiessaan Elsa on tarvinnut kielitaitoa, jota hän vasta aikuisena oli opiskellut ja joka on ilmeisesti myös lisääntynyt käytännön työssä. Elsa on esimerkki siitä, että ennen talvisotaa oli nuorten naisten ja miesten kiinnostus suuntautunut enemmän isänmaan ja kotiseudun pelastamiseen kuin oman uran luomiseen koulutuksen keinoin. Mutta seuraavat sukupolvet saivat mahdollisuuden sodan jälkeen. Hannele toista sukupolvea käkisalmelaisesta suvusta toteaa yleisesti, että koulutusta ja oppineisuutta pidettiin suuressa arvossa. Koulutuksen ja oppineisuuden arvostus onkin havaittavissa aineiston lähemmän käsittelyn perusteella. Oppineisuutta arvostettiin riippumatta siitä, oliko se peräisin virallisesta koulutuksesta vai omatoimisesta tiedonhankinnasta.

Taustatietoihin en liittännyt ammattia, mutta olen saanut joitakin mielenkiintoisia tietoja informanttien ammateista tai yhteiskunnallisesta asemasta. Vanhimman sukupolven 29 haastatellun joukossa on muun muassa ison yrityksen johtaja, varatuomari, eläinlääkäri, Valtiollisen Poliisin (VaPo) virkamies, poliisiylikomisario, matkaopas, opettajia ja maanviljelijöitä. Joukossa on lisäksi monia järjestöaktiiveja ja muita kantaa ottavia ja kulttuurialoilla harrastuksena toimivia ihmisiä. Toisessa sukupolvessa on julkisen pörssiosakeyhtiön johtajasta alkaen liikealalla vastuutehtävissä toimivia, professori, muita tohtoreita, kieltenopettajia, muita opettajia sekä mediassa ja muilla aloilla toimivia. Maatalousala on harvinaistunut huomattavasti toisesta sukupolvesta alkaen. Se johtunee ainakin osittain yleisestä Suomen maatalouden rakenteen muuttumisesta suurten ikäluokkien aikuistumisen vaiheesta alkaen. Lisäksi asutustilat olivat pieniä eivätkä riittäneet jaettaviksi sukupolvenvaihdoksessa.

Yhteisötoiminta identiteettityössä

Kannakselaisen identiteetin säilyttämisessä on avainasema Kannaksella asuneilla ja sieltä evakkoon joutuneilla ihmisillä suhteessa jälkipolviinsa. Identiteettityön merkityksessä pienyhteisöt, kuten perheet, suvut ja kyläyhteisöt ovat keskeisiä toimijoita. Karjalassa ja Kannaksella elämisen muotoja ja itse maaperää ja rakennettua maisemaa on tehty tunnetuksi kertomusten, valokuvien, lehtikirjoitusten, pitäjä- ja kylähistorioiden julkaisemisen ja muiden vanhimman sukupolven aktiviteettien muodossa sen jälkeen, kun vapautumista alkoi esiintyä yhteiskunnassa vuosikymmeniä vallinneen vaikenemisen kauden jälkeen.

Vasta 1990-luvulla, kun kotiseutumatkat tulivat aiempaa laajemmin

mahdollisiksi, niille osallistuneet jälkipolvet voivat itse todeta kertomusten pitävän paikkansa. Havaittiin, että jopa yli 60 vuotta hoitamattomana olleissa ja niin ollen metsittyneissä entisissä puutarhoissa voi olla tuottavia hedelmäpuita ja säilyneitä perennoja. Se tuntuu uskomattomalta ”mannerilmastoon” tottuneille jälkipolville. Muutamat totesivatkin näitä asioita. Eräs informantti toisesta sukupolvesta kirjoitti, että ”palat loksaitivat paikoilleen”.

Kotiseutumatkat ovatkin merkittävää pienyhteisöjen, kuten perheiden ja lähisukulaisten nuorempiin sukupolviin suuntautuvaa identiteettityötä. Toinen vuosikymmenien ajan vaikuttanut pitkäjänteisempi toimintamuoto on yhdistystoiminta, joka myös on sekä vanhemman että nuoremman sukupolven omaa ja sukupolvien välistä identiteettityötä. Kolmanneksi yhteisötoiminnan kategoriaan voin liittää myös tavallisimmin pienyhteisöjen tuottamat kotiseutujulkaisut. Näihin kolmeen alueeseen syvennyn tässä luvussa aineistoni ihmisten välittämien merkityksin.

Kotiseutumatkat

Toisen ja kolmannen sukupolven matkat Kannakselle, kannakselaisen sukunsa kotiseudulle ovat lisääntyneet rajan auettua aiempaa enemmän. Se on kuitenkin edelleen raja myös kulkemisen rajoittamisen merkityksessä. Rajan kielteisyyttä ei voi olla huomaamatta. Viisumien ja passien tarkastus rajalla on matkaa viivyttävä ja turhalta tuntuva toimenpide verrattuna länsirajaan. Vaikka poliittisessa puheessa väitetään Venäjän olevan avoin, ihmisten kokemukset kertovat toista. Toki se onkin avoimempi kuin Neuvostoliiton aikana, mutta viimeksi kuluneet kaksi vuosikymmentä eivät ole sitä merkittävästi muuttaneet, vaikka kansainvälisyys maailmassa on muuten lisääntynyt. Kuitenkin käytännön haitat ovat vähäisemmät kuin mielen haitat. Niistä saa käsitystä haastateltujen puheista ja teksteistä. Lähes jokainen niitä jossain määrin ilmaisee. Kotiseutumatkoilla on kuitenkin käytännön hankaluuksien ja alueen hoitamattomuuden aiheuttaman surun ylittävä merkitys.

Matkat oikealle kannakselaisten ja sieltä juurensa saaneiden kotiseudulle ja vanhempien kotipaikoille ovat viimeksi kuluneina vuosikymmeninä muodostuneet sekä vanhimman sukupolven että jälkipolvien henkilökohtaisen identiteettityön foorumeiksi. Vanhin sukupolvi on aluksi käynyt kotiseutumatkoilla ikään kuin pyhiinvaelluksena – itsensä takia. On selvitetty suhdetta kotiseutuun ja kotipaikkaan. Tässä luvussa kui-

tenkin käsittelen kotiseutumatkoja nimenomaan jälkipolviin suuntautuneena identiteettityönä. Näillä matkoilla aivan kuin luonnostaan myös tieto suvun kotiseudusta ja tunnekokemus siirtyvät nuoremmille sukupolville identiteetin samalla vahvistuessa, mikä on määriteltävissä sukupolvien välisenä identiteettityönä.

Useimmat vanhimman sukupolven haastatellut pitävät velvollisuutenaan viedä jälkeläisensä suvun kotiseudulle. Vuoksenrantalaisten Rauhan ja Erkin kaikki lapset ovat saaneet tutustua vanhempiensa kotiseutuun, kuten haastattelulausunnossa ylpeänä kertovat:

Ja ollaa käyty siellä ja viety sinne kotipaikoille. Meil on kuus lasta ja ne kaikki olleet siellä mukana. Ja kyllä tuntuu nyt, et hyökii tietäät, missä ne juuret ett siellä ne juuret ovat. (VuVr1-2, 2.)

Tämän suvun seuraavastakin polvesta on haastattelujen mukaan yksi käynyt ja toiset aikovat mennä tai sanovat mielensä tekevän.

Kotiseutumatkoille on viime aikoina otettu mukaan enenevästi aivan nuoria ja lapsia, jotka ovat evakkojen jälkeläisiä kolmatta tai neljättä sukupolvea. Näillä matkoilla vanhemmat ja isovanhemmat kertovat seuraaville sukupolville Karjalasta ja suvun kotipaikalla elämisestä siellä paikan päällä. Osa vanhimman sukupolven haastatelluista kertoi ilonsa siitä, että entistä nuorempia on ollut mukana. Esimerkiksi Tenho Kaukolasta totea:

Kyllä se on ilahduttava asia, karjalaisuudessa, että kun kesäkuun kahdeksas käytti siellä, ni on se, että ... karjalaisuus jatkuu, koska siellä nyt niiko joka kerta on jopa kolmatta polvee mukana. Ja tullut entistä enempi nuoria meijänkii suvusta, joille on nyt vasta tullut tarve käydä. Kelle mikäkii asia, et nyt mie läksin katsomaa sen isomummun kotipaikkaa. (LKa2, 8.)

Kysyttäessä syytä siihen, miksi ei matkatarvetta ollut viime vuosikymmeninä, vastattiin, että asia oli vaiettu. Tapani jatkaa veljensä ajatusta, että he kaksi ovat vastuussa karjalaisuuden siirtämisestä lapsilleen ja edelleen seuraaville sukupolville.

Tapanin ja Tenhon kaltaisia velvollisuuden valveuttamia evakkosukupolven edustajia on informanttien joukossa useita. Itsekin olen käynyt nykyisten nuorten naapurien oppaana heidän vanhempiensa ja isovanhempiensa kotikylässä, joka on myös oma kotikyläni. Kotiseutumatkan merkitys ”täällä syntyneiden” orientoitumiseen suvun kotiseutuun on ilmeinen.

Rajaseudun asukkaan tytär Sari kirjoittaa käyneensä kerran ja koki käynnin olleen tärkeä. Hän jatkaa:

... kylän maisemia katsellessa tuli sellainen tunne, että vasta nyt palapelin palat alkavat loksahdella kohdalleen, kun vihdoinkin lapsuuden aikana kuullut kertomukset saavat puitteet. Ymmärsin, miksi mummo aina kertoi Kannaksen metsistä ja maisemista niin kaihoisaan sävyyn, sillä poikkeavathan ne Sahalahden tienoista kovin paljon. Kylien mittasuhteet ja välimatkat muuttuivat nyt ymmärrettäviksi, ja usein kuullut paikannimet saivat konkreettisen sijan. Oli tärkeää että isä oli matkalla mukana, sillä paikan päällä hän pystyi kertomaan monista asioista. Yhteenkuuluvuuden tunne oli myös ennen kokemattoman voimakas. Elämys oli valtavan tyydyttävä ja voimakas, ja olen puhunut siitä paljon myös läheisille ihmisille ja muille toisen polven kannaslaisille. Erittelimme myös sisarusten ja serkusten kesken tunteuksiamme matkan aikana ja sen jälkeen. Olen varma että haluan kierrellä Kannaksella enemmänkin tulevaisuudessa. Tuntuu pahalta että Karjala sodassa menetettiin, se on yhä verta vuotava haava kaikille siellä syntyneille. (RKi32, 2.)

Sari tulkitsee tilityksessään monien muidenkin kokemuksia ja tunteita. Evakkosukupolven kertomukset sellaisenaan eivät anna selkeää kuvaa alueista ja paikoista eivätkä ainakaan tunnelmista. Eräs äiti kertoo maanviljelijänä jatkavan poikansa käynnistä vanhempiensa kotitilalla itäisellä Kannaksella:

... kävi siel ... ja ko hää tul, mie tiesin, et hää ... oli tult sielt pois, ni mie soitin ja kysyin, millasta siel ol. Siel puhelimes ei vähhää aikaa kuulunt mitää ... Se itki - kyllä hää ol siel kävelt siel peltoloil. Mie en olt mukan, mut naapureita ol sellasii, mitkä etsiit, mis ... pellot ol olleet. ... Hää ol kävelt siel peltoloil ni poika kyl itki et vissii ne näytti hänestäkkii sellaselt, et siel ois voint maata viljellä. (LKä1, 6.)

Talvisodan evakkomatalla syntynyt ja jatkosodan aikana kotona Koivistolla ollut Anna-Liisa tilittää kotiseutumatkoilla tapahtunutta:

On tehty kaks sukulaismatkaa sinne ja ...Linja-auto pysähty. Ja mie ko mänin siihe pihal, ni minnuu rupes niiko itkettämmää, ko sitä maata... Mie menin niiko maata suutelemmaa. Ne nuoret rupes kyselemmää, ni mie et kyl mie koen, et se on miu koti. ... Sitte kyllä. Mie oon miu miehen kanssakii puhunt, et vaikka kesäpaikka. Mut ei se miu aikaan... (Sko1, 4.)

Kuten taulukko 7a osoittaa, toisen sukupolven informanteista lähes kaksi kolmasosaa on käynyt vanhempiensa kotipaikalla ja kolmannesta sukupolvesta 1/4 on käynyt isovanhempiensa kotipaikalla. Lisäksi sekä vanhimmassa sukupolvessa että jälkipolvissa on niitä, jotka ovat matkustaneet Kannaksen halki, mutta eivät ole käyneet sukunsa kotipaikalla ja muutama kertoo aikovansa mennä siellä käymään. Vanhimman sukupolven erilaiset suvun kotiseudun kokemisen tasot ovat mielenkiintoisia siksi, että jää avoimeksi, mitä mielessä on sen taustalla, että kotipaikka ei näytä tärkeältä tai että se on hyvinkin tärkeä. Se voi olla niin tärkeä, ettei sinne voi mennä, kun tiedetään, ettei siellä ole enää mitään rakennuksia. Toisten mielestä taas on tärkeintä se maa, jolla esi-isät ovat eläneet ja toimineet, kuten koivis-

Taulukko 7a. Täysien sukujen käynnit kotiseutumatkoilla Kannaksen alueiden mukaan sukupolvittain.¹

Täydet suvut	I sukupolvi	II sukupolvi	III sukupolvi	Kävijöitä yhteensä
Kannaksen osa-alue	On käynyt	On käynyt	On käynyt	
Rajaseutu	4 (N 6)	6 + 1 (N 13)	4 (N 18)	14 + 1 (N 37)
Vuoksen seutu	2 + 1 (N 5)	9 (N 10)	1 (N 10)	12 + 1 (N 25)
Laatokan rannikko	2 + 1 (N 3)	3 (N 5)	5 + 1 (N 12)	10 + 2 (N 30)
Suomenlahden rannikko	1 (N 2)	(N 2)	(N 2)	1 (N 6)
Osallistuneet	9 + 2	18 + 1	10 + 1	37 + 4
N = yksilöitä ryhmässä	N 16	N 30	N 42	N 98

Taulukko 7b. Vajaiden sukujen käynnit kotiseutumatkoilla Kannaksen alueiden mukaan sukupolvittain.²

Vajaat suvut	I sukupolvi	II sukupolvi	III sukupolvi	Kävijöitä yhteensä
Kannaksen osa-alue	On käynyt	On käynyt	On käynyt	
Rajaseutu	7 (N 9)	4 (N 6)	1 (N 1)	12 (N 16)
Vuoksen seutu	1 (N 1)	1 (N 1)		2 (N 2)
Laatokan rannikko	2 + 1 (N 3)			2 + 1 (N 3)
Suomenlahden rannikko	0 (N 1)			0 (N 1)
Osallistuneet	11 + 1	5	1	16 + 1
N = yksilöitä ryhmässä	N 14	N 7	N 1	N 22

1 Luku plus-merkin jälkeen merkitsee saman sukupolven puolisoa, veljeä tai sisarta.

2 Luku plus-merkin jälkeen merkitsee saman sukupolven puolisoa, veljeä tai sisarta.

tolaisen Anna-Liisan kirjoittama kuvaus osoittaa. Anna-Liisa tosin uskoo, että se maa on niiden, jotka siellä nyt asuvat. Kuitenkin kansainvälisen oikeussäädösten joidenkin tulkintojen mukaan maan omistus ei siirtynyt, vaikka raja siirtyi. Siis se maa, jota Anna-Liisa halusi suudella, saattaa olla hänen maataan oikeasti, vaikka sen käyttö on politiikan keinoin estetty.

Taulukosta 7a näkyy, että täysiksi suvuiksi määrittelemisensä suvuissa evakoista 68,75 % on käynyt kotipaikoillaan. Heidän lapsistaan on käynyt vanhempiensa kotipaikoilla 63,33 % ja noin kaksinkertainen määrä evakkosukupolven verrattuna. Myös täysien sukujen kolmannen sukupolven haastatelluista yli neljännes on käynyt kotiseutumatkoilla. Vajaissa suvuissa 12 neljästätoista eli lähes kaikki evakkosukupolven haastatellut ovat käyneet kotipaikallaan. Heidän lapsistaan ja lastenlapsistaan on käynyt kolme neljäsosaa.

Vajaiden sukujen (taulukko 7b) aktiivisuutta kotiseudulla käymisessä ei ole kovin mielekäästä laskea muilta kuin vanhimman sukupolven osalta, koska tutkimukseen osallistuneiden jälkeläisten määrät ovat pienet. Rajaseudulta on ensimmäisen sukupolven kotiseudulla kävijöitä alueista eniten, yli puolet tutkimukseen osallistuneista. Myös heidän jälkeläisistään useimmat ovat käyneet kannakselaisten vanhempiensa kotipaikoilla.

Evakkosukupolven kotiseutumatkojen suosiota on arvioitava ottaen huomioon ikärakenne. Viisi vanhimman sukupolven haastatelluista, jotka eivät ole kotiseutumatkoilla käyneet, olivat haastatteluhetkellä yli 92-vuotiaita. Heitä on vajaissa suvuissa kolme ja täysissä kaksi. Kun matkat helpotettiin 1990-luvulla, he olivat jo iäkkäitä ja jonkun kunto ei olisi kestänyt tehdä sellaista matkaa. Vanhin haastateltu on kuitenkin käynyt kotiseudullaan.

Yhdistystoiminta

Yhdistystoiminta on laaja toiminta-alue, jossa on erilaisia yhteisiä pyrkimyksiä alkaen edunhoidon tyyppisistä asioista kohta sodan jälkeen ja yleensä karjalaisuudesta ja sen perinteen vaalimisesta aina määrätietoiseen kotiseudun historian ja kulttuuriperinteen tallentamiseen. Kysymys on yleensä paikallisista karjalaseuroista ja erityisesti historian ja kulttuurin tallentamisesta pitäjä- ja kyläyhdistyksissä. Viimeksi mainitut ovat rajan taakse jääneiden pitäjien ja kylien kulttuurin tallentamiseen paneutuneita yhdistyksiä. Alun perin mainittuja yhdistyksiä ovat perustaneet evakot, mutta nykyisin niissä on mukana myös nuorempien

sukupolvien edustajia. Toimivimmat näistä yhdistyksistä tekevät määrätietoisesti identiteettityötä kotiseudun historian tunnetuksi tekemiseksi ja perinteen siirtämiseksi nuoremmille sukupolville.

Karjalan Liitto on keskusjärjestö, jonka yhden jäsenryhmän eli paikallisten karjalaseurojen joukossa on yksittäisiä seuroja, joissa nuoria on mukana joko omina toimintaryhminään tai hallituksen tai toimikuntien jäsenenä. Myös Venäjän (alun pitäen Neuvostoliiton) puolelle jääneiden pitäjien perinteille evakossa perustetuista pitäjäseuroista useimmat ovat Karjalan Liiton jäseniä ja monet kannakselaisista sukuseuroista niin ikään. Sekä pitäjä- että sukuseuroista kertovien uutisten ja artikkelien kuvissa näkyy nykyisin myös nuoria ja lapsia.

Toiminta pitäjäseuroissa vaihtelee seuroittain. Perinteen säilyttäminen on pääroolissa niiden toiminnassa. Rautulaisen Eeron kuvaus omasta ja seuransa toiminnasta on eräs esimerkki yhden aktiivisen ihmisen osuudesta karjalaisuuden säilyttämisessä pitäjäseuran ja karjalaseuran kautta sekä yksilönä että karjalaisessa perheessä. Hän tiivistää:

... pääasioita mitä toteutettiin ni pitäjäsittelyjä, joista mie puhuinkin, ja sitte karjalaista ruokakulttuuria, niissä pidettiin kurseja ja nii edelleen ja sitte kolmanneksi harrastettiin laulua ja lausuntaa. Ja neljänneksi tanhuja... Ja mitä on minun oma karjalaisuuteni, ni se on tuota nyt esim karjalaisuuden säilyttämistä ni sitä yritän säilyttää asumisympäristössä, olkoon se kerrostalo tai mikä. Siel on ain päällimmäisenä ajatuksena, et mite meil oli kotona, et teenkö sillä tavalla vai teenkö vielä paremmin, mut yhteys siis ajattelussa tähän perinteeseen. Ja sitte toisekseen ni teen myöskin perhepiirissä karjalaista ruokakulttuuria – ainakii kerran viikossa karjalaisperäistä tai tommosta tyylistä ruokaa syödään ja kolmanneksi sitten osallistumistani näihin karjalaisuuden järjestettyihin tilaisuuksiin ja tietysti kirjallisuuden ja lehdistön seuraamine. Nää on nyt persoonakohtasii. (RR2, 5.)

On toisenlaistakin kokemusta. Kakolalainen Rauha on saanut kielteistä kokemusta kohtaamistaan vaikeista ihmissuhteista ja viittaa toisesta Kannaksen pitäjästä kotoisin oleviin henkilöihin. Hän jatkaa:

Sentähe mie en käy karjalaseurassakkaa, koin mie saa sielt mittää. Mie olen yrittänyt, mut se on niin vierasta. (LKa7, 11.)

Eri pitäjien välistä eripuraa on ymmärrettävä myös kivennapalaisen Tenhon toteamuksesta samalle paikkakunnalle sijoittuneiden kivenna-

palaisten ja valkjärveläisten keskinäisestä eripuraisuudesta – iltamapai-koissa. Hän vertasi sitä hämäläisten ja karjalaisten keskinäisiin hyviksi kehittyneisiin suhteisiin. Tässä liikutaan ilmeisesti kulttuuri-ilmiössä, joka liittyy naapuripitäjien välillä olleeseen leikillissävyiseen kilpailuun paremmuudesta. Keksittiin pilkkalauluja ja loruja tai hokemia naapuripitäjästä, kuten Kivennavalla hoettua loru: ”Uuvekirko ukkoloil on paita pöksyi pääl”. Leikillisuus voi muuttua tosikkoudeksikin – myös karjalaisten kesken, jos mieltä on kemiallisesti sekoitettu. Omissa tuloksissani konatiivisuuteen liittyvästi on esiintynyt karjalaisten ominaisuuksina ylpeyttä ja itserakkautta.

Kotisentujulkaisut

Kannaksen alueelta on julkaistu kuvateoksia, paikallishistoriaa, muistelmia ja lehtiä evakkouden alkuajoista lähtien. Ensimmäiset teokset julkaistiin jo talvisodan jälkeen vuonna 1940, kuten esimerkiksi marraskuussa vuonna 1940 ilmestynyt Olavi Paavolaisen ja Maija Suovan toimittama sekä Karjalan Liiton julkaisema kuvateos Karjala – muistojen maa. Jatko sille ilmestyi pian sen jälkeen vuonna 1942 edelleen kuvateoksena nimellä Rakas entinen Karjala. Sen jälkeen heti 1950-luvulla alkoi lisääntyvä julkaisemistendensi ensin pitäjähistorioita ja 1980–1990 -luvulta alkaen Kannaksen kylien erilaisia muisteluun ja historiaan liittyviä julkaisuja. Myös Kannaksella ilmestyneitä pitäjälehtiä elpyi tai perustettiin uusia kannakselaisen pitäjän nimeä kantavia lehtiä, joista osa ilmestyy kuukausittain tai jopa viikoittain.

Oman tutkimukseni haastatteluissa ja kirjoitetuissa lausunnoissa on noussut esiin harrastuneisuutta kotikylien ja sukujen perinteen ja historian tallennukseen etenkin kirjojen muodossa. Niissä on ollut vanhimman sukupolven edustajia aktiivisina tiedonantajina sekä kirjoittajina. Jälkipolvien edustajat taas ovat auttaneet teknisillä taidoillaan ja näin tulleet itsekkin tietoisiksi käsitellyistä asioista. Tai jos suvussa on tehty julkaistavia teoksia, myös nuoremmat sukupolvet ovat niistä tietoisia, vaikka eivät olisi osallistuneetkaan niiden aikaansaamiseen. Sari vuoksenrantalaisen suvun kolmanesta polvesta kertoo innostuneena kahdesta kokemuksestaan eli sukulaisen opinnäytetyöstä, jota kiinnostuneena luki, koska se kosketteli jotain omaa. Hän kertoo myös sukukirjasta, jonka tekemiseen hän osallistui:

Sitä me luettiin sitten yhdessä. Se oli jotenkin, kun se oli tutun ihmisen tekemä. Siin oli mitä oli mistäkii ja minkälaine hevone mikin oli. Ja nyt oli

mulle ihan yllätys, kun ... suvusta on tekeillä ... sukukirja ja pariin kertaan on tullut semmonen ote ja pyydetään tekeen korjauksia. ... Hei on sukuseura, ni siit oli kanssa. Mä tykkäsin katsella ja korjata. Mä laitoin kaikki korjaukset ja mä tykkäsin siit. Ja kun mummo ja pappa on joltain kautta sukua toisilleen, niinku voi ajatellakin, kun on samalta alueelta ... onks he nyt sitten pikku-serkkuja tai... sieltä löyty jonkun kautta, et ai tästä niinku yhistyy ja täältä menee erikseen. Se oli kiva kattoo. Se kirja ei oo vielä tullut. Se ei oo enää ihan se oma perhepiiri, vaan muutenki se on ehkä sitten aikuisena tullut semmoseks yleisemmäks kiinnostukseks. (VuVr1-211, 3.)

Itseä ja lähisukua koskevat julkaisut tunnetaan läheisiksi ja tärkeiksi. Vanhimmassa sukupolvessa on tullut esiin ainakin viisi sukukirjojen tai kotiky-län historian ja muistojen tallentajaa, joiden työn tuloksista myös jälkeläiset ovat tietoisia.

Leikit ja harrastukset

Aineistoni vanhin sukupolvi kertoo lasten leikeistä niukasti. Toki muutama heistä mainitsi ja selostikin leikkejä, mutta eräs haastatteluhetkellä 93-vuotias kivennapalainen Toivo (A) luetteli lasten leikkejä ja kuvasi niiden kulkua laajemmin. Toinen kivennapalainen, Erkki selosti myös Pilppu-nimisen leikin kulkua:

Myö pilpuks sitä sanottii. Oli 60-70 senttine maila. Otettii kättee sitä vielä kääe ulkopuolel ja siihe pantii 20-30 senttine palikka ja sitä heitetii ylös ja koitetii lyyvä mailal. ... Se oli kilpailu, kuka sai pitemmälle sen mänemää. Siihe aikaa ei tiijetty kyykäst mittää. (RKi4, 2.)

Kyykkä ei ollut Kannaksella laajasti tunnettu leikki, mutta muita leikkejä, kuten juuri pilppu ja muita jäljempänä kuvattuja oli.

Lasten leikeistä kysyttäessä vastauksena oli useimmiten maininta työstä leikin esteenä tai vaihtoehtona. Kun vanhemmat olivat peltotöissä, lapset olivat keskenään tai työssä mukana. Lasten pitäminen työn touhussa oli tarpeellista siksi, että he olivat siten vanhempien silmälläpidon alaisena, etteivät joutuneet vaaroille alttiiksi tai keksineet pahantekoa. Muutama ensimmäisen sukupolven miehistä kertonutkin kolttosista itse keksittyjen leikkien yhteydessä. He ovat myös kertoneet leikeistään, työnteosta ja kolttosistaan lapsilleen ja lastenlapsilleen.

Vanhimman sukupolven vastauksissa oli niukasti myös oman aikansa nuorten harrastusperinnettä koskevia mainintoja. Niukkuus voi johtua osittain siitä, että haastattelut siinä sukupolvessa olivat melko avoimia. Haastattelijana kyselin vain täydennyksiä ja täsmennyksiä jo esille otettuun aiheeseen. Muutenkin vanhimman sukupolven edustajat sivuuttivat haastattelussa helposti Kannaksella elettyyn lapsuuteensa ja nuoruuteensa liittyvät aiheet. Jos haastattelijana ohjasin puhumaan niistä ajoista, he kohta palasivat puhumaan evakkoon lähdöstä ja sodasta.

Leikkiperinne

Leikkipedagogien mukaan leikki on lasten työtä. Aineistoni vanhimman ja osin toisenkin sukupolven kertoman perusteella voin sanoa, että työ oli lasten leikkiä. Työ täytti vielä 1930- ja 1940-luvulla lasten arjesta melko suuren osan. Useimmat toivat esiin työt, joita lapset joutuivat tekemään voimiansa mukaan. Maataloissa tarvittiin runsaasti työvoimaa varhaisina aikoina, kun koneita ei kaikkeen työhön ollut. Myös toisen sukupolven lapsuudessa työ täytti osan siitä ajasta, joka koulunkäynnistä ja opiskelusta jäi vapaaksi.

Kuvauksista voi suoraan tai päättelemällä saada sellaisen käsityksen, että haastatellut eivät ole pitäneet pahana asiana lapsuuden aikaista työtä. Henkilökohtainen ja yhteiskunnallinen selviytyminen sodan ja evakkouden katastrofista voi olla jopa seurausta työhön totumisesta jo lapsuudessa. Seuraavissa kuvauksissa voi havaita lapsena tehdyn työn merkityksen arvostusta. Kivennapalainen Tenho on ollut mummonsa ja ”äijänsä” mukana Pietariin suuntautuneilla kauppamatkoilla melko pienenä siihen aikaan, kun raja oli auki. Tenho kertoo:

... töitä tehti kovast ja peltoa raivattii ja maita ja kuka mitä sit tek siel työksee. ... Lapsset ol mukana ja mejän koti oli sikäli hyväl paikal, että sillo ko raja ol auki, ni Pietarii vanhukset veivät tuotteita. ... minunkii äijä ja mummo ... veivät Pietarii. ... Terjoel kaik ajettii maiot ja ja mitä ol, piimä ja perunoita ja marjoja. Hyö otti minut aina mukkaa. (RKi3, 5.)

Terijoki oli Viipurin lisäksi toinen keskuspaikka, jonne elintarvikkeita vietiin rajan sulkeuduttua. Kivennapalainen Keijo ja kaukolalainen Tapani perustelevat työntekoaan leikin vastineena:

Ei meil ollu aikaa sillon paljo leikkii. Kyllä me töissä oltii. ... Ihan nii pian ko kynnelle kyken. ... No kesällä kuljettii marjas ja minä muistan sen – miun täyty joka kesä seitsemänvuotiaasta lähtien, ni miun täyty hoitaa ne nuoremmat siskot. ... isä ja äiti olliit peltotöis. ... ni jonkun täyty niitä siskoja kattoo ... siaporsaat ruokittava päivisin, et kyllä töitä piisas. Mut en mie sitä katso pahana – se opetti. – Ja se ol miu hommaa koko kesät sekä talvet, että ruoka-astiat ja maitoastiat täyty tiskata – joka aamu, enne ko kouluu läksin. ... Ja ne täyty olla puhtaat. Ei maitoastiat saaneet olla likasii. (RKi3, 1.)

Sit siihen aikaan kimuttiin kotona voit. ... seitsemän vanha ko väentelin sepa-raattorii. Ja ... siinä kahdeksanvuotiaana minä ajoin ... kahden hevosen vetämää niittokonetta ja haravakonetta ja, äestelin peltoja. Muistan aina ... siellä äikeen päällä ... ja sitte ohjaksen perät pääs tippumaa siitä sinne, niihin ... jotka pyöri-vät, telat. Ohjakset meni sinne ja millään en saanut pois ja sitte piti huutaa isää auttamaa. (LKa1, 1.)

Viime vuosisadan alkupuolella ei maataloissa kiinnitetty huomiota lasten eriliseen leikkitarpeeseen. Työ, joka oli vanhempien luonnollista arkipäivän toiminnallisuutta, oli tuttua myös lapsille. Sitä työtä sitten myös leikittiin, kuten antrealainen Helliikki kertoo. Hän kytkee leikin ja työn luontevasti toisiinsa ja näkee lapsirikkaassa perheessä elämäntaitojen oppimista ja omatoimisuutta leikeissä sekä leikkikalujen keksimisen arvostusta:

... kun oli paljo lapsii, ni oli sitte kasvimaallakii kyykekijöitä. ... meiltä suju se leikki ja työ omassa joukossaa ... omasta takaa leikkikaverit. ... Ja sitte ko mäntii naapuri, ni osattii leikkii sovinnos. Vanhin on osannut ohjata leikissä ja työssä. Kyllä tehtii heinäpellollakii. Jos ei muuta, ni vetämäs sitä heinäseivästä, tai tuurikasta. Sitte ... haravointii oli ja pihapiiris kaikenlaista tekemistä. ... Ja sitte lapset teki oikeesti heinääkii leikkiessä, oli pienet seipäät ja haravat – kun ei tarpeeks saanut tehä oikeella pellolla. Sit ne lelut.... Isä oli veistänyt puusta jotain ja sitte oli joku vanha astia tai joku särkynt kahvikuppi ... Niillä sitä leikittii ... ja käpylehmät ja... Kyllä mielikuivitus sai ihan vapaasti liiellä. (VuA2b, 2.)

Kivennapalainen Toivo (A) luettelee kyllä perinteisiäkin leikkejä, kuten pilppua, ”lasten rahapeliä”, kittilää (ruudun hyppäämistä), mutta hänkin toteaa myös lasten osallistuneen työhön esimerkiksi kylvytyössä ”mittamiehenä” sekä marjastamassa. Leikkeihin ehdittiin ainoastaan sunnuntaisin. Lapset tekivät yleensä helppoja, kevyitä töitä, mutta voivat toisinaan suorittaa vaikeitakin työtehtäviä osallistuen toki ikänsä ja kykyjensä sallimissa rajoissa perheen ko-

konaisvaltaiseen elinkeinoon ja muuhun toimeentuloon liittyvään toimintaan. Siinä käytännön älykkyyden ja taitojen kasvu pääsi lisääntymään luonnollisessa tahdissa.

Kivennavalta evakkoon lähtenyt Erkki kertoo osallistumisestaan työtehtäviin, joissa luonnostaan oli kehittynyt taitoa ja neuvokkuutta. Siitä on esimerkkinä Erkin kertomus myllyssä käynnistään. Se oli tullut Erkin tehtäväksi 14-vuotiaana, koska hän oli vanhin veljeksistä ja isä tarvitsi apua. Isä tuumasi, että kyllä ne miehet siellä myllyllä nostelevat säkit ja lastaavat kuorman uudelleen jauhosäkeistä. Erkki itse kertoo pienestä ajoneuvohaaverista ja kuinka hänen sen ratkaisi:

... eräällä myllyreissulla, ko siin ol neljäpyöräset lavettikärrit ni putos toisest takapyörästä se mutteri siint akseli pääst pois, ni kuorma alko heiluu. Katoin taakse, mut pyörä oli vielä... ei muuta ko hevosen seisatin ja sitte työnsin sitä käsinee ja hevosen käskein männä eteenpäin ja sain sen pyörän paikoillee siihe. Sitten läksin etsimää mutteriä ja noin viijenkymmenä metrin päästä löyty. Sain sen siihe akseliä ja kivellä hakkasin sen siihe. (RKi4, 1.)

Jos lapsia ei pidetty työssä mukana, he saattoivat omaehtoisia leikkejä keksiesseen tehdä suuriakin vahinkoja, kun ei ymmärrys riittänyt, mutta kekseliäisyys ja voimankäyttö viehättivät. Vanhimpaan sukupolveen lukeutuva Arvi Uudeltakirkolta kuvaa seikkaperäisesti poikien omaehtoisia leikkejä:

Ne poikien leikit oli enemmän niiko hevosen leikkejä, vallattomia ja raisujakin välillä ... karkasivat käsistä, että käytti välillä hernevarkaissa ja porkekanavarkaissa ... Pojat taas näkivät tehtävän metsätöitä. ... meitä poikia kiinnostii metsätyö ... naapurissa ol semmonen nuor männikkö, mis kasvo käsivarren paksuisii ja vähä paksumpia puuta. Mepä pojat ... keksittii, et männää sinne propsi tekkoo. Otettii puukkosahoja ja kirveitä ja ... saatiikii niitä puuta nuri ja kuoritii niitä. (RU2, 3.)

Toisen naapurin isäntä oli tullut paikalle ja keskeyttänyt tuhotyön selittäen sen pojille uhkaavin sanankääntein. Tässäkin näkyy käytännössä kylän aikuisten yhteisen kasvatustehtävän merkitys.

Vanhin sukupolvi kertoo nuoruuden aikojen kesistä mukavina ja huolettomina aikoina, vaikka työ vaati suuren osan ajasta jo hyvin nuorella iällä. He olivat ilmeisesti kasvaneet ilmapiirissä, jossa työ oli luonnollinen elämän osatekijä eikä se tuntunut lapsistakaan taakalta, jos siihen ei pakotettu, vaan käynnistäjänä oli vanhempien esimerkki. Aluksi lapset tekivät työtä kotiti-

lalla ja osa heistä siirtyi vähitellen vieraiden palvelukseen. Se oli jo muuta kuin leikki. Vanhimmat I sukupolvesta ovat aloittaneet työuransa paimenina tavallisesti noin 12-vuotiaina. Sekin tapahtui ensin omien lehmien ja vähitellen vieraiden karjojen paimentamisena. Heidän lapsuudessaan karja kulki vielä metsälaitumilla ja siellä tarvittiin varmaa osaamista – myös petojen torjumisessa. Päivän työ ei loppunut siihen, kun lehmät oli tuotu kotiin lypsettäviksi, vaan lypsyn aikana oli ajeltava karpäsiä pois lehmien kimpusta lehviä huiskuttamalla.

Lapsilla on kuitenkin mielikuvitus työssäkkin mukana houkuttaen keksimään lisämaustetta, kuten uusikirkkolaisen Elsan (I) esimerkki veljen paimentyön elävöittämisestä:

Ko ajettii lehmii, ni opetettii lehmii mänemää ikäjärjestykses. Miu veli sano, et lehtiin pittää mennä nii, et vanhin ensittäi – hää niitä ohjas. ... Ja Esko laitto ne vitsa kans. Pit olla tarkka. (RU1,3.)

Muutamien sukujen kolmannen polven edustajat ovat kuulleet tarinoita isovanhempiensa lapsuuden leikeistä, kuten Uudeltakirkolta juurensa saaneet sisarukset ja serkukset Johanna, Jonas ja Jenni, jotka ovat kuulleet vaarallistakin tilanteista lasten keskinäisissä leikeissä. He myös ihmettelevät, kuinka vanhemmat ovat lapsina tehneet paljon työtä ja Jenni toteaa:

Se kuulostaa aika hurjalta mejän korviin, mut ei ne oo koskaan valittanut, vaan se on vaan sellasta, et näin se on ollu. (RU213, 2.)

Vielä evakkoajan ensimmäisillä vuosikymmenillä kannakselaisten jälkeläiset osallistuivat kotitilan töihin voimiensa mukaan. Antrealaisen perheen poika Kari toteaa lasten työn erilaiset merkitykset. Myös Karin ikäluokkaa vanhemmat toisen sukupolven edustajat olivat joutuneet olosuhteiden pakosta työhön hyvin nuorena. Se oli seurausta siitä, että heidän aikuisina evakkoon lähteneet vanhempansa olivat joutuneet inhimillisesti katsoen hyvin raskaiden tehtävien takia uupumukseen asti luomaan uusia elämän edellytyksiä.

Virpomisperinne

Virpomaperinteestä kertovat monet vanhimman sukupolven haastatelluista ja osa myös nuoremmista. Useimmat pitävät tärkeänä erottaa virpomiseen liittyvä vanha karjalainen perinne nykyisestä, jossa siihen on sekoitettu poh-

jalainen trulli- ja noitaperinne rooliasuineen. Vuoksenrannan virpomisperinne lienee samanlainen kuin muuallakin Kannaksella, jossa ei pukeuduttu rooliasuihin. Vain rusetiksi tai kukkasiksi muotoilluin karamellipaperein tai kreppipaperein koristellut pajunoksat olivat rekvisiittana. Vuoksen varrelta kotoisin oleva Rauha kuvaa tarkoin virpomaperinnettä ja muistaa useita lo-ruja:

Eihä sitä käyty etempään kyläs, mut ne vanhemmat virvottii sit ja ne kotimummo ja vaija. Ne täyty virpoo. Ja sit mäntii sinne äitin kottii, sinne mummolaa. Se kuulu asjaa taas et sinne mäntii. Ne uotti jo siellä ... mummol oli jotakii, kanamunnii oli varannu sinne ja sitähä sitä toivoteltii ...'Virpoi varpoi vitsat selkää, tuoreeks terveeks tulevaks vuuveks. Kui monta oksaa, nii mont onnee. Kui mont kukkaa nii mont kunniaa.' Olha sit muutakii. (VuVr1, 3–4.)

Monissa perheissä oli paljon lapsia ja taloudellisesti puutteellista. Opettaja järjesti talkooperiaatteella virpomavitsojen valmistamista koko luokan voimin vähäosaisille koulutovereille. Koulussa koristeltuja vitsoja annettiin sitten köyhimmille lapsille, jotta he saisivat suoraa kerjuuta miellyttävämmän tavan parantaa tilapäisesti aineellista selviytymistään. Virpominen on aineistossani melko yleinen kerrottu perinne, vaikka muita kuvauksia en ole tekstiin liittänyt. Osa Rauhan tyttäristä mainitsee virpomisperinteen tärkeänä osana muistoja.

Nuorten harrastusperinne

Nuorten harrastuksista mainitaan useimmiten nuorisoseurat, uskonnolliset seurukset sekä iltamissa ja tansseissa käymiset kaukanakin polkupyörämatkojen päässä. Marjatta Kivennavalta mainitsee lyhyesti ohjelmallisista iltamista ja tanssi-iltamista. Tansseissa ei käyty ennen rippikoulua. Nuoret pojat kävivät polkupyörillä myös katsomassa matkailunähtävyyksiä, kuten Rakkauden hautaa Uudenkirjon Vammelsuussa ja Lintulan luostaria Kivennavalla. Nuorten poikien harrastuksena oli myös suojeluskuntatoiminta, joka varhaisnuorisoiässä oli sotilaspoikatoimintaa. Tyttöillä oli pikkulottatoimintaa, mutta se mainittiin harvemmin kuin poikien sotilaspoikaharrastus. Vanhimman sukupolven haastattelumaininnoista voi päätellä, että pikkulottatoiminta alkoi laajentua vasta aivan välittömästi ennen sotaa ja sodan aikana.

Luonnollisesti työ rajoitti myös nuorten harrastuksia vuosien 1939–45 sotia

edeltäneenä ja sotien aikana. Vain sunnuntait olivat vapaapäiviä, mutta silloinkin kodin jokapäiväiset vakiotehtävät olivat velvoitteina. Uuskirkkolainen Arvi kertoo laajemmin kylän nuorten seuraleikeistä ja muusta keskinäisestä seurustelusta:

Sitte kokoonnuttii kylän nuoret ja lähetti sitte porukalla tanssipaikeille. Käyttii aika pitkien matkojen päässä 15 kilometrinkii yhteen suuntaan - kirkonkylissä ja semmosissa paikoissa. ... Mutta sit tämmöset vapaamuotoset leikit. Meil oli semmosii taloja, joissa suvaittiin nuoria, ni niuhi kokoonnuttii iha sellasee, piilotettii sormusta ja oltii kuurupeittoe siel talon ulkorakennuksissa ja vinteissä. Siellä oli paljo piilopaikkoja. (RU2a, 4.)

Arvin kokemuksissa on entisajan perinneleikkejä, joissa nuorten oli mahdollista seurustella keskenään. Myös Helliikki Antreasta kuvaa varttuneiden nuorten seurusteluleikkejä ja harrastuksia:

Siel ol se iso Taurujärvi, ni nuoret menivät sinne saaree. Siellä sitte polttivat nuotioo ja saattovat mennä piirileikkii taikka laulovat jotain. Ja kuka mitäkii ne nuoret tekivät. Siel oli musikaalista porukkaa. Soitteliit nuoret miehet siellä viuluja. Mut sitte jatkosovan aikana ko oli niitä opintokerhoja, nii täytyt jotain olla. Sit ne pitivät iltamia, ohjelmallisii. Ei siellä tanssia saanut, mutta kyllä ne vähä pyörähteli. (VuA2b, 6.)

Uiminen oli nuorten mieluista puuhaa vapaa-aikoina. Useimmat kertovat siitä, sillä Kannaksella oli paljon vesistöjä. Niitä oli erityisesti Vuoksen seudulla sekä tietenkin Suomenlahden ja Laatokan rannikolla.

Tapakulttuuri

Aineistossa on paljon kuvauksia aikuisten arjesta, työstä, taloudenpidosta ja juhlista. Niissä heijastuu myös Kannaksen talouteen ja kulttuuriin liittyviä kehitysilmiöitä. Työ oli keskeinen elementti ennen kaikkea maaseudun aikuisten arjessa. 1930-luvulla oli jo joitakin maatalouskoneita, mutta maan muokkaus ja osaksi viljan korjuu oli tehtävä hevös- ja käsivoimin, samoin perunan istutus ja korjuu. Vanhimman sukupolven työn ja tapakulttuurin kuvaukset koskevat suurimmaksi osaksi aikaa Kannaksella ennen talvisotaa.

Arki ja juhla

Toivo (A) Kivennavalta kertoo sähkön tulosta 1920-luvulla Kivennavan kirkonkylään ja Raivolan taajamaan. Muihin kyliin sähkö tuli myöhemmin, joitakin vuosia ennen evakkoon lähtöä. Sähkön tulo tietysti muutti paljon arkitöiden mahdollisuuksia, mutta myös avarsi elinympäristön käsitettä. Sähköllä toimiva radio toi ulkopuolista maailmaa lähelle toisella tavalla kuin sanomalehdet. Toki radioita oli ennen sähkön tuloakin, mutta silloin ne olivat harvinaisempia ja kotitekoisiaakin, kuten Toivon naapurissa radioamatööritaitoja harrastaneet nuoret pojat rakensivat radion omaksi, perheväkensä ja naapuriensa iloksi. Jollain akun tapaisella laitteella sai radion toimimaan, mutta akku piti viedä Viipuriin asti ladattavaksi.

Autonomian aikana Ennen Suomen itsenäistymistä kaupankäynti Pietarissa oli tavallista. Vanhat ihmiset kuljettivat hevosilla monenlaista tavaraa myyntiin Pietariin. Rajan sulkeuduttua maatalous- ja muita tuotteita myytiin Viipuriin ja rajaseudun suurimpaan taajamaan Terijoelle. Lisäksi Suomenlahden rannikon kalastajat tai kalakauppiat kävivät polkupyörällä kauppaamassa kaloja Kannaksen sisämaassa.

Pienet maalaistalot olivat Kannaksen maatalouden runko. Ne olivat kyläkuvassa tavallisia ja omavaraisuusaste oli korkea. Kannaksen eteläosassa olivat pelot pehmeätä hiekkamaata, jota pidettiin erityisesti perunan viljelylle edullisena. Kivennapalainen Marjatta selostaa maalaistalon arkea:

Lehmiä oli ja sika pit aina olla ja kanoja. Tehtii kaikki käsin... Muistan hyvin kyllä ko kävin riihes. Sit ko ne alko vehnää viljelemmää, sit oli niiko välttämättä puimakone oltava. Ko vehnähä ei irronnut... se oli niin paljo kova. Sillo oli jo puimakoneet. Sirpillä leikattii viljat, perunat otettii kuokal. Se ol nii pehmeetä maata. Eihän se mitää haitannut. Täällä (Hämeessä) on kaikki savea. (RKi7, 3.)

Lisäksi Marjatta kuvaa elämän vaatimattomaksi, mutta tasa-arvoiseksi:

Siel ei olt niitä pröystäilijöitä. Ne oli kaikki samanarvosii. Mut täällä (Hämeessä) on sitä kilpajuoksuu. (RKi7, 3.)

Maatalouden ohella oli muutakin elinkeinotoimintaa. Helliikki Antreasta kertoo, että metsäteollisuus antoi työtä talojen miesväelle rahdinajona. Puuta ajettiin sahoille ja tehtaille ja se toi pientilojen isännille ja muulle miesväelle lisäansiota talviaikaan. Helliikki korostaa myös tal-

kootyön merkitystä ja luonnollisuutta seurallisten karjalaisten keskuudessa. Talkoita pidettiin tavallisesti viljankorjuussa:

*Se ko sirpillä niitetää, ni ne ol leikkuutalkoot. Sit talkootanssit oli päälle.”
Mutta työssäkii kisailtiin: ”Sit varsinkii ko sirpillä niitetii, ja sit saatettii
jättää toine saarekkeese. Niitetii häne eestä. Siin oli se hauskuuski samalla.
... Se jäi sit sen urakaks, joka jäi siihe 'saaree' ... Se teki sen työn sellaseks
hauskaks. ... Ja ko oli nuorta väkkee, ni siin oli sitä silmäpeliä... Sitä näy-
tettii osaamista ja työn nopeutta. (VuA2b, 6.)*

Kun työ olisi ollut muuten yksitoikkoista puurtamista, keksittiin leikillistä kiusantekoa ja kisailua työn keinoin. Samalla työ joutui nopeasti ja illalla olivat odotetut talkootanssit, joissa nuorilla oli vapaa seurustelumahdollisuus. Talkoiden työkisassa näen jotain samaa kuin lasten työssä, että leikki ja työ palvelivat toistensa tarkoituksia. Jatkosodan aikana työmenetelmät alkoivat muuttua. Koneita ei paljoa ollut, kun oli pula-aika, mutta kuitenkin jotain etenemistä asiassa oli:

*... Sitte ko mäntii jatkosovan aikan takasii Karjalaa, ni myö leikattii jotakii
sirpillä. Isä teki kaikille omat viikatteen ja sit piti olla omat sirpit. Eihä sitä
muute voint työs olla, jos ei olt välineitä. Saatiin talkoot pystyy omalla vä-
ellä, ko meitä ol nii paljo. (VuA2b, 4–5.)*

Hellikki kertoi yksityiskohtaisesti myös juhla- ja muusta perinteestä. Hautajaisiin vietiin ruokatarvikkeita, kuten kananmunia, maitoa, voita ja muuta suuren juhla joukon ravitsemiseksi tarvittavaa. Muistettiin, että ”hernerokka” oli sekä Antreassa että Kivennavalla tavallinen hautajaisruoka. Hellikki perustelee lukemaansa:

*Että Karjalas arkiruoka oli parempaa ja sitte juhlaruoka oli yksinkertase-
mpaa, ko täällä taas Hämeessä se arkiruoka oli yksinkertasta ja sitte juhlii
laitettii paljo. Mut se oli sitä, et Karjalas oli se arkiruokakii nii monenlaista
sitä piirasta ja pyöröä ja sultsinaa ja kaikenlaista. Mut sitte ko oli hautajai-
set, ni se oli hernerokka. Täälläpäi (Hämeessä) sitä katsottii oudoks. ...Nii
perinne ja hyvänen aika, emännät keitti hernerokan valmiiks, ko hautajais-
tullee kirkolta, ni sit syömää. (VuA2b, 4.)*

Ennen sotia ja sodan aikana hautajaisiin kutsuttiin kirjeellä, jonka kuoren reunus oli musta. Lasten hautajaisiin osallistuivat vain lähisuku-

laiset. Kylän merkkihenkilöiden hautajaisiin osallistui kylän väen lisäksi sukulaisia kauempaakin. Vainaja saatettiin hevoskyydillä ”kirkko-maaha”. Tapoihin kuului, että jos tiellä kulkija kohtasi hautajaissaaton, hän pysähtyi ja paljasti pään koko saaton ohi kulun ajaksi. Hautajaissaatolla oli omat perinteet, kuten Hellikki kuvaa:

Nii meijä kyläs, ko sitte oli ni ensiks oli hevone mis oli laulajat ja sit tuli toine hevone, mis oli vainaja. Ja sit meijä kyläs ko oli paljo hyviä laulajia, ni ... mun isäni oli hyvä laulaja, ni hän oli siinä. Ja ne laulovat sen matkan ajan, ko mänivät kirkolle. (VuA2b, 4.)

Vainaja pidettiin kotona riihessä hautajaispäivään asti. Näin tapahtui ainakin silloin, jos kuolema tuli kotona. Sairaalassa kuolemista Hellikki ei ollut varma, vietiinkö jonnekin kappeliin. Viimeinen tervehdys ilmaistiin seppeleen muodossa. Häiden vietosta Hellikillä oli yksi muisto, serkun häät ennen talvisotaa:

Nehän oli läksiäiset ensi. Ko ne vihittii ensi morsiamen kotona. Sit piettii läksiäiset ja sit mäntii sulhasen kottii, ja siel oli sit oikee häät. Tanssit pääl, jos kuka tanssi. (VuA2b, 4.)

Häälahjakäytäntö 1930-luvulla oli nykyisen kaltainen. Ruokaakin vietiin, mutta se ei ollut lahja, vaan tuki pitojen järjestämiseen. Lahjaksi vietiin erilaisia tavaroita, joita nykyisinkin viedään.

Työ ja talous

Työtä on osin käsitelty jo aikuisten arkea koskevassa kappaleessa, koska työ oli maaseudun ihmisten arkeen sidoksissa niin, ettei sitä voi muusta arjesta erillään käsitellä menettämättä jotain oleellista. Tässä kappaleessa rajoitun käsittelemään työtä enemmän yhteiskunnan ja talouden näkökulmasta, mutta työtä ihmisten arjessa vain marginaalisesti, lähinnä ammatillisesta näkökulmasta ja menetelmien muuttumisesta.

Kivennapalainen Marjatta kuvaa työtä maataloudessa ja toteaa myös, että lauantai oli työpäivä. Myös samasta kylästä kotoisin oleva Toivo (V) tuo esiin vehnän viljelyn alkamisen Kannaksella 1920-luvulla. Vehnänviljely alkoi ja vehnämyllyjä alkoi ilmaantua ensin Valkjärvelle, jossa Kivennavaltakin käytiin vehnää jauhattamassa. Toivo lisää, että vähän

ennen sotia Bister perusti vehnämyllyn Kivennavalle Lintulan kylään. Uutena palveluna Bister haki nimilapuilla varustetut jyväsäkit taloista ja palautti jauhot samoin asiakkailleen. Vehnän kuoresta tuli grahamjauhoa. Viljatuotteista leivottiin erilaisia paistoksia. Niitä käsitellään ruokaperinnettä koskevassa luvussa. Haastatteluhetkellä 93-vuotias Toivo muistaa toisenkin muutoksen viljanviljelyssä. Sirpillä leikkaamisesta ja lyhteinä kuivattamisesta siirryttiin viikatteella niittämiseen ja seipäillä kuivattamiseen.

Vehnänviljelyn yleistyminen vaikutti myös puintimenetelmiin. Kivennapalainen Marjatta mainitsee myös vehnän viljelyn alkamisen vaikuttaneen puimakoneiden yleistymiseen, koska vehnän jyvä ei irronnut riihipuinnissa. Aluksi jokaisessa talossa ei ollut puimakonetta, vaan yhteistä tavallisesti polttomoottorilla käytettävää osuuskunnan konetta joko siirrettiin talosta toiseen tai vilja kuljetettiin samaan paikkaan olosuhteista riippuen. Työ tehtiin edelleen talkoilla, koska konepuinnissakin tarvittiin eri tehtäviin eri henkilöt. Maatalouden koneellistuminen eteni yhteisötoimintana. Erkki Kivennavalta tietää, että puimakoneelle ja perunannostokoneelle oli perustettu osuuskunnat. Näin saatiin tehokkaampia ja kalliimpia koneita, joita hevosella vedätettiin. Erkki selostaa puimakoneosuuskunnan käytännön toimintaa:

Siin oli kaks kylää osakkaana. Tämä oli pyörien päällä ja talosta talloo veivät. ... oli semmone Porilaiseks sannoit, semmone moottori, mikä pyöritti. Siin oli semmonen kahensaan litran vesisäiliö ja sitä puhalluslampul kuunnennettii enneko se saatii käymää se moottori. Ja sitte ol palkattu yks Vesterise Jussi masunistiks sitä moottorii käyttämää. Ja se ol meist pienist pojist iso herra, ko se osas sitä käyttää ... oikee pelotti ko se ol aika korkee laitos se puimakone niihe pyörii pääl (RKi4, 1.)

Kuten luvussa 2.5 on todettu, Suomen itsenäistymisen jälkeen 1920-luvulla Kannaksen maatalous koki vahvan nousun. Peltoja raivattiin lisää luonnonniityistä ja soista. Muutokseen innosti myös valtiovallan tuki rai-vauksiin, kuten Toivo (V) toteaa, ettei muista tuen määrää, mutta se tulos innosti suoviljelykseen ja kertoo viljelyjärjestyksestä:

Se ko kasvo hyvin. Ensimmäisenä vuonna kasvatettii viljaa, ja vilja sekkaa ensimmäisenä vuonna heinäsiemenii ja sit se kasvo heinää. (RKi6, 3.)

Alan yhdistykset järjestivät opastusta muutoksessa. Muutosta ei otettu heti vastaan innostuneesti, mutta konkreettisin ottein maatalousneuvoja sai ajattelun idun istutetuksi vanhojenkin isäntien mieleen. Kivennapalainen Erkki kuvaa ruohonjuuritasolta maatalouden muutosten käynnistymistä ja neuvonnan vastaanottamisen vaiheita viljankorjuun osalta.

Sitte kerra tuli maatalousneuvoja sinne niitto paikalle ja sano isälle et kerääpäs sirpit hänelle kaikki. Isä et mitä sie niillä. No hae hae vaa. No isä haki sirpit ja se otti ne ja viskas sinne pusikkoo. 'No milläs myö nyt saahaa vilja leikattuu?' Hää: 'Haeppas viikate!' No isä haki viikatteen, ni se, et näät sie nyt, kehitys on männny näi paljo etteepäi, et viikatteel niitetää. No, sitte se jätti ja läks jatkamaa matkaa ja isä haki ne sirpit sieltä pusikosta pois ja jatkettii. Mut se jäi kuitekii itämää, et millasta touhuu, et ois se vähä sukkelampaa. (RKi4, 1–2.)

Yksi maatalouden muutoksen tulos oli perunan sopimusviljely. Maataloudesta kertovat haastatellut mainitsevat monesti, että Kivennavan hiekkamultamaa oli sopivaa perunan viljelyyn. Myös Erkki mainitsee asian ja jatkaa muutoksen alun ristiriidoista ja vanhan menetelmän soveltumattomuudesta viljelyalan määrän muutokseen:

Se oli sellasta – hehtaari verra ol sitte perunaa. Isäl oli Terjoel sopimus. Se vei perunaa sinne... oli sellane vanhanlaine isäpappa, ni sano, et eihä sitä konetta tarvita, et otetaa kuokal. Eihä sitä, ko oli hehtaarikkiä ja kuokalla otat perunat. Se ol aika selä päälle käypä homma. Mut myö vaa tehtii. (RKi4, 1–2.)

Uusikirkkolainen Vilho kertoo yleisemmin Kannaksen rajaseudun läntisessä osassa sijainneen kotikylänsä työolosuhteista ja taloudellisiin oloihin liittyvistä heijastuksista:

... Ja suurin toimeentulohan oli maanviljelyksestä. Sielhä ol pienet pellot, meillä ja yleensä Karjalan kannaksel, mut meil ol paljon karjaa joka paikassa, ja ne (pellot) oli erittäin hyviä kasvamaa. ... maanviljelyksel sitä elettii suurimmaks osaks. (RU3, 2.)

Vilho kuvaa laajemmin kotikylänsä ansiomahdollisuuksia maatalouden ohella. Kylässä sijainnut sotilaiden tykistöleiri antoi mahdollisuuksia maatalouden lisäansioihin, mutta myös todellista tuloa monille naisille ja lapsille, joilla ei maanviljelystä ollut:

Siel ol pari limonaditehasta. Ja ne kesällä sitte olivat toiminnassa... nuoret pojat osti limonadia ja veivät sotilaille. Ja sit ol tietysti kaikki tämmöset munkinpaistajat. (RU3, 1–2.)

Vilho toteaa 1930-luvun pula-ajan, joka koski myös hänen kotikylänsä. Muutamilla taloilla oli pankkiin velkaa hypoteekkilainan muodossa. Pankkien pantua saatavansa ulosottoon eikä metsä mennyt kaupaksi, ”*muutama maanviljelystila meni... pakkohuutokauppaa*” (RU3, 2). Tällöin oli Vuoksenlaaksossa alkanut viritä teollisuutta. Vilhonkin kotikylästä lähti nuoria etsimään teollisuuden luomia työmahdollisuuksia. Myös Viipurin poliisiin otettiin väkeä. Tilanne lähtikin elpymään ja lama alkoi hellittää Vilhon maininnan mukaan jo vuonna 1932. Myös metsäkauppa alkoi elpyä teollisuuden tarpeiksi. Moni nuori eteläiseltä Kannakselta lähti Vuoksenlaaksoon, kuten Jääskeen, jossa rakennettiin Rouhialan voimalaitosta. Myös Vilho lähti sinne. Lisäksi linnoitustyöt toivat ansiomahdollisuuksia kannakselaisille nuorille. Tärkein linnoitustyömaa oli Suomenlahdelta Laatokan rannikolle ulottuvan Mannerheim-linjan rakentaminen.

Kannaksella noudatettu maatalouden toimintatyyli ja tulonhankintakeinot olivat perusta evakkojen uuden elämän aloittamisessa. Toimintatavat olivat aluksi totutut ja tulonhankintamahdollisuudet alkuvaiheessa pääosin samanlaiset. Myös tulolähteet olivat useimmiten samat.

Käsityötaito

Kodin sisustukseen liittyvät käsityöt ovat olleet tavanomaisimpia käsityön tuotoksia. Käsityötaito on ollut myös hyödyksi niukan talouden, kuten laman ja sodan aikoina. Kivennapalaisen suvun toiseen sukupolveen kuuluva Heli kirjoittaa:

Niukkaa on varmaan ollut vaikka olemme saaneet kaiken tarpeellisen. Kudottiin itse kaikki matot, pöytäliinat ja varmaan pyyhkeetkin. Isä rakensi tarvekalut jne. (RKi31, 1.)

Neljässä haastattelussa suvussa nousi esiin melkoinen ylpeys suvun koptitäjän kansallispuvusta tai muusta karjalaisesta pitäjäpuvusta. Esi-merkkinä voi nostaa tapauksen, jossa toiseen sukupolveen kuuluva suvun

käsityötaituri teki jokaiselle oman sukupolvensa suvun naiselle Muolaan pyhän ristin puvun. Se on saanut suosiota myös seuraavissa sukupolvissa, ja esimerkiksi yksi kyseisistä puvuista onkin jo periytynyt lapsenlapselle. Samoin tyypillinen esimerkki ylpeydestä ja puvun itse valmistamisen arvostuksesta on myös Kivennavalta juurensa saanut Inkeri toisesta sukupolvesta. Hän teki erittäin vaativaa kirjontaa sisältävän moniosaisen Kivennavan äyrämöispuvun. Hilikka vuoksenrantalaisen suvun toisesta polvesta on valinnut ammattinsa mummonsä taitojen alalta ja opiskellut kudonnan artesaaniksi. Rautulainen Irja on myös tehnyt kansallispukunsa itse, kuten pojantytär kertoi.

Myös miehet ovat tehneet vielä 1950-luvulla maataloudessa tarvittavia työvälineitä ja lähinnä puusta valmistettavia tarvekaluja itse käsin. Antrealainen Kari selostaa asiaa oman sukunsa kautta;

Äidin isä oli aika taitava käsistään, teki kaikennäköstä ja samoten isäkin. Mutta sitte niitä piti käydä sepällä raudottamassa. Kaikki ne piti tehdä käsin. Muistan nämä tämmöset puiset haravatkin. Pihlajasta tehtiin piikit niihi. Ne kestivät. Kaikki tämmöset laidunten aitaamiset ja navetassa tehtiin karsinat ja ne kaikki vaati käsityötaitoo... ja rakennustaitoo. (VuA2b2, 4.)

Kari itse ei juuri näitä käsitöitä enää tehnyt muuten kuin apumiehenä, koska maatalouden muutosprosessi oli alkanut hänen vartuttuaan aikuiseksi. Kuitenkin käsillä tekeminen on hänen vahva lajinsa.

Kollektiivinen kulttuuriperinne

Monet paikalliset perinteet evakkopaikkakunnilla ja myöhemmin sijoituspaikkakunnilla poikkesivat kannakselaisista huomattavasti. Ruokaperinteet ja käytännöt saattoivat olla jopa vastakkaisia alkuperäisten paikkakuntalaisten ja kannakselaisen väestön piirissä. Myös sosiaaliset käytännöt kuten juhliin kutsumiset ja vierailut olivat erilaisia.

Ruokaperinne

Yli puolet haastatelluista – yhteensä 59 – mainitsi ruokaperinteestä. Siinä ehkä koetaan karjalaisuus selkeimmin. Toiset ainoastaan mainitsevat joitakin karja-

laisiksi koettuja ruokalajeja, mutta toiset kuvailevat myös niiden valmistamista tai ulkonäköä tai muuta ominaisuutta. Ruokaperinteen siirtäminen sukupolvissa koetaankin identiteettityönä konkreettisimmillaan.

Kertomuksista selviää, että eri Kannaksen paikkakunnilla tunnettiin erilaisia piirakoita, mutta samojakin oli. Vaikka joillakin nimetyillä piirakoilla oli samat ainesosat, muoto saattoi olla erilainen tai oli muita poikkeavuuksia. Kaukolalainen Rauha on oppinut ruiskuurisen peruna- ja riisipiirakan tekemisen itse työssä jo lapsena yhdessä sisarusten kanssa. Hän selostaa piirakoiden tekoa seikkaperäisesti:

... siis mejän Karjalassahan tehään sellane pötkö, leikataan paloja ja pyöritelään ja litistellää, mut Pohjois-Karjalas tehää iso levy ja siint otetaa muotilla. Ni miun tehtävä oli tehä tämä pyöritys ja taputteluvaihe. ... Ja ohrapuuro minust on viel maukkaampaa ko riisi. Mut sen ohran keittämine on kinkamoista. (LKa7, 4.)

Edelleen Rauha kuvailee, että riisiryynipiirakkaa tehtiin varsinaisesti juhlapyhiksi, kuten jouluksi, pääsiäiseksi, juhannukseksi ja ”pyhänmiestenpäiväksi”. Juhlapyhiksi tehtiin usein pohjat pullataikinasta. Etenkin rotinapiirakat tehtiin vehnäkuoreen ja täyteenä oli riisiä. Rauhan mukaan tehtiin myös mannaryynistä piirakkaa. Ne tehtiin aina vehnäkuoreen siten, että pohjataikinana reuna käännettiin puuroalueen reunan päälle. Tällaiset piirakat olivat noin ruokalautasen kokoisia. Samaan tapaan tehtiin myös mustikka- ja puolukkapiirakoita. Marjat keitettiin ensin ja suurustettiin perunajauhoilla ja sokerilla.

Peruna- ja ryynipiirakoiden sekä makeiden piirakoiden lisäksi tehtiin Kannaksen pohjoisan pitäjissä lanttupiirakoita ja lanttukukkoa. Tehtiin myös liha-perunakukat ja kalakukat, kuten Rauha muistaa, mutta ei kaalipiirakkaa, jota tehtiin eteläisellä Kannaksella. Rauha kuvailee kukot suuriksi. Ne olivat mainio eväsröykkiä miesten käydessä metsätöissä. Leivästä leikattiin päällinen kuori ja tehtiin alle kolo, johon laitettiin voita.

Eväsjuomana peltotöissä käytettiin usein kirnupiimää, joka oli kotivoin valmistamisen sivutuote. Kaukolalainen Tapani vertaa juomaa nykyajan vastineisiin:

Sehän oli se kirnupiimä semmone jota juotiin kesällä tuolla heinäniityllä. Vettä pistettii joukkoo, ja hyvää oli. Ei sillo tarvittu limsaa. (LKa1, 3.)

Toivo (A) Kivennavalta selostaa melko tarkkaan ruokien valmistamisen järjestyksen ja niiden koostumuksen sekä niiden tekotavan, mikä osoittaa hänen

olleen katsomassa sitä työtä lauantaisin. Hän toteaa välillä myös ruokien arvon hyvänmakuisena:

Mustikkasoppaa ja piirakkaa tehti. Ja keitettiin mustikat ja pantii pulloo. Ol sel-lane ratti. Sit talvellakkii se ol aika hyyyvää, se mustikkapiirakka. Potattikakke-rat tehti ja hiivaleivät. Kakkaraa, pullaa ja hiivaleipää. ...Lanttu-lihapiirakka umpikuoree (vehnä), riisipiirakka samoin. Pyöreään kuoreen laitettiin täyte toisee puolikkaasee ja käännettiin toinen puoli kuorest päälle ja taivutettiin alemman kuoren reuna kiinni. Ryynipiirakka. Lanttuپییرakka, se ol hyyyvää. Iso ruiskuori ja siihe ne lantut laitettiin. Vaa liepeet päälle. ... Laitettiin lihalalasta. Leikattii viipaleiks. Ja laitettiin lanttui pääl.” (RKi1, 2.)

Lanttuپییرakkaa syötiin Toivon kodissa pyhäpäivinä ja lauantai-iltana. Riisipiirakat olivat umpinaisia puolikuun muotoisia, joissa kuori peitti täyteen kokonaan. Lauantaisin laitettiin ruokaa myös hapankaalista hauduttaen uunissa pehmeäksi. Hapankaalia valmistettiin syksyllä isoon puutiinuun. Kaalin sekaan laitettiin tiinuun porkkanaa. Kaali jäättyi talvella aitassa ja tiinusta otettiin hapankaalia kauhalla kaapimalla.

Kysyttäessä, oliko lapsuuskodissa jotain karjalaista, myös Toivon poika Erkki kertoo piirakoista, joita äiti teki aina siihen asti, kun voimat vähenivät eikä karjan ohella enää jaksanut. Piirakoiden tekemiseen oli usein apuna isän sisar. Silloin leivottiin kerralla paljon. Myös uuniruuat Erkki muistaa karjalaisena ruokaperinteenä. (RKi11, 1.) Niin ikään toisen sukupolven kivennapalainen Vappu luettelee lapsuuskotinsa karjalaisia ruokalajeja:

Ruokatalous oli samaa tyyppiä kuin muualla Kannaksella, eli viljeltiin itse perunat, vihannekset, yrtit, marjat ja omenat sekä poimittiin marjoja ja sienä. (luonnosta) Piirakat ja uuniruuat olivat tavallisia, myös tataripuuro ja joskus hirssipuurokin. (RKi22, 1.)

Ruokatalouteen liittyvissä kuvauksissa on identiteettityötä ajatellen mielenkiintoisia sivuilmiöitä. Karjalaiset ruokatavat sekä ruokien valmistukseen että ruoka-aikoihin ja arjen rytmytykseen liittyvästi ovat siirtyneet karjalais-hämäläisessä perheessä karjalaiselta vanhemman sukupolven anopilta hämäläiselle miniälle. Toiseen sukupolveen kuuluvat kivennapajuuriset sisarukset Sari ja Heli toteavat hämäläisen äidin oppineen karjalaisia tapoja anopiltaan. Näin kuvaa Sari ruokatalouteen liittyviä tapoja ja näkee karjalaisissa ruokaan liittyvissä käytännöissä ja niiden elämää eheänä säilyttäneissä ja sitä rytmittäneissä tavoissa mummoon personoitunutta karjalaisuutta:

Karjalaiset tavat personoituivat vahvasti mummoon, isän äitiin, joka eli kanssamme yli 80-vuotiaaksi eli vuoteen 1981 asti. Mummo oli opettanut talousaskareissa taitavalle hämäläiselle äidilleni myös karjalaisten ruokien ja leivonnaisten tekotavat. Meillä leivottiin setsuurit ja muut leivät joka lauantai, samoin paistettiin karjalanpiirakoita ja perunapiirakoita sekä pullaa. Myös karjalanpaisti hautui uunissa lähes joka lauantai. Samana päivänä koko talo myös siivottiin. Parhaat lapsuudenmuistot taitavat liittyä perheen omiin ruokailuhetkiin ja säännölliseen viikkorytmiin. Lauantai-ilta oli perheen omaa aikaa. Sunnuntaina usein käytiin kylässä tai joku tuli meille kylään. (RKi32, 1.)

Myös toinen kivennapalaisen isän ja hämäläisen äidin tytär Inkeri kirjoittaa muistoistaan, jotka liittyvät hänen isänsä äitiin, mummoon, jolta hämäläinen äitikin oppi karjalaisten leipomusten ja ruokien valmistamisen. Äiti leipoi joka lauantai kakkua ja pullaa ja isä vatkasi kakkutaikin. Inkerin mieleen oli jäänyt mieluisana muisto, kun isä oli lauantaisin sisällä kakkua vatkaamassa ja silloin hänen kanssaan voi puhua monista tärkeistä asioista. Inkeri arvelee leipomisen tulleen heidän perheeseensä isän karjalaisuudesta. Inkeri muistelee mummon ruokaperinteen jatkumista:

Muutettuaan meille asumaan mummoni leipoi lauantaisin perunapiirakoita. Hän opetti minutkin tekemään pitkoja ja letittämään neljällä säikeellä. ... Muistan hyvin sen ensimmäisen lauantain mummoni kuoleman jälkeen, kun näin äitini leipovan perunapiirakoita ja myöhemmin riisipiirakoita. Hän sanoi jatkavansa mummoni jättämää perinnettä. Minäkin olen innokas leipomaan, mutta karjalanpiirakoita en useinkaan ole tehnyt. ... Nyt leivon paljon isälleni ja usein hänen herkkuaan rahkapiirakkaa. (RKi51, 1.)

Rautulainen Eero muistelee vuodenaikoihin liittyviä ruokia ja erikoisesti hän korostaa sekä viljellystä luonnosta että metsästä kerättyjä kesän ensimmäisiä antimia. Hän kuvailee, miten ensimmäiset uudet perunat otettiin ”varastamalla” perunapesäkkeistä eli perunan mukulat otettiin ilman, että vartta olisi nyhtäisty juurineen maasta. Valittiin vain isot mukulat ja jätettiin pienet vielä kasvamaan. Jatkokäsittely näille ensiaterian aineksille ja tällaisen aterian nauttiminen oli rituaalinen, kuten Eero kuvaa:

... ol sellane puro. Siellä huuhdottii ja sitä ei kuorittu sitä ensimmäistä perunaa. Sienvoin kanssa sitä syötii... ja silli oli kans niihe kanssa syötävä. Sit yks tapaus oli kesällä kans, ni ensimmäiset mustikat. Nehä käytti metsästä hakemas ... ja siint tehtii möllöö... Ensi ne survottii. Sitte murenettii lei-

pää, kuivii leipäkannikkeoi ja maitoa ...Sitä mie oon harrastant täälläkii maailmalla. (RR2, 1.)

Seuraavan sukupolven edustaja Pirjo samasta suvusta kertoo yleisemmin karjalaisista ruuista ja niihin liittyvästä asennoitumisesta:

... tietty runsaus ruoissa, mutta ruokalajin alkuperää (karjalaisuutta) ei korostettu.” (RR21, 1.)

Myös uusikirkkolaisen suvun toista sukupolvea edustava Kari sanoo ruokaperinteen säilyneen perheessä karjalaisena. Hän luettelee karjalanpaistin, karjalanpiirakat ja kiisselit, kuten kaurakiisseli, josta lapset eivät pitäneet. Piirakat olivat riisitäytteisiä. Lisäksi Kari mainitsee vatruskat, jotka olivat Uudellakirkolla perunapiirakoita.

Johanna ja Jonas uusikirkkolaisen suvun kolmatta polvea kehuvat mummon piirakoita parhaiksi ja tietävät jotain niiden tekotavastakin. Johanna arvelee, että osaisi tehdä itsekkin niitä, jos olisi resepti ja hän haluaakin mummonsa reseptin. Johanna ja Jonas arvelevat, että karjalaista on myös se tapa, että syödään kotiruokaa ja laitetaan sitä itse. Samaan sukuun kuuluva Raul arvelee todettuaan, että mummo on kova leipomaan, mutta arvelee, että sen ajan naisista suurimmalla osalla on tapana leipoa itse. Raul liittyy siis mummon ruokaharrastuksen ajan tapaan eikä näe siinä karjalaisuutta erillisenä.

Uusikirkkolainen Vilho luettelee seudun ruokatalouden lähtökohtia, kuten lehmii, sika ja kanoja, joista ruuan raaka-aineita saatiin omavaraisesti. Hän toteaa, että maito näytteli ruuanlaitossa huomattavaa osaa. Pottilohko oli Uudellakirkolla suosittu perinneruoka, jota ei tunnettu Kivennavalla. Kaali ja puurot olivat sielläkin tavallisia ja uunissa paistettu liha.

Vilho kertoo ruuan raaka-aineista, jotka tuotettiin suureksi osaksi itse. Joka talossa oli vähintään yksi sika, joka ostettiin porsaana Sakkolasta tulleilta kauppiailta kevättalvella ja se teurastettiin marraskuussa. Myös kalaa saatiin sekä lähellä olevasta järvestä että ostamalla kalakauppiailta, jotka tulivat Suomenlahden rannikolta sisämaahan myymään saaliitaan.

Koivistolaisen suvun toiseen sukupolveen kuuluva Elina toteaa perheessään perinteen jatkuvan sikäli, että ruokaa valmistetaan itse, mutta karjalanpaisti on kärsinyt ”inflaation”. Piirakoita kyllä paistetaan, sillä mummo eli isänäiti opetti tekemään sekä riisipiirakoita että perunapiirakoita. Nykyisin ne ”haetaan jostain”, koska ne ovat suuritöisiä. Antrealainen Yrjö ottaa esiin sienet ja niiden käytön ruokana. Tatteja ei käytetty, vaan ainoastaan rouskuja. Hän perustelee rouskujen käyttöä:

Meil ei semmosii, ko tattii käytetty. Ne oli rouskuja. Niist sai hyviä suosiasieniä. Ne tuns, ko niistä tuli valkosta nestettä, maitoo. ...Ko muita sienii potkittii vaa pois. Ei myö tattii tiijettykkää et ne on nii arvokkaita. (VuA1, 3.)

Yrjö selostaa myös nykyajan piirakanvalmistusta, mutta moittii niitä erilaisiksi: ”vaneripalasi”. Perunapiirakoiden pitää olla isoja pyöreitä. Porkkanapiirakan ja lanttukukon pohja oli myös pyöreä, mutta siihen laitettiin täyte vain toiseen laitaan puolikuun muotoon ja vapaa pohjan puolikas käännettiin päälle. Reunat yhdistettiin kääntämällä alempi reuna toisen päälle, jolloin täyte jäi näkymättömiin.

Myös Esko Terijoelta pitää sienii – myös tatteja merkittävänä karjalaisena ruokana ja sanoo keräävänsä niitä itse ja laittavansa keittoja. Hänen mummons tekemät perunakakkarat olivat isoja pyöreitä ja syödessä niitä kastettiin uunissa paistetun sianlihan rasvassa. Terijokelaisena erikoisuutena hän kertoo jamakasta. Se oli piimäksi hapatettua kuorittua maitoa.

Erkki ja Rauha Vuoksen seudulta selostavat ruokaperinnettä ja kuvaavat arki- ja juhla-aikojen ruokakäytäntöjä sekä eroja ja yhtäläisyyksiä piirakoiden muodoissa. He arvioivat myös perinteen säilymistä.

No, niitä nyt tehtii usjemma sortisii. Kaikkein ensiks, oli perunapiirakkoi ja sitte oli sellasii umpinaisii, niitä tehtii ohraryynist, sellasii puolikuun muotosii. ... Niihi laitettii puolukkaa ja porkkanaa. Ja sit oli ne joulupiiraat, mitä sanotaa. Ja ne ol ne vehnäkuorpiiraat, tällaset puolikuun muotoset... Niitä sit syöttii niiko jouluaikanakkii ja juhlapyhien aikan rusina- ja luumusopan kans. No nehä ol iha hyviä. Ja se perinne on kyl meil viel täälläkii. Mei lapsetkii sannoo, et ne on nii hyvyii. Meilläkii, ko meil on tyttärii. ...Kyllä nekkii niitä piiraita tekkööt. Ja ne tykkää. (VuVr1, 4.)

Piirakkamallien erilaisuuksista pohdinta siirtyy myös muun ruokaperinteen eroihin. Esimerkiksi ”piimäpiirakkaa” ei Vuoksenrannassa tehty, mutta Rauhan perhe on saanut niitä kivannapalaisen perheen luona. Sitä sanottiin myös jamakapiirakaksi. Sen sijaan Vuoksenrannassa tehtiin hapatetusta maidosta kokkelimaitoa, joka syntyi maidon ja ruukussa paistetun piimän eli jamakan yhdistämisestä. Sitä syötiin jälkiruokana.

Rauhan ja Erkin keskustelussa kävivät selville myös ruoka-ajat. Kolme kertaa päivässä syötiin ”murkina ja puolpäiväne ja iltane.” Murkina syötiin kahdeksalta aamulla, puolpäivänen yhden ja kahden välillä,

iltapäivällä vielä kahvi ja illalla kahdeksalta illallista. Puolpäivänen oli keittoruokaa, jos se syötiin kotona, mutta kun oltiin kaukana esimerkiksi heinätoissa, niin silloin oli eväänä kokonainen leipä voikoperoineen.

Vuoksenrantalaisen poika Arvo kertoo ”reporäätistä”:

Reporäättiä paistettiin uunissa. Siinä oli vanhat pullan ja hiivaleivän palat ja murut, puolukkaa ja maitoa. (VuVr1–23, 1.)

Samaan sukuun kuuluva Sari kolmannesta polvesta pohtii harrastustensa karjalaisuutta ja arvelee rakkauden ruokaan ja ruuanlaittoon kuuluvan siihen. Hän oli myös kysellyt erästä sukutapahtumassa pitämäänsä esitystä varten serkuiltaan, mitä heille tulee mieleen mummosta. Vastauksissa ensimmäisenä oli ollut jotain, joka liittyi tuoksuihin, tuoreeseen leipään ja piirakoihin. Sari itsekin korostaa erityisesti ruisleipää. Myös ainoa neljännen sukupolven edustaja 6 -vuotias Arsi sanoo harrastuksista kysyttäessä: *No leivonta, mä tykkään leipomisesta. (VuVr1–2111, 1.)*

Ruokaperinnettä on siirtynyt nuoremmille sukupolville sikäli kuin nykyinen elämäntahti sallii. Vähintään kiinnostus ruuan itse valmistamiseen ja muutamiiin perinteisiin lajeihin näkyi selvästi etenkin kolmannen sukupolven käytännöissä.

Elämäntapojen yleisen muutoksen kontekstissa myös karjalainen ruokaperinne saa uusia nykyaikaan soveltuvia muotoja. Osa kannakselaisten jälkipolvista ostaa nykyaikana perinteitä jäljitteleviä tehdasvalmisteisia tai ammattileipomoiden tuotteita. Etenkin yleisemmin karjalaisina pidettyjä ruokalajeja tai leivonnaisia valitaan ostettuinaakin. Varsinkin juhlaruokien valinnassa pyritään tavoittelemaan perinnettä.

Rakennukset ja esineet

Esineistä ja rakennuksista mainitsee yhteensä 16 haastateltua Aiheina ovat joko rakennukset Kannaksen kodissa tai sijoituspaikkakunnalle rakennetut uudet kodit. Kannaksella olleista rakennuksista mainitsevat toisen polven haastatellut joko rakennusten säilyneen tai tuhoutuneen. Joku huomauttaa, että isän tai äidin koti on palanut vasta sodan jälkeen tai se on purettu. Esineistä on myös muutamia mainintoja.

Arkistotietoa kotinsa rakennuksista ei juuri kenelläkään haastatelluista ollut lukuun ottamatta joitakin valokuvia ja itse piirrettyjä luonnoksia ra-

kennuksista ja pihapiiristä. Informantit yrittivätkin valaista haastattelijalle piirroksin ja suullisin kuvauksin joko omaa tai vanhemmilta perittyä muistitietoa. Kuvauksista ei selvinnyt kannakselaisen rakentamisen tyyllisiä, mutta joissakin kuvauksissa tuli esille rakennusten sijainti toisiinsa nähden – pihapiiri. Sijoituspaikkakunnalla asumisen kuvauksia on harvalta.

Kannakselta tuotua esineistöä on ollut vähän, mikä johtuu siitä, ettei evakkomatkalle saanut tai voinut ottaa mitään ylimääräistä lähipäivien eväiden ja mahdollisesti vähäisten vaatetäydennysten lisäksi. Toki voisi olla jälkepäin vanhojen käyttöesineiden mallilla valmistettuja esineitä, mutta niistäkään ei juuri ole mainintoja. Sodan jälkeen oli muotia kutoa pieniä Karjalan vaakunaa kuvaavia ryijyjä. Haastattelukäynnillä havaitsinkin niitä olevan monen vanhimpaan sukupolven lukeutuvan kodin seinällä. Vielä useammissa kodeissa oli valokuvista suurennettuja tai maalattuja Karjalan kodin kuvia tauluina seinällä. Samoin monessa kodissa oli kotipitäjän kirkon kuva, Kannaksen kartta ja jossain myös kotikylän kartta.

Kannakselaisten uuden kodin sisustuksesta on aineistossa vähän kuvasta. Tuvan ja olohuoneen välistä merkityseroa pohtii vuoksenrantalaisen perheen nuorin tytär Varpu.

Tupakeittiö oli hänen kokemanaan kodin sydän, jossa arkiaskareet tehtiin ja se oli oman väen yhdessäolon työssija. Olohuoneeksi nimitettiin sitä tilaa, johon vieraat istutettiin ja jossa heitä kestittiin.

Tässä on jo siirrytty hämäläiseen tai yleissuomalaiseen käytäntöön ehkä juuri rakennusratkaisujen asettamien ehtojen kautta. Näin asutusvaiheen taloissa tehdyt standardiratkaisut muuttivat kannakselaista asumista, mutta myös modernisaatio saattoi jouduttaa muuttumista. Vallitsi jonkinlainen hämmennys asumisen muodoissa tai siirtymisvaihe, jolloin vanha yhdessäolo suosiva puhdetyökulttuuri vielä säilytettiin, mutta olohuonetta sitten käytettiin niin kuin aiemmin kammaria, tavallista juhlavampaan vierailutilanteeseen. Varpu koettaa kuvailla myös lapsuuskotinsa sisustusta, mutta ei ole varma, poikkeako se paikallisesta.

Asutustoimintaan tarjotut standarditalot eivät olleet karjalaisia rakennuksia. Sen sijaan uuni saatettiin muurata karjalaiseen malliin, jos oli karjalainen muurari. Toisen sukupolven kivennapajuurinen Erkki arvelee lapsuuskotinsa uunit karjalaisen muurarin tekemiksi. Talo oli valmistunut jo ennen Erkin isän sinne muuttamista, eikä varmaa tietoa ole tullut hankituksi. Antreajuurinen toisen sukupolven Kari kertoo lapsuuskotinsa isän ja äidin rakentamaksi. Talo muistuttaa enemmän rintamamiestaloa, jossa Kari ei ole tunnistanut juuri karjalaisia piirteitä.

Kotiseutumatkoilla on havainnoitu yksityiskohtia kannakselaisista ko-

deista, joista harvat ovat säilyneet. Anneli, joka on Vuoksen varrelta lähteneen suvun toista sukupolvea, kertoo nähneensä kotiseutumatkalla yhden sukulaisensa talon kauniiden leikkausten säilyneen, mutta muuten rakennusta oli muutettu ja lisäilty osia.

Käkisalmen maalaiskunnasta evakkoon lähtenyt perhe sai asunnokseen läheiseen kartanoon kuuluvan vanhan muonaperheiden talon, jota evakko-perhe on korjannut omiin tarpeisiinsa. Tilan perinyt poika Tuomo kertoo, että väliseinä purettiin, jotta tilaa tuli enemmän arkitupaan. Seinällä on taulu, joka kuvaa Tuomon isän lapsuuden kotia, joka oli rakennettu jatkosodan aikana, koska aiempi talo oli palanut talvisodan aikana. Kuvassa näkyy myös 1930-luvulla rakennettu navetta, jonka alaosa on tehty kivistä. Rakennus oli iso sen ajan kannakselaisessa mittakaavassa. Sinne mahtui noin 15 lehmää ja todennäköisesti nuori karja lisäksi. Navetta on nykyisin tuhottu kivimateriaalista huolimatta. Tuomo tietää asioita vanhempien Karjalan ajoilta. Kyse oli saaresta, jossa oli noin 100 asukasta. Kylän koulu oli aikoinaan tiilestä muurattu ja se on säilynyt. Nykyisin siellä on venäläinen asukas, joka pitää lampaita samassa tilassa, jossa itse asuu.

Myös kaukolalaiset veljekset Tapani ja Tenho esittelevät vanhempiansa Karjalan kotia seinälle tauluksi suurennettun valokuvan avulla. Päärakennus oli vanha hirsinen kooltaan kymmenen kertaa kymmenen metriä. Haastattelut ovat kotiseutumatkallaan löytäneet kivijalan ja mitanneet. Heidänkin vanhempiansa kodissa oli 16 lehmän navetta, jonka heidän isoisänsä oli rakennuttanut. Tapani selostaa:

... vuonna 1924 – oli isoisä rakennuttanut semmosen ison navetan ...siellä – sanottiin kujaks - toiselle puolelle jäivät sitten tallit ja sikala ... ja mitä siellä oli, lampaita. Siinä kujassahan ... aina hevosia valjastettiin. Siellä säilytettiin rekiä ja kärryjä ja niin päin pois. ... Siitä pääs lävitse ajamaa. (LKa1, 1–2.)

Tenho täydentää:

Se oli varsin massiivinen rakennus. Meil ei olt kyllä ihan tarkkaan niitä mittasuhteita. Siellä ol jäljellä niitä kiviä... ne pisimmät kivet ne oli suorakaiteen muotosia ja paksuudeltaan ehkä tommone 60 senttiä. Ja sitte pisimmät kivet ne oli neljä metriä pitkiä. ... Me käytiin 1999 ensimmäisen kerran siellä kotipaikalla, ni niistä oli huomattava osa niistä navetan kivistä jäljellä. Ne mitattiin sillo oikee. Ja oli kaks vuotta väliä, ko mäntii, ni suurin osa oli hävinnyt. Eli ne oli viety tuonne Pietarin patotyömaalle. (LKa2, 1–2.)

Tenho jatkaa, että rakennustöissä oli kolmekymmentä miestä ja kivet on louhittu kahden kilometrin päässä. Ne on hevosella kuljetettu ja nostettu taljoilla ylös seinää rakennettaessa. Navetan yläosa, vintti oli myös iso. Veljekset arvelevat, että nuukan isoisän on pitänyt laittaa suuri määrä ”takametsää nurin” maksaakseen navetan rakentamisen. Tapani ja Tenho valittavat, että kuvat rakennuksesta ovat jääneet kotiin evakkomatkalta lähettäessä tai kadonneet matkalla. Kuva-albumissa on kuitenkin talliosasta valokuva, josta selviää kivien suuri koko. Tapani ja Tenho kertoivat myös isoisänsä edistyksellisyydestä puintiteknikassa. Tenho esittelee:

Meil oli isoisä ol tavattoman ... edistykselline. Meil oli valtavan iso riihi, jota käytettiin kyllä ihan riihenä, mutta siel oli varsin erikoinen laitos. En tiedä koska se on hankittu sinne, mutta siel ol semmone hevoskiertopuimakone. (Lka2, 3.)

Tapani jatkaa selostaen laitteen ominaisuuksia ja käyttöä. Kuvauksen mukaan koneen rakenne oli erikoinen ja ilmeisesti hyvin nerokas ja toimi parihevosten vetämänä, kuten Tapani kuvaa:

Ja siinä oli 'kauramoottori' siinä. ...Ja se oli siellä toisen kerroksen korkeudella se puimakone. Ko riihi oli ja riihessä oli parret. ni sieltä riihestä... ylhäältä saatiin syöttöpöydälle antaa ne lyhteet... Sieltä syötettiin sitte ja alakerrassa oli se, mihin tuli vilja ja mihin tuli ruumenet ja oljet. (LKa1-2, 3.)

Tapani kertoo osallistuneensa puintityöhön ajaen hevosia, jotka ”rinkiä” kiertäen saivat toisessa kerroksessa olevan puimakoneen toimimaan moinien välitysten kautta.

Tapani jatkaa, että riihen jatkeena oli lato. Kun oljet menivät puimakoneen läpi, ne putosivat latoon ja ruumenet suoraan alas, kun ne tulivat seuloista ensin. Lapset sitten ”talloivat” oljet latoon. Hankaluuksiakin oli. Kun eläimet olivat käyttövoimana ja ulostamisen ajaksi pysähtyivät, pysähtyi koko koneen toiminta ja kone tukkeutui ja jouduttiin puhdistamaan.

Yhtä selkeitä ja perusteellisia selostuksia esimerkiksi asuinrakennuksista ei kukaan toinen kertonut. Esineistä kertoo moni haastateltu. Henna Vuoksen seudun perheen kolmannesta polvesta on havainnut mummon ja papan nykyisessä kodissa karjalaisia esineitä, kuten vaakunan, viirrin ja kartan.

Koivistolaisen suvun vanhimpaan sukupolveen kuuluvan Anna-Liisan tytär vastaa kysymykseen mukaan saadusta esineistöstä:

Yks, mikä on miulla, ni evakkopotta. Iänikuisen vanha posliinipotta, joka on tullut evakkoreissut... tarvekalu, ko äiti oli sen ikäne. (Sko11, 1.)

Esineet kuten ”evakkopotta” ovat harvinaisia muistoesineitä, joita on myöhemmin jaettu jälkipolville muistoiksi. Antrealaisen suvun kolmannen polven Jaana kertoo, että isoäidillä oli ”paljon vanhanaikaisia leipomisvälineitä, kuten piirakkapulikka jne.” (VuA2b21, 1.) Toisen antrealaisen suvun kolmanteen polveen kuuluva 10-vuotias Tuomas muistaa isovanhempiensa kodista mahdollisesti Karjalasta tuodun seinävaatteen:

...vähän maton tapane, se roikkuu seinällä. ... Siin oli semmosia kaikkia kuvia ommeltu siihe. ... No siinä oli joku tai jotkut kaks piikaa ja sitte siinä oli joku vanha hirsimökki ja siin oli vaikka mitä, eläimiä.” (VuA311, 2.)

Kyseessä oli ehkä aplikointi- tai kirjontatyö, jota on käytetty huoneen- tauluna. Kati käkisalmelaisen suvun kolmannelta polvelta toteaa, että mummon vanha raamattu on Karjalasta tuotuja esineitä. Uuni mummon Karjalan kodissa oli siten murattu, että sen ympäri pääsi kiertämään. Se suojaus sitten sodassa sirpaleilta, kun pääsi kiertämään sen taakse pommin tulosuunnasta, kuten Kati selittää.

Kannakselaisesta rakennusperinteestä löytyi tuhoutumisen takia vain vähän havaintoja. Sen sijaan esineet näyttävät merkitsevän haastatetuille identiteetin rakentamisessa tärkeätä sijaa. Kotiseutumatoilta tuodut esineet ja kotipellon multa tai leikkipaikan hiekka vaikuttavat merkityksellisiltä. Itsekin olen pudottanut äidin ja myöhemmin tädin arkulle hautaan hiekkaa, joka on tuotu Kannakselta paikalta, joka on ollut sekä omana, että äidin ja tädin leikkipaikkana aikoinaan.

Kansallispuku

Karjalaista identiteettiä korostetaan tietoisesti eri tavoin. Lippumenot karjalaisin pitäjä-, suku- ja kuorolipuin ovat tärkeiden juhlatapahtumien yhteydessä käytetty tapa. Yksi näkyvimmistä tavoista on kansallispuvun käyttö erilaisissa juhlissa. Kotiseudun kansallispuvun tai kansallispuvun tapaan käytetyn muun kotiseudun leimallisen asun käyttäminen nostaa yksilön karjalaisuutta korostavan identiteetin myös ympäristön nähtäväksi. (Ilonen 2006, 27.)

Useissa aineistoni haastatteluissa tulee selvästi esille karjalaisen kansal-

lispuvun tai muun karjalaiseen tyyliin runsaasti kirjoitun puvun arvostus, kuten edellä käsityötaitoa koskevassa luvussa tulee esille. Kolme haastateltua myös esitteli pukunsa konkreettisesti haastattelun yhteydessä. Uusikirkkolainen Elsa (T) lähetti myöhemmin myös valokuvansa, jossa hän esiintyy Uudenkirkon naisen äyrämöispuvussa.

Vuoksen seudulta kotoisin olevan suvun vanhin haastateltu ja hänen neljä tyttärtään ja miniänsä ovat saaneet sukulaisen ompelemat karjalaiseen tyyliin suunnitellut ja valmistetut Muolaan Pyhänristin puvut. Toisen polven vuoksenrantalainen kertoo:

Meillä on kaikilla sisaruksilla, tytyillä ja äidillä Muolaan Pyhänristin puku. ...minun äidin serkku on tehnyt ne. ... me ollaan oikeen komee näky, kun meillä kaikilla on ne päällä jossain juhlissa. (VuVr1-24, 2.)

Sari kolmannelta sukupolvesta selvittää arvostavasti suhdettaan kyseessä olevaan pukuun ja harmittelee, ettei iäkäs tekijä jaksaisi enää hänelle niin suuritöistä pukua valmistaa. Sekin asia järjestyi, koska mummo lupasi antaa oman pukunsa lainaksi. Lopulta mummo lahjoitti pukunsa Sarille hänen suurena juhlapäivänään.

Se oli hieno ele, että se puku siirtyy sukupolvelta toiselle... ja mun häissä mä toivoin, että ne laittas tämän puvun päälle. (VuVr1-211, 4.)

Kansallispuvun valmistaminen myös itse ommellen, jopa kutoen itse kankaat, on puvun tunnearvoa ja sen aatteellistakin arvoa lisäävä asia. Suuren työpanoksen vaatineen ja materiaaleiltaan kestäväen pukukokonaisuuden periytyminen sukupolvien välillä on myös sen arvostusta lisäävä tekijä. Puvulla on monisyinen aatteellinen arvo.

Kivennapalainen Tenho kertoo, että hänen tyttärensä on hankkinut Kivennavan kansallispuvun ja pitänyt asian salassa isältään koko valmistusprosessin ajan:

Tuos (kuvasa) on tyttärelle puku. Kivennava puku. Ei se sanonut äitille eikä minulle, että hän hankki sen puvun. Pojil oli sanont että älkää sanoko... Mitä työ hänest kuvaatta kuvatkaa tekijäkkii sit. Et mikä. Mie oon häne isä. (RKi5, 6.)

Tosiasiaa tytär valmisti - kohta puvuston tarkistuksen ja ohjetuotannon valmistuttua - itselleen vaativaa kirjontaa sisältävän Kivennavan äyrämöis-

puvun alusta loppuun perinteiseen tapaan itse käsin ommellen. Hän ompeli myös runsaat tarkkaa työtä vaativat kirjonnat, jotka ovat ominaisia karjalaisille kansallispuvuille. Isän ilmaisussa voi aistia ylpeyttä tyttären puolesta ja ehkä itsensäkin osalta. Myös Inkerin poika kirjoittaa haastatteluvastauksessaan äitinsä Kivennavan puvusta. Inkeri onkin suunnitellut, miten periyttää aikanaan puvun tulevalle jälkeläiselleen.

Rautulaiseen sukuun kuuluva Katri kolmannesta polvesta kertoo mummonsä pukeutumisesta kansallispuvukseen, vaikka pojantytär ei ole tarkemmin selvillä puvun lähtöalueesta:

Kun on jotkut juhlat, ni se laittaa kyl kansallispuvun päälle. Esimerkiks isän 50-vuotisjuhliis se laitto sen kansallispuvun päälleen, sellasen päähineen, siinä meni hirveen kauan aikaa....Mä olettasin, et se on sielt, joku Karjalasta. (RR111, 1.)

Rautulaisen suvun toisen polven Riitta toteaa karjalaisuuttaan pohtiesaan ja liittäen kansallispuvun myös isänmaallisuuteen, joka nostaa puvun aatteellista arvoa:

Olen jo kauan sitten Ruotsissa asuessa hankkinut mm. Kaukolan kansallispuvun, johon oli mukava pukeutua sielläkin puolella Itsenäisyyspäivän juhliin.” (RR31, 2.)

Kaukolalaiset veljekset ovat tutustuneet kotipitäjänsä esihistoriaan ja tuovat esiin muinaishautakaivauksista löytyneet Kaukolan emännän puvun osat ja niistä konstruoidun Muinais-Karjalan emännän puvun⁸.

Siin on sellane pronssinen esiliina. ... Mun äitini kerto. Se ol hänen ystäviään semmone, joka oli silloin edesauttamassa sillon sitä, kun se teetettiin kansallismuseossa. Se teetettiin 50-luvun alussa. Ja siihen aikaan sen puvun tekeminen on maksanut kymmennentuhatta markkaa. Se oli siihen aikaan hirvittävän suuri summa. Se on niin taidokas se helma, se pronssi...” (LKa2, 4.)

Jokaisen kansallispuvuasian esille ottaneen kerronnasta huokuu ylpeys koti-seutuun liittyvästä pukukokonaisuudesta ja sen arvoa korostetaan painokkain sananvalinnoin. On hyvin ilmeistä, että oman kotiseudun puku on muodos-

⁸ Kauhanen 1953, 133–145; Salomaa Kirsti 2009.

tunut karjalaisuuden ja siinä erityisesti oman kotiseudun symboliksi myös niiden lausunnoissa, joilla pukua ei konkreettisesti ole, kuten kaukolalainen Tenho kuvauksellaan osoittaa.

Koska kannakselaiset kansan- ja kansallispuvut ovat runsaasti kirjottuja, se kertoo käsityön kuuluvan kannakselaiseen identiteettiperustaan. Vaikka kirjontaa teetettiin menneinäkin aikoina myös ammattimaisilla tekijöillä, kaikilla ei ollut siihen varaa ja kirjonnat tehtiin itse. Itse tekemisen arvostusta oli mahdollisesti myös varhaisina aikoina, mutta se on siirtynyt myös nykyaikaan yhtenä ylpeyden aiheena. Aiemmin tässä luvussa muissa yhteyksissä ja etenkin monitaitoisuutta käsittelevässä kappaleessa kerrottujen käsillä tekemisen taitojen lisäksi yhteensä 15 haastateltua korostikin käsityötaitoa karjalaisena ominaisuutena.

Murre

Kannakselaisia murteita käyttivät puheessaan useimmat vanhimman sukupolven haastatellut vähintään sanojen tasolla. Kaikki tutkimukseni vanhimman sukupolven haastatellut puhuivat toiset enemmän ja toiset vähemmän ”täydellistä” jonkin osa-alueen kannakselaista murretta. En ole varsinaisesti analysoinut, vaan ainoastaan arvioinut murreilmaisun määrää puheessa. Kie- litieteellisesti kannakselaisten murteet kuuluvat Suomen kaakkoismurteisiin.

Monesti havaitsin, että murre muuttui haastattelun kuluessa täydellisemmäksi eli siihen oli sekoittunut alkuvaihetta vähemmän muun murreryhmän tai yleiskielen ilmauksia. Voi olettaa, että tähän muuttumiseen olisi vaikuttanut kaksi tekijää: 1) haastattelijan puhekieli, joka sisälsi murretta jokseenkin runsaasti ja 2) puhujan (haastateltavan) oma vapautuminen haastattelun loppua kohti. Vielä kolmaskin tekijä tähän ilmiöön on saattanut vaikuttaa, nimittäin käsiteltävä aihe, joka virittää muistoja ja samalla muistuu mieleen sanoja, jotka ovat unohtuneet jopa kymmeniksi vuosiksi.

Haastatelllessani olen aluksi tietoisesti käyttänyt murreilmaisuja rohkais- takseni haastateltua vapautumaan ja poistaakseni kohtaamisesta liikaa viralli- suuden tuntua. Tosin myös haastattelutilanteeseen ”karjalaisella välittömyy- dellä” suhtautumiseni mahdollistaa saman tuloksen toisen puheessa, vaikka puhuja ei olisi tottunut tätä murretta puhumaan.

En liitä tähän erikseen murrenäytteitä, mutta lainauksissa muiden aiheiden yhteydessä voi helposti havaita murteen volyymin vaihtelut henkilöiden välillä ja puheenvuoron aikana. Toisen sukupolven haastatelluista muutamat mainitsevat murteen karjalaisuuden tai kannakselaisuuden ilmenemismuo-

tona. Muutamat heistä ovat myös itse puhuneet murteella vanhempiensa ja muiden karjalaisten kanssa keskustellessaan. Toinen sukupolvi on elänyt lapsuutensa vanhempiensa kanssa ja imenyt murretaitoja, jotka voivat nousta mieleen, kun sattuu joutumaan samanhenkisten seuraan. Esimerkiksi vuoksenrantalaisen tytär Anneli toteaa puhuvansa joskus yksittäisin sanoin kannakselaista murretta niin, että lapsenlapsi huomaa ja pyytää tulkitsemaan. Kivennapalaisen perheen tytär Riitta ei koe olevansa karjalainen, mutta toteaa:

Kun olen karjalaissyntyisten ystäväieni kanssa, saatamme puhua karjalan murretta, ja siitä syntyy jokin erityinen läheisyyden tunne. (RKi24, 3.)

Riitta haluaa seurata, tuleeko murre ikääntyessä vielä tärkeämmäksi. Myös kolmannessa sukupolvessa on jäänteitä kannakselaisestä murteesta.

Vanhempien ja isovanhempien puhekielestä esimerkiksi uusikirkkolaisen lapsenlapset Johanna ja Jonas analysoivat isovanhempiensa ja vanhempiensa kieltä ja sen vaikutusta nuorempien puhetaaan:

Ensimmäiseks sen huomaa, mummo ja vaari on puhunut karjalan murteella. Isissä huomaa, että hän puhuu mummon ja vaarin kanssa karjalan murteella.” (RU211, 2.)

Uhkia murteen säilymiselle on ollut eniten evakkouden alkuaikoina. Kannakselaisten murteen katoamiselle on ollut edellytyksiä evakkouden alussa. Kun evakot olivat tulleet muun Suomen alueille, he olivat vähemmistöinä alttiita kiusaamiselle. Etenkin lapset kohtasivat koulussa ja vapaa-aikoina kiusaamista kielensä takia ja oppivat nopeasti paikallisen puhutavan. Antreasta läntiseen Hämeeseen kouluikäisenä joutunut Hellikki käsittelee aihetta omassa haastattelulausunnossaan seuraavasti:

Kyllä mie muistan ... mentii 1940, ... sitte, ko sano jonkin sellasen sanan ... et ei miul, ni tul vastaus: 'No miul miul miul'. Kyl se opettaja joskus, et mikä se semmone on, mutta ko hää ei sitä tiennyt. Mut en mie oikeestaa voi sanoo, et ois sen takia niiko koulussa kiusattu ... taikka ... et minä pidin puoleni tai sillä lailla. Ei minua kyllä suohon sotkettu. Mutta jos joku oli armepi... (VuA2b, 1.)

Hellikin perustelu kiusaamisen torjunnassa antaa vihjeen siitä, että kannakselaississa on itsepuolustuskykyä. Se voi olla takeena myös murteen säilymisensä identiteetissä vähintään piilevänä.

Arvot

Vanhimman sukupolven lausunnoissa arvot esiintyvät selkeästi merkittävänä, mutta myös II ja III sukupolvi tuo niitä esille sekä omassa perheessään että kertoessaan vanhemmistaan. Olen jakanut arvot lähtökohtaisesti yhteisöllisiin ja yksilöllisiin. Yhteisöarvoissa korostuvat ihmisarvot ja yhteisöllisyys. Yksilöarvot rakentuvat yhteisöarvoja enemmän henkilökohtaisen ajattelun ja elämään suhtautumisen kautta.

Yhteisöarvot

Kannakselaisten arvoista yhteisöarvoiksi nimeämiäni ovat aineistosta nousseina ensiksi sosiaalisuus ja huolenpito heikommista kanssaihmisistä, myös perheeseen kuulumattomista. Sosiaalisuus tulee esille niin yhteistoimintana kuin heikommista huolehtimisena. Myös tasa-arvo, ihmisyyys ja suvaitsevaisuus liitetään kannakselaisten arvostuksissa tärkeälle tasolle. Tasa-arvo on usein mainittu arvo. Sitä on kuvailtu monin esimerkein ja siihen liitettiin useassa lausunnossa myös ihmisyyys ja suvaitsevaisuus. Moni haastateltu tuo suvaitsevuuden esille arvostavana suhtautumisena kanssaihmiisiin, myös venäläisiin sotavankeihin silloin, kun vangit tekivät töitä kannakselaisen perheen maatilalla ja metsässä. Täten suvaitsevuus on enemmän kuin tosiasiassa hyväksymistä tai sietämistä.

Yhteisöllisyys ja avuliaisuus ovat kollektiivista sosiaalisuutta, joka ilmenee kyläyhteisön tai naapurien keskinäisissä toiminnoissa. Näkyvin ilmiö siinä on talkooperinne, jonka perimmäinen tarkoitus lienee selviytyminen vaikeista tai aikaa ja ihmistyövoimaa vaativista työkokonaisuuksista, kuten viljankorjuusta tai esimerkiksi pärekaton naulaamisesta. Tässä aineistossa se liittyy maaseutuun ja erikoisesti maatalouteen, mutta yhteisöllisyyttä on myös muissa isoissa työkokonaisuuksissa, kuten onnettomuuden kohdanneen auttamisessa ja järjestetyssä.

Käkisalmeista evakkoon lähtenyt Tyyne samoin kuin poikansa nostaa talkoot nimenomaan auttamismuodoksi, mutta talkoissa oli muitakin näkökohtia. Se oli naapuriapua mitä suurimmassa määrin, mutta se oli myös kylän ihmisten keskinäistä kanssakäymistä.

Vanhimpaan sukupolven kuuluva Tenho kertoo Kaukolassa olleen tapana ajaa keväisin lanta pellolle talkoilla. Kylän miehet tulivat vuorollaan kuhunkin taloon lannanajotalkoisiin. Mukana saattoi olla kymmenenkin hevosta ajajineen. Oli hauskeempaa tehdä nopeasti yhdessä kuin yksin kukin

omalla tilallaan.

Toiseen sukupolveen kuuluva Tuomo toteaa naapuriapua olleen myös uusilla asuinsijoilla ja uudenkin sukupolven otettua isännyyden. Tutut naapurit tekivät yhteisesti työt, joissa tarvittiin koneita. Koneetkin olivat yhteisesti hankittuja pientiloilla, joita asutustilat luonnollisesti olivat. Tuomo kertoo yhteistyön jatkuvan nykyisinkin, vaikka tilat ovat suurentuneet lisämaiden ostojen ja vuokrausten ansiosta. Myös naisten yhteistyötä oli vaikkapa piirakoiden leipomisessa, mutta siinä oli tietävästi sukulaisten apu tavallista. Piirakkapäivänä tavallisesti kaikki talon naiset pienintä myöten tekivät oman osuutensa, sillä siinä prosessissa oli erilaista taitotasoa vaativia tehtäviä.

Sosiaalisuus, yhteisöön sopeutuvuutena tulee kysymykseen, kun joudutaan yhdessä toimimaan päivittäisissä askareissa. Evakkoaikojen alkuvaiheessa monessa talossa saattoi olla useita karjalaisperheitä jopa samassa tuvassa asuen. Yhteisellä liedellä valmistettiin pula-ajan ruokaa. Kivennapalainen Toivo (V) kuvaa toimintaa evakkoaikassaan:

Siihe yläkertaa joutu neljä perhettä. Mut kyllä ne emännät sopi. Ko siel ei olt ko yks keittiö, ni ei riitaa kai tult. (RKi6, 4.)

Sosiaalisuus toisen auttamisena nousee aineistossa usein esiin. Kaukolalainen Rauha nostaa karjalaisena ominaisuutena esille toisesta ihmisestä huolehtimisen ja välittämisen:

... Ja sit mie sanosin, että sil soppii aina mikä vaa. Jos joku on hädässä tai pulassa tai jossain tarpeessa, ni sille aina käypi (auttaminen)... eikä tuo toiselle tuskaa, vaik ois kuinka vaikeeta, ni aina näyttää vaa, et kaikki on hyvin. Toisten kuormaa ei enää suurena ... ei valita.” ...Evakkoon lähtiessä: ” sitte ko ei enää näkynt meijä kottii, ni siinä äiti itki, mut se itki metsään päin. Vaik me se huomattii, ni se ei sitä surua meillekää näyt-tänt. Yksinä hoiti sen aisan. Ja sen jälkee en nähnyt kyyneltä häne silmäs. (LKa7, 8.)

Samoin välitettiin vähäosaisista. Esimerkiksi ”kulkumiehille” karjalaiset antoivat ruokaa ja yösjän niin kotiseudulla ollessaan kuin täällä jäljelläkin olevassa Suomessa. Monet järjestivät heille myös pieniä työtehtäviä ja siitä palkkaa, jotta ei tuntunut alentavalta ottaa vastaan vain suoraa apua.

Tasa-arvo, ihmisyys ja suvaitsevaisuus ovat niin ikään yhteisöarvoja, jotka tulivat esiin useissa haastatteluissa. Vahva tasa-arvoisuuden vaatimus koet-

tiin luonteenomaisena kannakselaisena piirteenä.

Tasa-arvokäsitys ilmeni Kannaksen maaseudulla ensinnäkin historian tuottaman rakenteellisen ilmiön ymmärtämisenä. Karjalaisten tilojen koerot olivat pienempiä kuin länsisuomalaisten. Siten myös luokkaerot kannakselaisten välillä olivat vähäisiä. Ehkä myös lahjoitusmaakauden ajan ”samassa veneessä” olemisen kokemukset eli muistot välitettyinä sukupolvienkin yli lähensivät ihmisiä toisiinsa. Kun venäläiset hovinherrat olivat kadonneet, ei enää siedetty sellaista eriarvoisuutta kuin lahjoitusmaaoissa oli jouduttu kokemaan.

Toiseksi tasa-arvoisuudesta kerrottiin arkielämän tapojen ja tottumusten ilmentämänä, suhtautumisena eri asemissa eläviin kylän asukkaisiin. Juhliin kutsuttiin yhtä hyvin mökin asukkaat kuin kantatalojenkin isäntäväki, kuten Uudeltakirkolta kotoisin oleva Vilho toteaa tasa-arvosta juhlaan kutsutavoissa:

... et siel ei tunnettu mitään rotuerotteluja rikkaiden ja köyhien välillä, vaan ne on hyvin tasa-arvoisia kaikki. Jos esim. hautajaiset olivat kysymyksessä. Jos oli varakkaampi vainaja, niin kutsuttiin koko kylä hautajasiin ja se kutsu oli aina henkilökohtainen. Sitä ei lähetetty kirjeellä, vaan se henkilökohtaisesti kutsuttii. Jos oli köyhempi vainaja kysymyksessä, ni sit tiettyyn osaan, ja tääl ol se raja ja tääl, mut kutsuttii kaikki. (RU3, 4.)

Myös palvelusväki osallistui samoihin juhliin isäntäväkensä kanssa siltä osin kuin juhlatarjoilu ei edellyttänyt heidän työpanostaan. Leipälämpimäisiä ja pihkamaitoa eli poikineen lehmän ensipäivien maitoa vietiin naapureihin riippumatta näiden varallisuudesta, mutta lisäksi huolehdittiin erikoisesti köyhimmistä. Käkisalmelta juurensa saanut Tuomo tuo esiin tasa-arvon vaihteluiden perusteita:

Semmone arvonanto kaikin puolin. ... ja arvostus ei mee sitte maallisen mammonan mukaan. ... Eriarvoisuutta tulee ennemmin sitte tämmösessä rehelligisyyves. Jos ei oo reheline, ni se mun mielestä on sitte pikkusen ala-arvosempi tai kumminkii, että se rehelligisyys on tärkeimpiä ominaisuuksia, että se pietää arvossa... Ahkeruus, mun mielestä se kans kuuluu siihe. (LKä11, 4.)

Kaukolalaiset veljekset toteavat samaa kuin edelliset ja liittävät mukaan sosiaalisuuden siinä, että teurastuspäivänä vietiin ”tappajaisia” naapureissa asuville ”pien-eläjille” ja siten huollettiin toisiaan. Tässäkin haastattelussa kuten monessa muussa tuli esille sotavankien kohtelu tasa-arvoisina työn-

tekijöinä. Kaukolalaiset veljekset kertovat osaaottavasti siitä ajasta, kun sotavankeja piti palauttaa:

Vangeista löyty sähkömies. Kyläläiset piti kuin omanaan. Se osas pikkuse suomee ja sitä sanottii Sähkö-Sergeiks. Hän sanoi, että kun sota loppuu, niin hän ei Venäjälle mene. ...Kyllä se oli Sergeinkii sitten lähdeittävä. ... Sen tietää, miten niille kävi kaikille – Siperiaan. ... Tai henki pois. (LKa 2, 8.)

Kaukolast lopetettii se vankileiri ja siirrettii Käkisalme ja Sergei siellä aidan takaa miulle heilutteli, ko sähkötyöt loppu pitäjäst ja siirretti vankileiri pois sieltä. (LKa1, 8.)

Rauhan kotona oli ajoittain jopa seitsemän vankia metsätoissa. Kirkonkylästä oli tullut määräys, ettei vangeille saa antaa ruokaa samasta pöydästä talon väen kanssa, mutta Rauha kertoo:

Isä sano, et kuka tekköö meil työtä, se syöp sammaa ruokaa ja samas pöyväs. Ja piettii yötäkii. Ei niitä joka kerta viety kirkolle. ... Siitäkii mie olen ylpee, et ko hyö tekiit työn, vaik hyö olikii ryssii, ni niil annettii arvo ja heil annettii ruokaa. (LKa7, 11.)

Rauha kuvaakin, miten vangit arvostivat vastaavasti saamaansa hyvää kohtelua. Rauhan vanhempi sisar 17-vuotiaana joutui opastamaan vangit työmaalle metsään ja vartioimaan heitä siellä. Asetta ei talossa ollut eikä niin ollen sisarella sellaista ollut vartijan tehtävässäkään. Rauha kuvittelee, että vangit olisivat voineet vaikka tappa siskon, mutta ei mitään sellaista tapahtunut. Päinvastoin he osoittivat arvostusta ja ilmeisesti kiitollisuutta hyväksymisestä vielä silloin, kun vankeja lähdettiin viemään rajalle valvontakomission vaatimaa luovutusta varten. Sisko oli muonittamassa suomalaisia sotilaita ja huomasi vankijonon tulevan. Tuttu vanki lähti tulemaan siskon luo. Rauha jatkaa:

... ja sielt läks tämä, tämä mikä meil ol niiko vakituisen, tämä Gregori ... Se läks juoksemaa Saimii kohti ja otti kaulast kii, ja anto saunavastan. Ja miu sisko sano, et hää on elämän varrel saant monia lahjoi, mut mikään lahja ei oo lämmittänt niin paljoo. ...Ne sotilaat ois voineet vaik ampuu, ni hää kaiken uhalla juoks, et sais antaa nämä vastat. Et niitäkii saatais tutkii, et onks ne kaik tapettu vai ellätkö ne viel. Kauheesti ne kiinnostais, ko ne olliit niiko ommaa perhettä, ko ne olliit nii kauva siel. (LKa7, 11.)

Suvaitsevuus voidaan rinnastaa tasa-arvoon, ihmisyyteen tai sosiaalisuuteen. Kaukolalainen Vilho vaimonsa kanssa arvelee, että kannakselaiset ovat suvaitsevampia kuin muut karjalaiset. He pohtivat myös syitä suvaitsevuteen ja päätyvät toteamukseen, että Kannaksella on totuttu monenlaisiin ihmisiin, joita siellä liikkui ja asuikin.

Yksilöarvot

Informantit korostavat arvojen yhteydessä ahkeruutta ja rehellisyyttä. Myös isänmaallisuus kohoo kannakselaisten arvona korkealle. Siihen on aineistossa tuotu runsaasti esimerkkejä lapsuuden kokemuksista alkaen. Lisäksi on esitetty itse laskettuja tilastollisia perusteluja toiminnasta sotilaina. Aineiston lähteissä on monta alaikäisenä vapaaehtoisesti sotaan osallistunutta miestä. Karjalaisuus on myös arvo. Arvoja ilmentäviä mainintoja nousee aineistossa esiin joko suoraan arvoiksi määriteltynä tai muuten tärkeäksi mainittuna asiana.

Rehellisyyttä, ahkeruutta ja työteliäisyyttä on käsitelty aiemmin kasvatusta koskevassa luvussa ja sielläkin ne ovat tärkeitä arvoja. Ne on koettu myös arvokkaina identiteettiominaisuuksina. Toisen sukupolven haastatelluista muutama mainitseekin arvojen saamisesta vanhemmiltaan kasvatuksessa. Esimerkiksi Johanna kaukolalaisen suvun toisesta polvesta löytää arvoja muistoistaan vanhempien perintönä:

Ehkä kuitenkin heiltä on siirtynyt arvoja, jotka koen hyvinkin tärkeänä, kuten isänmaallisuus, itsenäisyyden kunnioittaminen, ahkeruus, rehellisyys jne. (LKa43, 1.)

Myös Seppo kivennapalaisen suvun toisesta polvesta mainitsee eri yhteyksissä arvoista rehellisyyden ja ahkeruuden. Samoin Inkeri mainitsee rehellisyyden. Edelleen toiseen sukupolveen kuuluva Tuomo käkisalmelaisesta suvusta painottaa rehellisyyttä ja ahkeruutta ja lisäksi tasa-arvoa. Seuraavassa osiossa olen ryhmitellyt esiin tulleet arvomaininnat ja antanut haastateltujen kuvata niitä.

Käkisalmelaisen suvun toisen polven edustaja Tuomo pohtii laajemmin ahkeruutta liitettynä rehellisyyden arvoon:

Ahkeruus. Mun mielestä se kans kuuluu siihe. Ainakii mä koen sen sillä tavalla. Ni semmostakii ... kartanossa ne muonamiessysteemillä oli ... sil-

mänlumetta paljon, kun johtaja tai joku tämmöne kartanon isäntä ni sen eessä tehtiin mahdottomast, mutta ko se meni nurkan taa, ni sitte muuttu tahti. Mut karjalaisella on ...se tekee vaikka itseksee sitä työtä ja reippaasti. Mut jos joku tullee siihe vieree katsomaa, ni pietää vaikka vieraanpyhää ja tarinoidaa, ja työ jää siksee ... karrikoidusti näin ... (LKä11, 4.)

Identiteettikuvausten lisäksi erikseen ahkeruudesta ja rehellisyydestä arvona mainitsee yhteensä kahdeksan haastateltua, useimmat molemmista rinnakkain. Heistä yksi on vanhimmasta, yksi kolmannelta ja viisi toisesta sukupolvesta. Ahkeruudesta ja rehellisyydestä arvoina ei vanhimman sukupolven haastatteluissa mainittu, mutta niihin liittyviä aiheita kyllä käsiteltiin käytännön toimintakuvauksissa. Selkeän yksinkertaisesti kivennapalaisen evakon tytär Liisa muistelllessaan sanontoja toistaa äitinsä sanonnan: *"Puhu vaik yks sana päiväs mut puhu totta."* (RKi41, 1.)

Isänmaallinen karjalaisuus. Nimesin monen haastatellun arvoista kertoman ilmiön isänmaalliseksi karjalaisuudeksi. Vaikka arvoista keskusteltaessa vain muutamat vanhimmasta sukupolvesta mainitsevat isänmaallisuuden käsitteenä, se tulee kuitenkin selkeästi esiin heidänkin haastattelulausunnoissaan eri aihe yhteyksissä. Sitä on käsitelty jäljempänä regionaalisuuteen liittyvässä yhteydessä, mutta se tulee esiin myös joissakin aiemmin käsitellyissä luvuissa.

Osa haastatelluista korostaa ja selittää isänmaallisuutta kannakselaisuudessa. Vaikka Kannaksella oltiin isänmaallisia, se ei ollut kiihkomielistä, kuten niillä Suomen alueilla, joilla IKL oli voimakas. Vilho Uudeltakirkolta toteaaakin, että Kannaksella oli IKL:stä negatiivinen käsitys tai mielipide. Myöskään vasemmistolaiset eivät Kannaksella edustaneet äärisuuntaa. Vilho Uudeltakirkolta selostaa isänmaallisuuden juuria:

... jos maata pitää puolustaa, ni henkeen ja vereen... Ja mitä tulee viel tähä, kun pelättiin, ni sehän se oli se veli venäläine, ni sitähä sitä pelättiin. Et se sieltä tulee. Ja yks esimerkki ol se, että kun Kronstadi linnotuksista, ko se peilas vedenpintaa, ... ni ne valoheittäjät ... näky aina syksymyöhään. Ko se valais meren pintaa, ni myö pikkupojat ... mäntii rakennusten taakse piiloo. – Jo se henki, että sielt se uhka on tulemassa... (RU3, 4.)

Rajan takaa tuleva uhka aiheutti jatkuvaa pelkoa, joka oli tarttunut lapsiinkin. Leikit keskeytyivät, kun uhkasymboleiksi käsitetyt valonheittäjät ”peilasivat” meren pintaa. Ne näkyivät sisämaahankin. Ulkopuolinen uhka yhdistää uhattuja.

Vanhimman eli evakkosukupolven karjalaisuudelle ei ole kovin uhkaavaa haastetta. Karjalaisuuden säilymistä itsessään ei heistä kukaan asettanut kysymyksen alaiseksi. Toisen sukupolven identiteettipohdinnat osoittavat epätietoisuutta ja miettimistä kysymyksen ”kuka olen” ääressä. Pinnallisesti asiaa pohtimalla päätellään, että kun on syntynyt esimerkiksi Hämeessä, on hämäläinen. Kuitenkin Hämeessä syntyneelle ja hämäläisenä itsensä mieltäneelle pohtimista aiheuttaa se, etteivät vanhemmat tai isovanhemmat ole hämäläisiä pohtijankaan mielestä.

Karjalaisuutta käsitellään identiteettiä koskevassa luvussa, mutta se nousee myös arvon asemaan muutamissa lausunnoissa, kuten Katri kaukolaisen suvun kolmannesta sukupolvesta tietää karjalaisuutensa ja perustelee sitä vahvasti:

Olen ylpeä karjalaisuudestani ja siitä miten paljon karjalaiset ovat aikanaan uhranneet meidän tähden. Saamme elää itsenäisessä Suomessa ja voittajia meidän sodassa olimme! Karjalaiset ovat tuoneet meille paljon mukavia perinteitä, iloisuutta ja räiskyvyyttä ja väriä tähän elämään. (LKa3, 2.)

Toisen sukupolven kannakselaiset osallistuvat asuinpaikkakuntansa yhteistoimintoihin, mutta karjalaisuudellekin jää tilaa, kuten vuoksenrantalaisen suvun jälkeläinen Päivi tuumaa hämäläisyytensä ja karjalaisuutensa välillä. Kyllä hämäläisillä perinnepäivilläkin on käyty, mutta karjalaisuus on pohjalla silti. Monet sijoituspaikkakunnilla syntyneet toisen sukupolven edustajat ovat epätietoisia karjalaisuudestaan, vaikka toteavat juuriensa olevan Karjalassa. Suomalaisuus on siinä pohdinnassa yhtenä tuntemuksena myös vauvana evakkoon joutuneen koivistolaisen tyttärellä Marialla, niin kuin monella muullakin. Uusikirkkolaisen suvun kolmatta polvea edustava Jenni näkee isovanhemmissaan karjalaisuutta:

Se karjalaisuus on aina ollut läsnä niitten puheissa. Kyl se on niinku iso osa, huomaan niistä... Et enemmän ehkä niitten elämäntavat ja mun mielestä ei niinkään niitten kodista. Sit mökilla laitettiin aina Karjalan viiri tankoon aina välillä, musta-punanen. Ja onha niitä kirjoja kirjahyllyt täynnä. (RU213, 1.)

Näin karjalaisuus saa arvostusta myös jälkipolvilta. Myös itsessään Jenni havainnoi karjalaisuutta. Hän kuitenkin pitää itseään enemmän uusmaalaisena kuin karjalaisena. Hän myös perustelee vaikeutta ymmärtää karjalaisuutta, kun ei ole käynyt siellä suvun kotiseudulla. Ajatuksen tasolla sitä

on vaikea ymmärtää, kun ei ole, mihin tarttuu. Tässä tulee kotiseutumatkailulle uusi merkitys: karjalaisuus itsessä voi tulla konkreettisemmaksi, kun on nähnyt isovanhempien kotipaikan. Karjalaisuus arvona selkiintyy, vaikka itse ei tuntisikaan itseään karjalaiseksi. Nuoren ihmisen on ymmärrettävästi vaikea havaita karjalaisuutta itsessään, kun lapsuuskoti on ollut muissa maakunnissa ja nuoruudenkin suuri osa on samoilla alueilla vietetty. Oma aktiivisuus Karjala-aiheisiin toimintoihin ja Kannaksella käyminen vasta avaa mahdollisuuden arvioida karjalaisuuden ja kannakselaisuuden arvoa itselle.

5.2 Yhteenveto – kannakselaisen identiteetin rakentuminen ja ylläpitäminen

Kannakselainen identiteetti on osoittautunut monimuotoiseksi ja identiteettityöhön liittyy erilaisia asteita, tekijöitä ja tavoitteiden vaihteluita. Identiteetin ja identiteettityön tarkka erillään käsitteleminen ei ole mielekäästä, koska siinä on kysymys vuorovaikutteisuudesta. Identiteetin säilymisen mahdollisuudet ja identiteettityön tulosten todettavuus riippuvat siitä, miten ne määritellään ja mitä näkökulmia ja arvostuksia pidetään tärkeinä sen lisäksi, että siihen vaikuttavat myös esimerkiksi modernisoituminen ja yhteiskunnan päätökset.

Seuraavissa alaluvuissa luon yhteenvedon luvussa 5.1. käsittelemiini aiheenmukaisiin piirteisiin ja tulosaioihin. Jaan ne ymmärtämisen selkiyttämiseksi kahteen osaan, erikseen ensiksi kannakselaisen identiteetin rakennetekijöihin ja toiseksi identiteetin ylläpitämisen menetelmiin ja sen toteutumisen onnistumiseen.

5.2.1 Kannakselaisen identiteetin rakennetekijät

Identiteettityön perustana ovat kannakselaisten kahtalaiset kokemukset. Olosuhteet Venäjän ja sittemmin Neuvostoliiton vastaisen rajan vaikutuspiirissä ovat tuoneet elämään joitakin erilaisuuksia suhteessa esimerkiksi länsisuomalaisten elämän perustaan. Toinen kokemusten rypäs on kannakselainen kulttuuri sen laajassa merkityksessä, luonto ja maisemat sekä ihmiset, kuten perhe, suku ja naapurit. Ne ovat muovanneet kannakselaista identiteettiä sen lapsissa, mutta myös aikuisikänsä siellä eläneissä.

Venäjän/Neuvostoliiton vastainen valtakunnan raja edusti kannakselaisten identiteetille taustaulottuvuutta, joka vaikutti arkielämän toimintoihin ja rat-

kaisuihin sekä tunteen tasolla että konkreettisesti. Elämä rajan läheisyydessä merkitsi sellaisten asioiden huomioon ottamista, joita sisämaassa tai länsirajan läheisyydessä asuvilla ei ollut. Pelko oli vakituinen taustalla vaikuttava tunne rajan läheisyydessä eläville.

Rajan takaa tuli ikävyyksiä vielä Suomen itsenäisyydenkin aikana. Tämän jännitteen olen nimennyt rajan imperatiiviksi. Toinen rajan merkitys syntyi, kun kannakselaiset joutuivat lähtemään evakkoon. Raja ei kestänyt, vaan päästi pahan läpi aiempaa massiivisemmin. Tapahtui enemmän pahaa kuin pelko oli ennakoanut.

Aineistosta nousi runsaasti erilaisia kannakselaisten ihmisten ominaisuuksia, jotka ryhmittelin sen mukaan, mitkä katsoin liittyvän johonkin suurempaan kokonaisuuteen. Näin sain kahdeksan ryhmää, jotka esitän taulukossa 8 yläluokkina.

Taulukko 8. Kannakselaisen identiteetin rakennetekijät

Yläluokka	Päälouokka
Rajan kammo Evakkous	Rajan imperatiivi
Emotionaalisuus Ekspressiivisyys Empaattisuus ja arvostus	Sosio-kulttuurinen aktiivisuus
Konatiivisuus Elämänstrategia Yhteisöllisyys	Aktiivinen kansalaisuus

Yläluokista kaksi ensimmäistä liittyy olosuhteisiin ja kuusi luonne- tai elämänoteilmiöihin. Viimeksi mainituista kolmelle ensimmäiselle on yhteistä sosio-kulttuurinen aktiivisuus ja kolmelle jälkimmäiselle aktiivinen kansalaisuus. Nämä nimesin pääloukiksi rajan imperatiivin lisäksi.

Rajan imperatiivi

Rajan imperatiivi on peruskokemus, joka määrittää muutakin kannakselaisuuteen liittyvää kokemista. Valtakunnan rajalla on määräysvaltaa. Se rajoittaa liikkumista ja arjen toimintoja rajan läheisyydessä. Se sävyttää arjen toimintoja myös ajatuksen tasolla ja hyvin ilmeisesti myös kulttuurisia ja aatteellisia näkemyksiä.

Raja merkitsi pelkoa ja kammoa ensisijaisesti kannakselaisille rajaseudun asukkaille. Kammo on saanut juurensa perinnetiedosta, mutta sitä vahvistivat Kannaksella eläneiden omat kokemukset jo ennen viime sotia ja sodissa. Rajaseudun asukkaiden lisäksi Kannaksen pohjoisemmilla alueilla eläneet tiedostivat rajan myös tunnetasolla. Ei voi olla pois suljettu asia myöskään vaistonomainen, suvun kertomuksista ja omista kokemuksista erillään oleva ”äidinmaidosta saatu” valmius kammoon – identiteettitaso. Se on aistittavissa osin myös joistakin evakkojen jälkipolvien vastauksista. Toki nuoremmilla sukupolvilla omatkin kokemukset kotiseutumatkoilta osoittavat Venäjän vastaisen rajan erilaisuuden verrattuna Ruotsin, Norjan ja Viron vastaiseen rajaosuuteen. Myös Venäjän raja sinänsä on kuitenkin vain raja, mutta se erottaa takanaan olevan oudon, väkivaltaiseksi koetun yhteiskunnan. Rajan toisella puolella elävät tavalliset ihmiset eivät niinkään herätä pelkoa, mutta sikäläinen rikollisuus ja venäläisen yhteiskunnan suomalaisille vieraat rakennetekijät pelottavat.

Rajan imperatiivi määritti elämää kotiseudulla elämisen lisäksi myös evakkouden aikana ja on edelleen läsnä uuden elämän jatkumossa. Vaikka raja on nykyisin koetusti avoimempi kuin Neuvostoliiton aikana, sen määräävä merkitys ei ole kadonnut kokonaan. Viisumien hankinnan vaikeus ja aluemääritykset ovat pitkään haitanneet ja rajoittaneet kotiseutumatkojen järjestelyjä. Vieläkään sinne ei pääse niin vapaasti kuin muihin ulkomaihin. Tosiasiallisesti sinne ei haluta tai uskalleta mennä yksittäin tutkimaan kotipaikkaa ja siellä mahdollisesti olevia merkkejä omasta tai oman suvun asuinpaikasta.

Bussilastillinen kotiseudulla kävijöitä tuntuu turvallisemmalta kuin omin neuvoin liikkuminen. Silloin ei kuitenkaan voi viipyä tunteilemassa⁹ kotitanhualla, pellolla tai metsässä – omalla maalla. On liikuttava valmiin, yleensä muiden laatiman suunnitelman tahdissa. Yksin ei uskalla ollenkaan ja pienessä ryhmässäkin liikkeessa on varottava rikollisten iskuja. Evakkous jatkuu edelleen myös siinä merkityksessä, ettei kotipaikka ole käytettävissä asumiseen itsenäisessä kotimaassa turvallisessa ja luotettavassa suomalaisessa yhteisössä oman maan lakien turvassa. Joka kerta, kun kotiseudulla käydään, oikeudentunto joutuu koetukselle, koska vääryys tulee räikeästi konkreettiseksi. Kotiseutumatkat merkitsevät ristiriitaisia tunteita. (Vrt. Raninen-Siiskonen 1999, 253–267.)

⁹ Tarja Raninen-Siiskosen (1999, 254) tutkimuksen eräs haastateltava toteaa kotiseutumatkasta, että siinä oli 60 % uteliaisuutta ja 40 % pelkoa. Minun haastattelemani henkilöt eivät ole eritelleet näin tarkasti, mutta pelon ensisijaisuus kotipaikan näkemiseen liittyvänä on selvää näissäkin kertomuksissa.

Sosiokulttuurinen aktiivisuus

Kannakselaisessa luonnekuvassa on yhteisinä nimittäjinä useita eri ilmiöitä ja ominaisuuksia, joita voin luonnehtia sosiokulttuurisiksi. Niille useimmille on tyypillistä aktiivisuus.

Emotionaalisuutta ilmentäviä tekojen ja ajatusten ilmaisuja esiintyi melko runsaasti kaikissa sukupolvissa ja emotionaalisuus nousi siten esille merkittävänä identiteettitekijänä. Tunneominaisuuksista herkkyyks mainittiin useimmin ja myös omaa luonnetta kuvatessa. Sallinen-Gimplin (1994, 86–87) tuloksissa emotionaalisisista ominaisuuksista mainitaan vain aistein havaittavina ilmiöinä ja pelkästään ulkopuolisen arvioimana. Myös sukurakkaus voidaan liittää emotionaalisuuden kategoriaan. Se on kannakselaisessa identiteetissä saanut tärkeän sijan ja ilmenee monimuotoisena suhtautumisena sekä lähisukuun että useisiin sukupolviin eteen ja taaksepäin suuntautuvana. Lisäksi sukurakkautta on tutkimuksessani noussut esiin sisarusten suuntaan oman sukupolven sekä omien vanhempien ja isovanhempien sisaruksiin.

Toinen laaja sosiokulttuuriseen aktiivisuuteen liittyvä kategoria on ekspressiivisyys, joka ilmenee puheliaisuutena, osallistuvuutena ja tunteiden näyttämisenä. (Vrt. mt., 87.) Laulaminen, jota ilmenee paljon eri muodoissa, kuuluu myös ekspressiivisiin ilmiöihin. Oman mielen terveenä säilyttämisessä kannakselaiset olivat aktiivisia siten, että ryhtyivät jo evakkokierrosten aikana ja kiireisenä jälleenrakentamisenkin aikana perustamaan omia yhdistyksiään ja toimimaan niissä. Myös Kannaksella toimineita yhdistyksiä viritettiin uudelleen toimintaan. Kannakselaiset evakot pitivät myös yhteyttä hajalle eri paikkakunnille joutuneisiin sukulaisiinsa ja kotiseudun naapureihin viesti- ja matkustusvaikeuksia vähätellen. Kyläilykulttuuri jatkui uusilla asuinsijoilla matkojen pidentymisistä ja puutteellisista kulkumahdollisuuksista huolimatta. Pirkko Sallinen-Gimplin (1994, 107–109) tulokset kyläilyyn liittyvistä tavoista ovat melko täsmälleen omieni kaltaiset.

Empaattisuus ja arvostus on mainittava myös merkittävänä ominaisuutena. Empaattisuutta merkitseviä ilmiöitä on tuotu esiin monissa haastattelumaininnoissa karjalaisena ilmiönä. Empaattisuus ulottuu myös ryhmärajojen yli. Se ei rajoitu omaan perheeseen, sukuun, heimoon ja kansaan, vaan on yleisinhimillinen. Tästä on esimerkkinä aiemmin mainittu sotavankeihin kohdistuva empatia huolimatta siitä, että sotavangit edustivat vihattua valtiota, vihollisuustunteita. (Vrt. 86–87.)

Arvostus kohdistui ihmisiin ja aatteisiin. Ihmisiin liittyvä arvostus

suuntautui ensisijaisesti suvun vanhimpiin jäseniin alkaen omista vanhemmista ja jatkuen aina esivanhempiin asti esimerkiksi haudoilla käymisen muodossa. Ihmisen asema merkitsi arvostuksessa vähemmän kuin suku. Myös työn tekemiseen liittyvää arvostusta voi tuloksissa havaita. Sallinen-Gimplin (1990; 1994) tuloksissa en suoraan tällaisia voi löytää.

Isänmaalliset arvot korostuivat kannakselaisten mielissä jo ennen talvi-sotaa ja sodan aikana. Kannakselaisten mielissä isänmaallisuus ehkä vahvistuikin sodan ja evakkouden vaikutuksesta. Myös lapsuuden aikaisia isänmaan arvostuksen tunteita toivat vahvasti esiin ne evakkolapset, jotka olivat saaneet kosketusta sankarivainajiin evakkojunassa tai kenttäsaarialan lähistöllä ja seuranneet sankarivainajien siirtelyitä tai heidän kuljettamistaan ”kotiseudun multa”. Sallinen-Gimplin (1994) tuloksista ei ilmene korostettua isänmaallisuusteemaa, vaan suomalaisuus karjalaisuuden ohessa.

Aktiivinen kansalaisuus

Konatiivisuutta ilmentäviä ominaisuuksia löytyi tuloksissa useita ja ne ovat auttaneet kannakselaisia evakkoja selviytymään rankoista elämäntilanteista. Sitä ovat merkinneet lähes kaikki konatiivisuuteen (taulukko 4) liittämäni alaluokat: itsepäisyys, jämäkkyys, sitkeys, itsetunto, sisukkuus, yritteliäisyys, rohkeus ja kunnianhimo, mutta palkintoina myös itserakkaus ja ylpeys tukevat sitä.

Kannakselta evakuoituneet perheet asettuivat monivuotisen ja monivaiheisen tilapäisasumisen kautta käytyjen evakkokierrosten jälkeen omalle tilalleen, jonka he olivat ostaneet joko maanhankintalain aikanaan alkaessa toteutua tai jo sitä ennen vapaalla kaupalla. Monien perheiden oli raivatava pellot korvesta ja useimmiten käsin koneiden puuttuessa. Jo kiireisen raivauksen ja rakentamisen aikana evakot osallistuivat sijoituspaikkakunnan toimintaan, kuten kunnan hallintoelimiin ja paikallisiin kulttuuriharrastuksiin. Jo varhaisessa vaiheessa rakentamisen ollessa vielä alkuvaiheessa moneen kuntaan perustettiin oma karjalaseura, joka tuki kannakselaisten ja muiden diasporassa elävien yhteenkuuluvuutta ja myös arjen vaikeuksien helpottamista. Se antoi aikojen vakiintuessa myös kulttuurisen kannan aktiivisuudelle. Alkuvaiheessa karjalaiset käsittelivät yhdistyksissään ja hoitivat uusilla asuinsijoillaan asuvien heimokumppanien ja sitä kautta myös omia oikeudellisia ja muita virallisia asioita. (Vrt. Suoninen 1982, 455–459.)

Kannakselaiset äänestivät politiikassa omia ehdokkaitaan niin eduskuntaan kuin kunnallisvaltuustoihinkin jo sodan kestäessä. Se oli omien etujen varmistamista, sillä omat ehdokkaat olivat asiantuntijoita juuri evakkojen asioissa. Myös sijoituspaikkakuntien kunnanvaltuustoihin evakot äänestivät omia ehdokkaitaan ja edelleen karjalaisia tuli valituiksi myös muihin elimiin. Monet vanhimman sukupolven haastatelluista tai heidän puoli-isoistaan olivat itsekin toimineet näissä tehtävissä. Aktiivisuus ulottui myös paikkakunnalla aiemmin toimineissa yhdistyksissä ja seurakunnassa toimimiseen. (Vrt. mt., 456–457; Sallinen–Gimpl 1989, 190.)

Myös kannakselaisia yrityksiä siirtyi evakkopaikkakunnille jatkaen toimintaansa – muutamat jopa Kannakselta evakoiduilla koneillaan (vrt. esimerkit aineistossani: vehnämylly Käkisalmesta Hattulaan ja sokeritehdas Antreasta Janakkalaan). Karjalaisten tulo Länsi-Suomeen virkisti yrityselämää monilla maaseudun paikkakunnilla. (Vrt. Sallinen–Gimpl 1989, 190; Suoninen 1982, 456–457.)

5.2.2 Kannakselaisen identiteetin ylläpitäminen

Identiteettityön ulkoisena muotona näen sukupolvien välisen vaikuttamisen. Siihen sisältyvät melkein kaikki ihmiselämään liittyvät vaikutukset ja toiminnot tiedostamattomasta ja tietoisestakin mallivaikutuksesta tietoiseen ja tarkoitukselliseen toimintaan. Sisäistä identiteettityötä on vaikeampi todentaa muuten kuin tulosten kautta, kuten oman tai suvun kotiseudun perinteen arvostamisena ja harrastamisena sekä esiintymisenä kotiseutua ilmentävässä asussa. Selkeästi sen voi ulkopuolinen havaita myös murteen tunnistettavissa piirteissä, joissakin sanoissa ja aksentissa vaikka ei murteella tietoisesti puhuttaisikaan.

Taulukossa 9 kokoa kannakselaisen identiteetin ylläpitämisen monet keinot ja toimintatavat jäseneltynä yläluokista pääluokiksi: tietoinen kasvatus, perinteen vaaliminen ja arvojen ylläpitäminen. Tietoinen kasvatus Kannaksen karjalaisuuteen tapahtuu kotikasvatuksen, koulutuksen ja yhteisötoiminnan kautta. Seuraava pääluokka, perinteen vaaliminen käsittää laajan kirjon kulttuuriin liittyviä tapoja, toimintoja ja harrastuksia, jotka kuuluvat elämän arkeen ja juhlaan. Niitä ovat leikit, harrastukset, tapakulttuuri sekä kollektiivinen kulttuuriperinne, johon olen sisällyttänyt alueeseen ja sen kulttuuriseen historiaan liittyvät laajat kulttuuriset peruselementit, kuten ruokaperinteen, rakennukset ja esineet sekä pukuperinteestä kansallispukuun liittyvät merkitykset.

Taulukko 9. Kannakselaisen identiteetin ylläpitäminen

Yläluokka	Pääloukka
Kotikasvatus ja koulutus Yhteisötoiminta	Tietoinen kasvatus
Leikit ja harrastukset Tapakulttuuri Kollektiivinen kulttuuriperinne	Perinteen vaaliminen
Yhteisöarvot Yksilöarvot	Arvojen ylläpitäminen

Arvojen ylläpitämisen olen nostanut erilliseksi pääloukaksi siitä syystä, että arvot korostuivat aineistossa selkeästi omalla kategorianaan. Arvojen ylläpitämisen tarkastelussa otan erikseen huomioon yhteisöarvot ja yksilöarvot. Seuraavassa esittelen lähemmin luokkien sisältökysymyksiä.

Tietoinen kasvatus

Tietoinen kasvatus oli Kannaksen maaseudulla kotikasvatuksena pääosin kätkeytynyt elämän moniin elementteihin ja toimintoihin. Aikuisten esimerkki käyttäytymisessä oli pääasiallinen kasvatusmuoto. Toki sääntöjäkin oli, mutta ne olivat usein ennalta kirjoittamattomia ja mahdollisesti osin lausumattomiakin tilanteen tuomia turvallisuustekijöitä. Yleensä vain poikkeaminen sallitusta aiheutti kasvatusreaktioita vanhemmissa ihmisissä, niin lapsen ja nuoren omilla vanhemmissa kuin ympäristössä olevissa kansakasvattajissakin. Tiukka tai ankara kasvatus liittyi useimmiten vanhempien uskonnollisuuteen tai isän osalta sotilasammattiin.

Työn neuvominen ja opettaminen oli selkeästi erillinen kasvatusalue pahanteosta rankaisemisen rinnalla. Työn merkitys kasvatustekijänä jatkui vielä pitkään sodan jälkeen uuden kodin rakennusvaiheen ja pellonraivaamisen aikana ja sen jälkeen sekä silloin myös toiseen sukupolveen kohdistuvana. Muutamat työkasvatuksesta kertoneet kiittävät varhaista työn oppimista tärkeänä elämänarvona. Kukaan siitä kertoneista ei verrannut tai rinnastanut sitä nykyajan ajatteluun lapsityövoiman jopa lailla kielitämiseen, vaan pitivät sitä myönteisenä, jopa arvokkaana ja elämässä onnistumista tukevana asiana.

Sanoilla kasvattaminen, kuten neuvomisen lisäksi sanontojen käyttö ja narraaminen oli Kannaksella tavallista mahdollisesti pienten lasten

itsetunnon ja älykkyyden kehittämiseen tähtäävässä merkityksessä. Selaisesta on useita esimerkkejä vanhimman, mutta joitakin myös toisen sukupolven kerronnassa. Kolmannen sukupolven saamassa kasvatuksessa sanoilla kasvattamista sanontoina ja narraamisena ei tullut esiin. Kasvatuksesta yleensä oli muutamia mainintoja, mutta ne olivat toteavia ilman perusteluja tai esimerkkejä.

Koulutuksen osuudella kasvatuksessa oli jo 30-luvulla lisääntyvä merkitys. Koulutusta arvostivat lapset ja nuoret itse, mutta myös vanhempien joukossa oli koulutusta arvostavia. Vaikka sodan ja evakkouden aikoina peruskoulutuksessa oli pitkiä taukoja eikä niitä korvattu, nuoret pääsivät myöhemmissä elämänvaiheissaan täydentämään niitä omaloitteisesti suorittamalla pieniä kursseja tai kirjeopistossa opiskellen tai he selviytyivät muuten hyviinkin ammatteihin ja menestyivät niissä. Seuraavat sukupolvet saivat elää toisenlaisten koulutusmahdollisuuksien aikaa ja käyttivät sitä hyväkseen. Sen voi päätellä tuloksesta, kuten siitä, että toisen sukupolven informanttien joukossa (41) on kolme tohtoria, ison pörssiyhtiön kansainvälisen toiminnan johtaja, muita suurten liikkeiden johtajia, johtavia virkamiehiä, opettajia, sairaanhoitajia ja yrittäjiä. Informanttieni koulutustaso on huomattavasti korkeampi kuin yhteiskunnassa yleensä suhteessa yli 15-vuotiaiden määrään. Esimerkiksi kolme tohtoria aineistoni sadan yli 15-vuotiaan joukossa on 3 %. Se merkitsee viisinkertaista koulutustasoa yleensä vastaavaan väestön koulutustasoon verrattuna¹⁰.

Kannakselaisella yhteisötoiminnalla on ollut myös kasvatuksellinen merkitys, sillä suku ja kyläyhteisö osallistuivat muidenkin kuin omien lastensa kasvatukseen. Sama jatkui myös toisen sukupolven kasvatuksessa ainakin osin lähisuvun toimiessa kanssakasvattajina. Myös järjestyneempi yhteisötoiminta tuki kasvatusta. Eri kasvatusjärjestöjen paikalliset yhdistykset järjestivät kerhotoimintaa, jossa lapset ja nuoret saivat oppia niitä taitoja, joita yhteiskunnassa toimimisessa tarvitaan.

Perinteen vaaliminen

Perinteen vaaliminen on oleellista sukupolvien välisessä identiteettityössä. Siinä siirretään identiteettiperustaa uusille sukupolville. Tämän tutkimuksen valossa perinteen vaaliminen erilaisin muodoin tekee karjalaisuuden

¹⁰ Suomessa on tohtorintutkintoja suorittanut 26 555 henkilöä, 0,6 % yli 15-vuotiaasta väestöstä vuonna 2010. (Tilastokeskus 4.9.2012)

muodolliset elementit näkyviksi ja tuntuviksi. Uudet sukupolvet saavat siitä lähtötason omalle sisäiselle identiteettityölleen. Perinteen vaalimisen tarkoituksellisuus identiteettityössä nousee tärkeäksi silloin, kun yhteiskunnan ja elämän modernisoituminen muuttavat ja yhdenmukaistavat arjen ja juhlan tapoja ja käytäntöjä. Kannakselaisten perinteiden tietoinen ylläpitäminen käsitetään tärkeäksi myös siksi, että kannakselaisilla ei ole kotiseudun ympäristön antamia luonnollisia puitteita, kuten rakennuksia, maisemia ja muita kotiseudun ja sen historian näkyviä tunnusmerkkejä identiteetin ja identiteettityön tukipilareina.

Perinteen vaalimisen merkitys identiteettityön tuloksellisuutena vaihtelee eri perinnealojen välillä. Modernisoituminen vaikuttaa toisiinsa enemmän ja toisiin vähemmän. Myös kulttuurien kohtaamisen aiheuttama tapojen sekoittuminen saattaa laimentaa muuten elävänä säilynyttä perinneyksikköä. Virpominen on tästä esimerkkinä. Länsisuomalainen trulliperinne symbolisena rooliasuissa virpomisena on saattanut näennäisesti voittaa karjalaisen syvemmän mutta vähemmän julkisen perinteen. Länsisuomalaisessa virpomisperinteessä on karjalaista mukana vain koristellut pajunoksat ja virpomispalkinnot, jotka nekin tosin poikkeavat laadultaan karjalaisesta.

Olen tarkastellut perinnettä kannakselaisesta näkökulmasta kulttuuriin liitettynä. Jaoin ne kolmeen pääkategoriaan: 1) leikit ja harrastukset, 2) tapakulttuuri sekä 3) kollektiivinen kulttuuriperinne.

Leikkiperinteessä esiintyvä leikin ja työn sekoittuminen ja samuus oli selkeä ja hyvin perusteltu tulos. Se osoittautui tärkeäksi tulokseksi sekä määrällisyydellä että perustelujen uskottavuudella arvioituna. Osa haastatelluista korosti, ettei leikille jäänyt lapsena aikaa, kun pienestä pitäen tehtiin työtä voimien mukaan. Osalle taas työ ja leikki olivat lähes sama asia. Lapset leikkivät työtä, koska lapsi jäljittelee aikuisia leikeissään ja aikuiset tekivät työtä maataloissa melkein lakkaamatta tiettyjä pyhäkatkoja ja yölepoa sekä juhla- ja muita poikkeustilanteita lukuun ottamatta. Ei ollut päiväkoteja, joten lapset näkivät vanhempiensa työn. Myös aikuisten ja nuorten työ talkoissa ja muissa yhteisissä työtilanteissa eteni tuloksellisesti leikin ja kisailun voimin.

Olen luokitellut tapakulttuuriin arjen ja juhlan tavat kuten työhön ja erityisesti maatalojen toimintaan liittyvät tavat, perhe- ja vuotuisjuhlat, kansanjuhlat sekä omavaraisuus taloudessa, työvälineissä, vaatetuksessa ja kalustuksessa. Kauneuden tavoittelu liittyi lisänä moniin tapakulttuurin osa-alueisiin. Kollektiiviseen kulttuuriperinteeseen sisältyy paljon perinnesektoreita, jotka olen ryhmitellyt neljään kategoriaan: 1) ruokaperinne, 2) rakennukset ja esineet, 3) murre sekä 4) kansallispuku.

Ruokaperinne osoittautui tärkeäksi niin mainintojen määrällä kuin ruokien ja niihin liittyneiden tapojen runsaudella mitaten. (Vrt. Seppänen-Pora 1979, 9.) Ruokaperinne on myös parhaiten säilynyt niin omien kuin Sallinen-Gimplinkin (1990; 1994) tulosten valossa. Säilymisessä on tehtävä kuitenkin varaus sikäli, että suomalaisten arjen muutokset ovat muuttaneet ruokaperinnettä ja harventaneet aidon ruokaperinteen ilmenemistä. Tietyt osat siitä ovat kuitenkin sitkeästi pysyneet käytössä. Piirakat, karjalanpaisti ja yleensä uuniruuat ovat paitsi useimpien evakkojen, myös useiden toisen ja jonkin verran myös kolmannen sukupolven arkikäytössä. Leipomista ei enää harrasteta joka lauantai, mutta perhejuhlien ja vuotuisjuhlien valmisteluissa ne ovat käytössä sikäli kuin niiden tarjoilu on omassa hallinnassa eikä turvauduta tarjoilussa pitopalveluihin.

Rakennuksissa karjalaisuuspiirteiden säilyvyyttä on vähemmän, koska ne asuinrakennukset, jotka tehtiin jatkosodan jälkeisessä asutusvaiheessa, olivat pakottavasta kiireestä ja suuresta määrällisestä tarpeesta johtuen tyyppitaloja, joissa ei näkynyt karjalaisuutta. Myöhemmässä rakennustoiminnassa yhteiskunta edelleen määrittelee rakennusten vaatimustasoja niin, että ratkaisut ovat standardimaisia. Sen sijaan asutusvaiheen ajan tyyppitalojen sisälle useat tekivät karjalaisia ratkaisuja, kuten leivinuunin ja hellan yhteistoimintaan liittyvät rakenteet. Sisustuksessa, kuten koriste- ja muistoesineissä sekä tunnuksissa sen sijaan näkyy karjalaisuuden säilyttämisen tendenssiä. Muistoesineissä on Kannakselta evakkokuormassa mukana tuotuja tai perheen evakkoon lähdön jälkeen asemille kulkeutuneiden tavaroiden joukosta muistoesineiksi nostettuja. Kuitenkin suurin osa muistoesineistä on kotiseutumatkoilla raunioista löydettyjä ja tunnistettuja kodin esinejäänteitä tai tiilenpaloja kotiuunin raunioista.

Murteen vaalimisessa on vaikeutena sen sisäinen yksilökohtaisuus. Sen säilymiseen vaikuttavat tunnuseikat, jotka ovat peräisin niiltä ajoilta, jolloin lapsievakot tulivat muun Suomen alueille ja kohtasivat erilaisella puhetavallaan kiusaamista paikkakunnan alkuperäisten asukkaiden ja koulutoverien ja jopa joidenkin opettajien taholta. Myös aiemmin mainittu karjalaisuudesta ja evakkouudesta puhumiselle kielteinen ilmapiiri ja politiikka eivät ole tukeneet toisen sukupolven murteen säilymistä. Kolmannen sukupolven lapsuudessa ei enää juuri kuultu kannakselaista tai mitään karjalaista murretta eikä se niin ollen voinutkaan tulla käytännön kieleen.

Vanhimman sukupolven jokapäiväisessä puheessa on kuitenkin vielä murteellista ilmaisua, mutta enemmän sitä on perinnetilanteissa, kuten karjalaisissa juhlissa. Suurimmalla osalla vanhimman sukupolven haastelluista murre on säilynyt pääpiirteiltään kannakselaisena ja lisäksi siinä

voi tunnistaa pitäjäkohtaisia oleellisia erilaisuuksia. Jälkipolvissakin oli muutama murretta myötäilevä haastattelu tai maininta siitä, että vanhemmat puhuvat, mutta oma puhetapa ei juuri sisällä murretta.

Kansallispuku kantajansa identiteetin ilmaisijana sai arvostavan korostuksen. Muutama vanhimman sukupolven nainen kertoi omistavansa ja osa jopa itse valmistaneensa kotipaikkakunnan kansallispuvun ja esitelti sitä yleensä. Myös toisessa ja kolmannessa sukupolvessa kansallispukuaihe nostettiin esille. Ainakin yksi toiseen sukupolveen kuuluva on valmistanut itse erittäin suuritöisen kotipitäjän puvun. Kukaan miehistä ei maininnut kansallispukua omana asunaan, mutta kaksi kaukolalaista veljestä kertoi laajasti Kaukolan hautalöytöjen mukaan konstruoidusta karjalaisen emännän muinaispuvusta korostaen sitä muun arkeologisen aiheiston ohessa.

Arvojen ylläpitäminen

Olen jakanut aineistosta löytämäni arvot yhteisöarvoihin ja yksilöarvoihin. Yhteisöarvoista selkeimpiä esiin nousseita oli sosiaalisuus, johon liittyi huolenpito lähimmäisistä riippumatta asemasta yhteiskunnassa tai suhteesta subjektiin. Huolenpito nousi tärkeälle sijalle maininnoissa yleensä ja esimerkkeinä kerrottiin tapauksia, kuten evakkojunan härkävaunussa oli annettu toiselle tämän tarvitsemaa hiukopalaa, vaikka ei itsellekään enää jäänyt.

Toinen ryhmä yhteisöarvoja on mielen tasossa abstraktisempi ja ilmenee suhtautumisena yhteisöön ja sen jäseniin, mutta myös ulkopuolisiin, toisenlaisiin ihmisiin. Olen nimennyt ne monen haastattelunkin antamin termein: tasa-arvo, ihmisyyys ja suvaitsevaisuus. Tasa-arvo korostuu erityisesti monessa suhteessa, kuten toisaalta henkilötasolla ja toisaalta laajemmin. Ihmisen yhteiskunnallinen asema ei ratkaise, miten häneen suhtaudutaan ja miten häntä kohdellaan. Tämä tuli konkreettisesti näkyviin sotavankeihin suhtautumisena silloin, kun he tekivät töitä karjalaistalossa. He saivat ruokailla isäntäperheen kanssa samassa pöydässä viranomaisten kielloista huolimatta.

Yksilöarvoista korostuivat ahkeruus ja rehellisyys sekä isänmaallisuus. Ahkeruus ja rehellisyys esiintyivät haastattelulausunnoissa useimmiten yhdessä. Ahkeruus omissa toiminnoissa olikin välttämätön arvo monille kaksi, jopa kolme kertaa kodin uudelleen rakentamisen välttämättömyyteen joutuneille evakoille elämän perusedellytysten luomiseksi. Siinä

ahkeruus oli myös luonnollinen ja arvokas etu. Osa haastatelluista toi esille myös palkkatyössä esiintynyttä ahkeruutta. Edelleen karjalaisten rehellisyyttä korostettiin osin jopa superlatiivein. Siitä esitettiin myös esimerkkejä, kuten työssä silmänpallon puuttumisena ja verrattiin siinä karjalaisia paikallisiin työntekijöihin palkkatyössä.

Isänmaallisuus nousi myös korkealle lausuntojen lukumääränä sekä myös perusteluihin korostettuna ja esimerkein vahvistettuna. Vanhin sukupolvi osoitti isänmaallisuuden tärkeyttä enemmän esimerkein ja nuoremmat tavallisimmin käyttäen pelkästään termiä isänmaallisuus lueteltaessa arvoja ja arvostettavia ominaisuuksia vanhemmistaan ja iso-vanhemmistaan.

Vanhimman sukupolven isänmaallisuuden arvostus perustuu suureksi osaksi kontrastiin Suomen ja Neuvostoliiton/Venäjän välillä. Suomen arvo isänmaana on vahva ja muut arvot tai merkitykset väistyvät, jos isänmaa on vaarassa. Vanhin sukupolvi on ymmärtänyt isänmaallisuuden arvon jo lapsuudessaan. Toisen ja kolmannen sukupolven haastattelussa tulee esiin isänmaallisuus karjalaisuuden rinnalla yleisempänä kuin kahden valtion väliseen vertailuun perustuvana. Se on enemmän kontekstissa globaalisuuteen.

5.2.3 Identiteettityö – tunne- ja toimintakollektiivisuus

Identiteettityössä erottuvat toisistaan kollektiivinen toiminta ja yksilöllinen ajattelutasoinen työ, kuten reflektio omasta karjalaisuudesta. Tällöin yksilön kokemukseen liittyvä tunne muokkaa identiteettiä sisäisessä prosessissa. Kuitenkin tämä tunnetaso on yhteinen kaikille saman vahvan kokemuksen läpi käyneille. Olen nimennyt sen tunnekollektiivisuudeksi. Ihmisiin ja erityisesti nuorempiin sukupolviin kohdistuvan tietoisien ja tarkoituksellisten identiteettityön nimeän toimintakollektiivisuudeksi. Esitän mainittujen kahden yhdistävän kategorian sisältämät luokat taulukossa 10.

Kollektiivisuus sekä tunteen että tiedon piirissä ilmenee toisaalta yhteisötoimintana (yhdistystoiminta, heimojuhlat, muisto- ja historiajulkaisut jne.) ja toisaalta yhteisenä kokemuksena (meitä karjalaisia on paljon). Tämä perustuu tietoon alueesta ja sen historiasta, kansasta, heimosta, suvuista ja naapuristosta sekä näiden kohtaloista.

Taulukko 10. Identiteettityön peruskategoriat

Pääluokka	Yhdistävä kategoria
Rajan imperatiivi Sosiokulttuurinen aktiivisuus Arvojen ylläpitäminen	Kokemukseen perustuva tunnekollektiivisuus
Tietoinen kasvatus Perinteen vaaliminen Aktiivinen kansalaisuus	Tietoon perustuva toimintakollektiivisuus

Kokemukseen perustuva tunnekollektiivisuus

Kannaksen ihmisten kokemuksiin liittyy raja niin historiallisesti kuin arkielämän tosiasioinakin. Kannaksen evakot ovat kokeneet sen varsin ankarasti, mutta myös jälkipolvet ovat joutuneet sen jossain määrin kokemaan itse, mutta erityisesti eläytymään siihen vanhempiensa ja isovanhempiensa kertomana. Se on määrännyt ennen evakkoon joutumista Kannaksella eläneiden monia elämän toimintoja konkreettisesti ja lisäksi vaikuttanut tunnetasolla ja symbolisesti. Siksi olen käyttänyt siitä ilmaisua Rajan imperatiivi ja antanut sen myös taulukossa pääluokan nimeksi.

Kun ihminen reflektoi identiteettiään jonkin virikkeen saatuaan, hänen pohdintaansa ohjaavat omat kokemukset ja tunteet ympäristön muutoksista, ihmissuhteista, työstä, harrastuksista ja muista elämään sisältyvistä ulottuvuuksista. Taustalla vaikuttavat myös olosuhteet ja esimerkiksi elämänhistoriaan liittyvät kokemukset, viiteryhvät ja muut tekijät. Kannakselaisten reflektiota identiteetistään sävyttävät yhteiset poikkeuksellisen merkittävät kokemukset, kuten esimerkiksi kodin jättämisen pakko. Se on niin vahvasti tunteisiin vaikuttava asia vielä vuosikymmenten jälkeenkin, että lukiessaan vastaavia muistelmia tai kuullessaan puheita aiheesta, itku pyrkii esiin. Olen nimittänyt tällaiset ilmiöt tunnekollektiivisuudeksi. Kollektiivisuutta se on siksi, että reaktio on yhteinen monille saman kokemuksen läpi käyneille. Tunnekollektiivisuus on mukana myös aktiivisuus-ilmiöissä ja arvostuksissa.

Kannakselaisten identiteettiin sisältyy melko kattavasti sosiaalinen ja kulttuurinen aktiivisuus. Sosiaalisuus ilmeni yhtä hyvin sopeutuvuutena

suvun, naapureiden ja evakkokierrosten aikoina samassa asunnossa asuvien toisten perheiden kanssa kuin myös huono-osaisten auttamisena. Edellä mainitulla sosiaalisuuden ilmenemismuodolla – sopeutuvuudella – voi olla vaikutusta myös nopeaan kulttuuriseen nousuun evakkokierrosten jälkeen uuden asuinpaikan löydyttyä. Karjalaiset yhdistykset alkoivat toimia, mutta evakot osallistuivat pian myös asuinkunnan kantaväestön yhdistykseen ja harrastuspiireihin. Siitä huolimatta karjalaisyhteisöt toimivat edelleen. (Vrt. Sallinen-Gimpl 1990, 53–61.)

Arvot ovat kannakselaisilla tärkeitä identiteettiä ja yleensä henkiseen mielen alueeseen liittyviä elementtejä. Niitä ylläpidetään ja siirretään lähiyhteisöissä kasvatuksen, esimerkin, kotiseutumatkojen ja -kirjallisuuden sekä keskustelun keinoin. Tärkeimpiä yksilötason arvoja ovat ahkeruus ja rehellisyys, sosiaalisuus toisesta välittämisenä sekä isänmaallisuus, mutta myös karjalaisuus voidaan käsittää arvona aineiston mukaan. Sen voi päätellä johtuvan sekä sitkeästä karjalaisuuden ja kannakselaisuuden säilyttämistendenssistä että havaittavista onnistumisista riippumatta globaalisuuden lisääntymisestä. (Vrt. mt., 310–312.) Yhteisöarvot, kuten tasa-arvoisuus ja sosiaalisuus toisesta välittämisenä sekä yhteisöllisyys ja avuliaisuus suvussa ja naapurustossa nousevat kannakselaisten sukupolvien kokemuksesta.

Tunteiden patoutuminen. Kotiseutumatkoja käsittelevässä luvussa olen lainannut kahden kolmanteen sukupolven liittyvän aikuisen arviot isovanhempansa identiteetistä. Heidän havaintonsa mukaan jotain puuttuu isovanhemman identiteetistä tai jotain on jäänyt ilmaisematta. Vaikka evakkosukupolvi on kertonut paljon, jotain merkittävää on jäänyt kertomatta. Kodin jättämisen hetkeen evakkomatkan alussa liittyvästä tunnetilasta ei yksikään vanhimman sukupolven edustaja maininnut. Sitä ei varmaankaan voi tulkita tunteen puuttumiseksi tai välinpitämättömydeksi. Ei oma isänikään koskaan kertonut, miksi hän viipyi käydessään heti evakkomatkan alun jälkeen vielä kotona luultavasti teurastamassa eläimet ja syyttämässä kodin palamaan. Vasta hänen kuoltuaan 1990-luvulla ymmärsin hänen viipymisensä syyn.

Eräät evakkokuvausten kirjoittajat ja tutkijat ovat havainneet omissa aineistoissaan vastaavaa vaikenemista. Sitä on sanottu kollektiiviseksi traumaksi sekä tutkittu myös psykiatrisin keinoin muun muassa Hiroshiman atomipommin uhreissa. Kaikki vaikeneminen Suomen evakkojen ja sotilaiden traumaattisten kokemusten jälkeen ei ole kuitenkaan ollut seurausta pelkästään henkisestä traumasta, vaan sodan jälkeen ja myöhemminkin niin sanotun kylmän sodan aikana myös yhteiskunta vaati vaikenemista

maan turvallisuuden takia. Syntyi vaikenemisen kulttuuri, joka tuki henkilökohtaistakin vaikenemisen tarvetta.¹¹ Näen tämän erillisenä karjalaisesta identiteetistä. Sitä ei siten pidä käsittää herkkyuden ja avoimuuden vastakohtana persoonallisuuteen liittyvässä identiteetissä. Katson sen liittyvän tunnekollektiivisuuteen, koska se tulee esille toistuvasti ja näyttää vaikuttavan monien ihmisten kriisin jälkeisessä elämässä.

Tietoon perustuva toimintakollektiivisuus

Kannakselaisten identiteettityö perustuu vahvasti tietoon oman kotiseudun ja heimon historiasta ja on yhteisötasolla tarkoituksellista uusien sukupolvien kasvatusta ja opastusta esivanhempiensa ja sukunsa perinteeseen ja elämäntapoihin. Kannaksella tapahtui monia tietoiseen toimintaan perustuvia yhteiseen tavoitteeseen tähtäviä toimintapanoksia viime sotia edeltävänä Suomen itsenäisyyden aikana ja sitä enteilevinä vuosikymmeninä. Tietoisuus aatteellisesta välttämättömyydestä kannatti esimerkiksi Terijoen suomalaisen yhteiskoulun perustamisen ja kehittämisen ajatusta konkreettiseen tulokseen ja toimintaan asti (Okker 1991, 15–31). Evakkosukupolvi on jatkanut samaa aiempaa parempaan tulevaisuuteen suuntautuvaa toiminnallista linjaa ja saanut tuloksia.

Vanhimman sukupolven pyrkimys kasvattaa jälkipolvia historiasta tietoisiksi ja siten tehdä identiteetin perustaa nuoremmille sukupolville tunnetuksi on perustavaa identiteettityötä. Perinteen vaalimisen tehtävänä on edellistä yksityiskohtaisempaa identiteetin rakentamista. Perinteen vaalimisella onkin merkittävä osuus identiteettityössä, koska siinä identiteetti tulee julkisuuteen muuta toimintaa näkyvämmiin. Perinnettä on vaalittu monin tavoin perheen, suvun-, kylän ja heimon yhteyksissä. Tavoista osa on perinteen siirtämistä arkielämän tapoihin. Siinä onnistumisen esteinä ovat nykyajan globaalisuuden tuomat kaupallisten ja kulttuuristen elämäntapojen paineet. Erikoistilanteissa myös aidot karjalaiset perinteet kuitenkin ovat esillä. Ruokaperinteessä ne esiintyvät karjalaisina ruokina, joista yleisimmin piirakat ovat säilyneet juhlaruokina karjalaisissa perhejuhlissa ja muutenkin perheessä vieraita kestitessä. Tässä on kyllä erotettava esimerkiksi piirakoiden itse valmistaminen ja tehdasvalmisteisten piirakoiden tar-

11 Lapin sodan ja sitä edeltävien talvi- ja jatkosodan lappilaisilla evakoilla on ollut myös purkautumisen vaikeuksia. (Lähteenmäki 1999, 220–223; Järvinen 1996, 7) Soili Hautamäki on tutustunut tutkimuksiin Hiroshiman atomipommin uhrien henkistä ydintraumasta ja pohtii sen merkityksiä (Hautamäki 1988, 44–49)

joaminen. Vanhimmassa sukupolvessa on vielä yksittäisiä henkilöitä, jotka valmistavat itse piirakat, joita vierailleen tarjoavat. Heidän joukossaan on myös muutamia, jotka ovat opettaneet opinhaluisia lapsiaan ja lastenlapsiaan piirakantekotaitoihin. Joka lauantai ei enää piirakoitakaan leivota.

Yhdistykset järjestävät myös piirakkakursseja, joilla opetetaan yleensä vain yhtä piirakkatyyppeä, jota ei monilla Kannaksen alueilla tunnettu. Tutkimusaineistoni osoittaa kuitenkin suurta lajirikkkautta niin piirakoissa kuin muussakin karjalaisessa ruokaperinteessä. (Vrt Sallinen–Gimpl 1989.) Lajirikkaus on samallakin alueella suuri. Kannaksen eri alueilla piirakat ja muut ruuat poikkesivat toisistaan niin muodon kuin ainesosienkin suhteen. Se on ehkä identiteetin yksilöitymistä jopa pitäjakohtaisesti, kuten pukeutumisen erityisyyskin.

Muuta säilynyttä tai uudestaan käytäntöihin palannutta toiminnallista ja näkyvää perinnettä edustaa parhaiten kannakselaisten kansallispukujen käyttö sekä 1700- ja 1800-luvuilla käytettyjen pukukokonaisuuksien rekonstruoinnit. Kansallispuvussa esiintyminen ilmentää kotiseutuylpeyttä yleensäkin. Lisäksi erilaiset pitäjittäin vaihtelevat puvut saavat julkisuutta muuallakin, mutta erityisesti heimo- ja pitäjäjuhlissa ja niiden kulkueissa samalla kun kotiseudun puvussa sen kantajan kannakselainen identiteetti tulee julkiseksi. Monet evakkojen jälkeläiset ovat hankkineet tarkistettuja kannakselaisia pukuja ja jopa itse valmistaneet pukunsa. Myös toisessa ja kolmannessa sukupolvessa on havaittavaa suvun kotiseudun kansallispuvun arvostusta.

Aktiivisuus kansalaisina on ollut kannakselaisilla vahvaa jo kotimaakunnassa, mutta myös evakkoudessa vaikeista kokemuksista huolimatta tai ehkä juuri siksi. Evakkouden alkuaikoina omien ja kanssakokijoiden etujen valvominen yhteiskunnan elimissä oli heidän omissa käsissään. Evakot äänestivät niin valtiollisissa kuin kunnallisissakin vaaleissa omia ehdokkaitaan yhteiskunnan päättäviin elimiin. He tarjosivat myös asiantuntemustaan toimeenpaneviin elimiin ja myös tulivat otetuiksi huomioon.

Vanhimmassa sukupolvessa oli monia itsekkin kunnallisissa elimissä toimineita ja lisäksi he kertoivat yleisesti evakkojen osallistumisesta yhteiskunnan elinten toimintaan ja vaaleissa saaduista edustustehtävistä. Myös toisessa sukupolvessa tämä oli tunnettua vanhimman sukupolven osallistumisena, mutta omasta osallistumisesta ei mainittu. Identiteetin vaikutusta tässä aktiivisuudessa on varmasti mukana joka tapauksessa, koska ei jääty passiivisesti surkuttelemaan kohtaloa. (Vrt. Yrjölä 1960, 9–16.)

6 Sukupolvien välinen identiteettityö

Luvussa 5 olen vastannut tutkimusongelman ensimmäiseen ja toiseen alakysymykseen: Mitä kannakselainen identiteetti on, mitä siihen sisältyy ja miten se ilmenee sekä miten kannakselainen identiteetti on säilynyt Kannaksen siirtokarjalaisten elämänvaiheissa ja sukupolvissa. Tässä luvussa vastaan pääkysymykseen: Miten Kannaksen evakot tekevät identiteettityötään.

Karjalatietoisuus näyttää vaihtelevan aineistossani ennen viime sotia eletyn arkielämän kuvausten valossa. Sota ja evakkous toivat sen selkeästi kaikkien tietoisuuteen. Tietoisuus kotiseudun maakunnallisesta erikoisuudesta voi puuttua tai olla taustalla ihmisen arkielämässä. Tavallisen kansan aluetietoisuus lisääntyy omien havaintojen lisäksi yleensä median, juhlapuheiden ja esitelmien sekä koulutuksen kautta. Niin on voinut tapahtua myös karjalaisuuden mieltämisessä.

Vanhimman eli evakkosukupolven tekemässä identiteettityössä seuraavien sukupolvien suuntaan on tapahtunut määrällistä ja menetelmällistä vaihtelua vuosikymmenten kuluessa. Työtä on yritetty tehdä omien lasten identiteetin rakentamiseksi, mutta toisen sukupolven ikäkohortista johtuen työ ei ole aina tuottanut toivottua tulosta. Yhteiskunnassa tapahtuneet yleiset arvostusten muutokset ovat oletettavasti vaikuttaneet vastaanottohaluun ja -kykyyn. Sen sijaan lastenlapset vanhimman sukupolven tekemän identiteettityön kohteina ovat ottaneet paremmin vastaan tiedon juuristaan. Samalla myös rajan vähittäinen avautuminen matkailulle auttoi siinä tuomalla mahdollisuuden käydä kotiseudulla esittelemässä nuoremmille sukupolville suvun kotipaikkaa ja laajemminkin kotiseutua. Toisen ja kolmannen sukupolven lisääntyvä myönteisyys kotiseutumatkoille osallistumiseen on helpottanut vanhimman sukupolven harjoittamaa identiteettityötä ja lisännyt innostusta siihen.

Henkilökohtaisen identiteettityön olemassaoloa ei juuri eritelty van-

himman sukupolven kerronnassa. Voin vain päätellä ja arvioida sitä säilytettyjen muistoesineiden, murteen puhumisen, ruoka- ja tapaperinteen säilyttämisen, aktiivisen kansalaisuuden ja muiden vastaavien havaintojen ja informaation kontekstissa. Kun vanhin sukupolvi on siirtynyt työelämästä vapaalle, on aikaa jäänyt erilaiseen lisääktiivisuuteen. Monet haastatelluista ovat osallistuneet kyläkirjojen ja sukukirjojen tekoon ja muistelmien kirjoittamiseen muihin julkaisuihin, kuten kotipitäjän pitäjälehteen. Osa on lisäksi johtanut kotiseutukirjojen toimittamista. Tämän ovat myös suvun nuoremmat huomanneet ja monet heistä ovat osallistuneet siihen.

Myös toisessa sukupolvessa on alkanut herätä kiinnostus henkilökohtaiseen identiteettityöhön karjalaisuuden näkökulmasta. Heidän identiteettityönsä on alkanut oman identiteettinsä selvittelystä. Kotiseutumatkoille osallistuminen on avannut heidän mielensä huomaamaan karjalaiset juurensa. Halu juurien selvittelyyn on täytynyt kuitenkin olla, jotta matkalle ollaan valmiit lähtemään. Toki on tarvittu lähtemisiä vanhempien tueksi matkoille tai karjalaistilaisuuksiin sitten, kun vanhemmat ovat jo huonokuntoisia. Tällöin ei enää ole estelyn halua kuten nuoruusvuosina saattoi olla. On alkanut olla omaa kiinnostusta.

Toisen ja kolmannen sukupolven muutamien haastateltujen lausunnoissa on myös mainintoja kyläkirjojen ja sukukirjojen tekemiseen osallistumisesta. He kertovat vanhempien toiminnasta, mutta osa kertoo myös omasta toiminnastaan siinä. Tällainen aktiviteetti on osoitus identiteettityöstä tulevia sukupolvia ajatellen. Se osoittaa Kannaksen paikallishistorian arvostusta, mikä on myös vahvasti identiteettityötä. Myös kolmannen sukupolven edustajien lausunnoissa on mainintoja sukukirjaa kirjoittaneesta isovanhemmasta, mutta myös omasta osallistumisesta sukukirjan tiedonhankintaan, tarkistukseen ja tekniseen apuun.

Kolmannen sukupolven ikäkohortit vaihtelevat melko paljon. Toiset olivat 10-vuotiaita ja toiset lähes 40 vuoden ikäisiä haastatteluhetkellä. Siitä johtuen heissä voi olla myös edellisiä sukupolvia enemmän vaihtelua itsensä karjalaiseksi kokemisessa. Lasten käsitykset asioista ovat vasta kehitymässä ja vastaukset siksi vaikeampia tulkita oikein. Kolmannen sukupolven aikuisten haastattelulausunnoissa mainitaan usein isovanhempien kotipaikka ja suku, mutta itse koetaan olevan hämäläisiä tai jotain muuta maakuntaheimoa riippuen siitä, minkä paikkakunnan tuntevat eniten omakseen. Toki toisessa sukupolvessa on niitäkin, jotka pitävät itseään ja jopa lapsiaan karjalaisina, vaikka ovat asuneet esimerkiksi Hämeessä koko ikänsä. Myös kolmannessa sukupolvessa on kuitenkin karjalaisten juurien arvostuksen ilmaisuja. Myös monet evakkojen lastenlapset ovat käyneet kotiseutumat-

koilla juurien merkitystä hakemassa.

Vain muutamat vanhimman sukupolven haastatellut ovat avoimessa haastattelussa tuoneet esiin karjalatietoisuutta ennen talvisotaa. Arkielämä oli elämää sinänsä. Siinä otettiin asiat asioina eikä analysoitu, onko tämä erilaista kuin muualla. Ihmiset saattoivat kuulla vain juhlapuheissa ja koulussa erityisasemastaan karjalaisena verrattuna muiden heimojen asemaan ja olemukseen. (Vrt. Eriksen 2004, 341–343.)

Ylioppilaat Viipurilaisesta Osakunnasta tekivät valistustyötä nuoriso-seuroissa ja kansanopistoissa (esim. Paavolainen 1949). Työ tuotti tuloksia ja vähitellen yhä useammat kannakselaiset nuoret valveutuivat ymmärtämään maakuntansa kulttuurisen ja aatteellisen aseman. Tämän tutkimuksen vanhin sukupolvi on elänyt nuoruutensa kuvatussa Kannaksen historian vaiheessa. Sen sukupolven sodan aikana ja sodan jälkeen syntyneet jälkeläiset joutuivat yhteiskunnassa tapahtuneiden muutosten johdosta jokseenkin täydelliseen pimentoon karjalatietoisuudesta. (Vrt. Raninen-Siiskonen 1999, 9.)

Suomalaisen yhteiskunnan ja politiikan todellinen tai poliitikkojen kuvitteleva riippuvaisuus hyökkääjävaltion suhdanteista tai ”pelin politiikka” hillitsi karjalatietoisuuden aktiivista ylläpitämistä vuosikymmenien ajan. Mahdollisesti vaikutusta oli myös evakkojen sulauttamisen halulla. (Vrt. mt., 363–369.) Myös kannakselaisten evakkojen edellä mainitusta tilanteesta johtuva turhautuneisuus saattoi hillitä kokemustiedon siirtämistä jälkipolville.

Neuvostoliiton suuret muutokset 1990-luvun alkaessa saivat aikaan muutoksen myös Karjala-tietoisuudessa ja sen siirtämisessä uusille sukupolville. Jo sitä ennen oli evakkosukupolven kotiseutumatkailu varovasti alkanut ja lisääntyi sitten 1990-luvulla palautumistoiivojen ja ehkä uteliaisuuden herättämänä. Toisen ja kolmannen sukupolven karjalatietoisuus ilmenee nyt sekä tietoisuutena omien lisäksi ystävien ja kavereiden karjalaisista juurista että itse Karjalaa koskevasta tiedosta ja tiedon etsinnästä.

6.1 Identiteettityön kentät ja kanavat

Olen jäsentänyt tutkimuksen tulokset kuvioon 5, joka ilmentää ulkoisen identiteettityön kahta kenttää, heimoyhteisyyttä ja lähiyhteisyyttä sekä sitä, mitä kanavia tai välineitä ulkoisessa identiteettityössä voidaan käyttää ja on käytetty. Identiteettityö hahmottuu kahden tason toimintana, sisäisenä ja ulkoisena. Kun ulkoisen identiteettityön objektina on yksilö, jonka juuret

ovat Kannaksella tai jolla on kannakselaisia juuria muiden lisäksi, hän on omassa sisäisessä identiteettityössään myös subjekti.

Ulkoinen identiteettityö tapahtuu kahdessa tasossa: heimoyhteisöllisenä ja lähiyhteisöllisenä. Molemmilla on kanavia, joiden kautta identiteettityö ohjautuu. Olen kuvannut kuviossa 5 yhteyslinjoilla viitteellisesti niitä vaikutuksia tai vaikutuspyrkimyksiä, joita ulkoisen heimoyhteisöllisen identiteettityön neljän kanavan kautta suuntautuu eri sukupolviin. Vastaavasti ulkoisen identiteettityön lähiyhteisöllisyydellä on viisi kanavaa, joilla on merkityksiä ja joiden kautta vaikutusta on haettu ja haetaan. Yksilöt tekevät samalla sisäistä identiteettityötään, jolle heimoyhteisyys antaa tiedollista lähdeainesta myös toiminnallisuuden kautta ja lähiyhteisyys tuottaa sitä kokemusten ja tunnekollektiivisuuden tukemana. Kuviossa 5 kanavien ja sukupolvien kuvaavien kenttien yhteyslinjat kuvaavat arvioita vaikutussuhteista identiteettityössä.

Evakkouden alkuaikoina myös koulut ja opistot sekä myöhemminkin yhdistykset, kuten karjalaseurat ja pitäjäseurat ovat toimineet heimoyhteisöllisyyden luojina ja vaikuttajina. Ne ovat toimineet identiteettityön kanavina osalle ensimmäistä ja toista sukupolvea. Suurtaapahtumat, kuten vuosittain kolmipäiväisinä järjestettävät karjalaiset kesäjuhlat taas ovat luoneet ja edelleen luovat identiteetille kasvupohjaa kulttuurin ja aatteellisen eetoksen kautta. Niiden tietoisuutta lisäävä tavoitetaso on karjalaisuuden säilyminen.

Kotiseutujulkaisut täydentävät historiatietoutta niille, joille se on jäänyt vajaaksi, mutta ne myös rakentavat muiden sukupolvien identiteettiä antamalla virikkeitä ja taustatietoa. Kotiseudusta kertovat maakuntahistoriaa käsittelevät julkaisut ja pitäjähistoriat sekä lehdet tuovat vahvasti tietoisuuteen kannakselaisuutta ja kotiseudun merkitystä. Esitellyt yhteydet vaikuttavat sisäiseen identiteettityöhön tietoon perustuvana toimintakollektiivisuutena ja tietoisuutta lisäävänä tavoitetasona. Siinä korostuu karjalaisuuden lisäksi isänmaallisuus historiatiedon kautta.

Lähiyhteisyydessä ulkoisen identiteettityön kanavina ovat perheyhteisyys arvoineen ja tapoineen, karjalaiset naapurit, suku, kotiseutumatkat ja kyläkirjat. Kolmannen ja neljännen sukupolven identiteettityössä ei enää ole merkittävästi mallivaikutusta naapuriston karjalaisilta, koska kylälykohteet ovat muuttuneet laajemmalle alueelle. Lisäksi kanssakäymisen merkitys on muuttunut modernisaation myötä. Vaikka vuorovaikutusta aiempiin kohteisiin olisikin, karjalaisuus on ikään kuin laimentunut muiden vaikutteiden johdosta. Siksi vahvempien kanavien ja ajankohtaisuuden, kuten suvun, kotiseutumatkojen ja kyläkirjojen merkitys on suurempi.

Kuvio 5. Identiteettityön kentät ja kanavat

Suurperheisyys, tarinat ja tapakulttuuri ulottuvat myös neljänteen sukupolveen vähintään symbolisina.

Ulkoinen lähiyhteisöllinen identiteettityö suodattuu kokemuksellisuuden ja sosialisoinnin luoman tunnekollektiivisuuden läpi ja heimoyhteisöllinen puolestaan vastaavasti tietoon ja aatteellisuuteen perustuvan toimintakollektiivisuuden läpi. Perhe ja suku tekevät lähiyhteisöllistä identiteettityötä kannakselaisten jälkipolvien suuntaan. Tapakulttuuri siirtyy perheen, suvun ja kahden vanhimman sukupolven osalta myös naapuriston karjalaisten kanssa arkielämän vuorovaikutuksessa. Vanhemmat ja isovanhemmat ovat eri tavoin kertoneet jälkipolville kotiseudustaan ja elämästä siellä. Kotiseudusta kertomisessa on erilaisia muotoja. Suullinen kerronta ja kuvailu erilaisista suvun kotiseudun paikoista, tapahtumista, rakennuksista ja pihapiiristä kuuluvat vanhempien sukupolvien keinovalikoimaan. Kotiseutumatkat auttavat nuorempia sukupolvia konkreettisemmän käsityksen saamisessa kuin mitä vanhempien pelkkä suullinen kerronta antaisi. Valokuvien avulla kertominen saa konkreettisuutta silloin, kun ei ole mahdollista matkustaa suvun kotiseudulle. Valokuvat ja piirroukset ovat osin välttämättömiä tiedon välittämisen keinoja. Koska rakennukset ovat useimmilta suvuilta tuhoutuneet, niistä ei saa käsitystä ilman valokuvia tai muistin varassa piirrettyjä luonnoksia. Vanhin sukupolvi tekee näillä keinoilla tarkoituksellista identiteettityötä jälkeläistensä suuntaan.

Heimoyhteisyyden identiteettityöhön liittyvät rajakokemukset ovat muokanneet kannakselaista identiteettiperustaa sukupolvien jatkumossa heimon historian aikana. Lähiyhteisyys on saanut haavoittavaa syvyyttä tunnekollektiivisuuteen sota- ja evakkokokemusten kautta. Isovanhempien kokemukset näyttäytyvät myös kolmannen sukupolven tunteissa. Kymmenvuotias kolmannen sukupolven poika eläytyy isoisänsä nuoruuden tilanteeseen ja samoin juuri aikuistuneen nuoren tytön lausumasta voi havaita hänen pystyvän tunnetasolla eläytymään isoäitinsä ja isotätinsä tunteisiin käydessään heidän kanssaan heidän kotipaikallaan. Tunnekollektiivisuus on näissäkin läsnä paikan merkityksen selkiinnyttyä lapsenlapselle.

Yksilö tekee sisäistä identiteettityötä sukupolvien jatkumossa tunne- ja kokemusmaailmansa vaikutuksena. Identiteetti kehittyy ja muuttuu myös sosiaalistumisen myötä. Sosiaalistuminen tapahtuu suurimmalta osaltaan sosiaalisessa kontaktissa lähiyhteisön kanssa. Kokemusmaailma syntyy paitsi kaikesta ympäröivästä yhteiskunnasta ja tapahtumista myös sisäisistä impulsseista sekä tietoisesti ja aktiivisesti haetuista tai tarjotuista ulkoisista virikkeistä, kuten kulttuurista ja heimoyhteisöllisyydestä.

Lasken tunnekollektiivisuudeksi myös kannakselaisen sukurakkauden ja

suurperheisyyden – viimeksi mainitun sen muuttuneet muodot mukaan luetuina. Sukurakkaus ulottuu menneisiin sukupolviin niin konkreettisesti, että esivanhempien, isotätien, isosetien ja isoenojen hautojen hoitamista pidetään tärkeänä, vaikka haudat ovat satojen kilometrien matkan päässä eri paikkakunnilla. Evakkokierroksilla omaiset haudattiin sille paikkakunnalle, jossa kuolema heidät kohtasi, koska kotiseudulle ei voinut haudata. Kotiseudun hautausmaiden kunnostusta on jatkettu, vaikka venäläiset alueen nykyasukkaat sotkevat ne uudestaan ja hävittävät muistomerkit, jos ne ovat ”käypää tavaraa”.

Kuvattu osa tunnekollektiivisuutta perustuu sosialisatioon ja kokemuksiin. Tunnekollektiivisuuden toinen puoli perustuu kuitenkin tietoon yhteisestä historiasta ja kulttuurista. Se tieto luo heimotunnetta, kotiseututietoutta ja sen etsimistä sekä kotiseuturakkautta ja isänmaallisuutta. Isänmaallisuuden merkitys syntyy vahvasti myös rajakokemuksista.

6.2 Identiteettityön kontekstit ja prosessit

Kannakselaisten identiteetin rakentumisessa oli valtakunnanrajan läheisyys läpäisevä taustaulottuvuus 1920- ja 1930-luvuilla. Se merkitsi Kannaksen rajapitäjien asukkaissa varuillaanoloa ja pelkoa, kuten edellä on kuvattu. Lisäksi sodanuhka oli läsnä ainakin ihmisten mielissä, mutta varsinkin varhaisempien sukupolvien aikana se oli todellinen. Tavallisiin venäläisiin oli totuttu silloin, kun raja oli auki, mutta venäläinen yhteiskunta virkamiehineen pelotti, koska se koettiin arvaamattomana. Pelottavuus näkyy myös kotiseutumatkoille osallistuneiden jälkipolvien joissakin lausunnoissa.

Esitän kuviossa 6 ne yhteiskunnalliset ja muut toimintaympäristöön liittyvät kontekstit, joita identiteettityöhön liittyy, jotka siihen vaikuttavat prosessin eri ajallisissa vaiheissa ja joita kannakselaisen identiteetin säilyttämisyhtymykset sukupolvissa ja tulevaisuudessa kohtaavat. Yhteiskuntaan ja muuhun toimintaympäristöön liittyvät kontekstit vaikuttavat henkilökohtaisen identiteettityön sisältöön ja kannakselaisen identiteetin säilyttämisyhtymyksiin prosessin eri ajallisissa vaiheissa.

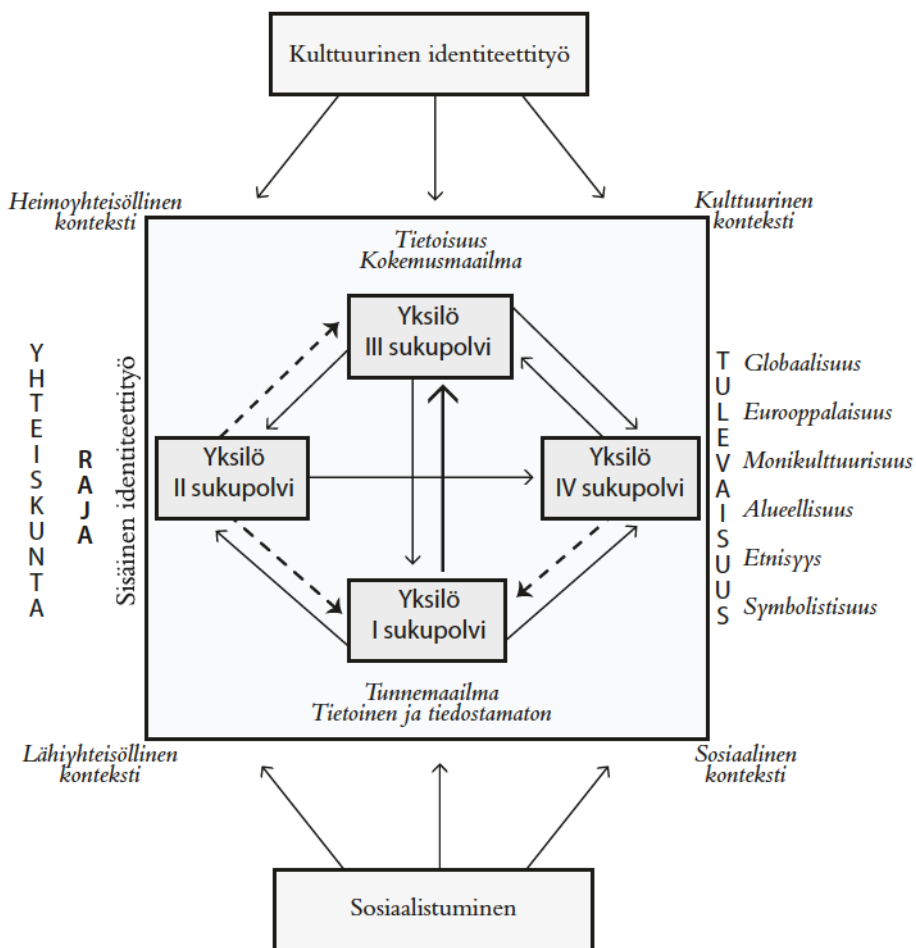
Raja on konkreettisuutensa lisäksi myös symbolinen elementti kannakselaisten identiteetin ja identiteettityön taustalla. Evakkojen kokemus- ja tunnetason tietoisuus rajan olemassaolosta on läpäissyt arjen. Se luo lähtökohdat ja ehdot sisäiselle identiteettityölle. Se ei kuitenkaan ole pelkäämään raja maastossa, vaan etenkin vanhimman kannakselaisen sukupolven identiteetissä raja on myös kollektiivinen trauma. Trauma pysyy kunnes

Kannakselaisten kotiseutu ja konkreettisesti myös maaomaisuus rajan takana selvitetään avoimesti neuvottelemalla vääryyden oikaisemiseksi.

Aineisto antaa viitteitä siitä, että itsenäisen Suomen alkuperäisen rajan tuottama rajakokemus saattaa olla mukana myös evakkojen jälkipolvien psyydessä. Eri tutkimuksella voitaisiin saada selville myös se, missä määrin rajatrauma on periytynyt evakkojen lapsille ja lastenlapsille. Sen sijaan nykyinen raja on konkreettisenä todellisuutta myös jälkipolville esimerkiksi kokemuksista kotiseutumatkojen hankaluuksina. Mitä itsenäisen Suomen sekä alkuperäinen että nykyinen Venäjän vastainen raja merkitsevät toisen ja kolmannen sukupolven ihmisten identiteetille, sen selvittäminen on edelleen uusien tutkimusten tehtävä. Joka tapauksessa raja on läsnä osalla kannakselaisten ja sieltä juurensa saaneiden haastateltujen identiteetissä sekä sisäisessä identiteettityössä. Konteksti on kulttuurinen, sosiaalinen ja kokemuksellinen.

Identiteettityön kannalta keskeisiä kuviossa 6 ovat sukupolvet, joiden välillä olevat nuolet osoittavat identiteettityöhön liittyviä kontakteja sukupolvien välillä. Nuolten vahvuuksilla tuon esiin karkeasti niitä vaikuttamisen vaihteluita, joihin aineistossa on viitteitä. Oleellisinta siinä on toisen sukupolven vähäinen osuus identiteettityöhön liittyvissä kontakteissa vanhempiinsa ja lapsiinsa. Tilanne on saanut juurensa vaikenemisen vuosikymmenistä. Vanhimman sukupolven lastenlapset ovat saaneet huomiota vanhimman sukupolven vaikutuksen lisäksi kuitenkin myös toiselta sukupolvelta sen myöhään heränneen kiinnostuksen ansiosta. Kotiseutumatkat ovat herättäneet tai vahvistaneet myös toisen sukupolven harrastusta kotiseutuasioihin vasta viime vuosikymmenellä.

Globaalisuuden, eurooppalaisuuden ja monikulttuurisuuden lisääntyminen voivat olla sekä uhkia että mahdollisuuksia kannakselaiselle identiteetille. Olen havainnut yleisesti, että sen jälkeen, kun Suomi liittyi Euroopan Unioniin, paikallinen kylätoiminta Suomessa on vilkastunut. Tämä antaa oikeuden olettaa, että myös kannakselaisuus saa osuutensa paikallisuuden vahvistumisesta, vaikka se onkin käytännössä vailla aluetta. Anttonen tosin olettaa, että globaalisuus välimatkojen lyhentymisineen ja jopa katoamisineen murentaa kulttuuri-identiteettiä. Hän arvelee, että identiteettisymbolit kaupallistuvat tilan pienentyessä. (Anttonen 1999, 241–242.) Se on tietysti mahdollista, mutta se on ehkä markkinahenkisen enemmistön ongelma, sillä syvemmin identiteettiinsä suhtautuvat näkevät aitoudessa arvon ja tekevät myös identiteettityötä sen tiedon nostattamana. Omien tulosteni joukossa on viitteitä siihen. Myös globaalisuuden ja eurooppalaisuuden asettama mielissä oleva uhka luo vastaiskuun voimaa. Kannakselaisen identiteettityön konteksti alueellisuuteen ja etnisyyteen on yhteydessä identiteetin ja identiteettityön säilyttämisen prosesseihin. On mahdollista arvioida sitä, muuttuuko kannakselaisuus symbolien

Kuvio 6. Identiteetti yhteiskunnallisten reunaehtojen vaikutuksessa

tasolle vai onko aitoutta mahdollisuus säilyttää.

Kannakselaisuuden ja yleensä karjalaisuuden säilyvyyden toteamisessa on nähtävä tietty modernisoituminen. Tulee nähdä sen läpi. Symbolistisuus on ymmärrettävä viittauksena siihen, että kannakselaisuutta arvostetaan, vaikka aitouden merkitystä ei ymmärretäkään. Todellisten kannakselaisen arkielämän käytäntöjen ja perinteiden säilyminen vaikka vain juhlatasolla ja arkielämän erikoistilanteissa on osoitus olemassa olevasta kannakselaisesta identiteetistä.

6.3 Päätelmät: identiteettityön yhteiskunnalliset reunaehdot - kannakselaisuuden säilyminen ja säilyttäminen

Tässä alaluvussa luon ensiksi katsauksen aineiston antamaan arvioperustaan kannakselaisen identiteetin säilymisessä sekä säilyttämispyrkimysten mahdollisuuksissa. Toiseksi arvioin sekä ennakoita asettamani teemojen että prosessin aikana löytyneiden uusien teemojen tai havaintojen kontekstissa identiteetin säilymistä ja säilyttämistä sekä niitä reunaehtoja, joita ne kohtaavat yhteiskunnassa.

Kannakselaisen identiteetin säilyminen siellä syntyneiden ihmisten olemuksessa ja mielessä sekä sen siirtyminen seuraaviin sukupolviin ja säilyminen edelleen kohtaa yhteiskunnallisia reunaehtoja. Reunaehdot voivat haitata identiteettityön motivaatiota ja mahdollisesti jopa estää tai ohjata sitä. Nykyinen yhteiskunta luo sisäiselle identiteettityölle arkielämässä haasteita mutta toisaalta myös mahdollisuuksia. Kulttuurin modernisoituminen ja globalistuminen voi johtaa perinteiden symbolisoitumiseen aitouden kadotessa tai harvinaistuessa. Tulevaisuus luo lisää reunaehtoja yhteiskunnan jatkuvan muuttumisen takia.

Kannakselaisuus ja siinä ennen ja jälkeen evakkoon joutumisen kokemusta valittu suomalaisuus isänmaallisuutena ovat identiteettityössä lähtökohtina. Tässä on sekä annettua että valittua identiteettiperustaa. Jorma Anttilan (2007, 3–5; 33–36) määrittelytuloksiin verrattuna tässä on yhtäläisyyttä sikäli, että evakkoon joutumisen pakkotilanne ja historian käänneet ovat annettua identiteettiperustaa, mutta identiteettikehityksen lopputulos isänmaallinen karjalainen on valittu ja se lähtee kannakselaisen ja hänen jälkeläistensä omasta identifioinnista. Myös Kaija Heikkisen (1989, 80) esitys, että etninen identiteetti lähtisi alueellisuudesta tukee kannakselaisuuden ja suomalaisuuden välistä vuorovaikutusta tai sisaruutta identiteetissä.

Murre ja muistot – kielellinen identiteettitaso

Sisäisen identiteettityön tulos tulee julkiseksi murteessa. Murteella puhuminen tai sen puuttuminen puheesta ilmentävät selkeästi kielellistä identiteettitasoa. Murteen säilymiselle on edellytyksiä tulevaisuudessakin vanhimman sukupolven puheessa, mutta myös niillä jälkipolvien edustajilla, joilla murre on säilynyt piilevänä se voi säilyä edelleen. Ehtona on kuitenkin henkilön oma asenne ja harrastus. Muutamat toisen ja kol-

mannen sukupolven haastatellut sanoivat puhuvansa karjalaisten seurassa murteella. Se osoittaa, että murteella puhumiselle on sosiaalisia edellytyksiä, jotka voidaan ymmärtää myös reunaehdoiksi. Tarvitaan toisen ihmisen tai ryhmän herättämä impulssi, joka virittää murteen esiintymisen. Siksi sosiaalinen konteksti on merkittävä reunaehto.

Murteiden lisääntynyt arvostus suomalaisessa yhteiskunnassa ja kulttuurissa luo edellytyksiä myös kannakselaisten murteiden säilymiselle. Arvostuksen puute ja kielteisyys, kuten pilkkaaminen ja murreilmaisujen kieltäminen ammatissa ovat heikentäneet sitä aiempina vuosikymmeninä.

Muistojen säilyminen kohtaa toisenlaisia reunaehtoja kuin muut identiteetin ilmentymät. Muistot ovat alttiita muistin ja lähinnä aivojen terveyden muutoksille. Ellei evakkosukupolven muistoja tallenneta, eivät uudet sukupolvet eikä kulttuurin ja historian tutkimus tavoita niitä.

Muistojen säilyminen ja säilyttäminen kohtaavat myös asenne-esteitä. Niin muistajan itsensä kuin ympäristönkin ihmisten ja yhteiskunnan vaikuttajien asenteet voivat olla myönteisiä tai kielteisiä. Muistajan omat asenteet kehittyvät myönteisiksi muistelun arvostuksen lisääntyessä. Esimerkiksi muistoja ja kokemusten muistamista on alettu myös tutkia ja se on nostanut muistojen tallennuksen arvoa myös muistajissa itsessään ja heidän lähiympäristössään. Tutkimus taas voi lisätä muistojen tallennuksen arvostusta yhteiskunnassa ja erityisesti kulttuuriin liittyvissä päätäntäelimissä.

Esineet ja artefaktit

Aineistoni nuorimmat sukupolvet mainitsivat isovanhempien kodin sisustuksesta erillisiä Karjalan kotiin liittyviä tai siihen viittaavia esineitä sekä kuvia Karjalan kodista ja kotipitäjän kirkosta. Samoin mainittiin Karjalan vaakunaryijy ja sodasta evakkomatkalta pelastuneita ja silloin tarpeellisia käyttöesineitä. Niille on annettu muistoarvo, vaikka niiden käytettävyys olisi vanhentunut. Asutusvaiheessa rakennettujen tyyppitalojen sisärakenteissa tehdyistä kannakselaisista rakenneratkaisuista on esimerkkinä karjalaisen muurarin muuraama kannakselaisen mallin mukainen leivinuunin ja hellan eli liedien käytännöllinen yhdistelmä.

Evakkomatkalta pelastuneet matkan aikana tarpeelliset käyttöesineet ovat saaneet erikoisarvon muistoesineinä ensisijaisesti evakkojen omassa mielessä. Oma erillinen muistoesineiden luokka on kotiseutumatkoilta tuodut esineet. Sellaisiksi ovat kelvanneet kodin raunioilta uunin perus-

talta löytynyt tiilenpala, purkillinen kotipellon multaa, jokin työkalun osa tai säilyneet ja nykyisen kodin pihalle siirretyt puutarhakasvit. Perrenoja on siten tuotu nykyiseen kotiin ja vaalittu niitä kertoen myös jälkipolville niiden merkityksestä. Niistä on mahdollisesti jaettu juuren osia jälkipolville. Myös symboliset esineet, kuten viirit ja pienoisliput ovat lähes joka kodissa karjalaisuuden ilmaisuja. Näiden esineiden säilyttäminen on edellyttänyt asunnon vaihtojen yhteydessä pohtimista siitä, halutaanko niitä säilyttää edelleen. Evakkovanhusten jäämistön jakamisen tai realisoimisen yhteydessä on ollut myös suvun historiamuistojen lisäksi kulttuurisestikin arvokkaiden muistoesineiden hävikkiä. Näin on tapahtunut, jos evakon jälkeläiset eivät ole mieltäneet muistoesineiden arvoa tai merkitystä sukuperintönä. Asenne ja ymmärrys ovat kulttuuri-sia reunaehtoja.

Yksilöt ja yhteisöt

Vaikka informanttien kertomuksissa ei päiväkirjoista mainitakaan, niitä ei tässä voi kokonaan sivuuttaa, koska niitä varmasti on. Ne ovat ehkä olleet tietymättömissä vuosikymmeniä ja löytyneet sitten aikanaan evakkovainajan jäämistöstä. Jälkipolvien ymmärrys on saattanut riittää niiden arvon oivaltamiseen ja ne ovat saaneet aseman esimerkiksi kyläkirjojen lähdeaineistoina. Myös vanhat valokuvat, asiakirjat ja muut dokumentit, sekä kotiseutujulkaisut ovat voineet saada saman arvostuksen. Muutama haastateltu mainitsee isoisänsä tai muun sukulaisensa kirjoittamasta koti-seutua kuvaavasta kirjasta. Omaan sukuun tai kotikylään liittyvän teoksen hankkiminen ja lukeminen on todennäköisempää, jos sen tekemiseen on osallistunut joku sukuun kuuluva.

Pitäjä- ja heimojuhlat ovat foorumeja, joissa osallistujan kannakselainen identiteetti tulee julkiseksi. Niihin on osallistunut yhä enemmän nuoria, jotka aiempina vuosina ovat olleet juhlissa huonokuntoisten vanhempiensa saattajina, mutta oma kiinnostus on lisääntynyt osallistumisen myötä ja identiteetti siten vahvistunut. Osallistuminen jatkuu, vaikka vanhemmat eivät enää ole saatettavina. Oman paikkakunnan nimeä kantava kansallispuku tai muu omaan kotipitäjään liittyvä leimallinen asu on luonnollisena asuna pitäjä- ja heimojuhlissa. Etenkin kotipitäjän kansallispuvun arvostus on saanut lisää vahvuutta tieteellisiin tutkimuksiin perustuvista kansallispukujen rekonstruoinneista.

Identiteettityön kulttuuriset reunaehdot ovat vähiten rajoittavia. Siinä on

kytymyksessä vain identifioijan ja ulkoisen identiteettityön tekijöiden asenteelliset esteet tai myönteisyys. Tutkimukseni tulokset osoittavat, että myönteisyyttä on ja se näyttää vahvalta myös nuoremmissa sukupolvisissa. Jopa ylpeyttä ilmaistiin esimerkiksi kansallispuvun omistamisesta.

Kotiseutujulkaisut

Siirtokarjalaisten yhteisöissä on ensimmäisenä virinnyt runsas pitäjä- ja kyläkirjojen tuotanto verrattuna säilyneiden alueiden suomalaisiin. Kohta talvisodan jälkeen ja jatkosodan aikana alkoi ilmestyä Karjalasta ja sen pitäjistä historia- ja kuvateoksia ja muistojulkaisuja. Myöhemmin on ilmestynyt jokseenkin jokaisesta Kannaksella toimineesta pitäjästä historiateos ja osasta useita.

Kannakselaisten kyläkirjojen teko ja julkaiseminen alkoi lisääntyä merkittävästi 1990-luvulla¹². Kirjahankkeet ovat pääosin talkootyön tulosta. Ne ovat saaneet taloudellista tukea menoihinsa kotipitäjän nimeä kantavilta säätiöiltä ja yhdistyksiltä sekä muutamat harvat yleisiltä kulttuurirahastoilta. Mutta suuri osa kuluista on katettu omalla varainhankinnalla, kuten valmistuvien kirjojen myynnillä. Siitä on yleensä vastannut kiinnostuneista vapaaehtoisista kyläläisistä tai heidän jälkeläisistään koostuva työryhmä tai joistakin yksityinen henkilö. Pitäjä- ja kyläkirjat ovat selvästi identiteettityön perusta, kun kylä ei nykyisin ole yhteisönä omalla maaperällään. Kirjat säilyvät ja niissä säilyy kerätty tieto arkielämän ja sukujen sekä kylän historioista.

Myös rajan taakse jääneiden pitäjien nimiä kantavia pitäjälehtiä on syntynyt nykyisten aktiivisten ihmisten toimittamina ja yhteisöjen julkaisemina. Muutamien jo Kannaksella ennen sotaa ilmestyneiden lehtien toiminta on jatkunut kymmeniä vuosia ja jopa nykyisyyteen asti. Pitäjälehtien julkaisijoina ovat yleensä pitäjäseurat. Osa lehdistä ilmestyy kerran tai muutaman kerran vuodessa, mutta osa ilmestyy kuukausittain tai jopa viikoittain. Julkaisutoiminta, joka koskee seutuja, joita ei enää käytännössä ole ja niillä asuneiden ihmisten menneisyyttä, on merkittävää identiteettityötä. Se on sekä julkaisuista vastaavien ja niihin kirjoittavien että niiden lukijoiden omaa identiteettityötä. Se on alkuperäisesti evakkojen jälkipolvien kannakselaisen identiteetin kasvattamista.

Merkittävää on, että näitä kotiseututeoksia ovat kirjoittaneet, ja toimitta-

12 Esimerkiksi Kivennavan 50 kylästä 48 sisältyy joko erillisiin tai naapurikylien yhteisiin kyläkirjoihin, joista valmiina on 28 ja kaksi valmistumassa. Viimeisistä kahdesta kylästä on työ alkamassa. (Taponen, H. & Pulliainen, K. & Äikäs, K. 2011:Taponen 1.1.2012)

neet tavalliset kylien asukkaat. Vain harvoilla teoksilla on ollut ammattitoimittaja ja useimmissa niissäkin ovat artikkelien, muistelmien ja muiden kirjallisten teosten tuottajina tavalliset aktiiviset kannakselaiset kansanmiehet ja -naiset tai heidän jälkeläisensä. Myös aineistossani on useita vanhimman sukupolven haastateltuja, jotka ovat itse tehneet tai osallistuneet kylä- tai pitäjäkirjan tekoon kirjoittamalla niihin artikkeleja ja muistelmia tai laatineet muita teoksia. Monet pitäjälehtien artikkelioitsikot viestivät nimenomaan identiteettityön olemassaolosta.

Kotiseutujulkaisuista on mainittava vielä Karjala-lehti, joka julkaisee ajankohtaisia uutisia kannakselaistenkin pitäjäseurojen, kyläyhdistysten ja sukuseurojen toiminnasta. Samoin Karjala-lehti on julkaissut muistelmia ja haastatteluja. Alun perin Viipurissa ilmestyneenä lehtenä se on ollut Kannaksen lehti ja sodan jälkeen se suuntautui uutisoimaan ja käsittelemään evakkokarjalaisten asioita. Nykyisin sen omin alue on laajentunut myös nykyiseen Etelä-Karjalaan ja Pohjois-Karjalaan, mutta leviää valtakunnallisesti evakkokarjalaisten diasporan takia. Lehti on tilattu monen haastatellun evakon kotiin. Jälkipolvet tilaavat sitä harvemmin itselleen, mutta lukevat vanhempensa ja isovanhempiensa luona.

Kotiseutulehtien julkaisemisen jatkamiselle on reunaehtona uusien kannattajien, tekijöiden ja tilaajien löytymisessä, kun aiemmat siirtyvät viettämään elämänsä loppuaikoja ja lopulta poistuessa tästä maailmasta. Yksi merkittävä reunaehto on jälkipolvien kiinnostuksen säilyminen.

Heimo- ja pitäjäjuhlat

Karjalan Liitto, joka perustettiin huhtikuussa 1940 ajamaan evakkojen asioita valtiovallan elimissä, on sittemmin järjestänyt heimojuhlia vuosittain alkaen historiansa alkua ajoilta. Viime vuosikymmeniin asti Karjalaisiksi Kesäjuhliksi nimettyihin kaksi tai kolme päivää kestäviin kesätapahtumiin on kokoontunut parhaimmillaan jopa 20 000 toimijaa ja juhlavierasta. Mainitut juhlat olivat aluksi urheilutapahtumia ja kilpailuja. Myöhemmin mukaan tulivat henkiset kulttuurilajit ja taitolajit. (Piipponen 2010.) Nykyisin kolmipäiväisiksi vakiintuneilla kesäjuhlilla on ohjelmassa seminaareja, taide- ja perinnehjelmaa, kunniakäyntejä, seurakunnallisia tilaisuuksia sekä näyttävä kulkue. Niillä käy nykyisin muutamia tuhansia osallistujia. Tapahtuma on edelleen merkittävä heimojuhla.

Kun kannakselaisten kuntien toiminnot valtiovallan päätöksellä määrättiin lopetettavaksi 1948 loppuun mennessä, perustettiin vastaavia pitäjäseuroja ja

-säätioitä. Kuntien ja seurakuntien lisäksi monet purkautuneet järjestöjen paikalliset yhdistykset siirsivät varansa perustetulle yleensä kotikunnan nimeä tai siitä johdettua nimeä kantavalle säätiölle. Kuntien ja seurakuntien tilalle perustettiin pitäjaseuroja. Pitäjäseurat alkoivat järjestää myös vuotuisia kokoontumisia, niin sanottuja pitäjäjuhlia. Myös kyläkerhoja ja -yhdistyksiä on perustettu kantamaan menetetyn kotikylän nimeä. On myös Kannaksella perustettuja vielä toimintaansa jatkavia seuroja, jotka järjestyivät uudelleen jatkamaan toimintaansa evakossa. On esimerkiksi kannakselaisia pitäjän tai kylän nimiä kantavia marttayhdistyksiä, urheiluseuroja, kiltoja ja nuorisoseuroja. Niitä oli enemmän ensimmäisinä vuosikymmeninä sodan jälkeen, mutta osa niistä lopetti toimintansa myöhemmin.

Useimmat pitäjäseurat järjestävät vuosittain yleensä kaksipäiväiset pitäjäjuhlallat tavallisesti jollakin kyseisen pitäjän alkuperäisellä sijoituspaikkakunnalla. Toisinaan pitäjäjuhlilla on järjestetty myös omalla kotiseudulla nykyisen valtakunnanrajan takana. Myös monet kannakselaisten kyläyhdistykset ja -kerhot kokoontuvat melko säännöllisesti, vaikka osallistujien asuinpaikat ovat kaukana toisistaan.

Kansallispuku juhla-asuna on merkittävimpiä identiteetin ilmaisuja silloin, kun se on kotipitäjän tai kotiseudun nimeä kantava juhla-asu. Siihen pukeutuneen identiteetti tulee julki niin vahvasti, ettei se jää huomaamatta. Vielä vahvempi mutta ehdollisesti julkinen identiteetti syntyy, kun suurta harrastusta vaativa laajasti kirjailtu kotipitäjän puvusto tehdään omin käsin.

Yhteiskunnallinen ilmapiiri

Olen tässä tutkimuksessani muutaman kerran joutunut viittaamaan niin sanottuihin vaikenemisen vuosikymmeniin, 1960- ja 1970- lukuihin ja 1980-lukuun, jolloin karjalaisuudesta ei juuri puhuttu julkisesti. Lisäksi Kannaksella syntyneiden evakkouden alusta alkaen heidän identiteetti-ilmaisunsa kuten murre ja osin heidän sijoituskuntiansa paikallisten ihmisten tavoista poikkeavat tapansa kohtasivat pilkkaa. Jopa vaadittiin välttämään murteellisia ilmaisuja työssä ja koulussa. Oli myös laajempaa Karjalan menetyksestä puhumisen hillintää tai suoranaista kieltämistä. Oli kouluja, joissa historian ja maantiedon koulukirjoista oli mustattu ne kohdat, joissa Kannaksesta oli tietoja.

Lopulta julkaistiin uusia oppikirjoja, joissa ei Suomelle kuuluneista, mutta menetetyistä alueista eikä lähihistoriasta ollenkaan mainittu. Erään kolmannen sukupolven kuuluvan historian opiskelijan koulusta saama tieto on sel-

västi vääritelty¹³. Myös aikuisille evakoille yritettiin opettaa käsitystä, että Neuvostoliitto ärsyyntyy aluemenetyksistä puhumisesta ja voi hyökätä uudelleen ja vallata koko Suomen. Se uskomus oli evakoiden karvaasti otettava todesta, koska historia oli opettanut heitä sukupolvien ajan.

Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen 1990-luvulla evakkojen Karjalan palautustoiveet palasivat julkisuuteen oltuaan kymmeniä vuosia mielen syvyyksissä. Kun otetaan kuvatut reunaehdot huomioon, on mahdollista todeta, että kannakselainen identiteetti on säilynyt toisilta osiltaan melko hyvin. Esimerkkeinä ovat ruokaperinteen säilyminen erityistilanteissa (vrt. Sallinen-Gimpl 1998 ja 1994), jatkuva perinteen ja muun kotiseututiedon tallennus, nuorten lisääntyvä kiinnostus kotiseutumatkoihin ja yhteisten kokoontumisten (joka-vuotiset karjalaiset kesäjuhlat, pitäjäjuhlat, sukujuhlat ja paikalliset tapaamiset karjalaisuuden merkeissä) pysyvä suosio.

Joidenkin kulttuurin osien säilymisessä ei ole havaittavissa selkeitä merkitävää säilymistä osiottavia tuloksia. Kuitenkin on havaintoja siitä, että identiteetti on piilevänä olemassa. Tietyn virikkeen myötä se tulee esille. Se on helpoimmin havaittavissa murteen kohdalla. Murteen pääpiirteet ovat säilyneet melko hyvin vanhimmalla sukupolvella, mutta sen siirtyminen seuraaviin sukupolviin on käyttöpuheessa vähäistä. Kuitenkin sen ymmärtämiseen ja arvostukseen viittaavia havaintoja on olemassa.

Useiden eri sukupolvien yhdessä elämisen vähentyminen on ehkä eniten haitannut murteen siirtymistä. Kun ei kuule puhetta, niin se ei siirry käyttökieleeseen. Koska haastattelutilanne viritti toisen ja kolmannen sukupolven edustajia ilmaisemaan kannakselaisuutta tai yleensä karjalaisuutta luonteenpiirteissään sekä käytännössään, on sekin osoitus identiteetin olemassaolosta vaikka piilevänäkin.

13 Koulusta saatu käsitys, että evakot olisivat kotoa lähtiessään myrkyttäneet kotinsa, tuntuu absurdilta, koska ei ollut aikaa edes ottaa matkalla tarpeellista omaisuutta mukaan. Ruokaa jätettiin kotia polttamaan saapuneille suomalaisille sotilaille, eikä varmasti tullut kenenkään mieleen myrkyttää heitä. Tämä opiskelijan kertoma tarina lieneekin peräisin venäläisiltä, jotka muun muassa uskottelivat lapsilleen, että makeisia ei pidä ottaa vastaan suomalaisilta matkailijoilta, koska "niissä on neula" (Suomen yleisradiossa haastateltu nuori Viipurin venäläinen). Toinen kyseisen historian opiskelijan käsitys, etteivät kaikki, karjalaiset palanneet, oli vähintään yksipuolinen siinä, etteivät he olisi halunneet palata. Näitäkin ehkä oli, mutta lupaa ei annettu lapsiperheille ja vanhuksille palata sotatoimialueille, koska alueella ei ollut huoltopalveluja. Siitä huolimatta sinne muutti myös perheitä, joissa oli pieniä lapsia, koska perheitä ei haluttu hajottaa ja aikuisia tarvittiin siellä viljely- ja jälleenrakennustyöhön. Kaupungeissa ei ollut asuntoja eikä siellä omatoiminen rakentaminen tullut kysymykseen, ja niin ollen kaupunkilaista suurin osa ei voinut palata. Kannakselaiset sotilaita ja lotat olivat tehtävissään maata puolustamassa.

Leikin ja työn symbioosi

Haluan lisäksi tuoda muutamia identiteettityöstä irrallisiksikin miellettäviä havaintoja tutkimuksen tuloksiin nivoutuneina ikään kuin sivutuotteina. Ne ovat merkittäviä ilmiöitä yhteiskunnassa ja sopivat sen toimintaohjeiksi. Lasten työ ja leikki kytkeytyvät toisiinsa. Kuvauksissa lasten leikistä ilmeni, että leikkiin on jäänyt niukasti aikaa, koska lapset joutuivat tekemään työtä hyvin nuoresta alkaen voimiensa mukaan. Lapset myös leikkivät vapaa-aikanaan illalla sitä samaa työtä, jota olivat päivän jo tehneet vanhempien apuna oikealla pellolla. Esimerkiksi pihapiirissä leikkimiseen oli isä tehnyt heille pieniä heinäseipäitä ja työvälineitä.

Kannaksen maaseudulla lapset keksivät leikit itse ja tekivät tavallisesti itse myös leikkikalunsa. Merkittävää työn ja leikin kontekstissa on myös se, että lasten työ ei ollut ilotonta puurtamista, vaan he keksivät siihen mielikuvituksellaan leikkimerkityksiä. Aineistoni antamana esimerkkinä viittaa poikaan, joka ajaessaan lehmiä laitumelle ja taas illalla kotiin, järjesti eläimet kulkemaan ikäjärjestyksessä ja uskotteli pikkusisarelleen, että niin niiden pitää kulkea. Tämä osoittaa, että työ voi olla lapselle myös leikkiä silloin, kun siihen ei ehdottomasti pakoteta tai hän ymmärtää sen välttämättömyyden vanhempien esimerkkiä seuraten.

Pirjo Korkiakangas (1996, 2006a) on tutkinut näitä kahta agraarisessa ympäristössä ilmennyttä lapsuuden elementtiä eri sukupolvissa. Tarkkaa yhtäläisyyttä hänen tutkimuksensa tuloksiin en voi erottaa, koska hän on tutkinut leikkiä ja työtä erillään. Kuitenkin myös hän on havainnut lasten keventävän työnteon totisuutta tekemällä työkaksoja kilpaillen nopeudella samoin kuin aikuiset talkoissa. Korkiakangas toteaa nykyajan trendin osoittavan, että aikuiset ohjaavat lasten leikkejä, mutta nykyajan leikinohjauksella on erilainen funktio kuin aikuisen osuus identiteettityön merkityksessä. Myös ulkoisen lähiyhteisöllisen identiteettityön luonteeseen liittyy tietty aikuisen panos, jonka funktio poikkeaa tavanomaisesta leikinohjauksesta.

7 Pohdinta

Tutkimuksen tuloksissa korostuu kaksi yhteisöllistä elementtiä, tunnekollektiivisuus ja toimintakollektiivisuus. Toimintakollektiivisuus on näkyvämpi ja siksi se on käytännössäkin havaittavissa ensin elämän ehtojen uudelleen järjestämisenä ja edelleen aktiivisuutena identiteettityössä ja yhteiskunnassa. Tunnekollektiivisuus sisäisen identiteettityön kenttänä on kooste niistä kannakselaisille yhteisistä avainkokemuksista, joita on syntynyt dramaattiseen kodin ja kotiseudun menetykseen liittyvistä tuntemuksista ja traumaista. Perustavia avainkokemuksia ovat ne sukupolvien kokemukset, joita tässä tutkimuksessa on koottu käsitteeseen rajan imperatiivi.

Identiteettityötä on aiemmin tutkittu erityistapauksittain mutta kannakselaisten sotapakolaisuutta ja evakkoutta sekä siitä juontuvaa identiteettityötä tuskin lainkaan. Siksi tämän tutkimuksen asema tutkimuskentässä ansaitsee paikkansa. Tuloksissa näkyy kannakselaisen identiteetin voima. Sen tärkeimmät piirteet ovat säilyneet melko selkeinä ja tahto tai tarve säilyttää kannaksen karjalaisuutta on vahvistunut ja näyttää vahvistuvan edelleen. Vaikenemisen muuri on alkanut murtua evakkojen jälkeläisten maailmassa, kun he ovat löytäneet juuriaan kotiseutumatkoiilla ja kotiseutukirjojen kautta. Tällä tiedolla voi olla merkitystä maahanmuuttajien ja uusille paikkakunnille muuttajien identiteettityössä ja kotoutumisessa nykyiseen yhteiskuntaan.

Luotettavuuskysymyksiä

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa ei voi nojautua kvantitatiivisen tutkimuksen perusteella luotuihin validiteetti- ja reliabilitteettivälineisiin. Tässä tutkimuksessa mittareita ei rakenneta eikä tarkkoihin numeerisiin tuloksiin pyritä. Niihin ei voida päästäkään, koska käsittän tutkimukseni ainutkertaisena. Tutkijan täytyy valita tulkintatapansa ja -kriteerinsä tiettyjä teorioita väljemmistä vaihtoehdoista niin esimerkkien

kuin niiden tulkintojenkin merkityksessä. Juha Suoranta (2000, 2008–233) toteaa, että kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuudessa on monia epävarmuuksia ja avoimia kysymyksiä. Hän lopettaa pohtimisensa toteamukseen siitä, että kritiikki kuuluu koko työn prosessiin ja arvioinnin tavoitteena on pitää ihmistä, kasvatusta ja yhteiskuntaa koskeva keskustelu jatkuvassa liikkeessä.

Jyrki Jokinen painottaa aikuisopettajan identiteettiä koskevan tutkimuksensa arvioinnissa teoreettista tulkintaa. Se tarkoittaa “jatkuvaa tarkistusta, kysymistä ja havaintojen teoreettista tulkintaa” (Jokinen 2002, 256). Hän kääntääkin validiteettikäsitteen kvalitatiivisemmalle kielelle puhumalla autenttisuudesta. Autenttisuus sopii minunkin tutkimukseni luotettavuuskäsitteeksi paremmin kuin validiteetti, vaikka en niin tarkkaan ole voinutkaan tarkistaa jokaista tulkintaani informanttieni lausunnoista. Tulkintoja tehdessäni olen kuitenkin yrittänyt pitää mielessä herkkyyttä tulkita oikein. Olen ymmärrettävän todentunnun lisäksi etsinyt merkityksiä tutkimushenkilöiden puheesta. Olen luottanut taustaani ja samoihin avainkokemuksiin tutkittavieni kanssa yhtä vahvasti kuin Jokinen (2002, 258) on luottanut omaan ammattitaustaansa, kuten hän Grönforsiin (1982, 174) viitaten toteaa.

Tulosten luotettavuus

Haastatteluissa ja kokemusten kerrontaan perustuvassa aineistossa on muisti eräs epävarmuustekijä kauan sitten sattuneiden elämäkokemusten tutkimuksessa. Kannakselaisten kokemukset ovat olleet kuitenkin niin järjestyttäviä, että ne ovat piirtyneet syvälle ihmisten muistiin. Lisäksi kuten Schacter (2002, 21) toteaa, traumaattisten kokemusten muistaminen johtuu itsepintaisuuden voimasta muistissa. Vaikka haluamme unohtaa, vaikeat kokemukset palaavat muistiin itsepintaisesti. Omassa aineistossani monet tapaukset muistettiin päivämäärien tarkkuudella ja jopa kellonaikoja mainittiin. Haastateltujen muistin tarkkuus on ehkä peräisin myös kokemusten kertomisen toistelusta elämän aikana. Siihen on kuitenkin saattanut liittyä keskusteluista muiden evakkojen kanssa ja heidän kertomuksistaan saatua vahvistusta. Merkittävimmät kokemuksethan ovat olleet kannakselaisille pääosin samankaltaisia ja samanaikaisia.

Muistelusta tutkimuksen lähdeaineistona on teorioita muun muassa geriatrian alalta ja niiden näkökulma tai funktio on vanhustyön käytäntö (esim. Saarenheimo 1997), hoitotyön teoria, yhteiskuntapolitiikka tai muu

tarkoitus, joka poikkeaa muistelusta tiedon tuottamiseksi. Vanhustyön tutkimuksen lähestymistapa keskittyy muistoissa elämiseen päiväkohtaisen sosiaalisen, henkisen ja kulttuurisen aktiivisuuden sijasta. Tosin minunkin lähdehenkilöni elivät muistoissaan haastattelun ajan ja ehkä jo haastattelusta sopimisesta alkaen ja vielä sen jälkeen. Heidän muistoissa elämiseensä oli virikkeenä kuitenkin minun yhteydenottoni ja heidän oma valmistautumisensa tiedon antamiseen. Se on aktiivista suuntautumista ja erilaista mielen virettä kuin yleensä ”muistoihin uppoutuminen”, jota esimerkiksi hoitotyön tutkimus painottaa kohteenaan.

Tämän tutkimuksen tiedonhankinnan syvin luonne on muistin semanttisen luotettavuuden kannalta marginaalinen, koska haastattelulauseuntojen merkitys ei riipu muistin täsmällisistä oikeellisuudesta, vaan enemmän kokemisesta ja tunteesta, joihin tapahtumat ovat johtaneet. Tapahtumien tarkat ajankohdat tai edes oikeat sotien tai rauhanjaksojen yleisnimet eivät muuta lausunnon arvoa, koska ne voi tarkistaa tarvittaessa.

Muistelun ja muistamisen tutkimuksen lisäksi on paljon tutkimusta, jossa muistitietoa käytetään päätielähteenä. Pirjo Korhokangas (2006, 120–123) toteaa, että muistitietoa ja muistelua on alettu problematisoida 1970 ja 1980 -lukujen vaihteessa ja kokonaisvaltaisemmin 1990-luvulla. Jorma Kalela (2006, 83–85) korostaa tutkijan tehtävänä olevan varmistua, että on tavoittanut kertojan ajatuskulun. Tämä vaatimus on sama riippumatta siitä, onko kysymyksessä haastattelu tai valmis muisteluteksti. Olen pyrkinyt ymmärtämään oman tutkimukseni aineistonkeruussa kertojan ajatuskulkua sekä äänittäessäni ja kuunnellessani haastatteluäänityksiä että tekstien lukemisessa.

Luonteenpiirteiden kuvauksista voisi päätellä, että kannakselaiset olisivat jopa niin positiivisia, ettei se tunnu uskottavalta. Tosin arkiarvioiden mukaan negatiivisiksiin tulkittuja piirteitä tuli esiin kuten ylpeys, itsepäisyys ja itserakkaus, mutta ne voidaan kuitenkin mieltää myös positiivisiksi tavoitteen eli evakkojen elämässä selviytymisen tai muun merkityksen kannalta. Lisäksi avoimessa haastattelussa negatiiviset ominaisuudet jäävät helposti taustalle etenkin, kun aihe virittää ajatukset muuhun, kuten rakkaan kotiseudun muisteluun. Siinä nousevat myönteiset asiat etualalle. Koska teemani on kannakselainen identiteetti ja identiteettityö, voi myös olettaa, että ajatus ohjautuu identiteetin säilymisen kannalta myönteisiin seikkoihin ja tulosta voi arvioida sen kautta.

Tutkimusprosessin luotettavuus

Tutkimukseni teoriaosan luomisvaihe aiheutti valintaongelmia kirjallisuuden saamisen vaikeuden takia. Etenkin englanninkielisten teosten käyttöön saamisessa oli vaikeuksia, koska yleiset kirjastot eivät yleensä hanki niitä ja yliopistojen kirjastoissa niiden laina-ajat ovat lyhyet. Siksi sellaisten lähteiden niukkuus näkyy ja voi vaikuttaa luotettavuuden arviointiin vertailukohteiden suppeutena. Kiinnitin luonnollisesti huomiota käyttämäni lähdekirjallisuuden luotettavuuteen teoksia valitessani. Kuitenkin kaukana yliopistoista asuvana kirjallisuuden varsinkin alkuvaiheessa jouduin toisinaan valitsemaan vanhemman version, koska samasta teoksesta olisi ollut myös uusintapainos tai useita, mutta ne eivät olleet saatavissa silloin, kun niitä tarvitsin. Uudempia kurssikirjoja oli saatavissa vain yölainoiksi eikä matkan päästä sellaiseen ollut mahdollisuutta. Työni loppuvaiheessa tämänkin pulma väheni hiukan siksi, että tutkimuksia on julkaistu myös elektronisina aineistoina.

Valitsin haastateltavat niin sanotulla lumipallomenetelmällä, satunnaisesti ja eri etsimistapoja käyttäen. Satunnaisuus tarkoittaa tässä, etten tarkoituksellisesti hylännyt ketään kriteerit täyttävää haastateltavaehdokasta. Koehaastateltavaksi ajatellun henkilön valitsin itse ja hän oli minulle ennestään tuttu. Tunsin myös nimeltä hänen lapsensa ja osan lapsenlapsistaan. Muissakin vanhimman sukupolven valituissa oli joitakin tuttuja, mutta heitä ehdotti joku muu henkilö kuten edellinen haastateltava tai hän lupautui muiden, kuten pitäjäseuran tai karjalaseuran kautta saamieni kontaktien myötä.

Pidin tarpeellisena valita aineistoon Kannaksen eri alueiden evakkoja ja siksi saavutin määrällisen saturaatiopisteen vasta melko pitkän hankintajakson päätteeksi. Osa informanteista vanhimmassa sukupolvessa ei täyttänyt alun pitäen asettamiani ehtoja jälkipolvien olemassaolon osalta. Kun asia paljastui vasta myöhemmin, harkitsin ja päätin ottaa heidätkin tutkimukseen mukaan. Henkilömäärä kohosi ennalta suunniteltuun verrattuna, mutta koska osalla ei ollut jälkeläisiä, kokonaismäärä ei kohonnut liiaksi. Toisen ja kolmannen sukupolven kohdalla ”hävikki” vähensi ennalta arvioitua haastateltavien kokonaismäärää, joka lopulta oli hyvin hallittavissa. Hävikkiä syntyi siksi, etteivät kaikki antaneet lastensa yhteystietoja. Osa jälkeläisistä ei vastannut ja osa ilmoitti, ettei halua haastateltavaksi. En katso sen haitanneen tutkimuksen luotettavuutta.

Haastattelujen avoimuus oli positiivinen asia sikäli, että haastateltava sai kertoa asioista, joita hän piti aiheen kannalta tärkeinä tai jotka tulivat

haastattelun aikana hänen mieleensä. Muistin valikoivuus oli tietysti otettava huomioon. Avoin haastattelu osoittautui onnistuneeksi ja informaatiota tuottavaksi ratkaisuksi. Liian ohjattu haastattelu olisi voinut johtaa harhaan, sillä omat mieltymykseni olisivat saattaneet olla suurempi haitta kuin käytettämässäni menetelmässä. Toisaalta osa toisen ja kolmannen sukupolven kertomuksista jäi suppeahkoksi, mikä saattoi johtua siitä, että osa kertojista ei ehkä tunnistanut, mitä mikin teema syvemmalta tarkoitti tai oli asetettu tarkoittamaan. Myös nuorimmat kolmannelta ja neljännestä sukupolvea antoivat sen informaation, jonka pystyivät antamaan, kun otetaan huomioon heidän ikäkohorttinsa.

Tutkimus eteni haastattelujen ja äänitusten litteroinnin jälkeen laadullisen tutkimuksen kriteerien edellyttämällä tavalla. Analysointi, koodaukset ja tulkinnat tuottivat tuloksia, joita arvioin taustoittaen ja verraten niitä tutkimuskirjallisuuteen ja osin myös muistelmakirjallisuuteen mutta myös joissain määrin suhteessa omiin kokemuksiini. Suuri analyysiyksiköiden lukumäärä aiheutti tulkintaongelmia siinä, mitä jotkin alkuperäiset ilmaukset kertovat. Monta lukukertaa litterointien ja valmiina saatujen tekstien käsittelyssä antoi varmuutta valinnoissa. Myöhemmissä vaiheissa kävin läpi samat asiat uudelleen varmistaakseni mahdollisimman oikean tulkinnan. Joitakin havaintoja muutin kyseisen tarkastelun tuloksena eri kategoriaan.

Jokaisen informantin puheessa ei välttämättä tullut esiin identiteetin arviointia, vaan identiteetin tunnuspiirteiksi määriteltäviä ilmiöitä oli löydettävissä erilaisista asiasisällön oheisilmauksista ja esille otettujen asioiden lajeista niitä tulkitsemalla ja aineiston kanssa keskustelemalla. Tällainen lähestymistapa edellyttää tutkijalta myös omien tulkintojensa kriittistä arviointia. (Vrt. Laine, 2007, 34–35.)

Haastattelujen litterointitekstit ja äänitteet sekä kirjallisesti vastanneiden tekstit ovat tallella. Samoin työprosessin aikana tekemäni aputaulukot ja muut yhdistelmät ovat myös tallella ja käytettävissä tarvittaessa. Niistä on ollut ja on saatavissa lisäinfoa tarvittaessa, mutta raportin liitteiksi ne ovat liian laajat sellaisenaan.

Oma tutkijapositioni

Kuulun itse samaan ikäryhmään kuin vanhin tutkimani sukupolvi. Siksi minulla on aineistoni vanhimman sukupolven kanssa samanlaisia peruskokemuksia, kuten sotatilanne, kodin menetys, sotapakolaisuus. Nämä seikat merkitsevät asian sisällä olemista ja helpottavat löytämään tutkimustehtä-

vän kannalta relevantteja aiheita ja tukevat kykyä arvioida identiteettejä muokkaavia asioita. Toisaalta tulkinnan pitäminen erillään omista tunteuksista ja omasta identiteetistä vaatii tarkkuutta ja valppautta. Kokemustietoni kannakselaisesta elämäntavasta ja ulkoisen identiteettityön menetelmistä pyrkivät tulemaan mukaan raporttitekstiin. En halunnut sitä jyrkästi välttää, koska käytin sitä ensisijaisesti selventämään sanomaa.

Tutkijan kuulumisesta perusjoukkoon, josta tutkittavat on valittu, on hyötyä sikäli, että olettamusten löytämiseen ja haastattelukysymysten laamiseen tarvittava intuitio syntyy taustan tuntemuksen kautta. Toisaalta omat vahvat käsitykset voivat vaikuttaa valintoihin haastatteluissa, kysymysten asettelussa ja haastateltavan kannustamisessa. Tätä ongelmaa on ollut vaikea lähestyä, mutta tarkkaavaisuutta lisäämällä ja omaa ajattelua refleктоimalla olen voinut saada siitä otteen.

Käytännön tutkimustyössä haittasi ja sitä viivytti usein epätietoisuus, koska jouduin tekemään ratkaisut yksin, joskin suurimmaksi osaksi ohjaajan tuella. Ei ollut tiiviisti yhdessä toimivaa tutkijaryhmää, johon olisin kuulunut ja jonka jäsenillä olisi ollut intressiä syventyä tämän tutkimuksen ratkaisuihin vaikuttaviin taustoihin tai kontekstipintoihin. Tämä tavoite ei täyty harvoin kokoontuvan seminaariryhmän keskusteluissa. Ohjaaja ja yksi tiimin jäsen, joka tutki itse aivan eri aihepiiriä, olivat ainoat, johon oli mahdollisuus ottaa yhteyttä tarvittaessa.

Eettisyysarvio

Olen miettinyt eettisyysnäkökohtia muun muassa henkilöiden tunnistamisen osalta. Haastattelujen alussa nimen kysymisen yhteydessä otin puheeksi myös oikean etunimen tai koodinimen valitsemisen raportissa näkyväksi. Koska haastatteluissa ei ole tullut esiin arkaluontoisia henkilökohtaisia asioita, en ole kovin tiukasti häivyttänyt henkilöitä. Yksi henkilö antoi itse toisen koodinimen ja kaksi erikoista nimeä muutin nimen helpon tunnistettavuuden takia tavallisemmiksi.

Pääosin olen käyttänyt henkilöiden todellisia etunimiä. Muutamilla on sama etunimi jonkun toisen haastatellun kanssa, mutta heistä useimmat ovat kotoisin Kannaksen eri paikkakunnilta tai muuten nimien samuus on vähämerkityksinen. Kaksi samannimistä samalta paikkakunnalta erotin sukunimen alkukirjaimella. Kun useimmiten mainitsen tekstissä myös henkilön lähtöpaikkakunnan, tai viittaan vanhempaan tai isovanhempaan tai sukupolven saman nimen ongelma ei haittaa. Useimmat haastatteluista

olisivat olleet valmiit antamaan käytettäväksi myös sukunimensä. Valitsin keskitien, mutta otin huomioon edellä kerrotut rajoitukset.

Kannaksen paikkakunnat olen maininnut oikeilla nimillään, koska se antaa selkeän kuvan alueesta. Evakkopaikkakuntien nimien mainitsemisessa olen katsonut enemmän eettisyysnäkökohtia. Olen koodannut henkilöt Kannaksen alueen, suvun kotipitäjän, sukupolven ja henkilön mukaan. Haastateltujen mielestä ei tunnistettavuudesta ole haittaa. Oletettavasti lievällä lähipiirille valaisevalla tunnistettavuudella voi päinvastoin olla myönteinen merkitys. Oman panoksen näkyminen itselle ja läheisille nostaa haastatellun itsetuntoa ja kenties tyytyväisyyttä siitä, että on antanut panoksensa tieteellisesti käsiteltyyn omaa tai suvun kotiseutua ja sen ihmisiä esiin nostavaan dokumenttiin.

Tulevan tutkimuksen tehtäviä

Tämä laadullinen tutkimus on ollut tarpeellinen alkukartoitus kannakselaisesta identiteetistä, sen säilymisestä yksilön elämän vaiheissa ja sukupolvissa sekä identiteettityöstä kannakselaisidentiteetin säilyttämiseksi. Se on tuottanut paljon kysymyksiä, joista tulevat tutkijat voivat valita kohdealueensa. Tutkittavaa on paljon, sillä karjalaisuuden ja kannakselaisuuden tutkimuksessa on olemassa suuria aukkoja.

Todettuaan Heikki Wariksen (1952) perusteellisen dokumentaation Tapani Valkonen toteaa: ”Tietomme siitä, mitä evakoille tapahtui vuoden 1952 jälkeen, millaiseksi meidän olomme ja elämämme muodostui ja miten kaksinkertainen pakkolähtö kotikonnuiltamme on vaikuttanut elämäämme, ovat hyvin vähäisiä. Mitään Wariksen työryhmän tutkimukseen verrattavaa teosta ei ole olemassa.” (Valkonen 2006, 229–230.) Valkonen arvelee syyksi sen, ettei suomettumisen aikoina Karjalaan ja siirtoväkeen liittyvää tutkimusta pidetty ”salonkikelpoisena” ja viittaa Vuokko Jarvan kokemuksiin akateemisten piirien taholta kohtaamasta suoranaisestä vihamielisyydestä, kun hän yritti valita karjalaisaihetta tutkimukseensa (mt., 230; Jarva 1985).

Tarvittaisiin syventävää ja kattavaa monitieteistä tutkimusta evakkojen elämänoloista sekä selviytymisestä ja niistä prosesseista, joita he ovat käyneet läpi elämänsä aikana yksilöinä, yhteisöinä ja sukupolvina. Myös karjalaisuuden ja kannakselaisuuden jälkipolviin periytyneillä merkityksillä nyky-yhteiskunnassa ja sen ratkaisujen valinnassa voisi olla käyttöä. Evakkouden psyykkiset vaikutukset kuuluisivat myös tutkittaviin aloihin

nyky-yhteiskunnan hyvinvointitavoitetta hyödyttävään käyttöön. Tutkittavaa olisi myös siinä, miten lapsuuden omatoimiset leikit varustavat nuoren selviytymään elämässä neuvokkuudella ja muilla paremmilla keinoilla kuin esimerkiksi viihdeväkivalta.

Työni kestäessä mieleeni on palannut toistuvasti ajatus, että kokemukset vaikuttavat sukupolvien läpi. Esivanhempien kokemukset tuntuvat omilta. Psykologit ja psykiatrit puhuvat tunnemuistoista, jotka vaikuttavat alitajunnassa (Saloranta, 2005, 181). Pohdin, onko se eläytymiskykyä vai geeneissä siirtynyt tosiasia. Viimeksi mainittu ajatus tuo mieleen myös vauvaikäisenä sodan kokeneen haastatellun kertomuksen kauhupainajaisista ja erään miehen reaktion, kun hän oli kotiseutumatkalla löytänyt pommin aiheuttaman kuopan. Kuoppa oli syntynyt, kun hän kesäkuussa 1944 vuoden vanhana oli lähdössä äitinsä kanssa evakkoon, jolloin pommi oli räjähtänyt kodin nurkalla. Hän kiihtyi kuin olisi muistanut tai kuullut uudestaan pommin räjähdysen. Herää kysymys, miten vuoden vanha voi muistaa.

LÄHTEET

- AHONEN J. 2003. *Raittiuden voima Raittiuden Ystävät 1853–2003*. Helsinki: Otava.
- AHTIAINEN, P. 1999. <http://www.metsapirtti.net/artikkelit/penttiahtiainen/penaht16.htm> (s.) 22.
- AIKIO & VORNANEN 1981. *Uusi sivistysanikirja*. Helsinki: Otava.
- ALLARDT, E. & LITTUNEN Y. 1961. *Sosiologia*. Helsinki: WSOY.
- ANTIKAINEN, A. 1986. *Johdatus kasvatussociologiaan*. Helsinki: WSOY.
- ANTIKAINEN, A. HOUTSONEN, J., HUOTELIN H. & KAUPPILA, J. 1994. *Elämänkulku, sukupolvet ja koulutus nyky-Suomessa*. Aikuiskasvatus 2, 102–112.
- ANTTILA, J. 2007. *Kansallinen identiteetti ja suomalaiseksi samaistuminen*. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- ANTTONEN, M. 1984. *Suomalaissiirtolaisten akkulturoituminen Pohjois-Norjassa = Acculturation of Finnish immigrants in Northern Norway*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- ANTTONEN, M. 1999. *Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla*. Helsinki: SKS.
- BANKS, M. 1996. *Anthropological Constructions*. London: Routledge, 1996.
- CARROLL, J. 1970. *Kieli ja ajattelu*. Suom. Raila Ojansuu Jyväskylä: Gummerus.
- CHRISTENSEN, L. & JOHNSON, B. 2008. *Educational Third Edition Research Quantitative, Qualitative and Mixed Approaches*. London : SAGE, cop. 2008.
- DENZIN & LINCOLN 2000. *Handbook of qualitative research / Norman K. Denzin, Yvonna S. Lincoln, editors*. Oaks (Calif.): Sage, 2000.
- EPSTEIN, A. L. 1978. *Ethos and Identity. Three Studies in Ethnicity*. London: Tavistock Publications; Chicaco: Aldine Publishing Company.
- ERIKSEN, T. H. 2004. *Toista maata? Johdatus antropologiaan*. Suom. Maarit Forde ja Anna-Maria Tapaninen. Helsinki: Gaudeamus. Suomen Antropologinen seura.
- ESKOLA J. 2000. Haastattelu ja ryhmähaastattelu. Teoksessa Jari Eskola, ja Juha Suoranta *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Vastapaino

- 2000, 85–94).
- FINGERROOS, O. & LOIPPONEN, J. 2007, Uudella reitillä Karjalaan. Teoksessa Outi Fingerrroos ja Jaana Loipponen (toim.) *Nykytulkintojen Karjala*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 91. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 7–15.
- FINGERROOS, O. 2004. *Haudatut muistot. Rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 985. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- FREUD, S. 1940: *Massenpsychologie und Ich-Analyse*. 1921. Gesammelte Werke XIII, s. 71–161. Imago, London.
- GECAS & BURGE 1995. Self and identity In Cook, S., Fine, G. A. ja House, J. S. (eds.) *Sociological Perspectives on social Psychology*. Boston: Allyn and Bacon.
- GRÖNFORS, M. 1982. *Kvalitatiiviset kenttätöyömenetelmät*. Helsinki: WSOY.
- GRÖNHOLM, K. 1978. Hämeenlinnan kaupungin alueella asuvien kyyröläisten perinteestä. Teoksessa Jukka Soisalon-Soininen ja Tuure Westinen (toim.) *Kaukomieli XI. Wiipurilaisen osakunnan 325-vuotisjulkaisu*. Helsinki: Wiipurilainen Osakunta, 62–74.
- HAAVIO, M. 1985. *Viimeiset runonlaulajat*. 3. painos. Porvoo: WSOY.
- HALL, S. 1999. *Identiteetti*. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman (suoment. ja toim.) Tampere: Vastapaino.
- HANNIKAINEN, O. 1888. *Vanhan Suomen eli Viipurin läänin oloista 18:lla vuosisadalla*. Helsinki: Frenckell.
- HAUTAMÄKI, S. 1988. *Ydintrauma Ihminen Hiroshiman jälkeen*. Oulu. Prometheus.
- HAUTANIEMI, P. 2001. Etnisyys ja kulttuuri. Teoksessa Annika Forsander (ym.) (toim.) *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Palmenia kustannus, 11–30.
- HEIKKINEN, K. 1989. *Karjalaisuus ja etninen itsetajunta. Salmin siirtokarjalaisia koskeva tutkimus*. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja.
- HEIKKINEN, K. 1996. Suomen karjalaisten identiteetti ja sen alueellinen konteksti. Teoksessa Pekka Hakamies (toim.) *Näkökulmia Karjalaiseen perinteeseen*. Helsinki: SKS, 13–35.
- HIETALA, M. 1982. Karjalan koulut – avain Eurooppaan. Teoksessa *Karjala 3 Karjalan yhteiskunta ja talous*. Hämeenlinna: Karisto, 53–70.
- HIETANEN, S. 1982a. Karjalaisen yhteiskunnan muuttuminen. Teoksessa *Karjala 3 Karjalan yhteiskunta ja talous*. Hämeenlinna: Karisto, 11–38.
- HIETANEN, S. 1982b. Maatalouden nousukausi. Teoksessa *Karjala 3 Karja-*

- lan yhteiskunta ja talous*. Hämeenlinna: Karisto, 95–129.
- HIETANEN, S. 1983a. Karjala itsenäisessä Suomessa. Teoksessa *Karjala 4 Karjalan vaiheet*. Hämeenlinna: Karisto, 209–229.
- HIETANEN, S. 1983b. Siirtoväen sijoittaminen ja sijoittuminen. Teoksessa *Karjala 4 Karjalan vaiheet*. Hämeenlinna: Karisto, 269–295.
- HONKO, L. 1988. *Tradition and kultural identity*. Turku: Nordic Institute of Folklore, 1988.
- HOUTSONEN, J. 1996. Koulutusidentiteetin kulttuurisen rakentumisen ai-
neukset: identiteettien tyypittelyt ja elämäkerralliset teemat. Teoksessa
Ari Antikainen ja Hannu Huotelin (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria*.
Aikuiskasvatuksen 37. Vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Ai-
kuiskasvatuksen tutkimusseura, 199–216.
- HUOTELIN, HANNU 1996. Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutki-
mukseen. Teoksessa Ari Antikainen ja Hannu Huotelin (toim.) *Oppi-
minen ja elämänhistoria*. Helsinki: Kansanvalistusseura ja aikuiskasvatuk-
sen tutkimusseura, 13–42.
- HUURRE, M. 2003. Viipurin läänin kivikausi. Teoksessa Matti Saarnisto
(toim.) *Viipurin läänin historia I Karjalan synty*. Lappeenranta: Karjalan
Kirjapaino Oy. 2003, 151–244.
- HYRY, K. 2011. *Meistä jäi taas jälki Miten Vienan pakolaiset etsivät paik-
kaansa, kertoivat kokemastaan ja tulivat kuulluksi 1900-luvun Suomessa*.
Acta Universitatis Lapponiensis 199. Rovaniemi: Lapin yliopistokustan-
nus.
- HÄMYNEN, T. 1995. *Suomalaistajat, venäläistäjät ja rajakarjalaiset*. Joensuu:
Joensuun yliopisto.
- HÄMYNEN, T. 1998. Karjalan yhteiskunta ja talous 1800-luvun lopulta
toiseen maailmansotaan. Teoksessa Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo
(toim.) *Karjala Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki SKS. 1998, 151–206.
- HÄNNINEN, V. 2000. *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. 2. painos. Tampere:
Tampereen yliopisto.
- ILONEN, A. 2003a. Oppiminen on elämää ja elämä oppimista. Koulu-
ikäisenä sodan kokeneiden siirtokarjalaisten oppimisen vaihtoehdot.
Aikuiskasvatuksen pro gradu –tutkielma Tampereen yliopiston kasva-
tustieteiden laitos.
- ILONEN, A. 2003b. *Elämäkoulu. Kouluikäisenä sodan kokeneiden siirtokarja-
laisten oppimisen vaihtoehdot*. Saarijärvi.
- ILONEN, A. 2006. Kansallispuku – identiteetin tunnus. Karelia Klubi 11
Huhtikuu 2006, 27.
- JARVA, VUOKKO 1985. Karjalaisuuskriisi. Elämänskenaariot-projekti. Työ-

- paperi 10. 8.2.1985.
- JESKANEN, M. 1998. "Karielat hormilla Kessessä" Sisä-Venäjän erityisesti Tverin alueen karjalaiset. Teoksessa Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo (toim.) *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. 1998, 255–276.
- JESKANEN, M. 2005. Karjalan kieli ja karjalankieliset Suomessa. Teoksessa Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen (toim). *Monenlaiset karjalaiset Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Joensuu: Joensuun yliopisto, 215–285.
- JOKINEN, J. 2002. *Aikuisopettajan identiteetti. Yksinäisestä sankariopettajasta tiimiytyneeseen yrittäjään?* Acta Universitatis Tamperensis 898.
- JUDÉN-TUPAKKA, S. 2007. Askelia Fenomenologiseen analyysiin. Teoksessa Elina Syrjäläinen, Ari Eronen ja Veli-Matti Värri (toim.) *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*. Tampereen Yliopistopaino Oy Tampere 2007.
- JUHÁSZ, J. 1970. *Probleme der Interferenz*. München: Hueber.
- JUNKKARI, O. 1997. *Laulun laaja kotimaa*. Joensuu: Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseuran Kannatusyhdistys ry.
- JUSSILA, T. 2001, http://www.saunalahti.fi/pilcq/antrea/juttu_verkko.html, luettu 27.11.2009.
- JUTIKKALA, E. 2002, *Suomen historia* (Pirinen Kauko). Helsinki: WSOY.
- JÄRVINEN, A. 1996. *Viimeinen kesä: Arvitin kanssa Tuuntsan lohijoella*. Helsinki: Ajatus.
- KAILANPÄÄ, A. 1990. *Aitoon kotitalouskeskikoulu Anna Tapion koulu 1940–1990*. Pälkäne: Anna Tapion koulun tuki ja vanhempainyhdistys ry.
- KALELA, J. 2006. Muistitiedon näkökulma historiaan. Teoksessa *Muistitietotutkimus : metodologisia kysymyksiä*. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maria Peltonen (toim.). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 67–92.
- KARIMO, A. 1937. *Karjalan nousu 1918*. Porvoo: WSOY.
- KARSTE-LIIKKANEN, G. 1968. *Pietari-suuntaus kannakselaissa elämänkättässä : 1800-luvun loppupuolelta vuoteen 1918*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- KARTTUNEN, M. O. 1979. *Suomen kansanopisto 1889–1979*. Espoo: Suomen Kansanopistoyhdistys.
- KATAJISTO, K. 2008. *Isänmaamme keisari: eliitin kansallisen identiteetin murros ja suomalaisen isänmaan rakentuminen autonomian ajan alussa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- KAUHANEN, S. 1953. Teoksessa *Kaukola*. Lahti: Kaukolan historian toimi-

- kunta. 1953, 133–146.
- KAUKIAINEN, Y. 1983. Vanhan Suomen aikakausi. *Teoksessa Karjala 4 Karjalan vaiheet*. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto, 85–121.
- KAUPPILA, J. 1996. Koulutus elämänkulun rakentajana. Teoksessa Ari Antikainen ja Hannu Huotelin (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria*. Helsinki: KVS, 45–108.
- KEMPPI H. & SAVINAINEN, P. 1998 Lintulan luostarin evakkotie. Teoksessa Sisar Eeva, Hanna Kemppi, Sisar Kristiina, Päivi Savinainen ja Kristiina Thomenius (toim.) *Lintulan luostarin historia. Karjalan kannakselta Etelä-Savoon*. Heinävesi: Valamon luostari, 163–169.
- KERÄNEN J. <http://cs.joensuu.fi/~jkerane/teksteja/oppimiskasitykset-esset.pdf>, 5.11.2008
- Kieliasetus 1902.
- KIRKINEN, H. 1982a. Kalevalainen Karjala ja kristinusko. Teoksessa *Karjala 1 Portti itään ja länteen*. Hämeenlinna: Karisto, 259–279.
- KIRKINEN, H. 1982b. Karjalainen rakennusperinne. Teoksessa *Karjala 1 Portti itään ja länteen*. Hämeenlinna: Karisto, 201–221.
- KIRKINEN, H. 1982c. Mitä on Karjala. Teoksessa *Karjala 1 Portti itään ja länteen*. Hämeenlinna: Karisto, 11–23.
- KIRKINEN, H. 1983. Suomen karjalaiset tänään. *Karjala 4. Karjalan vaiheet*. Hämeenlinna: Karisto, 325–333.
- KIRKINEN, H. 1994. *Karjalan historian juurista Uudenkaupungin rauhaan. Karjalan kansan historia*. Helsinki: WSOY 1994, 11–171.
- KIRKINEN, H. 1998. Keitä karjalaiset ovat? Teoksessa Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo (toim.) *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 705, 38–54.
- KIURU, P. 1952. *Kivennapa Muistelmia ja kuvia entisestä kotiseudusta*. Pieksämäki: Kivennavan historiatoimikunta.
- Kivennapalainen 1997. Karjalan kannaksen kansanomaisen rakennusperintö. Kangasala: Kivennapaseura ry.
- KIVIMÄKI, S. 1999. Muistojen aitanrappusilla. Karjalan kannaksen suomalaisen kansanrakentamisen historiaa, nykytilan kartoitus ja esimerkkikohteiden dokumentointi. Diplomityö arkkitehtitutkintoa varten Otaniemessä 1.3.1999. Teknillinen Korkeakoulu Arkkitehtiosasto.
- KNUUTTILA, S. 1994. Kaiken kattava kulttuuri. Teoksessa Kupiainen Jari ja Sevänen Erkki *Kulttuurintutkimus. Johdanto*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 9–31.
- KOFF, R. H. 1961: A Definition of Identification: A Review of the Literature. *International Journal of Psycho-Analysis* 3 (42. vsk.), s. 362–370.

- KOIRANEN, V. A. 1966. *Suomalaisten siirtolaisten sulautuminen Ruotsissa. Sosiologinen tutkimus Ruotsiin vuosina 1945–1959 muuttaneiden suomenkielisten siirtolaisten kulttuurin muuttumisesta*. Helsinki: WSOY.
- KOISTINEN, T. 2003. Maiseman perusta. Laatokan ympäristön kallio-perä. Teoksessa *Viipurin läänin historia I Karjalan synty*. Matti Saarnisto (toim.). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 26–33.
- KOPONEN, P. 1999. *Karjalan Kirkkokummut*. Helsinki: Tammi.
- KORJULA, E. 2008. Kivennavan kaakkoiset kylät. Teoksessa Kari Hopponen, Tapio Hopponen, Veikko Kaarnijärvi ja Eeva Korjula (toimituskunta) *Kivennavan kaakkoiset kylät Jalkala, Joutselkä, Jäppinen, Lavola, Lintula, Mustapohja Tammiselkä*. Joutselkäläiset ry, 9–13.
- KORKIAKANGAS, P. 1996. *Muistoista rakentuva lapsuus : Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Helsinki: Suomen muinaismuisto yhdistys. Kansatieteellinen arkisto.
- KORKIAKANGAS, P. 2006. Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metologiisia kysymyksiä*. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen (Toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KORTELAINEINEN, P. 2008. *Kadonneet kylät – elävät suvut Luovutetun Sallan alue sosiaalisen liikkuvuuden sekä kylien ja sukujen muotoutumisen valossa tarkasteltuna*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- KOSTIAINEN, A. 1988. *Loikkaarit Suuren lamakauden laitton siirtolaisuus Neuvostoliittoon*. Keuruu: Otava.
- KUJALA, E. 2003. *Sodan pojat. Sodanaikaisten pikkupoikien lapsuuskokemuksia isyyden näkökulmasta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- KULHA, K. 1969. Karjalaiset Kanta-Suomeen – Karjalaisen siirtoväen asuttamisesta käyty julkinen keskustelu.
- KVALE, S. 1996. *Interviews. An introduction to qualitative research interviewing*. London: Sage.
- KÄHÖNEN, E. 1968. (toim.) *Terijoen suomalainen yhteiskoulu, Terijoen keskikoulu ja Terijoen keskikoulun jatkoluokat, Terijoen yhteislyseo Kannaksen yhteislyseo*. Kouvola: Kymmin Osakeyhtiö.
- LAINE, T. 2007. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtaiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus 2007, 28–45.
- LANGE, A. & WESTIN, C. 1981. *Etnisk diskriminering och social identitet*. Stockholm: Publica, Liber Förlag.
- LEHTONEN, M. 1999. Johdanto teoksessa Stuart Hall *Identiteetti*. Suomen-

- tanut ja toimittanut Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- LEISIÖ, L. 2001. *Morfosyntatic Convergence and integration in Finland Russian*. Tampere: Universitet of Tampere.
- LESKINEN, H. 1982. Etelä-Karjalan kielimuodot. Teoksessa *Karjala 2 Karjalan maisema ja luonto*. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto, 11–39.
- LESKINEN, H. 1998. Karjala ja karjalaiset kielentutkimuksen näkökulmasta. Teoksessa Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo (toim.) *Karjala Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki: SKS, 352–382.
- LIEBKIND, K. 1988. *Me ja muukalaiset – Ryhmäraajat ihmisten suhteissa*. Helsinki: Caudeamus.
- LOIMA, J. 2008. Raivolan venäläisyhteisöllä oli oma itsehallinto. Teoksessa *Kivennapa kestää*. Helsinki; Kangasala: Kivennapa-Säätiö ja Kivennapaseura ry 2008, 76–81.
- LOIPPONEN, J. 2007. Karjala-orientalismistani, sotaleskistä, menetyksistä, tarinoista. Teoksessa Outi Fingerroos ja Jaana Loipponen (toim.) *Nykytulkintojen Karjala*. Nykykulttuuri tutkimuskeskuksen julkaisuja 91. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 184–201.
- LOIPPONEN, J. 2008. *Telling Absence: War Widows, Loss and Memory*. The University of Edinburgh.
- LOIPPONEN, J. 2009. *Poissaolon tarinat: Sotalesket, menetyks ja misti*. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu.
- LUHO, V. 1953. Kaukolan muinaisuutta. Teoksessa *Kaukola*. Lahti: Kaukolan historian toimikunta. 1953, 10–38.
- LÄHTEENMÄKI, M. 1999. *Jänkääkääreitä ja parakkipiikoja Lappilaisten sotakokemuksia 1939–1945*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- LÖNNQVIST, B. 1979. *Kansanpuku ja kansallispuku*. Keuruu: Otava. Maanhankintalaki 396/1945 92 §.
- MAKKONEN, R. 2005. Riäkkylästä Stadiin – murteesta kaupunkikieleen. Teoksessa *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Joensuu: Toim. Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen. Joensuun yliopisto, 125–158.
- MANNHEIM K. 1972. The problem of Generations. Teoksessa *Essays on the Sociology of Knowledge* (toim. Paul Kecskemeti). London: Routledge & Kegan Paul LTD, 276–320.
- MANNHEIM, K. 1972. *Essays on the sociology of knowledge / by Karl Mannheim ; edited by Paul Kecskemeti ja Paul Kegan*. London : Routledge, 1972.
- MEINANDER, H. 2008. *Suomi 1944 Sota, yhteiskunta, tunnemaisema*. Kaula

- Autio (suom.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.
- MERIKOSKI, K. 1939. *Taistelua Karjalasta. Piirteitä venäläistämistyöstä Raja-Karjalassa tsaarinvallan aikoina*. Helsinki: Osakeyhtiö Valistus.
- METSÄMUURONEN, J. 2006. *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Helsinki : International Methelp Ky, 2006.
- METSÄMUURONEN, J. 2007. *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Opiskelijalaitos. 2. laitos 4. painos. Helsinki: International Methelp Ky.
- MICKWITZ, J. 2005. Sotien ja rakentamisen aika. Teoksessa Joachim Mickwitz ja Jyrki Paaskoski *Itärajan vartijat 4 1700-luku* 2005, 13–167.
- MONTONEN, P. 1944 (?). *Nuorisoseuratyötä Etelä-Karjalassa vuosina 1890–1917*. Etelä-Karjalan Nuorisoseura ry.
- MÄKELÄ, R. 2008. Maamiesseura ohjasi, neuvoi, palkitsi. Teoksessa *Kivennapa kestää*. Helsinki; Kangasala: Kivennapa-Säätiö ja Kivennapa-seura ry 2008, 150–153.
- MÄKINEN, Y-P. 1982. Salmin kihlakunta. Teoksessa *Karjala 3. Karjalan yhteiskunta ja talous*. Hämeenlinna: Karisto, 448–459.
- NORDMAN, L. 2009. Sodat Suutarilassa ja lähialueilla 1700–1800 –luvuilla. <http://www.valt.helsinki.fi/projects/kmuisti/matapupu/suutari/historia/sodat2.htm>, 19.4.2009.
- NUMMINEN, J. 1961. *Suomen nuorisoseuraliikkeen historia I Vuodet 1881–1905*. Helsinki: Otava.
- NUPPONEN, A-M. 2005. Iloisuus ja eloisa murre. Siirtokarjalaisten käsitäyksiä ja havaintoja murteesta ja karjalaisuudesta. Teoksessa *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Toim. Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen. Joensuu: Joensuun yliopisto, 159–214.
- OKKER, J. 1991. Terijoelle perustettiin oppikoulu – suomenkielisen sivistyksen etuvartio. Teoksessa *Kouluelämää ja elämänskoulua Terijoella Terijoen yhteislyseo 1907–1992*. Helsinki: Terijoen yhteislyseon kilta, 15–31.
- PAASI, A. 1984a. *Alueellisen identiteetin sosiaalinen sisältö*. Suomen Antropologia 2, 50–58.
- PAASI, A. 1984b. *Aluetietoisuus ja alueellinen identiteetti ihmisen spatiaalisen sidoksen osana*. Suunnittelumaantieteen yhdistyksen julkaisuja 13.
- PAASI, A. 1986. *Neljä maakuntaa Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittämisestä*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- PAASKOSKI, J. 1997. *Lahjoitusmaat 1784-1811*. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 1997.
- PAASKOSKI, J. 1998. Vanhan Suomen aikakausi – Karjala osana Venäjän keisarikuntaa 1710–1811. Teoksessa Nevalainen, P. ja Sihvo H. (toim.)

- Karjala Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 92–124.
- PAAVOLAINEN, E. 1921. *Karjalan kannaksen kysymyksiä* Helsinki: Otava.
- PAAVOLAINEN, E. 1949. Kanneljärven Kansanopisto karjalaisen kansansivistystyön tekijänä. Teoksessa *Kaukomieli IX*. Helsinki: Wiipurilainen Osakunta.
- PAAVOLAINEN, E. 1954. Kivennapa – rajapitäjä. Teoksessa *Kivennapa kuvina*. Helsinki: Kivennapa-Säätiö 1954, 7–32.
- PAAVOLAINEN, E. 1960. *Sellainen oli Karjala. Luovutetun alueen vaiheita. 2.* painos. Helsinki: Otava.
- PAAVOLAINEN, J. 1994. Opiston 100-vuotisista vaiheista. Teoksessa Teuvo Moisio ja Jaakko Paavolainen (toim.) *Kanneljärven Opisto 100 vuotta. Uudenkirkon Kansanopisto 1894–1924 Kanneljärven Kansanopisto 1925–1985 Kanneljärven Opisto 1985–1994*. Lohja: Kanneljärven kansanopiston kannatusyhdistys ry.
- PAAVOLAINEN, O. & PIMIÄ I. (1942) 1955. *Rakas entinen Karjala*. Karjalan liiton muistojulkaisu. Porvoo: WSOY. Kolmas painos.
- PAAVOLAINEN, O. & SUOVA M. 1940. *Karjala, muistojen maa*. Karjalan liiton muistojulkaisu. Porvoo: WSOY
- PAAVOLAINEN, O. 2002. *Nykyäpäivää etsimässä*. Helsinki: Ajatus Kirjat.
- PALMÉN, N. 2008. *Sortavalasta se alkoi – venäläisten varuuskuntien aseistariisuminen*. Karjala 2008, 14.
- PALOMÄKI, A. 2011. *Juoksuhaudoista jälleenrakennukseen: siirtoväen ja rintamamiesten asutus- ja asutokysymyksen järjestäminen kaupungeissa 1940-1960 ja sen käänntekevä vaikutus asuntopolitiikkaan ja kaupunkirakentamiseen*. Tampere University Press, 2011 (Tampere : Tampereen Yliopistopaino – Juvenes Print), Acta electronica Universitatis Tamperensis, ISSN 1456-954X ; 1062 ISBN 978-951-44-8372-1.
- PALOPOSKI, A. 1936. *Rajalla on rauhallista*. Helsinki: Otava.
- PAULAHARJU, S. 1906. *Kansatieteellinen kuvaus asuinrakennuksista Uudellakirkolla Viipurin läänissä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PENTTILÄ, S. 2006. Identiteettien muutos. Suomalaisten osakulttuurien identiteettityö 1960-luvun modernisaatiossa. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampere 2006.
- PIELA, M. 2008. Vuoden 1918 sodan esinäytöksiä. Karjala 14.2.2008, 13.
- PIIPPONEN, MERVI, Karjalan Liitto ry, tiedottaja, kulttuurituottaja. Kuultu marraskuussa 2010.
- PILTZ, A. 1973. Karjalaisjärjestöt ja -rahastot. Teoksessa Sihvo, Hannes (toim.) *Karjala Idän ja lännen silta*. Kalevalaseuran vuosikirja 53. 1973.

- Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- PULLIAINEN, K. 2008a. Esipuhe teoksessa *Kivennapa kestää*. Helsinki; Kangasala: Kivennapa-Säätiö ja Kivennapaseura ry 2008, 7–10.
- PULLIAINEN, K. 2008b. Riitamaasta sodittiin jatkuvasti. Teoksessa *Kivennapa kestää*. Helsinki; Kangasala: Kivennapa-Säätiö ja Kivennapaseura ry 2008, 13–21.
- PULLIAINEN, K. 2008c. Tulliraja ja rautatie muutosvoimina. Teoksessa *Kivennapa kestää*. Helsinki; Kangasala: Kivennapa-Säätiö ja Kivennapaseura ry 2008, 59–62.
- PURHONEN, S. 2007. *Sukupolvien ongelma. Tutkielma sukupolven käsitteestä, sukupolvi-tietoisuudesta ja suurista ikäluokista*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 251.
- PURHONEN, S. 2008. Suuret ikäpolvet sukupolvena. Teoksessa Semi Purhonen, Tommi Hoikkala ja J.P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus, 9–30.
- PYYKKÖ, T. 1961. Antti Repo 1783–1837. Teoksessa Paavolainen, Jaakko (toim.) *Karjalainen elämäkerrasto*. Helsinki: WSOY 1961, 60–70.
- PYYKKÖNEN, M. 2007. *Järjestäytyvät diasporat Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa*. Jyväskylä 2007: Jyväskylän yliopisto.
- PÖNTINEN, S. 1982. *Sotasukupolvi, sotanuoret, sotalapset ja suuret ikäluokat*. Sosiologia 19, 153–168.
- RAIVO, P. J. 1998. Karjalan kasvot: Näkökulmia Karjalan maisemaan. Teoksessa Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo (toim.) *Karjala Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki SKS. 1998, 11–27.
- RAJALA, J. 2004. *Kurittajia ja puukkosankareita Väkivalta ja sen kontrollointi Kannaksen rajaseudulla 1885–1917*. Helsinki: SKS.
- RANINEN-SIISKONEN, T. 1999. *Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta*. Helsinki Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- REIJONEN, T. 1968. *Kannaksen mosaiikkimaailma*. Helsinki: Otava.
- ROOS, J.-P. 1987. *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkertoista*. Hämeenlinna: SKS:n toimituksia 454.
- ROOS, J.-P. 1988. *Elämäntavasta elämäkertaan. Elämäntapaa etsimässä*. Jyväskylä: Tutkijaliitto.
- RUOPPILA, V. 1955. *Äyrämöismurteiden äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 245. Helsinki: SKS.
- RUOPPILA, V. 1984. *Itä-Kannaksen murteista*. Teoksessa Ruoppila (toim.) *Itä-Kannaksen murre-sanankirja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden

- Seuran toimituksia 392, 10.
- RYTKÖNEN, S. 1994. Autonomian ajan tullipolitiikka ja Venäjän ja Saksan kilpailu Suomen viljamarkkinoista. Teoksessa Tapio Hämynen (toim.) *Kahden Karjalan välillä, kahden riikin riitamaalla*. 1994. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, 109–116.
- RÄSÄNEN M. 1889. Kansankulttuuri kansakunnan identiteetin rakennuspuuna. Teoksessa Teppo Korhonen ja Matti Räsänen (toim.) *Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti*. Helsinki: SKS, 10–28.
- SAARENHEIMO, M. 1997. *Jos etsit kadonnutta aikaa Vanhuus ja oman elämän muisteleminen*. Tampere: Vastapaino.
- SAARNISTO, M. 2003. Karjalan geologia Karjalan luonnonmaiseman synty. Teoksessa Matti Saarnisto (toim.) *Viipurin läänin historia I Karjalan synty*. Lappeenranta: Karjalan Kirjapaino Oy. 2003, 21–80.
- SALLINEN-GIMPL, P. 1989. Karjalainen kulttuuri-identiteetti. Teoksessa Teppo Korhonen ja Matti Räsänen (toim.) *Kansa kuvastimessa – Etnisyys ja identiteetti*. Helsinki: SKS, 209–226.
- SALLINEN-GIMPL, P. 1994. *Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen. Cultural identity and cultural clash: the resettled Karelians in Finland*. Jyväskylä: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- SALLINEN-GIMPL, P. 1990. *Siirtokarjalainen perinnesidonnaisuus – Kirvun Tietävälästä Orimattilaan*. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita University of Joensuu. Karelian Institute. Working papers. N:o 9/1989.
- SALLINEN-GIMPL, P. 2000. *Karjalainen keittokirja*. Helsinki: Tammi.
- SALORANTA, I. 2005. Haavoitettu lapsuus jättää jäljet. Teoksessa Anne Kuorsalo ja Iris Saloranta *Evakkolapset*. Jyväskylä: Gummerus Kustannus Oy, 179–191.
- SAUKKONEN, P. 1996. Identiteetti ja kansallinen identiteetti. *Kosmopolis* 26 (4), 5–19.
- SAVINAINEN, P. 1998. Luostarin toiminta vuosina 1895–1939. Teoksessa Sisar Eeva, Hanna Kemppi, Sisar Kristiina, Päivi Savinainen ja Kristiina Thomenius (toim.) *Lintulan luostarin historia. Karjalan kannakselta Etelä-Savo*. Heinävesi: Valamon luostari 1998, 29–67.
- SAVOLAINEN, E. 2008. <http://www.internetix.ofw.fi/opinnot/opintojaksot/8kieletkirjallisuus/aidinkieli/murteet/murrealu.html>, luettu 18.12.2008.
- SCHACTER, D. L. 2002. *Muistin seitsemän syntiä Miten aivot muistavat ja unohtavat*. Suomentanut Kimmo Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita Oy.

- SEITSONEN, O. 2008. Kansalaissota Karjalankannaksella. *Karjala* 2008, 14.
- SEPPÄNEN, U. 1943. *Markku ja hänen sukunsa*. Helsinki: Otava 1943.
- SEPPÄNEN-PORA, I. 1979. *Apposkaalista matsikkamöllöön. Karjalan kanaksen kansanruoka*. Kolmas uusittu painos. Helsinki: Otava 1979.
- SIHVO, H. 1994. Vanhasta Suomesta autonomian ajan Karjalaan. Teoksessa *Karjalan kansan historia*. Helsinki: WSOY 1994, 173–291.
- SIHVO, H. 1998. Karjalainen kulttuuri ja kulttuuri Karjalassa. Teoksessa Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo (toim.) *Karjala Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 1998, 449–470.
- SIHVO, J. 1998. Luterilaisuus Karjalassa. Teoksessa Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo (toim.) *Karjala Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki SKS. 1998, 416–448.
- SIMMEL, G. 2006. Die Krisis der Kultur. Teoksessa *Der Krieg und die Geistigen entscheidungen: Redan und Aufsätze*. München/Leipzig: Dunker ja Humbolt. Luettavissa internetissä: http://www.socio.ch/sim/krieg/krieg_kris.htm>. Hans Gezel et. al (toim.) Georg Simmel Online. Soziologisches Institut der Universität Zürich, 2006. (luettu 15.8.2007).
- SULKUNEN, P. 1988 *Johdatus sosiologiaan. Käsitteitä ja näkökulmia*. Juva: WSOY.
- SUOMINEN, H. 1971. Opintokerhotoiminta. Teoksessa *Raittius- ja alkoholiain tietokirja*. Helsinki: Suomen Raittiusjärjestöjen Liitto 1971, 344–346.
- SUONINEN, P. 1982. Teoksessa *Karjala 4 Karjalan vaiheet*. Hämeenlinna: Karisto, 455–459.
- SUORANTA, J. 2000. Tulkinnasta ja sen vaikeudesta. Teoksessa Jari Eskola, ja Juha, *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Vastapaino 2000, 145–149.
- TAKALA, I. 1994. Loikkareiden kohtalo Neuvosto-Karjalassa asiakirjojen kuvaamana. Teoksessa Hämynen, Tapio (toim.) *Kahden Karjalan välillä Kahden riikin riitamaalla*. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, 173–180.
- TAKALA, T. 1995. Mitä kasvatussosioologia tutkii? Teoksessa Tuomas Takala (toim.) *Kasvatussosioologia*. Helsinki: WSOY.
- TAPONEN, H. & PULLIAINEN, K. & ÄIKÄS, K. 2011. Kivennavan kyläkirjatilanne vuoden 2010 lopussa. Kivennapaseura ry Jäsenlehti/tiedotuslehti 7. Helmikuu 2011, 3.
- TAPONEN, H. 1999. Yleiskatsaus kyliimme. Teoksessa *Tattiportilla tavataan. Polviselkä – Tirttula kyläkirja* 1999. Helli Taponen, Annikki Paavolainen ja Anneli Ilonen (toim.) Tattiportti-työryhmä, 7–11.

- TAPONEN, H. 2012 Kivennavan Kyläkirjatilanne 1.1.2012. Työpäpери.
- TAYLOR, C. 1989. *Sources of the self*. Cambridge: Cambridge University Press
- THOMAS, W.I & THOMAS, D. S. 1928. *The Child in America: Behavior Problems and Programs*. New York: Knopf 1928.
- TOUKKARI, P. 2007. Emil Luukka (1892–1970) Muistoja ja muistiinpanoja karjalaispolitiikon elämästä <http://www.saunalahti.fi/~ptoukkaar/luukka2.htm#osa> 9.
- TUAN Y-F. 1979. *Space and Place. The perspective of experiaence*. London: Arnold, 1979.
- TUOMI, J. & SARAJÄRVI, A. 2009 *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- TURPEINEN, O. 1985. Venäjänkielisten määrä Suomessa vuonna 1900. Teoksessa Pauli Kurkinen (toim.) *Venäläiset Suomessa 1809–1917*. Historiallinen Arkisto 83. Toinen painos. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 21–28.
- TÄHKÄ, V. 1988. *Psykoaterapian perusteet psykoanalyttisen teorian pohjalta*. Helsinki: WSOY 1970.
- UINO, P. 1997. Ancient Karelia Archaeological studies Muinais-Karjala Arkeologisia tutkimuksia. Torsten Edgren (toim.) *Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja Finska Fornminnesföreningens tidsgreif 104*. Helsinki.
- UINO, P. 2003. Karjalan arkeologiaa 150 vuotta. Teoksessa *Viiipurin läänin historia I Karjalan synty*. Matti Saarnisto (toim.). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 117–150.
- UINO, P. 2008. <http://kaukola.net/sisasivut/muinainenkaukola.htm>, 3.12.2008.
- UOTINEN, M. 1911. *Uhatut pitäjät Kivennapa ja Uusikirkko. Lyhyt katsaus näihin pitäjiin ja selostus erottamisajatuksesta sekä siitä johtuneista toimenpiteistä*. Viipuri: Karjalan Kirjapaino-osakeyhtiö.
- VALKONEN, T. 2006. Evakkouden vaikutus on jäänyt tutkimatta. Teoksessa Anne Kuorsalo ja Iris Saloranta *Evakkotie*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 219–231.
- VALPOLA, V. 1962. *Uusi tietosanakirja 8. Osa*. Helsinki: Tietosanakirja Oy.
- WARIS, H. 1952. (toim.) *Siiirtoväen sopeutuminen. Tutkimus Suomen karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta*. Helsinki: Otava.
- VARTO, J. 1992. *Fenomenologinen tieteen kritiikki*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- WENGER, E. 1999. Communities of practice: learning, meaning, and

- identity. Cambridge : Cambridge University Press.
- VESTERINEN, H. 1991. Kivennapalaispojan kouluvaikeudet. Teoksessa *Kouluelämää ja elämäntouluu Terijoella*. Hämeenlinna: Terijoen yhteislyseon kiltä, 139–143.
- VILKUNA, K. 1973. Esipuhe teoksessa Magnus G. Olaus, *Pohjoisten kansojen historia: Suomea koskevat kuvaukset*. Latinankielestä kääntänyt Kaarle Hirvonen. Esipuheen ja selitykset laatinut Kustaa Vilkuna. Helsinki: Otava, 11–16.
- VIROLAINEN J. 1989. *Süirtokarjalaiset 1941–1944. Kotiin paluu, jälleenrakennus, uusi lähtö*. Helsinki: Otava.
- VIRRANKOSKI, P. 2001. *Suomen historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Virtanen, L. 1987. Monta Karjalaa. Teoksessa K. Pulliainen ja H. Sihvo (toim.). *Carelia rediviva juhlaKirja professori Heikki Kirkiselle 22.9.1987*. Joensuun yliopiston tukisäätiö. Joensuu: Karjalaisen kulttuurin Edistämssäätiö, 179–186.
- VIRTANEN, M. 2001. *Fennomanian perilliset Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 831. SKS. Helsinki.
- VIRTARANTA, P. 1982. *Länsi-Kannaksen murrekirja*. Helsinki: SKS.
- VOIONMAA, V. 1915. *Suomen Karjalaisen heimon historia*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- WUORINEN, J. H. 1935. *Suomalaisuuden historia* (englanninkielestä kääntänyt E. F. Rautela). Porvoo: WSOY.
- VÄRRI, M. 2000. *Kannaksen Osuusliike Aikakautensa edelläkävijä*. Kannaksen Osuusliike r.l. 1906 – 1943 Kannaksen Osuusliike-Säätiö 1949 – 1999. Helsinki.
- YRJÖLÄ, N. 1960. *Karjalan kansan puolesta. Karjalan Liiton taistelun tieltä 1940–1960*. Helsinki: Karjalan Liitto.
- ÄIKÄS, K. 2000. Raivolan ruukin työntekijöiden venäläinen kylähallinto. Teoksessa *Raivola, Kotikyläni Kivennavalla Kertomuksia, kuvia ja kulttuuria*. Helsinki: Raivola-Seura.
- ÄIKÄS, K. 2008. Navetta patsaiden varassa. Teoksessa *Kivennapa kestää*. Helsinki: Kivennapa-Säätiö & Kivennapaseura ry.

LIITTEET

Liite 1

Vanhimman sukupolven haastattelun teemalista

(Lista oli vain haastattelijan tiedossa ja käytin sitä keskustelun kuluessa soveltuvin osin ja tarvittaessa.)

Taustatiedot:

Koodinimi/oma nimi,

Suku; lähtökunta; mistä asti tietoa?

Oma ja suvun kotipaikka

Puolison lähtöpaikkakunta

Sukupuoli: Syntymäaika ja -paikka; evakkous, minkä ikäisenä?

Evakkopaikkakunnat, Karjalaan paluu yms.

Lapset, lastenlapset, lastenlastenlapset

Avoin haastattelu/keskusteluhaastattelu

Kannakselainen karjalaisuus. Kannaksen määritelmä: Haastateltava määrittelee osaltaan karjalaisuutensa ja kannakselaisuutensa.

Miten karjalaisuusidentiteetti on säilynyt yleensä ja itsellä?

Miten se on muuttunut sukupolvien välillä?

Miten se on muuttunut saman sukupolven yksilöiden eri elämänvaiheissa?

Haastattelut

Vapaa kerronta nauhalle/levylle elämästä Kannaksella

aiheena kannaksen karjalaisuus (mitä karjalaisuus on yleensä ja kannakselaisuus)

Kuka olette? (Pidättekö itseänne karjalaisena? Missä määrin?)

Miten kannakselaisuus ilmenee itsessänne, ympäristössänne?

Teematäydennys tarvittaessa:

Teemat kysymysten muodossa

Mitä karjalaisuuteen kuuluu?

Mitä kuuluu omaan karjalaisuuteenne?

Miten kannakselaisuus ilmenee/on ilmennyt itsessänne?

nuoruudessa

työikäisenä

nykyisin

Miten karjalaisuus näkyy/kuuluu/tuntuu... arkielämässä?

Entä kannakselaisuus? Mitä siihen sisältyy yleensä erona muuhun Karjalaan

Mitä ajattelette Kannaksesta nyt?

Kannakselaisuuden/karjalaisuuden merkitys elämässänne?

Tarvittaessa esitän auttavia kysymyksiä esimerkiksi seuraavin teemoin:

- arkielämän tavat (ruokalajit, työkalut, vuodenkierto, viikon kierto jne.)
- toiminta karjalaisuutta korostavissa yhdistyksissä
- lukeminen (Karjala-lehti, pitäjälehdet, pitäjä- ja kyläkohtaiset kirjat, muistelmat...)
- kirjoittaminen (lukijain palstan jutut, muistelmat, kyläkirjat, muut)
- kotiseutumatkat
- tutkiminen (tieteellinen, arkipäivän tutkiskelu...)

Liite 2

Toisen ja kolmannen sukupolven haastateltavien rekrytointikirjeet teemoineen niille, joita en tavoittanut puhelimitse.

Laadin kirjeet puhuttelujen, vanhempiin tai isovanhempiin ja heidän Kannaksen kotiinsa viittaamisten takia yksilöllisesti muuten, mutta yhteistä kaikille olivat oheiset kysymykset.

Teemalista toisen ja kolmannen sukupolven aikuisten haastattelun tueksi

Haastateltavan taustatiedot

Nimi Ammatti

Syntymävuosi

Syntymäpaikka

Nykyinen asuinpaikka

Mahd. entiset asuinpaikat

Vanhempanne/isovanhempanne on/ovat kotoisin Karjalan kannakselta. Onko lapsuuskodissanne ollut jotain piirteitä heidän syntymäseudultaan? Mitä muistatte lapsuuskodistanne? Isovanhempienne kodista? Koettakaa muistella asiaa eri näkökulmista, kuten aineellinen ympäristö, henkinen ilmapiiri, perheen perinteet, suvun perinteet, yhteydet ympäristöön, omaisten luonteenpiirteet jne. Jos toisen vanhempanne juuret eivät ole Karjalan kannakselta, olisi hyvä tietää se ja mielellään myös hänen sukusnäkökulmistaan.

Miten vanhempanne kasvattivat Teitä?

Tuleeko mieleen sanontoja, joita vanhemmat käyttivät kasvattaessaan, opastaessaan, ojentaessaan?

Mitä äitinne on kertonut Karjalasta, kotipitäjästään?

Mitä hän on kertonut kotikylästä, kotipaikasta ja kodista siellä?

Mitä pidätte tärkeänä suhteessa vanhempiinne ja sukuunne?

Mikä merkitys teille on Karjalalla ja Kannaksella?

Oletteko itse käynyt Kannaksella? Mitä se Teille merkitsee?

Käynti?

Karjala yleensä?

Miten olette kasvattanut lapsianne?

Merkitseekö karjalaisuus siinä jotain?

Mitä se merkitsee?

Oletteko lukenut Karjalaa koskevia kirjoja?

Kotiseutuhistoriaa, kuten pitäjä- ja kyläkirjoja

Muistelmia

Karjalaisia romaaneja

Muita

Oletteko lukenut Karjalasta kertovia lehtiä? Onko niitä tilattu kotiinne?

Pitäjälehteä tai

Karjala-lehteä

Muita

Kuka itse tunnette nyt olevanne?

Mitä ajattelette itsestänne suomalaisena, karjalaisena, hämäläisenä...?

Mitä muuta tulee mieleenne Kannasta, karjalaisuutta ja omaa suhdettanne niihin ajatellessanne?

Liite 3

Varmistuskirje niille, jotka eivät olleet lähettäneet pyydettyjä vastauksia kirjallisesti.

Anneli Ilonen
Tuittulantie 300
14700 HAUHO

15.9.2005

Nimi
Lähiosoite
Postitoimipaikka

Karjala-tutkimukseen osallistuminen

Olemme keskustelleet viimeksi puhelimitse haastatteluvastausten lähettämisestä. Kirjettä tai sähköpostiviestiä ei ole toistaiseksi tullut. Nyt ovat ehkä kesän kiireet vähenemässä ja kysyn uudelleen, olisiko mahdollista vielä lähettää vastauksia tai voisinko soittaa ja haastatella puhelimitse tai sopia tapaamisesta. Ellette voi tai halua vastata, olisi hyvä, että kertoisitte kuitenkin syyn osallistumattomuuteen. Lyhyelläkin vastauksella on merkitystä.

Seuraavat sukupolvet

Tämän kierroksen jälkeen minulla on tarkoitus haastatella myös seuraavia sukupolvia. Siksi pyydän yhteystietoja haastatteluun suostuvista lapsistanne ja mahdollisista lastenlapsistanne..

Parhain terveisin

Anneli Ilonen

Postiosoite

Tuittulantie 300
14700 HAUHO
Sähköposti anneli.ilonen@pp.inet.fi
Puhelin 03-6544903
Matkapuhelin 050 4660662
(Liite edelliseen kirjeeseen)

Haastatteluteemat tutkimukseen Kannakselainen identiteetti ja sen säilyminen

Haastattelu aika

Haastateltavan taustatiedot

Nimi Ammatti

Syntymävuosi Syntymäpaikka

Nykyinen asuinpaikka

Mahd. entiset asuinpaikat

Teemat

Äitinne on kotoisin Karjalan kannakselta. Onko lapsuuskodissanne ollut jotain piirteitä äitinne syntymäseudulta? Mitä muistatte lapsuuskodistanne? Koettakaa muistella asiaa eri näkökulmista, kuten aineellinen ympäristö, henkinen ilmapiiri, perheen perinteet, suvun perinteet, yhteydet ympäristöön, omaisten luonteenpiirteet jne. Jos toisen vanhempanne juuret eivät ole Karjalan kannakselta, olisi hyvä tietää se ja mielellään myös hänen sukunsa lähtömaakunta.

Miten vanhempanne kasvattivat Teitä?

Tuleeko mieleen sanontoja, joita vanhemmat käyttivät kasvattaessaan, opastaessaan, ojentaessaan?

Mitä äitinne on kertonut Karjalasta, kotipitäjästään?

Mitä hän on kertonut kotikylästä, kotipaikasta ja kodista siellä?

Mitä pidätte tärkeänä suhteessa vanhempiinne ja sukuunne?

Mikä merkitys teille on Karjalalla ja Kannaksella?

Oletteko itse käynyt Kannaksella? Mitä se Teille merkitsee?
Käynti?
Karjala yleensä?

Miten olette kasvattanut lapsianne?
Merkitseekö karjalaisuus siinä jotain?
Mitä se merkitsee?

Oletteko lukenut Karjalaa koskevia kirjoja?
Kotiseutuhistoriaa, kuten pitäjä- ja kyläkirjoja
Muistelmia
Karjalaisia romaaneja
Muita

Oletteko lukenut Karjalasta kertovia lehtiä? Onko niitä tilattu kotiinne?
Pitäjälehteä tai
Karjala-lehteä
Muita

Kuka itse tunnette nyt olevanne?

Mitä ajattelette itsestänne suomalaisena, karjalaisena, hämäläisenä...?

Mitä muuta tulee mieleenne Kannasta, karjalaisuutta ja omaa suhdettanne
niihin ajatellessanne?

Liite 4

Haastattelurunko kolmannen ja neljännen sukupolven kouluikäisille lapsille, joista jokaisen haastattelin puhelimitse tai tapaamalla.

Nimi, syntymäaika ja syntymäpaikka

Muut merkittävät asuinpaikat

Ammatti, ammattitöive ja/tai harrastukset

Alustavat kysymykset

Mitä tulee mieleesi, kun kuulet sanan Karjala? – entä Karjalan kannas?

Isovanhempasi (isoäiti tai isoisä) ovat syntyneet Karjalan kannaksella. Tiedätkö tarkemmin, missä siellä?

Mitä tiedät isovanhempien kotipaikasta?

Mistä olet saanut tietää?

Miten puhuttelet isoisää ja isoäitiä?

Mitä isoäiti on kertonut kotiseudustaan ja vanhempiensa kodista Kannaksella?

Apukysymykset: leikeistä, ruuista, arkitöistä, vapaa-ajasta, sota-ajasta, Karjalan menetyksestä

- Karjalaisuudesta

-

Oletko käynyt Kannaksella, (suvun kotipaikka siellä)?

- Jos kävit, miltä tuntui käydä?

- Mitä ajattelet nyt käynnistä?

Mitä isoäiti/isoisä on kertonut teille lastenlapsille suvun juurista?

Mitä hän on kertonut kannakselaisuudesta/karjalaisuudesta?

Onko kavereissa kannakselaisia/karjalaisia juuriltaan?

Onko koulussa puhuttu Kannaksesta ja karjalaisuudesta, suvuista jne?

- millaisissa tilanteissa?

Arvioi sisarusten luonteenpiirteitä karjalaisuuden kannalta

Millainen on Karjala, Kannas...

Mitä muuta tulee mieleen näiden teemojen merkeissä?

Käytkö usein sukulaisten tai naapurien luona? Onko se kiinnostavaa?

- Käyvätkö sukulaiset tai naapurit teillä?

Kirjallisesti vastaavalle annetaan vaihtoehtona seuraavanlaisia vihjeitä:

Jos näihin kysymyksiin vastaaminen tuntuu vaikealta, voit vaihtoehtona kirjoittaa aineen, kertomuksen tai runon Karjalasta tai kertoa muuten, mitä tai millainen Karjala on mielikuvissasi ja millaisia ovat karjalaiset ihmiset. Voit aloittaa:

Karjala on kuin... (jatka) ja/tai:

Karjalaiset ihmiset ovat kuin...(jatka)

Liite 5

- I Yksilöidentiteetit luonnekuvauksina
- I 1 1 Herkkyys
- 2 Sulkeutuneisuus, jäyhyys
- I 2 1 itsepäisyys,
- 2 jämäkkyys, vahva persoona
- I 3 1 Vilkkaus, eloisuus, (seurallisuus)
- 2 Impulsiivisuus
- I 4 Puheliaisuus
- I 5 Iloisuus
- I 6 Itserakkaus, itsetunto, ylpeys
- I 7 1 Sukurakkaus
- 2 Suvun jatkuvuuden arvostus
- I 8 Sisukkuus, yritteliäisyys
- I 9 Opihalu, koulutusmyönteisyys
- I 10 Positiivinen elämänasenne, valoisa näkemys
- I 11 Isosioäiti osasi elää ajassa, ymmärsi nuoria
- I 12 Hevosyrittäminen ja -harrastus
- I 13 Käsiyöt
- I 14 Karjalaisen kansallispuvun arvostus
- I 15 Tapa laulaa kokoontumisissa
- I 16 Vieraanvaraisuus
- I 17 Tunteikkaus
- I 18 1 Monitaitoisuus
- 2 Ahkeruus, työhön opettaminen
- I 19 Yrittäjäyys
- I 20 1 Vaatimattomuus
- 2 Toisen huomioon ottaminen
- I 21 Uskonnollisuus
- I 22 Oman ympäristön arvostus
- I 23 Hyvä maku sisutuksessa
- I 24 Suorapuheisuus, avoimuus, rehellisyys
- I 25 Isänmaallisuus
- I 26 Vanhempien kunnioitus
- I 27 Varautuminen pahimpaan (evakkoidentiteetti)
- I 28 Sosiaalisuus
- I 29 Silmää kauneudelle
- I 30 Vierailukulttuuri

- I 31 Kateus, ilkeys
- I 32 Usko selviytymiseen

II Sosialisatio, kultturaatio

- II 1 Sosiaalistuminen (lapsuus, nuoruus, aikuisuus)
- II 1 1 Kulttuuri ja perinteet
- II 1 1a Lasten leikkiperinne - työ
- II 1 1 b Nuorten harrastusperinne
- II 1 1 c Aikuisten arki ja juhla
- II 2 Kasvatus, koulutus
- II 3 Työ, yhteiskunnallinen toiminta, talous
- II 4 Esineet, rakennukset ...
- II 5 Ruokaperinne
- II 6 Arvot
 - 1 Ihmisyys
 - 2 Sosiaalisuus
 - 3 Tasa-arvo
 - 4 Ahkeruus, työn arvostus

III Regionaalinen identiteetti

- III 1 Raja
- III 2 Isänmaallisuus ja ryssäkammo
- III 3 Sotakokemukset ja kodin jättäminen
 - 1 siviilit
 - 2 sotilaat ja lotat

IV Evakkokokemukset

- 1 Evakkomatka
- 2 Uuden paikan löytyminen
- 3 Evakkoidentiteetti (kaikki talteen, matkusteleminen)

V Karjalatietoisuus

- V 1 Karjalatietoisuus ennen evakkoon lähtöä
- V 2 Karjalatietoisuus vahvistuu

VI Identiteettityö

- VI 1 Henkilökohtainen identiteettityö
 - 1 Kuka olen (suomalainen, karjalainen, muu)

- 2 Aktiivinen tutkiminen, lukeminen, kuvat
- 3 Puhun murretta
- VI 2 Lähiyhteisöllinen identiteettityö
 - 1 Karjalasta, kodista kertominen., kuvat, esineet
 - 2 Kotiseutumatkot
 - 3 Pitäjaseuran jäsenyys, lehti lapselle
 - 4 Sukua eri hautausmailla kaukana toisistaan
- VI 3 Heimoyhteisöllinen identiteettityö
 - 1 Toiminta karjalayhdistyksissä, järjestöissä
 - 2 Kirjoittaminen, lukeminen
 - 3 Karjalasta siirtyneet yhdistykset
 - 4 Karjalasta siirtyneet oppilaitokset